

Rok Gašperšič

MIŠAČE

IN RODBINA PEGAM

Monografija vasi

Anno 16
Georgius filius T
duxit in uxorem
sheliber de' hobra
nardus sheliber
de Mösbatzf.

Rok Gašperšič

Mišače in rodbina Pegam

Monografija vasi

2009

Avtor in založnik: Rok Gašperšič ©

Naslov: Mišače in rodbina Pegam: Monografija vasi

Mišače, 2009

Uredil: Miran Hladnik

Spremna beseda in recenzija: Tatjana Dolžan Eržen

Prevod recenzije v nemščino: Tomaž Ogris

Lektoriranje: Jerneja Vrabič

Tehnično uredila, oblikovala in pripravila za tisk: Barbara Bogataj Kokalj

Fotografije: avtor, arhivi avtorja, sorodnikov in Mišačanov

Tiskarna: Birografika Bori, d.o.o.

Število izvodov: 400

Cena: 25,00 €

Izdajo knjige sta finančno podprli Občina Radovljica in KS Sr. Dobrava

---

CIP - Kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

94(497.4Mišače)

908(497.4Mišače)

929.52Pegam

GAŠPERŠIČ, Rok

Mišače in rodbina Pegam : monografija vasi / Rok Gašperšič ;
[spremna beseda Tatjana Dolžan Eržen ; fotografije avtor ... et
al.]. - Mišače : samozal. R. Gašperšič, 2009

ISBN 978-961-245-852-2

248613632

Rok Gašperšič

MIŠAČE

IN RODBINA PEGAM

Monografija vasi

Kazalo vsebine

Tatjana Dolžan Eržen, Knjiga spoštovanja za danes in jutri	9
Ein Buch der Hochachtung für heute und morgen.....	13
Uvod	20
Iskanje in spoznavanje prednikov.....	23
Izhodišča	23
Rodoslovni podatki za poznavanje krajevne zgodovine.....	25
Ažmanovi oz. Pegamovi na Mišačah pred 400 leti.....	28
Iz zgodovine fare Mošnje in fare Dobrava.....	30
Matične knjige far Mošnje in Dobrava (1608–1906).....	34
Ažmani in Pegami, botri, priče in drugi Mišačani v maticah	39
Izvor imen Ažman in Pegam	41
Hišna, rodbinska, osebna in krajevna imena na Mišačah	43
Odkrivanje preteklosti naših vasi	46
Nastanek vasi in poselitev	46
Prebivalstvo in poseljenost Gorenjske in Mišač.....	54
Popis faranov leta 1754	54
Prebivalstvo sosednjih krajev	57
Fevdalizem in zemljiška gospostva.....	59
Zemljiška gospostva na Mišačah	62
Urbarji Radovljiškega gospostva in mišaške hube.....	64
Reforme Marije Terezije in naslednikov ter odprava fevdalizma	67
Življenje in delo prednikov	70
Pomen železarstva pod Jelovico	70
Mišače in Mišačani v dobi fužinarstva.....	80
Bivališča, kmečko življenje in delo v preteklosti.....	84
Naši kraji v publikacijah od 15. do 18. stoletja.....	88
Paolo Santonino in <i>Popotni dnevniki 1485–1487</i>	88
Janez Vajkard Valvasor in <i>Slava vojvodine Kranjske</i>	89
<i>Jožefinska vojaška karta</i>	90
Vpliv države, človekove dejavnosti in naravnih pojavov na življenje prednikov	94

Geografija Mišač.....	109
Ozemlje med reko Savo in potokom Lipnico.....	109
Naše okolje.....	123
Mišaška polja, travniki in gozdovi.....	127
Voke, Rodne, Hrastje in Spodnje polje.....	130
Zgornje polje z naseljem in Strnc.....	134
Komunalna oprema vasi	139
Steze, kolovozi in ceste	145
Ob zatonu tradicionalnega kmetovanja	149
Mišače nekoč.....	162
Vas Mišače, domačije in prebivalci	162
Mišaške domačije v katastrih	165
Terezijanski kataster	165
Jožefinski kataster	166
Franciscejski kataster.....	167
Reambulančni kataster	168
Mišaške kmetije v franciscejskem katastru leta 1827	169
Mišaške kmetije leta 1868	170
Povzetek.....	173
Življenje in kmetovanje po 2. svetovni vojni	175
Današnje Mišače in prebivalci.....	183
Ažmanova kmetija 1751–2008.....	187
Kmetija Tomaža Pegama 1751	187
Ažmanova kmetija 1826.....	191
Zemljiška knjiga in posestni list.....	192
Rodovnik rodbine Pegam 1550–2008.....	196
Anton in Frančiška Pegam.....	196
Anton Pegam (Tone).....	198
Frančiška Pegam, rojena Sirc	202
Poroka in skupno življenje	204
Nov rod, drugačni časi.....	206
Priprave na sestavo rodovnika	207

Rodovnik.....	210
Potomci Antona Pegama in Frančiške, roj. Sirc	223
Rodovnik rodbine Sirc	226
Zaključek.....	230
Kazala	232
Viri in literatura.....	232
Kazalo tabel.....	234
Kazalo slik.....	234
Fotoalbum	241
Uvodna pojasnila	243
Hiše in domačije vasi Mišače.....	244
Starejše generacije Mišačanov	262
Mišačani, moji sovaščani	291
Pegami: predniki, sorodniki in potomci	308

Knjiga spoštovanja za danes in jutri

Spoštuj očeta in mater je prva Božja zapoved, ki se nanaša na odnose med ljudmi, zapoveduje spoštovanje prednikov in dodaja obljubo: da ti bo dobro na zemlji in boš dolgo živel. Starše spoštujemo, ko so še živi, kadar jih poslušamo, upoštevamo, živimo z njimi in skrbimo zanje v njihovi starosti. Ko jih ni več, nam ostaja spomin na njihovo delovanje in prizadevanja. Živimo v času velikih sprememb, ki jih vodijo vrednote: moderno, potrošiti, zamenjati, hitro, svetovno. Njim so nasprotne vrednote: staro, trajno, ponovno uporabiti, lokalno. Raziskovati in zapisovati preteklost je radost in zadovoljstvo. In ko beremo takšne knjige, pridobimo vedenje o naših prednikih in z njimi navežemo osebni odnos.

Kar nekaj gorenjskih vasi in krajev že ima knjižno predstavitev o nekdanjih dogodkih in načinu življenja prednikov: Kranjska Gora, Rute – danes Gozd Martuljek, Planina pod Golico z okolico, vasi na radovljiški Deželi, Kamna Gorica, Kropa, Radovljica, Besnica, Jezersko, Stražišče pri Kranju, Olševek, Voglje, Križe pri Trziču ... Tudi družinskih kronik in rodovnikov je veliko, jih pa redkeje natisnejo. Leta 2008 je na primer izšla imenitna knjiga Besniške družine avtorice Marije Šolar.

Pred nami je nova knjiga z naslovom *Mišače in rodbina Pegam: Monografija vasi*. Mišače so vasica nad reko Savo v okolici Radovljice. Avtor monografije Rok Gašperšič je pisec več člankov, objavljenih v periodiki, po izobrazbi gozdar, po poklicu menedžer. Smisel zbiranja fotografij in zapisovanja minulih zgodb je sam opredelil takole: »V spomin in v zahvalo Marjetinim staršem, Antonu in Francki Pegam, in vsem Pegamovim prednikom, ki so ohranili domačijo, sem se odločil, da raziščem preteklost in življenje Ažmanove domačije, Pegamove prednike in sorodnike ter tudi preteklost vasi Mišače, v kateri Pegamov rod živi že več kot petsto let, in da o tem napišem knjigo.« Zapisovanje krajevne ali družinske preteklosti vedno poganja želja odkrivati, kar se je (skoraj) že pozabilo. Dokler vsi vedo in se o tem pogovarjajo, ni potrebe po zapisovanju.

Daljna preteklost vasi Mišače vsebuje nadih skrivnosti, še posebno z mislijo na nedavno odkrito rimsko poštno postajo na koncu vasi Mošnje na drugem bregu Save, kilometer zračne črte od Mišač. V izročilu se ni ohranila zgodba nastanka posameznih domačij. Avtor je podatke pridobil z raziskovanjem najrazličnejših virov. Temeljito se je lotil iskanja podatkov v arhivih, objavljenih delih, pri sorodnikih in sosedih, zbiral je fotografije in vprašal strokovnjake.

Monografija nam v 12 poglavjih predstavi vse, kar je do danes znanega o Mišačah. Začenja z razlago izhodišč za raziskovanje, nato pa odkriva, kaj je zapisano v arhivih in knjigah o imenu vasi Mišače, družini Ažman-Pegam in Mišačah, o mišaških hišnih, rodbinskih in krajevnih imenih. Najstarejša imena Ažmanovih so oče Tomaž, njegova sinova Jurij in Tomaž, njihove žene in otroci v knjigi krstov in porok iz 1608–1610. Beremo znano in neznano o nastanku vasi in naselitvi domačij, kdo je bil njihov lastnik – zemljiški gospod. Odkrivamo zapise, ki kažejo, kako so se tedaj preživljali Mišačani in kakšen pomen in vpliv je imelo na vas železarstvo v bližnjih centrih Kamni Gorici in Kropi. Vsaj zaslutimo, kako so živeli tudi v obdobju, ko ni neposrednih omemb Mišač, s poročili iz popotnega dnevnika Paola Santonina (konec 15. stoletja), iz *Slave Vojvodine Kranjske* (1692) Janeza Vajkarda Valvasorja in z opisi iz *Jožefinske vojaške karte* za to območje. Podoben namen ima poglavje Vpliv države, človekove dejavnosti in naravnih pojavov na življenje prednikov, ki kot mestoma razširjena kronika predstavi za Mišačane pomembne dogodke ali podatke: državni okvir, gospodarstvo, število prebivalstva, kulturne dogodke, naravne nesreče, vojne, bolezni, novosti, odkritja ...

Avtorja monografije zanima mišaška krajina in njeno spreminjanje zaradi različnih človeških dejavnosti, še posebno, kaj pomeni izginjanje dejavnosti tradicionalnega kmetovanja. Mišaška polja, travnike in gozdove odlično predstavi kot ozemlje med reko Savo in potokom Lipnica, ki v sebi hrani spomine v imenih posameznih mikrolokacij in številnih naravnih ali po ljudeh narejenih pričah nekdanjega železarstva in rudarstva, poljedelstva, živinoreje, gozdarstva, prometa in transporta, ravnanja z odpadki skozi tisočletja.

Skoraj polovica monografije je posvečena Mišačanom. Vseh štirinajst domačij spoznamo s pomočjo različnih zgodovinskih virov: urbarjev, popisa prebivalstva iz časa Marije Terezije leta 1754, vojaških kart in še posebej natančno katastrov od terezijanskega in jožefinskega iz 18. stol. do franciscejskega leta 1826 in reambulančnega leta 1859. Kmečko življenje 20. stoletja upodabljajo tako spomini na sorodnike in sosede kot statistični podatki iz arhiva KLO Srednja Dobrava iz let po drugi svetovni vojni. Družina Pegam, po domače Ažman, se predstavi s posameznimi predniki in dogodki v njihovem življenju, ki jih je avtor našel v potrpežljivem iskanju po matičnih knjigah v Nadškofijskem arhivu. Ažmanovi v monografiji nastopajo kot primer trdno vkoreninjenega rodu, ki ga je mogoče opazovati, se čuditi dolgoživosti in občudovati življenjsko moč od prvo omenjenega očeta Tomaža, ki naj bi bil rojen tako kot prva slovenska knjiga sredi 16. stoletja, do zadnje rojene Vesne Gašperšič, avtorjeve vnukinje, leta 2008. Zadnje poglavje monografije je Fotoalbum, v katerem je štiristo fotografij mišaških domačij, Mišačanov, Mišač z okolico, družine Pegam, Sirc in drugega sorodstva. Ta bogata vizualizacija branega prispeva h globokemu čustvenemu doživetju.

Pripoved o Mišačanah in družini Pegam-Ažman teče odprto in na široko, lokalno je vedno umeščeno v globalni časovni tok. Avtor nam govori z mislijo na bodoče rodove,

osebno, živo, z veliko razgledanosti in prepričljivosti, zarisuje pa tudi polja dvoma in negotovosti, saj so viri razmeroma skromni. Posebna dobrina monografije o Mišačah in družini Pegam-Ažman so avtorjevi napotki za raziskovanje vaške in družinske preteklosti, saj pove, kakšni viri obstajajo, kje so dosegljivi, kako priti do njih in kako jih uporabiti. Prav nagovarja bralce, da se tudi sami lotijo odkrivanja zgodovine. K dobri predstavitvi pripomorejo tudi številne fotografije arhivskih dokumentov, ki bralcem omogočajo lasten vpogled in nekaj raziskovalnih užitek.

Odličnost monografije je celovitost, obseg in globina zapisov, avtorju lahko čestitamo za dobro opravljeno delo. Zelo povedno je poglavje Ob zatonu tradicionalnega kmetijstva, kjer izvemo, kako so polagoma pri Ažmanu in sploh na Mišačah opuščali tradicionalno kmetovanje, kako so vpeljevali mehanizacijo in kakšno je stanje danes. Avtor se zaveda, da mahoma v času ene generacije zaradi svetovnih razmer izginja znanje, ki je Mišačanom in drugim gorenjskim kmetom omogočalo preživetje dva tisoč in več let. Zato tudi zapiše, kako so nekoč pri Ažmanu sušili travo za zimsko krmo. Pomembno mu je bilo pripomniti, da je bilo delo naporno: *Veliko so morali vsi zdržati*. Znanje in značaj, drže in vrednote so še danes pomembne, čeprav ne ravno za preživetje, pač pa za pridobivanje moči in vpliva. Tudi zato imajo pri Ažmanovih še vedno živino v hlevu, čeprav le nekaj ovc.

Živimo v časih globalne potrošniške kulture, ki kot morje preplavljala in briše spomin. Zato nas toliko bolj navduši srečanje z vrednotami, ki so ljudem tisočletja pomagale preživeti in delovati v dobro prihodnjih rodov: poštenje, skromnost, vztrajnost, vera, zaupanje, medsebojna pomoč in sodelovanje, ustvarjalnost, znanje, humor. O vsem tem govori knjiga pred vami. Pričuje o vztrajnosti življenja, o slovenskem poreklu in neprekinjenem razvoju do današnjih dni. Osupljivo je, da so se kmetije, ki so nastale pred skoraj tisoč leti, ohranile do danes. Brez takšnih vasi ne bi bilo ne Gorenjske ne Slovenije. Enako trdoživost dokazujejo kmetije tudi drugod, kjer so raziskovali njihovo preteklost, na primer v Stražišču pri Kranju in na Jezerskem. Samo po sebi se vsiljuje vprašanje, ali bodo preživele tudi današnji potrošniški čas? Kmetovanje je v zadnjih desetletjih doživelo velike spremembe tudi na Gorenjskem, mnogo manjših posesti svoje zemlje ne obdeluje več, pridelovanje hrane gre v smer vrtnarstva ali monokultur. Mišače so po številu domačij majhna vas, na videz nepomembna za svet in Slovence, a ob branju o njih postajajo dragocene, ker spoznavamo, da so ostale skladne s pokrajino, povezane so s preteklostjo in so tako dobro pripravljene za prihodnost.

Še en citat iz avtorjevega rokopisa nas napelje k nostalgiji: *Za časa njunega življenja so se odvijali veliki dogodki in spremembe. Preživela sta dve svetovni vojni in zamenjale so se štiri države, menjaval se je družbeni red in še in še. Oba sta vse življenje neumorno delala za preživetje in oba sta doživela kar visoko starost in stara leta sta preživljala kar zadovoljna, kljub zdravstvenim in drugim težavam. Verjetno je k zadovoljstvu, poleg samega značaja, prispevalo tudi to, da smo živeli skupaj kot ena družina. Njun značaj*

je bil veder in vedno poln optimizma in zaupanja, da se bodo problemi rešili. Ves čas pa sta se tudi ukvarjala z različnimi opravili in si za tuhtanje o težavah nista privoščila nobenega časa. Toda, sedaj je vse hudo in lepo, kar sta doživljala od mladih let dalje, ostalo samo še spomin.

Dobra stran nostalgije so odprta ušesa in srce za poslušanje zgodb naših staršev in drugih starejših ljudi, ki nam marsikaj povedo tudi o nas samih. Kdor ve, od kod prihaja, iz svoje družine in skupnosti poganja močne korenine. Kdor pozna preteklost, spoznava tudi možnosti svojega kraja in družine za prihodnost, lažje se odloča, kaj in kako bo prispeval k nadaljnemu razvoju, in prevzema odgovornost za svoje odločitve. Živi v pravem duhu in izpolni se mu obljuba iz Božje zapovedi: da ti bo dobro in boš dolgo živel na zemlji.

Mag. Tatjana Dolžan Eržen,
muzejska svetovalka za etnologijo v Gorenjskem muzeju

Ein Buch der Hochachtung für heute und morgen

»Ehre Vater und Mutter«, das erste Gottesgebot, welches auf die Beziehungen der Menschen untereinander zielt, fordert Ehrerbietung gegenüber den Vorfahren und fügt ein Versprechen hinzu: »dass es dir wohl ergehe und du lange lebest«. Wir bringen den Eltern Wertschätzung gegenüber, solange sie am Leben sind, wann immer wir ihnen zuhören, sie achten, mit ihnen leben und im Alter für sie sorgen. Sobald sie nicht mehr da sind, bleibt die Erinnerung an ihr Wirken und Streben übrig. Wir leben in einer Zeit großer Veränderungen, die von nachstehenden Werten geleitet werden: Modernität, Konsum, Wechsel, Schnelligkeit, Globalität. Diesen stehen folgende Werte gegenüber: Althergebrachtes, Beständiges, Wiederverwertbares, Lokales. Es ist eine Freude und Genugtuung, die Vergangenheit untersuchen und niederschreiben zu können. Und wenn wir Bücher dieser Art lesen, gewinnen wir ein Wissen über unsere Vorfahren und bauen zu ihnen eine persönliche Beziehung auf.

Einige Oberkrainer Dörfer verfügen bereits über eine Darstellung vergangener Ereignisse und der Lebensweise der Vorfahren in Buchform: Kranjska Gora, Rute – heute Gozd Martuljek, Planina pod Golico mit Umgebung, Dörfer des Umlandes von Radovljica, Kamna Gorica, Kropa, Radovljica, Besnica, Jezersko, Stražišče pri Kranju, Olševik, Voglje, Križe bei Tržič ... Ebenso gibt es reichlich Familienchroniken und Darstellungen der Stammbäume, doch werden diese seltener als Druckwerk aufgelegt. Im Jahre 2008 erschien zum Beispiel ein herrliches Buch der Autorin Marija Šolar über ihre Familie aus Besnica.

Vor uns liegt ein neues Buch – *Mišače und die Familie Pegam, Monografie eines Dorfes*. Mišače ist ein Dörfchen oberhalb des Flusses Save in der Umgebung von Radovljica. Der Autor dieser Monografie ist Verfasser mehrerer Beiträge, welche in periodischen Schriften veröffentlicht wurden, ein ausgebildeter Förster, von Beruf Manager.

Der Sinn des Sammelns von Fotoaufnahmen und des Aufzeichnens von Geschichten aus der Vergangenheit charakterisiert er selbst folgend: »Als Erinnerung und aus Dankbarkeit gegenüber Marjetas Eltern, Anton und Franca Pegam, sowie allen Vorfahren der Pegams, die den Ažman-Hof aufrecht erhielten, entschloss ich mich, die Vergangenheit und das Leben auf dem Anwesen vgl. Ažman, die Vorfahren, Verwandten

der Pegams sowie die Vergangenheit des Dorfes Mišače, wo Pegams Stamm bereits seit mehr als fünfhundert Jahren lebt, zu erforschen und darüber ein Buch zu schreiben.« Die Aufzeichnungen der örtlichen und familiären Vergangenheit werden stets angetrieben vom Wunsch nach Entdeckungen dessen, was (beinahe) in Vergessenheit geraten war. Solange alle bescheid wissen und sich darüber unterhalten, besteht kein Bedarf nach Aufzeichnung.

Die ferne Vergangenheit des Dorfes Mišače enthält den Hauch des Geheimnisvollen, insbesondere in Anbetracht der vor kurzem entdeckten römischen Poststation am Rande des Dorfes Mošnje am gegenüber liegenden Ufer der Save, einen Kilometer Luftlinie von Mišače entfernt. In der Überlieferung ist die Entstehungsgeschichte einzelner Anwesen nicht erhalten geblieben. Der Autor gewann die Angaben durch die Untersuchung unterschiedlichster Quellen. Er befasste sich gründlich mit der Suche nach Hinweisen in den Archiven, in veröffentlichten Werken, bei den Verwandten und Nachbarn, er sammelte Fotografien und erkundigte sich bei den Fachleuten.

Die Monografie stellt in zwölf Kapiteln alles vor, was bis heute über Mišače bekannt geworden ist. Der Autor beginnt mit der Erläuterung der Ausgangslage für die Forschung, danach enthüllt er, was in den Archiven und Büchern über den Namen Mišače, über die Familie Ažman – Pegam, über die Haus-, Familien und Ortsnamen von Mišače zu finden ist. Die ältesten bekannten Namen bei vlg. Ažman sind jene des Vaters Tomaž, seiner Söhne Jurij und Tomaž, ihrer Frauen und Kinder, wie sie aus dem Buch der Taufen und Eheschließungen für die Jahre 1608-1610 entnommen werden konnten. Man kann Bekanntes und Unbekanntes über die Entstehung des Dorfes und die Besiedelung der Höfe lesen, wer deren Eigentümer - Grundherr war. Man entdeckt Aufzeichnungen, die darauf hinweisen, wie sich seinerzeit die Bewohner von Mišače den Unterhalt verdienten und welche Bedeutung und welchen Einfluss auf das Dorf die Eisenerzeugung und -verarbeitung in den umliegenden Zentren von Kamna Gorica und Kropa hatte. Man kann zumindest erfühlen, wie die Menschen in jener Epoche lebten, aus der es keine direkte Erwähnung von Mišače gibt, und zwar auf Grund der Berichte aus dem Reisetagebuch von Paolo Santonino (Ende des 15. Jahrhunderts), aus der »Ehre des Herzogthums Crain« (1692) von Janez Vajkard Valvasor und aus den Darstellungen der josefinischen Militärkarte für diesen Bereich. Eine ähnliche Zielsetzung hat der Abschnitt, welcher als Zeitmaschine bezeichnet wird, die als erweiterte Chronik punktuell für die Menschen von Mišače bedeutende Ereignisse und Angaben enthält: Staatsgefüge, Wirtschaft, Bewohneranzahl, Kulturereignisse, Naturkatastrophen, Kriege, Seuchen, Neuigkeiten, Entdeckungen ...

Den Autor der Ortschronik interessieren das Gebiet von Mišače und dessen durch unterschiedliches menschliches Zutun verursachte Veränderungen, insbesondere welche Auswirkungen das Verschwinden des traditionellen Bauerntums zur Folge hatte. Die Felder, Wiesen und Wälder von Mišače werden eindrucksvoll als Gebiet

zwischen dem Fluss Save und dem Bach Lipnica dargestellt, welches das Angedenken in den Flurnamen und den zahlreichen natürlichen oder von Menschen geschaffenen Zeugnissen der einstigen Eisenverarbeitung und des Erzabbaus, der Landwirtschaft, der Viehzucht, der Forstwirtschaft, des Verkehrs und Transportwesens, der Abfallentsorgung über Jahrtausende hindurch enthält.

Nahezu die halbe Monografie ist den Menschen von Mišače gewidmet. Alle vierzehn Häuser kann man auf Grund verschiedener geschichtlicher Quellen kennen lernen: Urbare, Volkszählungen aus der Zeit Maria Theresias im Jahre 1754, Militärkarten und besonders präzise die thesesianischen und josefinischen Kataster aus dem 18. Jahrhundert bis hin zum franziszeischen des Jahres 1826 und reambulatischen Kataster des Jahres 1859. Das bäuerliche Leben des zwanzigsten Jahrhunderts wird über Erinnerungen an Verwandte und Nachbarn abgebildet wie auch durch statistische Unterlagen aus dem Archiv des KLO Srednja Dobrava über die Jahre nach dem Zweiten Weltkrieg. Die Familie Pegam, vulgo Ažman wird über einzelne Vorfahren und Ereignisse in deren Leben abgebildet, wie sie er Autor nach geduldiger Suche in den Standesregistern des erzbischöflichen Archivs herausfand.

Die Ažmans treten in der Monografie als Fallbeispiel einer tief verwurzelten Stammesfamilie auf, die man aufmerksam begleiten und sich über deren Langlebigkeit und die Lebenskraft vom ersterwähnten Vater Tomaž, welcher so wie das erste slowenische Buch in der Mitte des 16. Jahrhunderts geboren worden sein soll, bis hin zur letztgeborenen Vesna Gašperšič, der im Jahr 2008 geborenen Enkelin des Autors, bewundern kann. Der letzte Abschnitt der Monografie ist ein Fotoalbum, worin vierhundert Fotografien von Anwesen aus Mišače, der Bewohner, des Ortes mitsamt der Umgebung, der Familien Pegam, Sirc und anderer Familienstämme enthalten sind. Diese reichhaltige Visualisierung des Lesestoffes trägt viel zu einem tiefen Gefühlserlebnis bei.

Die Erzählung über die Menschen von Mišače und die Familie Pegam – Ažman verläuft offen und ausladend, lokal und dennoch immer in den globalen Zeitenlauf eingebettet. Der Autor spricht zu uns im Gedanken an künftige Generationen, persönlich, lebhaft, mit viel Weitsicht und Überzeugungskraft, zeigt zugleich die Felder der Zweifel und der Unsicherheiten auf, denn die Quellen sind verhältnismäßig bescheiden. Ein besonderer Vorzug der Monografie über Mišače und die Familie Pegam – Ažman sind die Anleitungen des Autors zur Erforschung der Vergangenheit des Dorfes und der Familien, worin er darüber Auskunft gibt, welche Quellen bestehen, wo sie vorhanden sind, wie man an sie herankommen kann und wie sie richtig anzuwenden sind. Er ermuntert den Leser, selbst mit der Erforschung der Geschichte zu beginnen. Zu einer guten Darstellung tragen weiters zahlreiche Wiedergaben von Archivalien bei, die dem Leser eine eigene Einsicht und manche forschersche Genüsse ermöglichen.

Der besondere Wert der Monografie ist in der Gesamtheit, im Umfang und in den tiefgreifenden Aufzeichnungen zu sehen; dem Autor kann man zur gut vollbrachten

Leistung gratulieren. Besonders aussagekräftig ist das Kapitel »Am Untergang des traditionellen Bauerntums«, wo man erfahren kann, wie bei Ažman und in Mišače insgesamt die traditionelle Landwirtschaft allmählich aufgelassen wurde, wie man zur Mechanisierung überging und wie der heutige Stand im Allgemeinen aussieht. Dem Verfasser ist es bewusst, dass in der Zeit einer einzigen Generation wegen weltweiter Rahmenbedingungen schlagartig jenes Wissen verschwindet, welches den Bewohnern von Mišače und anderen Bauern Oberkrains das Überleben über zwei tausend Jahre und länger ermöglichte. Daher wird auch vermerkt, wie einstens bei Ažman das Heu für die Winterfütterung getrocknet wurde. Es war ihm ebenso wichtig aufzuzeigen, dass die Arbeit ziemlich anstrengend war: »Es mussten alle viel aushalten.« Das Können und der Charakter, Einstellungen und Werthaltungen sind selbst heute noch von Bedeutung, wenngleich nicht gerade überlebenswichtig, jedoch immerhin zur Aneignung der Kraft und des Einflusses. Auch deswegen befindet sich bei den Ažmans noch immer Vieh im Stall, wenngleich es nur einige Schafe sind.

Wir leben in Zeiten einer globalen Konsumkultur, welche wie ein Meer überschwappt und die Erinnerung auslöscht. Es beglückt uns daher umso mehr die Begegnung mit Werten, die den Menschen über Jahrtausende hinweg das Überleben ermöglichten und wirksam waren zum Wohle zukünftiger Generationen: Anständigkeit, Bescheidenheit, Beharrlichkeit, Glaube, Vertrauen, gegenseitige Hilfe und Zusammenarbeit, Einfallsreichtum, Können, Humor. Über all dies berichtet das vorliegende Buch. Es gibt Zeugnis über die Zähigkeit des Lebens, über die slowenische Abstammung und ununterbrochene Entwicklung bis in die heutigen Tage. Es ist berührend zu sehen, wie sich Bauernhöfe, die vor nahezu tausend Jahren entstanden waren, bis in die Gegenwart erhalten konnten. Ohne derartige Dörfer gäbe es kein Oberkrain und kein Slowenien. Die gleiche Zähigkeit beweisen landwirtschaftliche Anwesen auch anderswo, wo ihre Vergangenheit untersucht wurde, in Stražišče bei Krainburg etwa und in Jezersko. An und für sich stellt sich die Frage, ob sie die gegenwärtige Konsumepoche noch überleben werden? Die Landwirtschaft erlebte in den vergangenen Jahrzehnten auch in Oberkrain einen großen Wandel; auf vielen kleineren Anwesen wird der Boden nicht mehr bearbeitet, die Nahrungsgewinnung geht in Richtung der Gärtnerei oder Monokulturen. Mišače ist nach der Zahl der Heimstätten ein kleines Dorf, für die Erdbevölkerung und für die Slowenen anscheinend unbedeutend, doch wird es beim Lesen wertvoll, denn man kann erfahren, dass es den Gleichklang mit der umliegenden Gegend erhalten konnte, mit seiner Vergangenheit verbunden geblieben und somit gut aufgestellt ist für die Zukunft.

Ein weiteres Zitat aus der Einleitung des Autors verleitet zur Nostalgie: *Zeit ihres Lebens spielten sich große Ereignisse und Veränderungen ab. Sie überlebten zwei Weltkriege und vier Staaten lösten einander ab, es wechselte die Gesellschaftsordnung und und. Beide haben ihr ganzes Leben unermüdlich für das Überleben gearbeitet und*

beide erreichten ein beachtliches Alter und hausten in ihrem Alter recht zufrieden trotz gesundheitlicher und anderer Schwierigkeiten. Möglicherweise trug zur Zufriedenheit neben ihrem eigenen Charakter auch bei, dass wir wie eine Familie zusammen lebten. Ihre Eigenart war, dass sie frohsinnig und stets voller Optimismus und Vertrauen waren, dass die auftretenden Schwierigkeiten zu lösen sein werden. In all dieser Zeit befassten sie sich mit unterschiedlichen Tätigkeiten, sodass sie sich keine Zeit für das Grübeln über die Beschwerden gönnten. Doch nunmehr ist all das Schlimme und Schöne, das sie von ihrer Jugend an mitmachen mussten, lediglich als Erinnerung erhalten geblieben.

Die gute Seite einer Nostalgie sind offene Ohren und ein Herz zum Hören der Erzählungen unserer Eltern und anderer betagter Menschen, die Manches über uns selbst zu sagen wissen. Wer es weiß, woher er kommt, schlägt aus seiner Abstammung und der Gemeinschaft kräftige Wurzeln. Wer die Vergangenheit kennt, lernt auch die Möglichkeiten seines Ortes und seiner Familie für die Zukunft kennen, er trifft leichter Entscheidungen darüber, was und wie er zur weiteren Entwicklung beitragen kann, übernimmt die Verantwortung für seine Entscheidungen. Er lebt im rechten Geist und es erfüllt sich für ihn das Versprechen aus dem Gebot Gottes: *Damit es dir gut ergehe und du lange lebest auf Erden.*

*Mag. Tatjana Dolžan Eržen,
Museumsberaterin für Volkskultur im Gorenjski muzej*

MIŠAČE IN
RODBINA PEGAM

Uvod

K Pegamovim, po domače Ažmanovim z Mišač, sem prišel prvič spomladi leta 1961, ko sem spremljal Jurija Skubra, po domače Makekovega z Jezerskega. Z Jurijem sva bila gimnazijca in sostanovalca v internatu na Zlatem polju v Kranju. Jurij je na gimnazijskih plesnih vajah spoznal dekle Mijo in nekega dne se je odločil, da jo bo obiskal na njenem domu na Mišačah. Juriju se niti sanjalo ni, kje so Mišače, zato je zaprosil mene za vodiča. Doma je vzel očetov avto in nekega sobotnega popoldneva smo se odpeljali izpred internata. Prisedel je Janez Frantar, Jurijev sokrajan in sošolec v osnovni šoli. Peljali smo skozi Podnart in v Lipnici pri Kovaču zavili navzgor na Dobravo. Takrat iz Otoč proti Mišačam ceste še ni bilo, mostova čez Bistrico in Savo v Podnartu sta bila še lesena, lokalne ceste so bile ozke in brez smerokazov, osebnih avtomobilov je bilo malo, še kmečki voz z gumijastimi kolesi je bil redek. Peljali smo preko Zgornje Dobreave in pri zadnji hiši je potnike presenetil ozek usek in strm klanec navzdol. Jurij, ki je bil vaje takih poti, je zapeljal skozi usek v dolino. Po grobem makadamu nas je premetavalo in vožnja med ogromnimi skalami je bila zelo atraktivna.

Ko smo pripeljali skozi zadnji ovinek, smo zagledali hiše, veliko polje in v ozadju gore. Mija je dobro opisala, kje v vasi stoji njihova hiša. Zapeljali smo na dvorišče, izstopili in v prvi pozdrav nas je obljajal bel pes, priklenjen na verigo. Iz za hleva se je zaslišal glasen ukaz »Belin, fuj!« in od tam je prišel moški z brki, iz hiše pa je pritekla Mija in hitela svojemu atu pojasnjevati, kdo smo. Peljala nas je v hišo in nas predstavila še mami. Popili smo čaj in pojedli nekaj keksov. Mija in Jurij sta odšla na vrt, z Janezom pa sva staršem pojasnila, kdo pravzaprav sva. Naš obisk je moral biti kratek, saj je želel Jurij še isti večer vrniti očetov avto. Srečno smo pripeljali na Dobravo. Mene sta odložila v Kropi, Jurij in Janez pa sta nadaljevala na Jezersko.

Naš izlet na Mišače je bil uspešen. Jurij in Mija oz. Marija sta se poročila leta 1967, tri leta za njima pa sem se jaz poročil z Marjeto, Mijino mlajšo sestro, ki sem jo prvič videl ob našem fantovskem izletu na Mišače.

Po poroki 8. avgusta 1970 sem se iz Kroke preselil k Ažmanovim na Mišače. Z Marjetinimi starši Antonom in Francko smo nato živeli v skupnem gospodinjstvu. Skupaj smo obdelovali kmetijo in posodabljali domačijo. Med nami sta vladala sožitje in strpnost. Leta 1983 sva kmetijo od gospodarja Antona prevzela midva z Marjeto. Starša sta se s predajo kmetije rešila bremena odgovornosti. Doživela sta lepo starost in do konca pomagala vsak po svojih močeh. Ata Anton je umrl leta 1996 v starosti 86 let, mama Francka pa leta 1999, stara 90 let. V letu 2008, ko pišem monografijo, vlogo starih staršev počasi prevzemava midva z Marjeto. Oba najina sinova sta ostala doma. Sin Gregor, njegova Polona in mala hči Vesna, rojena 25. 1. 2008, stanujejo v svojem stanovanju v predelanem delu gospodarskega poslopja in vodijo svoje gospodinjstvo. S posestvom upravljam še vedno sam.

Anton in Francka sta nam pogosto pripovedovala o svojem življenju, otrocih in sorodnikih, delu na kmetiji, hudih in nevarnih časih in odnosih med sosedi. Ko sta se oktobra leta 1933 poročila, sta bila zelo mlada, Tone je bil star 23 let, Francka, ki je bila noseča, pa 24. Francka je pred poroko živela v Radovljici pri daljnih sorodnikih v meščanski družini in ni imela nobenih izkušenj za življenje in delo na kmetiji. Na Mišačah sta jo pričakala Tonetova ovdovela mati Marija in Tonetov mlajši brat Franc. Tri Tonetove sestre so se pred tem že poročile in se odselile. Tašča je bila vesela nove ženske roke v hiši in na kmetiji. Marija je bila vdova že od leta 1919, ko je mož umrl v vojnem ujetništvu. Bila je samohranilka petih otrok, ki so bili ob očetovi smrti stari od pet do dvanajst let, in sama je morala voditi kmetijo že od leta 1917.

Komaj je mlada družina s Tonetovo materjo ujela življenjski in delovni ritem, se je leta 1941 pričela druga svetovna vojna. Sledila so štiri leta neprestanega strahu. Med vojno sta se rodili še dve deklici, Marija leta 1943 in Marjeta leta 1945. Mama je želela, da se hčerke primerno izšolajo. Ko so se poročile, sta se Breda in Marija odselili, najstarejša Vera in najmlajša Marjeta pa sta svoja moža pripeljali v Ažmanovo hišo. Vera in Franci sta zgradila na podstrehi hiše svoje stanovanje z ločenim vhodom. V skupnem gospodinjstvu s starši pa sva živela midva z Marjeto in najina sinova Gregor in Tilen.

Kljub težkemu življenju sta Tone in Francka ostala vedra človeka s pozitivno energijo. Preko 50 let sta bila gospodarja na Ažmanovi kmetiji. Primerno sta vzdrževala

Slika 1: Božična potica je v peči. Francka, Tone in vnuk Gregor, leto 1993.

hišo in gospodarske stavbe, vzgojila štiri hčere in pomagala pri vzgoji petih vnukov. V spomin in v zahvalo Marjetinim staršem, Antonu in Francki Pegam, in vsem Pegamovim prednikom, ki so ohranili domačijo, sem se odločil, da raziščem preteklost in življenje Ažmanove domačije, Pegamove prednike in sorodnike ter tudi preteklost vasi Mišače, v kateri Pegamov rod živi že več kot petsto let, in da o tem napišem knjigo. Ker sem se izobrazil v tehnični smeri (Biotehniška fakulteta, smer gozdarstvo) in nimam izkušnje s pisanjem in oblikovanjem poljudne knjige z zgodovinsko vsebino, bo moje delo pri strokovnjakih družboslovnih smeri morda deležno kritike; upam, da dobrohotne. S svojim tekstom želim pred pozabljenjem ohraniti ustno izročilo in dognanja svojih raziskav o Mišačah, podeželju in Pegamovih prednikih.

Ko sem po dvoletnem raziskovalnem delu spisal prvo varianto teksta, ki je bila pol manj obsežna, kot je tale pred nami, sem ga dal preveriti izkušeni in strokovno podkovani kroparski rojakinji mag. Tatjani Dolžan Eržen. Njena pohvala mi je dala potrditev, da sem izbral pravi pristop, njeni napotki pa novo vzpodbudo, da z delom nadaljujem. Vrnil sem se v arhive in preučeval nove dokumente, poiskal dodatne vire, ki naj bi pritrldili mojim razmišljanjem o nastanku in razvoju kmečke vasi in okolice, in na koncu od sovaščanov že kar nadležno zbiral družinske fotografije. Prvotni tekst je postal zaradi dodanih slik tako obsežen, da ga moj računalnik ni več obvladal. Po pomoč sem se obrnil k prof. dr. Miranu Hladniku s Srednje Dobreave, nekdanjemu sopevcu pri kroparskem pevskem zboru, ki je organiziral lektoriranje in tehnično uredništvo, predlagal potrebne jezikovne, slogovne in kompozicijske popravke, me povezal s tiskarno ter si tako prislužil vlogo urednika knjige.

ISKANJE IN SPOZNAVANJE PREDNIKOV

Izhodišča

Odločil sem se, da bom poleg Pegamovega rodovnika proučil tudi preteklost Ažmanove kmetije, preteklost in razvoj vasi Mišače, nekdanje Mišačane in njihov način dela in življenja. K tej odločitvi me je napeljala in opogumila bogata zapuščina dokumentov in fotografij pokojnih Marjetinih staršev ter siceršnje moje zanimanje za zgodovino.

Mnogi želijo spoznati svoj rod, prednike, preteklost svojega rodu, njegov izvor, življenje in bližnje ter daljne sorodnike. Če je imela družina podjetniško preteklost ali kmetijo, tako kot Pegamovi, je prisotna tudi želja izvedeti kar največ o zgodovini njenega gospodarstva. Čeprav je kmet postal dejanski lastnik posestva, na katerem je delal in živel, šele z ukinitvijo tlačanstva in z zemljiško odvezo leta 1848, je njegov rod na istem posestvu pogosto živel in deloval kot upravitelj že stoletja pred tem. Usoda rodbine je bila zaradi ponosa kmečkega gospodarja ali sosedskih sporov mnogokrat tragična. Zemlja je lastnika in njegove naslednike prikovala nase, saj so njeni pridelki omogočali življenje; velikim je dajala moč, siromašne pa je pehala v garanje. Dobri gospodarji so se trudili izboljšati svoja zemljišča in pridelavo, predvsem pa, da je posestvo ostalo v njihovih rokah. Mnogi so posest povečevali tudi na račun sosedov.

Zaradi velikega obsega dela in prenosa znanja in izkušenj morata na kmetiji skupaj živeti in delati najmanj dve generaciji. Usodni dogodki in nesrečne zveze so nešteto krat prekinili sožitje in umirjeni tok življenja domačije ali celo uničili kmečko gospodarstvo in rod. Naše kmečko podeželje je bilo nekoč razdeljeno v mrežo stabilnih kmečkih vasi, ki so še nedavno živele in delovale kot vaške skupnosti. Vaško skupnost je najpogosteje tvorilo pet do osem kmetij, ki so bile v lasti zemljiških gospodov. Kmetijam so se kasneje priključile še kajže, ki so živele od srenjske zemlje, rokodelstva in dninarstva na sosednjih kmetijah. V vaški skupnosti so kmečke družine pogosto zašle v medsebojne spore, ki se niso pomirili tudi skozi več generacij. O tej plati kmečkega življenja in tragičnih usodah ljudi, rodbin in posestev je bilo spisanih že veliko literarnih del.

Ko sem se lotil pregledovanja dokumentov, ki sta jih zbrala pokojna Tone in Francka, sem bil prijetno presenečen nad veliko količino uradnih listin, kot so dedne

pogodbe, odločbe, rojstni listi, spričevala, rodbinski listi, zemljiški izpiski ipd. Še posebej pa sem bil presenečen nad številom fotografije v starem albumu in kuvertah. Nekatero so bile žal tudi poškodovane ali obledele. Listine sem uredil po vsebini, fotografije pa sem zbral in nalepil v nove albume. Ker sem želel fotografije opremiti s podatki o osebah in času, sem jih pričel kazati sorodnikom in sosedom – počasi so osebe na slikah dobivale pomen.

Najstarejše fotografije iz zbirke so nastale pred letom 1900. To so fotografije mož in žena na debelem kartonu, obledele ali drugače poškodovane. Kdo so fotografirane osebe, pogosto samo domnevamo. Ni gotovo, ali so na sliki sorodniki ali sosedje. Med starejšimi fotografijami izstopata dve, in sicer fotografija družine Antona Pegama, ki je nastala okoli leta 1900, in fotografija otrok družine Sirc z vojaki iz leta 1918. Prva, družinska fotografija Antona Pegama, je uokvirjena in zastekljena.

Slika 2: Pegamovi. Sedijo od leve: Terezija (1885–1959), Anton (1839–1914; oče), Marjana, roj. Bernard (1853–1916), stojijo od leve: Marija (1879–1961), Anton (1882–1919; sin) in Francka (1889–1943). Mišače, okoli leta 1900.

Druga je fotografija petih otrok od devetih družine Sirc, z vojaki in stricem, bratom pokojnega očeta, in teto. Nastala je tik pred koncem prve svetovne vojne, pozno jeseni leta 1918. Otroci so bili sirote, oče Jožef Sirc je umrl leta 1914, mati Marija Sirc, roj. Zupin, pa leta 1915. Hči Francka, pozneje poročena Pegam, sedi v vojakovem naročju in je stara šele sedem let. Na sliki manjkajo štiri najmlajše deklice.

Da bi razširil zbirko starejših fotografij Mišač, sem zaprosil za pomoč sosede. Na vpogled sem jih dobil sčasoma kar nekaj. Kjer jih nisem dobil, so največkrat odgovorili,

da so se izgubile, ko so prenavljali hišo, ali pa so jih enostavno zavrgli. Pogosto so jih odnesli domači za spomin, ko so se odselili.

Fotografije in dokumenti, ki sem jih našel doma, so bili osnova nadaljnjemu delu. Naredil sem načrt vsebine monografije, katere podatke moram zbrati in preučiti in kje bom prišel do njih. Določil sem tri vsebinske sklope, eden je vezan na rodbino, drugi na posestvo in tretji na vas Mišače z okolico in na njene prebivalce. Podatke o posestvu in njegovi preteklosti sem iskal v zemljiški knjigi (ZK) na sodišču v Radovljici, v Arhivu Republike Slovenije v Ljubljani (AS), v zgodovinski literaturi, ki obravnava urbarje, ipd. Podatke o Pegamovi rodbini za zadnje stoletje sem dopolnil pri domačem župniku in na matičnem uradu na Upravni enoti, za pretekla stoletja pa v Nadškofjskem arhivu v Ljubljani (NA), kjer so shranjene matice fare Mošnje in fare Dobrava. Za predstavitev vasi sem dopolnil obstoječo zbirko svojih fotografij s panoramskimi posnetki, posnetki posameznih predelov okolice, nagrobnikov, hiš, gospodarskih poslopij ipd.

Rodoslovni podatki za poznavanje krajevne zgodovine

Temeljni vir rodoslovnih podatkov so matične knjige, v katere so župniki zapisovali krste, poroke in smrti ljudi v svoji fari. Brez podatkov iz teh zapisov ni mogoče sestaviti družinskega rodovnika. Za farne matične knjige se je uveljavilo ime matice. Cerkevne oblasti so zavezale župnike za pisanje matic v začetku 17. stoletja. Šele sredi 19. stoletja pa je avstro-ogrška monarhija postavila državne matičarje in matične urade.

Na našem področju so začeli župniki v večjem številu voditi podatke o verskem življenju svoji faranov sredi 18. stoletja. Podatki v *statusih animarum* so pomemben dodatni vir o družinah, njihovem verskem udejstvovanju in podobnem, ki naj novemu župniku povedo čim več o njegovih faranih. Podatke v *statusu animarum* za faro sv. Križa so začeli vpisovati leta 1835. To je seznam in kronika družin in faranov po naseljih, z vpisi sprejetih in podeljenih zakramentov (krst, prvo obhajilo, birma ...), rojstvi, porokami in smrtmi. Pogosto so dodani različni pripisi in opombe, npr. *odšel v vojsko, se je odselil*, tudi kaj se je s človekom zgodilo, nesreče ipd. Ti pripisi niso sistematični, za spoznavanje osebe in družine pa so zelo zanimivi. V župnišču v Kamni Gorici mi je župnik Martin Kočever omogočil vpogled v *status animarum* za faro Dobrava.

Župnije imajo tudi kroniko fare, kjer so navedeni podatki o gospodarjenju, gradnji in popravilih, posebnih dogodkih, nesrečah ipd. Žal je župnijska kronika fare Dobrava zgorela v požaru, ko so partizani 1. februarja 1945 minirali zvonik in župnišče na Srednji Dobravi. Iz nje bi lahko dobili številne podatke o življenju v naši vasi in fari v preteklih časih. Župnijsko kroniko fare Dobrava je leta 1951 začel ponovno pisati vikar Babnik.

Sedaj je minilo že stoletje, odkar so bile uvedene državne matične knjige, ki jih vodijo matični uradi v upravnih enotah in so edina uradna matična evidenca. Tudi vanje je z določenimi omejitvami dovoljen vpogled. Ker sem hotel preveriti podatke za obdobje zadnjih 100 let, sem si na Upravni enoti v Radovljici priskrbel odobritev za ogled matične knjige za 20. stoletje.

Pomemben vir podatkov za poznavanje preteklosti domačije in rodu so urbarji, katastri in zemljiška knjiga. V prvem katastru, t. i. terezijanskem katastru, sem v Arhivu RS našel dokumente o kmetiji Tomaža Pegama z Mišač. Listine so bile sestavljene in s pečati overjene leta 1751. Tu je vpisana posest z ledinskimi imeni, donos, tlačanske obveznosti in pravice kmetije do skupne srenjske lastnine. V ZK, ki jo vodi sodišče v Radovljici, se podatki za Ažmanovo kmetijo pričnejo s stanjem leta 1816. V ZK najdemo osnovne podatke o posestvu in lastnikih, dedovanja, upravičence, zastave, npr. zaradi najetih posojil, zaplembe zaradi rubeža, nakupe in prodajo zemljišč itd.

Za razumevanje splošnih življenjskih razmer na vasi so mi bili v pomoč prispevki v *Kroparskem zborniku* iz leta 1995 in v krajevnih kronikah Radovljice, Mošenj, Vrbenj, Rateč in Kamne Gorice. Pomembne podatke sem našel v člankih in razpravah o zgodovini železarstva v Kropi in Kamni Gorici avtorjev Joža Gašperšiča in Janeza Šmitka. S to temo sem imel lažje delo, saj sem v dijaških letih pomagal očetu, ko je raziskoval rudarstvo in železarstvo in celo moja maturitetna naloga na Gimnaziji Kranj je bila iz zgodovine železarstva na Gorenjskem.

V veliko pomoč pri sestavi rodovnika mi je bil rodovnik potomcev Simona Pegama, čigar sin Anton je leta 1905 odšel v Nemčijo. Rodovnik je sestavil Simonov pravnuk Manfred Pegam, podatke zanj pa sta zbirala Anton in njegov sin Franz, Manfredov oče, že pred drugo svetovno vojno. Manfredu je oče pripovedoval, da je imel ded hudo domotožje in je želel obiskati rodni kraj in sorodnike. Druga svetovna vojna mu je namero preprečila. Leta 1980 je Franz z družino prvič prišel na Mišače in tako tudi prvič srečal svoje bližnje sorodnike. Z Manfredom od takrat vzdržujemo redne stike. Skoraj vsako leto pride na obisk in tako si izmenjujeva, preverjava in usklajujeva podatke o prednikih in sorodnikih.

Najpomembnejši rodoslovni vir za pretekla stoletja so matice. Branje zapisov v maticah je zahtevno in naporno. Razumevanje otežujejo stare pisave in kratice, latinski ali nemški jezik in površnost ali malomarnost zapisovalcev, ki so vnašali pomanjkljive podatke. Dostikrat je pisava zapisa izumetničena ali pa popačena. Verjetno je moral včasih namesto župnika vpisati v matico podatke kdo, ki je bil manj vešč pisanja, npr. kar cerkovnik ali organist. Veliko arhivskega gradiva se je ob selitvah izgubilo ali poškodovalo, še več pa ga je zgorelo v požaru ali pa ga je uničila ali poškodovala vlaga. Z delitvijo velikih župnij na manjše je prišlo do preselitve delov arhiva v nove fare in nova fara je morala zastaviti nove matice. Cerkevne oblasti so se še enkrat izkazale s svojo sistematičnostjo in doslednostjo: vse matice, deloma tudi kronike župnij Ljubljanske nadškofije, so zbrane in shranjene v arhivu v Ljubljani na Krekovem trgu.

V čitalnici NA so me seznanili z možnostmi in pogoji za vpogled v te stare dokumente. S pomočjo seznama arhiviranega gradiva posamezne župnije sem naredil načrt za pregled matic župnije Mošnje in župnije sv. Križa na Dobravi. Dogovoril sem se za prvi termin, ko je bilo v čitalnici prosto mesto; čitalnica je namreč ves čas precej zasedena. Odločil sem se začeti z najstarejšo knjigo fare Mošnje, ki so jo začeli pisati leta 1609. Prva matica Mošenj je skupna, saj vsebuje zapise o porokah, krstih in umrlih. Vsebuje tudi podatke za leto 1608. Na vpogled nisem dobil originalne knjige, pač pa sem njeno vsebino na mikrofilmu pregledoval s čitalnikom. Zaradi slabega stanja so veliko starih dokumentov preslikali na film. V začetku sem bil nekoliko neroden v ravnanju z aparatom. Ob pritisku na gumb za prestavljanje filma in za listanje od strani do strani sem kar nekajkrat pritisnil na sosednji gumb in film se je odvrtil z veliko hitrostjo naprej in tako preskočil precej let. Moral sem se vračati in iskati stran, ki sem jo pred tem pregledoval.

K sreči so bili zapisi v tej prvi matici dobro čitljivi, saj bi sicer lahko izgubil voljo za delo. Vztrajanje je bilo kmalu poplačano: že po nekaj pregledanih straneh sem naletel na ime *Ashman* (Ažman) in *Möshatze*¹ (Mišače). To je bil zapis poroke Ažmanovega Jurija, sina Tomaža Ažmana z Mišač. Do sedaj je to najstarejši zapis o našem predniku. Najdeni vpis poroke je bil vzpodbuda za nadaljevanje dokaj zahtevnega pregledovanja matic. V naslednjih mesecih sem obiskal NA še sedemkrat. Rezultat preučevanja je spisek Ažmanovih prednikov, rojenih na Mišačah, ki so jih župniki v Mošnjah in na Dobravi vpisali v svoje matice od leta 1608 do leta 1904. Iz pripisov in redosleda lahko izluščiš marsikaj, kar ti omogoči spoznati tudi osebne usode posameznikov ali družine.

Opisal bom, kako sem iskal podatek, kje je pokopan Anton Pegam, ki je umrl kot vojni ujetnik 29. 7. 1919 v italijanskem taborišču v južni Italiji. Opis podajam z namenom, da bi moj postopek in naslovi koristili tistemu, ki si želi pridobiti podobne podatke.

Antona so v začetku leta 1916 mobilizirali v 17. pehotni polk. Do konca vojne je bil s svojim polkom vkopan na bojni črti na gori Monte Chiesa na Tirolskem. Po kapitulaciji Avstro-Ogrske so Italijani vojake zajeli in jih odvedli v taborišče v južni Italiji, kjer so bile slabe razmere in je veliko ujetnikov umrlo v epidemiji španske gripe, med njimi tudi Anton Pegam.

Podatek o smrti vojaka Antona Pegama je vdovi posredoval Rdeči križ. V uradnem poročilu RK, datirano 13. 1. 1920 (št. spisa T 330/20-5), je zapisano, da je dan smrti 29. 7. 1919, za kraj smrti pa navajajo ujetniško taborišče »Casale D'Altamura, Bari, Južna Italija«. Iz uradnega poročila ni razvidno, kje je Anton pokopan. Zato sem se obrnil na županstvo mesta Altamura. Že v nekaj dneh je prišel odgovor, da nimajo podatkov. Nato sem se po nasvetu Kobariškega muzeja obrnil na Österreichisches Staatsarchiv Wien, Vojni oddelek.² Od tam so mi kmalu posredovali podatek, da imajo v mrliških knjigah padlih in umrlih od 1914 do 1918 podatek, izstavljen od mesta Genzano, da

1 Citatne besede iz starih dokumentov so postavljene ležeče krepko.

2 <http://www.oesta.gv.at/site/5222/default.aspx; ka@oesta.-gv.at>

je 29. 7. 1919 tam umrl Anton Pegam. Obrnil sem se na občinski urad mesta Genzano (Municipio Genzano, provinca Potenza).³ Odgovor sem dobil v enem tednu. V njem sporočajo, da imajo v arhivu poročilo o smrti Antona Pegama, ki je umrl v bolnici, vzrok smrti pa je bila španska gripa. Pojasnili so, da so umrle vojne ujetnike pokopavali na mestnem pokopališču v skupno grobišče. To nima nobenega obeležja, vendar površino ustrezno vzdržujejo. Na mojo prošnjo so mi poslali tudi kopijo mrliškega lista »ATTI DI MORTE«. Dokument ima št. 127. Čez en teden sem dobil še debelo kuverto s prospekti in z zemljevidi pokrajine Basilicata, če bi se odpravil na jug Italije obiskat pokopališče v Genzanu.

Nekaj podatkov sem dobil pri mednarodni prostovoljski organizaciji Schwarzes Kreuz, ki nepolitično skrbi za vzdrževanje vojaških pokopališč po vsej Evropi.⁴ Sporočili so, da imajo podatek o umrlem vojaku IR 17, Antonu Pegamu, rojenemu 12. 11. 1882, ki je umrl v italijanskem vojnem ujetništvu 29. 7. 1919 v vojaški bolnici v Genzanu. Ker avstrijski Črni križ nima poimenskega seznama z vojaškega pokopališča v Genzanu, so mi dali naslov ustreznega komisariata v Rimu. S svojimi izkušnjami pri iskanju podatkov o umrlem Antonu Pegamu sem seznanil Društvo Soška fronta, ki deluje v Novi Gorici. Njihova spletna stran⁵ je vir zanimivih podatkov o 1. svetovni vojni. Z navedenimi uradi in organizacijami sem kontaktiral po elektronski pošti in bil prijetno presenečen nad ustrežljivostjo vseh, ki sem jih zaprosil za pomoč pri iskanju groba starega očeta.

Ažmanovi oz. Pegamovi na Mišačah pred 400 leti

Že po nekaj obiskih v NA sem prišel do treh presenetljivih ugotovitev, ki so dale nadaljnemu delu novo motivacijo:

1. matice potrjujejo, da je Pegamova rodbina živela na Mišačah in gospodarila na Ažmanovi kmetiji že pred več kot 400 in neprekinjeno vse do danes,
2. sočasno z Ažmanovo domačijo so obstajale tudi ostale danes znane mišaške kmetije,
3. na štirih domačijah gospodarijo iste rodbine kot v 17. stoletju, na ostalih kmetijah pa so se družine menjale zaradi različnih vzrokov.

Poleg podatkov o Pegamovih sem si zapisoval še druge podatke, npr. hišna imena ali priimke sosedov, imena krajev, imena botrov in prič, včasih tudi ime župnika, ki je zapisoval v matico. Župniki so se včasih samo podpisali, a podpisa dostikrat ni bilo mogoče razbrati.

³ <http://italia.indettaglio.it/eng/basilicata/genzanodilucania.html>; pacilio@-aptbasilicata.it

⁴ <http://www.osk.at/>; landesstelle.wnoeb@osk.at

⁵ <http://www.drustvo-soskafronta.si>

Prvi znani gospodar Ažmanove domačije je Tomaž Ažman, rojen med leti 1550 in 1560. Prvi zapis priimka Pegam sledi 100 let kasneje. Zadnji gospodar s priimkom Pegam pa je naš pokojni ata, moj tast Anton Pegam, rojen leta 1910. Med njima se je zvrstilo na Ažmanovi kmetiji od 7 do 8 generacij in gospodarjev. Najbolj pogosti imeni gospodarja Ažmanovine sta Tomaž in Anton. Zadnji štirje gospodarji so vsi Antoni. Prvi od teh Antonov je bil rojen leta 1800, drugi leta 1839, tretji leta 1882 in zadnji leta 1910. V zadnjih generacijah se je Pegamovim z Mišač rodilo več deklet kot fantov in v zadnji, iz katere je tudi moja žena Marjeta, so bile rojene samo hčere. Tako je Anton Pegam, ki je umrl 22. 8. 1996 v starosti 86 let, je zadnji Pegam na Mišačah.

Slika 3: Poslednji Pegam na Mišačah, Anton (1910–1996), december 1994.

Leta 2008 so poznani samo še trije moški potomci, ki izvirajo z Mišač in se pišejo Pegam. V Bochumu v Nemčiji živita Manfred Pegam in njegov sin Andres Pegam, v Portorožu pa živi Dušan Pegam. Mišaški priimek Pegam se bo nadaljeval le v primeru, da bo imel Andres, ki je Nemec, potomca. Dušan Pegam iz Portoroža ima hčer.

Od leta 1608 do leta 1620 je bilo v matici fare Mošnje vpisanih 26 oseb s priimkom Ažman. Priimek Pegam se prvič pojavi v zapisu leta 1662 in priimek Ažman v maticah nato izgine. Kdaj je zabeležen prvi Pegam na Mišačah, ne bomo izvedeli, saj so matice za obdobje 1620–1645 neberljive ali pa manjkajo. Priimek Ažman je ostal do danes le kot hišno ime. Neizpodbitno je dejstvo, da se pri naši hiši na Mišačah reče pri Ažmanu (*pr ažman*)⁶ najmanj že 450 let in da je priimek Pegam pri hiši najmanj že 350 let. V fari Mošnje in tudi kasneje v fari Dobrava so imeli priimek Pegam in hišno ime Ažman samo naši predniki z Mišač.

⁶ Ležeči tisk v oklepaju podaja narečno izreko poknjženege imena.

Iz zgodovine fare Mošnje in fare Dobrava

Kdaj je nastala vas Mišače in sosednje vasi? Kdo so bili ustanovitelji, ali smo mi morebiti njihovi potomci ali potomci poznejših prišlekov? Kakšno je bilo ozemlje, kjer so postavili vas, in zakaj so izbrali prav to mesto? Kakšno usodo sta vas in njeno prebivalstvo doživljala? Koliko hiš in prebivalcev je imela vas? Od kdaj ime Mišače oz. kdaj so nastale različne izpeljanke tega imena? Kje so nekdanje Mišačani pokopavali svoje mrtve? Kje lahko dobimo odgovore na ta vprašanja in ali jih sploh lahko dobimo?

Pisnih dokumentov iz prvega tisočletja je zelo malo. Odgovore iščejo predvsem arheologi. Prve stavbe nekdanjih naselbin so bile lesene in za njimi je ostalo le malo sledov. Sistematično urejeni dokumenti so se prvič pojavili z oblikovanjem in vodenjem fevdalnih posesti. Mnogo podatkov vsebujejo tudi dokumenti, ki jih je ustvarjala duhovščina. Če hočeš poznati in razumeti preteklo življenje v domači vasi in njeni širši okolici, moraš poznati tudi zgodovino in delovanje domače fare.

Po splošno uveljavljenem principu je bil lastnik vsega kralj, ki je podarjal dele posestev podložnim plemičem in cerkvenim ustanovam. Kralj je posest podaril v last – *alod* – ali pa v uporabo oz. najem. Leta 1011 je kralj podaril briksenškemu škofu za njihovo posestvo s sedežem na Bledu trideset kmetij. Škofu je dovolil, da si jih lahko vzame kjerkoli s kraljeve posesti (o tem podrobneje Adam 1999). Mošenjska fara je bila prvič omenjena v menjalni pogodbi posestev iz leta 1154. Tega leta je oglejski patriarh v zamenjavo za cerkev v Preddvoru in za podružnico v Tupaličah izročil v last treviškemu škofu Ulriku iz rodu Ortenburžanov mošenjsko cerkev, skupaj s pripadajočimi kmetijami, kmeti in desetnami. Med njimi je bila verjetno tudi kakšna kmetija z Mišač. Vasi in kmetije so torej obstajale že pred drugim tisočletjem, saj bi drugače ne mogle biti predmet obdarovanja.

Med leti 1263 in 1271 je bila osnovana kot enklava sredi stare pražupnije s sedežem pri sv. Klemenu na Rodinah fara sv. Andreja v Mošnjah. Radovljiška župnija sv. Petra je bila ustanovljena nekaj let pozneje kot mošenjska. Radovljiška župnija je nastala tako, da so prenesli sedež župnije z Rodin v Radovljico.⁷ Čeprav ležijo Mošnje na levem bregu reke Save, so prvotno v mošenjsko faro spadali tudi vsi kraji tedanje ortenburške posesti, t. i. Lipniško gospostvo na desnem bregu Save med Jelovico in Savo, vključno s Kropo in Kamno Gorico. Vasi v Lipniški dolini so kasneje priključili začasno v faro sv. Petra v Radovljici. Ostale vasi na desnem bregu Save, Mišače, Otoče, Zaloše, Podnart, Dobrave, Lipnica in Prezrenje, pa so ostale še naprej v mošenjski fari. Tako je bilo več stoletij. Dobrava je bila kasneje, kar se vidi iz cerkvenih matic fare Mošnje iz 17. stoletja, proglašena za vikariat mošenjske. V teh maticah so dobravski vikariat poimenovali vikariat **St. Cruis**. Leta 1788 pa je bila ustanovljena nova samostojna fara Povišanje sv. Križa na Dobravi. Po cerkvenih dokumentih iz leta 1831 je bila cerkev Povišanja sv.

⁷ Stane Adam, *Linhartovi listi*, št. 6.

Slika 4: Dobrave.

Križa na Dobravi lokalija dekanije Kranj, cerkev sv. Antona Puščavnika v Otočah pa je bila podružnica dobravske cerkve (Šilc 2006).

Kdaj so bile sezidane cerkvene stavbe ali posamezne cerkve na našem območju, ni točnih podatkov. Krščanstvo se je sem razširilo v obdobju rimskega cesarstva. Prve kapele so postavili že pred 5. stoletjem. Običajno so jih postavljali kar na mestih, kjer so bila pred tem že poganska svetišča. Taka mesta so veljala za svete kraje. Pisnih podatkov o teh prvih cerkvenih objektih ni.

Arheološke najdbe potrjujejo, da so nove objekte postavljali na ruševinah ali ostankih starih. Za mošenjsko cerkev vemo, da je stala že leta 1154, kdaj so jo postavili, pa ne. Število cerkva je hitro raslo. Ko je leta 1461 cesar Friderik III. ustanovil Ljubljansko škofijo, je v dekretu naštel vse cerkve Radovljiške dekanije. Skupaj je bilo na seznamu 23 cerkva in kapela sv. Pankracija v Pustem gradu. Kaže, da cerkve v Otočah in na Dobravi še niso postavili, saj jih na seznamu ni. Cerkev v Otočah je prvič omenjena že leta 1480. Kot da bi ustanovitev škofije pospešila postavljanje novih cerkva. Tudi v Kropi so cerkev sv. Lenarta sezidali leta 1481, povečali so kar obstoječo kapelo. V Kamni Gorici so zgradili svojo cerkev leta 1652. Kdaj je bila sezidana cerkev na Dobravi, ni znano. Domnevamo lahko, da so na Dobravi imeli vsaj kapelo že takrat, ko se je gradila cerkev v Otočah.

Vernost ljudi, spoštovanje vloge ter moči cerkve in delovanje krajevnih župnikov, ki so bili stoletja edini izobraženci na podeželju, sta pomembno vplivala na življenje in medsebojne odnose, tako v mestih kot na podeželju. Preprostim ljudem je bil župnik svetovalec, zaupnik, učitelj, sodnik, pomočnik in voditelj. Božje zapovedi so ljudje globoko spoštovali kot sveta pravila za življenje. Cerkveni koledar s prazniki, posti ipd. je določal življenjski ritem preko celega leta. Človeka je župnik s krstom sprejel v cerkveno in človeško občestvo in družino, s pokopom pa so se od človeka poslovili. Naloga župnikov je bila tudi, da so beležili vse bistvene dogodke. Tako so nastajali mnogi dokumenti, ki so bogat in dostikrat edini vir podatkov o posamezniku na podeželju. To so matične knjige in kronike župnij.

Stoletja dolgo so skozi Mišače hodili krajanje Dobrav in nekaj časa celo iz Kroke in Kamne Gorice, da so prišli v farne cerkev in v farne župnišče v Mošnjah. Iz Lipniške doline jih je pot peljala mimo Rudnic na Vrečah, se ob Strncu spustila na mišaško polje, šla preko polja do prehoda Save v Globokem in po Grabnu do cerkve v Mošnjah. Ob tej poti so stali križi ali znamenja, kjer so molili. Tak križ je bil ob robu Rudnic, naslednji na robu Vreč ob stezi iz Kamne Gorice, še danes stojijo križi pri Cimpermanu, na Mišačah pri Skalcah in sredi mišaškega polja. Križ oz. znamenje Janeza Nepomuka je bil tudi v Globokem pri mostu pod sedanjo železniško postajo. Z Dobrav so šli najbrž po poti, ki je skozi Mišače v uporabi še danes. Ali so Savo bredli in kdaj je bil zgrajen most, ni znano. Vsekakor je bila pot do farne cerkve v Mošnjah predvsem zaradi prehoda preko reke zahtevna in nevarna. Zato so verjetno kmalu postavili kapeli na Dobravi in v Otočah ter kasneje tudi cerkvi, Mišače pa so najbrž ostale brez kapele.

Farani, ki so živeli v vaseh na desnem bregu Save, se niso mogli redno udeleževati maš in drugih verskih obredov v farni cerkvi. Predvsem je to veljalo za otroke, starejše in bolnike. Kjer so imeli cerkev v domačem kraju, so tudi otroci redno hodili k mašam in k drugim pobožnostim in pomagali župniku kot ministranti. Deležni so bili več poduka in nadzora s strani župnika in kaplana. Enako je veljalo za odrasle. Da bi vsaj nekatere obrede opravljali tudi v domačem kraju, kjer cerkve ni bilo, so postavili kapelo, kapelico ali vsaj znamenje. Pri kapelici se je potem zgodil del pogrebnega obreda in se je vas poslovila od pokojnika. Pri kapelici so opravili velikonočni blagoslov jedi, tam se je začela in zaključila procesija, imeli so šmarnice ali večernice ipd. Matijovčevo znamenje sredi Mišač je gotovo že zelo staro, saj je nadomeščalo kapelo.

Leta 1788 je bila ustanovljena nova župnija na Dobravi, Povišanje sv. Križa, vendar je bila še vedno pod okriljem mošenjske fare. Dobravska fara je postala popolnoma samostojna šele leta 1876.

V novo župnijo Dobrava so od leta 1788 spadale vasi Zgornja, Srednja in Spodnja Dobrava, Lipnica, Brezovica, Prezrenje, Zaloše, Otoče in Mišače. Ko so tekle priprave za ustanovitev nove fare na desnem bregu Save, so v Otočah želeli, da bi bil njen sedež v cerkvi sv. Antona v Otočah. Ker se to ni zgodilo, so si Otočani izgovorili pravico, da v bodoče skrbijo samo za svojo cerkev, ostale vasi pa za cerkev na Dobravi.

Slika 5: Cerkev Povišanja sv. Križa na Srednji Dobravi.

Slika 6: Pri Križčku (*pr križčka*) ali Resmanov križ, Mišače.

Slika 7: Matijovčevo znamenje na Mišačah.

Prvi župnik nove fare je bil Gregor Brewitz, v matici vpisan še kot kurat. Na Dobravi je bil Brewitz od leta 1788 do 1822. Od 1792 do 1796 je bil na Dobravi tudi duhovnik lokalist Fortunat Riser, ki se je rodil v Ljubnem in umrl na Dobravi leta 1796. Za njim je bil od 1796 do 1806 lokalist Andrej Stegnar, doma iz Kamne Gorice. Brewitza je na Dobravi nasledil Martin Gros. Od leta 1856 do 1879 je bil župnik Jakob Poličar, od 26. 2. 1880 do 22. 2. 1889 pa Jakob Aljaž.

V dobravski fari se je rodilo kar nekaj bodočih duhovnikov. Leta 1731 se je rodil Gašper Mihelič, ki je bil posvečen leta 1756 in umrl v Begunjah leta 1784. Leta 1747 se je rodil Martin Urbančič, v mašnika je bil posvečen leta 1772. Leto za Martinom se je rodil Janez Krstnik Mihelič, ki je bil posvečen v mašnika leta 1775. Leta 1843 se je na Mišačah rodil Gregor Šlibar, posvečen je bil leta 1870, umrl je v Komendi leta 1922. Leta 1749 se je na Mišačah rodil Matevž Boštjančič, posvečen leta 1773. Nazadnje je bil duhovnik v Kamni Gorici, umrl pa je na Mišačah leta 1812. Leta 1754 se je prav tako na Mišačah rodil Matevžev brat Jernej Boštjančič. Posvečen je bil leta 1779, umrl pa je sredi maševanja v cerkvi v Lescah leta 1818, kjer je bil župnik, zadet od kapi. Bil je dekan dekanije Gorje (kasneje Radovljica), zelo spoštovan, dober govornik in pisatelj.

Naši rojaki so kot duhovniki službovali predvsem na Gorenjskem. Mnogokrat so bili premeščeni iz fare v faro, kakor so pač zahtevale potrebe. Nihče pa ni služboval v domači dobravski fari. Ne vem, ali je ta seznam naših duhovnikov kompleten, ker tega področja nisem raziskoval. Zgornje podatke sem našel v knjigi *Fara Mošnje skozi 850 let* (2004). Veliko število domačih duhovnikov kaže na to, da so bili ljudje verni in da so mnogo nadarjenih otrok poslali v šole. Šolanje za duhovnika je bilo do 18. stoletja skoraj edino dostopno izobraževanje za nadarjene kmečke otroke.

Matične knjige far Mošnje in Dobrava (1608–1906)

Krstno-poročna knjiga mošenjske fare se prične z vpisi za leto 1608, mrliška knjiga pa leta 1642. Vpisi v maticah si sledijo po kronološkem zaporedju, torej po datumih dogodkov. Od leta 1642 dalje sta tudi matici za poroke in krste v ločenih knjigah. Leta 1788 je bila ustanovljena fara Dobrava in od takrat ima svoje matične knjige. Pregledal sem vse matične knjige fare Mošnje od leta 1608 do leta 1788 in vse matične knjige fare Dobrava od leta 1788 do leta 1906.

Matične knjige so v trdne platnice vezani zvezki velikega formata. Platnice so od starosti in uporabe oguljene in pisava obledela, listi so črtkani, pisali so s črnilom. Vogali listov so obrabljeni od stoletnega prelistavanja. Mnoge knjige so se sčasoma tako poškodovale, da jih ni mogoče brez dodatne škode pregledovati, zato so take preslikali na film. Tako so ohranili matice fare Mošnje od leta 1608 do leta 1762.

Gradivo in prostor v čitalnici NA moraš naročiti nekaj dni pred obiskom arhiva. Če je gradivo na mikrofilmu, je prostor še težje dobiti, saj mora biti prost tudi aparat za

pregledovanje filma. Za pisanje svojih zabeležk je dovoljen samo navaden svinčnik, na arhivsko gradivo seveda ni dovoljeno delati nobenih opomb ali oznak. Dovolijo tudi fotografiranje dokumenta, kar pa evidentirajo. Podpisati moraš izjavo, da vsebine ne boš uporabljal v komercialne namene.

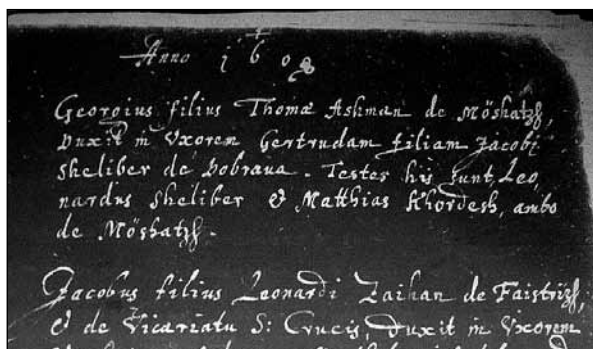
Matice so bile od začetka pisane samo v latinskem jeziku in pisavi. Osebno ime je običajno vpisano v latinski obliki, kasneje v nemški, priimek in ime kraja pa v nemški obliki. Zapise v latinščini in latinici so postopno kombinirali s pisanjem v nemščini v gotici, kasneje nemško v latinici in še kasneje tudi v slovenščini. Vpisovanje v slovenščini se je uveljavilo dokončno šele konec 19. stoletja. Nemško so dolgo pisali v gotici, latinsko v latinici in slovensko v skladu z razvojem slovenske pisave.

Slovensko rodoslovno društvo ima na svoji spletni strani na razpolago nekaj pripomočkov tistim, ki preučujejo stare listine, npr. slovensko-latinski in slovensko-nemški slovar najbolj pogostih besed in pojmov, abecednik tiskane in pisane gotice ipd.

Najpogosteje uporabljeni latinski pojmi v maticah so: *amita* – teta po očetu; *ambo* – oba; *baptisata* – krščena; *baptisatus* – krščen; *cognatio* – sorodstvo; *cognatius* – sorodnik; *duco uxorem* – ženo vodim s seboj; *duxit uxorem* – ženo vodi s seboj; *filia* – hči; *filius* – sin; *gamellus filius* ali *geminus* – dvojček; *gamella* – dvojčica; *humatio* – pogreb, pokop; *legitime* – zakonski; *locus* – kraj; *mater* ali *genitrix* – mati; *natus* – rojen; *nubo* – omožiti se; *nupta* – nevesta ali žena, omožena; *obitus* – smrt; *parentes* – starši; *parochus* – župnik; *partus* ali *nativitas* – porod, rojstvo; *pater* ali *genitor* – oče; *patrinus* – boter; *patruus* – stric po očetu; *praesens* – navzoč, sedanji; *presentibus* – s prisotnimi; *puella* – deklica; *puer* – otrok, deček, sin; *soror* – sestra; *testis* – priča; *uxor* – zakonska žena, soproga; *vidua* – vdova.

Večja težava je bila pri razumevanju datuma, npr.: *7ber* ali *VIIber* – september; *8ber* – oktober; *9ber* ali *IXber* – november; *10ber* ali *Xber* – december.

Priporočili so mi, naj proučujem prednike od današnjega časa v preteklost. Sam sem se odločil za obratno smer in tako sem delo zastavil z najstarejšim dokumentom nekdanje mišaške fare Mošnje, torej z matično knjigo krstov in porok od leta 1609 do 1646. Najprej sem jo prelistaval, tako na preskok, da sem dobil prvi vtis o pisavi in vsebini. Ugotovil sem, da delo ne bo enostavno, da bo utrujajoče in da se moram dodatno poučiti, kako sploh razbrati vsebino zapisov. V naslednjih dneh sem spoznal, da sem imel srečo, ker sem začel preučevati knjigo, ki je pisana v razumljivi pisavi in da sem tako hitro naletel na prvi zapis o Ažmanih. Vse naslednje knjige so bile trši oreh, marsikaterega nisem strl, ker nisem uspel razbrati vsebine zapisanega.

Slika 8: Anno 1608 – Georgius filius Thomas Ashman de Möshatzh duxit in uxorem Gertrudam filiam Jacobi Shcliber de Dobraua. Testes his sunt Leonardis Shcliber e Mathias Khordesh, anbo de Möshatzh.⁸ NA v Ljubljani, Matica fare Mošnje 1608–1642, film.

Da bom tako hitro našel Ažmanove prednike, in to tako daleč v preteklosti, davnega leta 1608, nisem pričakoval. To je bila vzpodbudna najdba. Zaradi hitrejšega iskanja sem se odločil biti pozoren na besede **Ashman, Pegam, Mishatze, Möshatzh** ipd. Ko sem v tekstu opazil katero od teh besed, sem se poglobil v zapis. Žal vsebine mnogih zapisov ni bilo mogoče razbrati. Vzrok je v nerazločni pisavi ali poškodbah listine. Branje s filma je bilo zelo utrudljivo, bolj kot branje originalnih papirnatih dokumentov, ki so praviloma boljše ohranjeni. Veliko težavo je povzročalo določanje pravega datuma, in sicer zaradi načina zapisa ali poškodb na mestih, kjer je datum zapisan.

Slika 9: Primer zapisa v matici porok, katerega vsebino je zelo težko razbrati in razumeti.

⁸ »Leto 1608 – Jurij, sin Tomaža Ažmana z Mišač, vzame za ženo Gertrudo, hči Jakoba Šlibarja z Dobrave. Priče (tu prisotna) Lenart Šlibar in Matija Kordež, oba z Mišač.«

Vpisi krstov in porok v matice vsebujejo podatke o rodbinskih in osebnih imenih, kraju bivanja botrov in prič in podatke, iz katerega kraja so se priženile neveste. V zapisih smrti je naveden vzrok smrti in veliko je primerov, ko je iz večjega števila smrti v kratkem obdobju možno sklepati na epidemijo, nesrečo, vojno ipd. Ob prebiranju zapisov sem se počutil nekako vedno bolj domačega, kajti naletel sem na znana hišna in rodbinska imena z Mišač ter okoliških krajev. Med rodbinskimi imeni oseb z Mišač sem našel mnoga, ki jih danes tam ni več, so pa znana v okoliških krajih.

Rodbinska imena so se začela oblikovati in uporabljati že v 15. stoletju in so se za poimenovanje posamezne osebe dokončno uveljavila v 16. stoletju. Prvotno so za potrebe vpisov podložniških obveznosti v urbar zapisali le osebno ime in mogoče dodali še dejavnost, s katero se je ta oseba ukvarjala, npr. mlinar, žagar, kovač. Vpisano osebo so dostikrat poimenovali z opisom kraja bivanja, npr. Hribar, Bregar, Podbregar. Slednje poimenovanje se je potem prijelo in uporabljalo kot hišno ali pa kot rodbinsko ime. Hišno ime je imelo predvsem pomen poimenovanja domačije ali hube – pove, iz katere domačije je določena oseba, lahko pa opisuje dejavnost osebe ali kaj so na tej domačiji delali. Taka hišna ali rodbinska imena so npr. Kovač, Žagar, Kožar, Ledar, Sitar, Prešovc. Lahko pove, kje hiša stoji: Mostar, Ovinkar ipd. Posamezno osebo so poimenovali po osebni lastnosti ali položaju (Bogataj, Debelak, Debevc). Veliko priimkov se je razvilo iz osebnega imena, npr. Gašper – Gašperšič, Tomaž – Tomaževič. Prišleke so poimenovali po tem, od kod so prišli: Hrvat ali Hrovat, Korošec, Kropar. Z uporabo rodbinskega imena se uporaba hišnega imena ni opustila. Hišno ime domačije (lat. *vulgo* 'po domače', okrajšano p. d.) ostane stoletja dolgo skoraj nespremenjeno in se ohrani tudi, ko se rodbinsko ime lastnika menja. V izgovorjavi ali zapisu prihaja do različic imena. Na Mišačah je v starejših dokumentih zapisano Prešovc, Krumpec, danes se izgovarja Pošavc/Pušavc, Krumpek.

Razlaga nastanka in izvora hišnega ali rodbinskega imena da pogosto pojasnila o preteklosti posamezne rodbine. Za nekatera rodbinska imena je težko najti razlago. Med takšne priimke sodita Ažman in Pegam (Andrejka 1939). Pegam naj bi se prvotno pisal kot **Behaimb**. Andrejka trdi, da ta imena niso staroslovanskega, slovenskega, nemškega ali italijanskega porekla.

Iz zapisov v maticah zbereš podatke o rojenih, poročenih in umrlih osebah in nato sestaviš rodovnik. Kadar ima več oseb v eni družini istočasno enako ime in manjkajo ali pa so pomanjkljivi datumi, nastopi težava. Razpoznavanje takih oseb in pravilno povezovanje v medsebojno sorodstveno razmerje je precej problematično. Pri Ažmanovih je bilo zadnjim štirim gospodarjem ime Anton Pegam, poleg tega pa je bil še en bratranec Anton Pegam. V družini so mlajšega običajno klicali s pomanjševalnico, npr. Tonček. Zadnji Anton Pegam je bil poznan med sosedi in prijatelji kot Tonca. Podobno je bilo v Kropi pri Ledarju ali Ledrarju. Oče je bil Lovrenc, sin pa Lovro. Dodati je možno tudi okrajšavo *st.* ali *ml.* V takih primerih so še posebno pomembni

natančni datumi in pravilno določeno sorodstveno razmerje. Sicer pa računalniški rodoslovni programi zelo pomagajo pri sestavljanju in predstavitvi rodovnika.

Na podeželju je še danes v navadi in v uporabi poimenovanje osebe s hišnim imenom. Hišno ime kmetije je pomembnejše od rodbinskega. Priimek je pomemben za uradno uporabo in v rodoslovju, v maticah pa je mnogokrat poleg rodbinskega še hišno ime. Dolgo časa je bilo v rabi za vpis botrov ali prič. Tako je bilo v enem primeru zabeleženo, da je bila botra **Helena Ashmanka**, drugič pa botra **Helena Pegam**. Zapisali pa so tudi takole: »Botra je bila Helena, žena Matija Ažmana z Mišač.« Tudi za botro Nežo so enkrat zapisali **Nesha Bostianka** naslednjic pa **Nesha Sitar**. Nevesto, novorojenčka ali ženina ter umrlega otroka so vedno zapisali v povezavi s starši, npr. »Gertruda, hči Jakoba Šlibarja z Dobrave,« ali »Tomaž, sin Matija Ažmana z Mišač«.

Hišnih številki v starejših zapisih ni, saj so hiše oštevilčili šele leta 1770.

Matice, ki so jih več stoletij pisali župniki, so vir različnih podatkov o preteklosti. Niso zgolj zapisi o posameznih osebah, temveč tudi dokument za spoznavanje jezika, pisave, imen ipd.

V preteklih stoletjih so ime vasi Mišače pisali v mnogih variantah, ki se med seboj bistveno ne razlikujejo preveč, vendar nam variante zapisa včasih pomagajo pri sklepanju o pomenu. Najstarejši zapis je **Meysach** iz leta 1368 (Državni arhiv na Dunaju, Haus-Hof-und Staatsarchiv). Zakaj se naša vas sploh imenuje Mišače? Nekateri poenostavljajo, da zato, ker je bilo tukaj nekoč veliko miši. Prav veliko teorij o izvoru imena Mišač ni in izvor je še vedno nejasen. Jezikoslovca Silvo Torkar in Jožica Škofic podpirata mnenje etimologa Franca Bezlaja, da bi mogel biti izvor Mišač v slovanskem osebni imenu Myšata/Myšeta oz. **Mišak**, tako kot v krajevnih imenih Mišatovec in Mišetnica. Je to edini možni odgovor? Kaj pa če je ime starejše? Rimsko naselbino, kakršno so leta 2007 odkrili v sosednjih Mošnjah, so Rimljani poimenovali *mansio* (< *mansus* 'postaja'). Najdbo v Mošnjah arheologi postavljajo v obdobje od 2. do 3. stoletju pred štetjem. Nekdanje Mišače so bile kot naselbina ali izpostava lahko vezane na rimski *mansio*.

Naslednjo možno razlago Mišač, še bolj pa Mošenj, odpira podobno ime **Moschitzen** v Ziljski dolini. Iz te okolice in območja Spittala, od koder so bili Ortenburžani, so se na širše območje sedanje Radovljice priseljevali kolonizatorji. Ti so pogosto v nov kraj prinesli domača imena. Prvi ortenburški lastnik se je na posesti Lipniškega in Radovljiškega gospostva pojavil leta 1154. Toda v radovljiškem urbarju tristo let kasneje so Mišače zapisane v obliki **Misthatz** (Šmitek 1995)/**Mischacz**.⁹ V maticah ali v Jožefinskem vojaškem zemljevidu iz leta 1762 so Mišače zapisane spet drugače, in sicer **Moschatzno**. Zgodovinar Stane Adam (1999) domneva, da so bili kraji bodoče mošenjske župnije kolonizirani, še preden so posest dobili v last Ortenburžani, in je torej vas Mošnje imela svoje ime že prej. Mogoče je pa res osnovna razvojna linija imena **Mišak** > **Mišak-je** > **Mišače**.

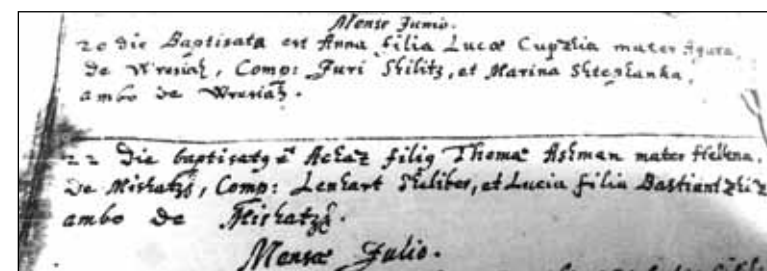
⁹ Milko Kos, *Gradivo za historično topografijo Slovenije (Za Kranjsko do leta 1500)*, 1–2, Ljubljana: Inštitut za občo in narodno zgodovino SAZU, 1975).

Ažmani in Pegami, botri, priče in drugi Mišačani v maticah

Prvi vpis Ažmanovih prednikov sem našel v zapisih iz leta 1608¹⁰ v obliki **Ashman**. Te osebe so bile oče Tomaž, sin Jurij in njegova nevesta Gertruda. V matice so vpisovali samo krstne podatke, ne pa rojstnih, ob smrti pa so napisali, v katerem letu starosti je pokojnik umrl. Zaradi pomanjkanja natančnih podatkov¹¹ sem letnice rojstev določil približno: sin Jure je bil ob poroki star 25 let, njegov oče Tomaž je bil okoli 25–30 let starejši, Gertruda pa je bila nekaj let mlajša od Jureta. Sklepamo lahko, da je bil oče Tomaž Ažman, ki velja za najstarejšega prednika Pegamovega rodu, rojen med leti 1550 in 1560.

Iz prvega vpisa zvemo tudi, da so bili na Dobravi v 16. stoletju že Šlibarji (**Schliber**), na Mišačah pa Kordeži. Osebna imena so bila Tomaž, Jure, Gertruda oz. Jedrt, Jakob, Lenart in Matija. Kako malo so se imena spremenila do danes.

Le dve leti kasneje je vpisan prvi krst Ažmanov. **22. junija 1610 je bil krščen Ahac**, sin Tomaža in Helene Ažman, botra pa sta bila Lenart Šlibar in Lucija, Boštjančičeva hči, oba z Mišač.

Slika 10: Zapis krsta Ahaca Ažmana, sina Tomaža in Helene z Mišač.

Kaj še izvemo iz zapisa o krstu? Jurij, ki se je poročil dve leti prej, je imel brata Tomaža in ta je imel za ženo Heleno. Iz poznejših vpisov bomo izvedeli, da je bila Helena hči Jakoba Špendala z Dobrave. Po dveh vpisih v knjigi krstov in porok spoznamo tako že šest Ažmanovih prednikov. Lenart Šliber, ki je bil enemu bratu poročna priča in bratovemu sinu krstni boter, je bil mogoče tudi Gertrudin stric. Krstni boter in poročna priča v eni osebi je lahko le priljubljen in spoštovan sorodnik ali sosed.

V prvi matični knjigi fare Mošnje 1608–1646 sem našel podatke o krstu enajstih otrok, ki so se rodili pri Ažmanovih med leti 1610 in 1631. Njihova deda sta bila Tomaž in Matija, oba rojena med leti 1550 in 1560. Tomaž se je poročil s Heleno, verjetno Špendalovo. Matija se je poročil z Uršulo, vendar podatka o njenih starših ni bilo zaslediti. Tomaž Ažman je imel dva sinova, Jurija in Tomaža, in hčeri Heleno in Uršulo.

¹⁰ Celotni rodovnik rodbine Pegam je priobčen v zadnjem delu monografije.

¹¹ Starejših zapisov od omenjenih ni.

Jurij se je poročil z Gertrudo Šlibar z Dobrave, brat Tomaž pa z Margareto Špendal, tudi z Dobrave. Tomaž je umrl 9. 1. 1645. Sestra Helena Ažman se je poročila z Janezom Špendovom. Imela sta dva sinova, Janeza in Tomaža.

Jurij in Gertruda, ki sta se poročila leta 1608, sta imela sedem otrok:

- 15. 3. 1611 – **Hilarij**, botri Gašper Bizjak in Luka in Katarina Špendal z Mišač.
- 30. 1. 1612 – **Matija**, botra Luka Špendal in Katarina Bizjak (**Wisjak**), oba z Mišač. Matija se je poročil s Heleno Špendov. Imela sta dve hčeri, Margareto in Heleno. Matija je umrl na Mišačah 9. 9. 1654.
- 25. 2. 1615 – **Marija**, botra Gašper Kocijančič in Katarina Špendal, oba z Mišač.
- 16. 7. 1617 – **Uršula**, botra Luka Špendal in Katarina Bizjak, oba z Mišač.
- 24. 3. 1621 – **Marko**, botra Luka Špendal in Katarina Kocijančič.
- 12. 12. 1627 – **Barbara**, botra Luka Špendal in Uršula Benko Jakobi iz Krope.
- 1. 2. 1631 – **Agata**, botra Luka Špendal in Margareta Marin, oba z Mišač. Agata je umrla 7. 8. 1684.

Tomaž in Margareta sta imela štiri krščene otroke:¹²

- 22. 6. 1610 – **Ahac**, botra Lenart Šlibar in Lucija Boštjančič, oba z Mišač. Ahac se je poročil z Marino, ki je umrla decembra 1672.
  - 12. 4. 1611 – **Jakob**, botra Matija Kordež in Alena (Helena) Ažmanka, oba z Mišač.
  - 30. 1. 1612 – **Tomaž**.
- Janez**, umrl 30. 8. 1679.

Prav presenetljivo je, da razpolagamo s podatki o krstu in botrih za otroke uboge kmečke družine, ki so se rodili pred štiristo leti. Rezultat vztrajnega in dolgotrajnega dela pri pregledovanju arhivskega gradiva je rodovnik družine Pegam. Ustno izročilo nima posebne vloge pri nastanku rodovnika prednikov preteklih generacij. Izročilo sega največ do tri generacije nazaj in ga upoštevam le kot opombo k posamezni osebi, ki naj bogati poročilo z dogodki ali osebnostnimi lastnostmi. V seznamu prednikov so tudi praznine. Manjka tisto, kar se iz poškodovanega ali celo izgubljenega arhivskega gradiva ni dalo izluščiti in uporabiti. Tako ni mogoče sestaviti celovite in neprekinjene sorodstvene povezanosti. Pravilno razvrščanje posameznih oseb v družine otežuje in dela nepregledno tudi dejstvo, da se nekaj moških imen ponavlja iz generacije v generacijo. Najbolj pogosta imena so Tomaž, Anton in Matija.

Nastali rodovnik je kar obsežen, saj vsebuje podatke in navedbe 482 oseb. V seznam prednikov so vključeni vsi Ažmani in Pegami, ki sem jih uspel najti v dokumentih, od prvega Tomaža Ažmana, ki se je rodil okoli leta 1555, do najmlajše, Vesne Gašperšič, ki se je rodila 25. 1. 2008.

¹² Žal so dokumenti na določenih mestih neberljivi in nerazumljivi.

Poleg vpisov krstov, porok ali smrti oseb Pegamove rodbine so zanimivi tudi podatki o imenih in priimkih krstnih botrov in poročnih prič. Za botra ali pričo so bili povabljeni, in tako je še danes, najbližji sorodniki ali sosedje. Vendar ne vsak, saj sta bila pomembna ugled in dostikrat tudi premožnost botra. Krstni boter naj bi bil nekakšen zaščitnik in moralna opora krščencu predvsem v mladih letih, dokler se ne osamosvoji. Preko izbranih botrov in prič lahko ugotavljaš sorodstvo in izveš, s katerimi sosedi so imeli Ažmanovi dobre odnose in kateri posamezniki so bili v vasi med bolj uglednimi.

Zanimivo bi bilo na primer vedeti, zakaj je bila Helena Ažman, žena Tomaža Ažmana, ki je umrla junija 1674, v letih 1650 do 1657 kar petkrat krstna botra in dvakrat poročna priča. Botra je bila sinu Jakoba Lenca (**Lenz**), Gregorju Koširju, Magdaleni, hčeri Janeza Bodlaja, ter Tomažu in Janezu Špendovu. Ažmanovim otrokom pa so bili krstni botri Gašper Kocijančič, Katarina Špendal, Luka Špendal, Katarina Bizjak, Katarina Kocijančič, Margareta Marin, Matija Globočnik, Johan Vogrin, Ivana Ažman, Agata Koširka, Magdalena Boštjančič, Jurij Bohinc (**Wochiniz**) itd.

Izvor imen Ažman in Pegam

Prvič se pojavi priimek Pegam v matici fare Mošnje leta 1662, ko je vpisan krst Tomaža Pegama. Aprila 1691 se je Tomaž Pegam poročil z Ivano Mežan z Dobrave, umrl pa je 27. 6. 1752, star 90 let. Tomaž je tudi prvi Pegam, ki se je rodil na Mišačah. Njegov oče je bil Janez, mati pa Helena, ki je bila vdova po Tomažu Ažmanu, ki je umrl leta 1645. Ponovno se je poročila z Janezom Pegamom, ki je na Mišače verjetno prišel iz Krope, iz Besnice ali iz Selške doline.

Tomaž in Ivana sta imela štiri otroke: Tomaža, Margareto, Uršulo in Elizabeto. Njun prvorojenec Tomaž je bil rojen leta 1693. Ta Tomaž je imel tri otroke, in sicer Urbana, Terezijo in Jakoba. Da so Pegamovi in Ažmanovi isti rod, potrjujejo tudi enaka imena otrok, ki se nadaljujejo v naslednjih generacijah: Tomaž, Helena, Matija, Margareta, Marija ...

Prvič se v pisnih dokumentih **Aschman** omenja na Brdih pri Pustem gradu, v urbarju Radovljiškega gospostva leta 1579 (*Kroparske družine* 1998). Na Mišačah je Ažman v matici fare Mošnje prvič vpisan leta 1608 (zapisano **Ashman**). Na Mišačah je ime Ažman, potem ko se je k Ažmanovim okoli leta 1650 priženil Janez Pegam, ostalo samo še kot hišno ime in je tako ostalo vse do danes. V Kropi in Spodnji Lipnici je ime iz leta 1579 ostalo kot priimek.

So bili Ažmani in kasneje Pegami samo na Mišačah? V nobeni drugi vasi, ki so spadale v faro Mošnje, jih namreč ni bilo. Prvi Pegam, ki je bil vpisan v kaki drugi vasi v domači fari, je bil Simon Pegam, rojen leta 1845 na Mišačah, ki je šel po poroki živeti na Zg. Dobravo.

Od kod izvira ime Ažman? V maticah mošenjske fare so ime zapisali vedno le v obliki **Ashman** (le z enim *n*). Nemška beseda za pepel je *Asche* in pepelar je

Aschenbrenner. Ime kake dejavnosti se je pogosto uporabljalo za poimenovanje osebe, ki je taka opravila izvajala, npr. Kovač, Oglar, Pečar itd.,¹³ zato bi priimek Ažman lahko označeval človeka, ki je poklicno imel opraviti z ognjem. Naši sorodniki, Pegami iz Nemčije, so si tolmačili izvor v imenu *Osman* (Turek) oz. človek, ki je prišel z Vzhoda. Silvo Torkar navaja, da Franc Jakopin in Pavle Merku vidita izvor v imenu *Erasmus*, enako kot razlaga ime *Assmann* nemški imenoslovec Hans Bahlow. Janez Keber pa v *Leksikonu imen* (1996) pri imenu Erazem med priimki, ki so nastali iz tega imena, ne navaja priimka Ažman, zato lahko pritrđimo ugotovitvi Andrejke izpred sedemdesetih let, da ostaja vprašanje o izvoru imena Ažman brez jasnega odgovora.

Priimek je zapisan večinoma kot Pegam. V maticah v letih 1705–1728 in v dokumentih za terezijanski kataster iz leta 1751 je zapisan v obliki **Pegamb**. V enem zapisu v matici leta 1764 je zapisovalec v krstno knjigo zapisal priimek **Pögam** in leta 1770 **Pögaim**. Prvotna oblika imena Pegam je bila v Selški dolini **Behaimb** (Andrejka 1939). V Kropi je priimek Pegam v kroparski matici zabeležen leta 1643 in je bil v naslednjih letih pogost. V kakšni obliki je bil v kroparskih maticah priimek zapisan, mi ni znano. Kdaj se je Pegam resnično prvič pojavil na Mišačah, ni mogoče ugotoviti, saj v maticah Mošenj za obdobje 1628–1659 ni mogoče razbrati podatkov o krstih, porokah ali smrtih. Zato ni mogoče zagotovo vedeti, ali je vpis krsta Tomaža Pegama leta 1662 res prvi vpis kakšnega Pegama. Prav gotovo je bila vpisana poroka Janeza Pegama z vdovo Heleno Ažman, vendar zapisa nisem uspel najti.

Od kod priimek Pegam? Nemška beseda za Čeha je *Böhme*, deželna pa *Böhmen* (lat. *Bohemia*). Iz tega naj bi se preko oblike *Behaimb* razvil priimek Pegam. V mošenjskih farnih knjigah se zapis *Böham* ali *Behaimb* ni pojavil nikoli, pač pa poznamo Pegama kot viteza iz znane legende *Pegam in Lambergar*, kjer je Pegam isto kot Čeh. V resnici je bil to češki husitski grof Jan Vitovec, vojskovodja Celjskih grofov, ki je leta 1457, po uboju zadnjega Celjskega grofa Ulrika, zasedel graščino Radovljica, da bi jo obdržal v lasti Ulrikove vdove Katarine. Po pogodbi med Celjani in Habsburžani je namreč to posestvo sedaj pripadalo Habsburžanom, saj Celjski grofi niso imeli nobenega naslednika. Vendar so Habsburžani naročili grofu Lambergarju z gradu Kamen, naj prežene Vitovca in osvobodi Radovljico. To se je tudi zgodilo. Jan Vitovec je postal kasneje hrvaški ban in cesarski svetnik in je umrl leta 1468. Vitovec je verjetno s seboj iz Češke pripeljal svoje ljudi, vojake, služabnike ipd. Prav mogoče je, da se je kateri od njih oženil na Gorenjskem in takega prišleka so enostavno klicali po tem, od kod je prišel, za Čeha torej *Böhman* ali *Behaimb*. Silvo Torkar me je na prošnjo o pojasnitvi izvora imena Pegam pred časom opozoril, da je pegam ime za ptiča, ki pozimi prileti k nam menda iz Češke. Stara nemška oblika imena ptiča z latinskim imenom *Bombycilla garrula* je *beheim*.¹⁴ Menim, da Pegam

13 Pred 400 leti v maticah fare Mošnje ni bil vpisan noben Kovač, Oglar, Pečar ipd., ker so takrat to zapisali kot Šmid, Koler, Ofnar.

14 Prijatelj Jaro z Moravske pravi, da ti lepi ptiči priletijo pozimi iz severnih krajev in se v jatah zadržujejo po njihovih vinogradih. V zelo hudih zimah pa letijo tudi dalje proti jugu in v naše kraje.

ne izvira iz tega imena. Najverjetneje so vsi slovenski Pegami ali Pegani, ki so pretežno na Primorskem, potomci tistih Čehov, ki so z vojskovodjem Vitovcem v prvi polovici 15. stoletja prišli služiti v kneževino Celjskih grofov.

Priimek Pegam je na Mišačah od takrat, ko se je okoli leta 1645 k Ažmanovim priženil Janez Pegam. Od takrat se vsi novorojeni Ažmani pišejo Pegam. V mrliški knjigi se v letih 1672–1677 še pojavlja zapis Ashman. Vpisane so naslednje smrti: Marjana, vdova Ahaca Ažmana; Janez Ažman, vdovec; Helena Ažmanka; Helena, vdova Janeza Ažmana – druga žena. Istočasno pa sta zapisani tudi smrti Primoža Pegama, ki je umrl na Mišačah, in Gregorja Pegama z Mišač, ki je umrl v Kropi. Postopno so v naslednjih letih pomrli vsi Ažmani z Mišač, torej tisti, ki so se pisali *Ashman*. Ime Ažman je potem do danes ostalo kot hišno ime. Hišno ime je med vaščani pogosteje v uporabi kot priimek. Ko Mišačani ali Dobravci omenjajo mene, govorijo vedno le Ažmanov Rok, enako velja za moja sinova, sicer rojena Gašperšič, ali Marjeto, rojeno Pegam. Poznani smo kot Ažmanovi.

Po statističnih podatkih za leto 2008 živi v Sloveniji 133 oseb s priimkom Pegam, od tega 103 na Gorenjskem, in 264 oseb s priimkom Pegan, od tega na Gorenjskem le 9. Pegan je zaradi načina izgovorjave različica imena Pegam. Skoraj vsi Pegani so na slovenski obali in na Goriškem. Za primerjavo navajam, da je v Sloveniji 407 oseb, ki se pišejo Gašperšič, od teh nas ima pet ime Rok.

Sicer so bili leta 1610 v matici Mošnje iz vasi naših treh Dobrav vpisani še priimki Bodlaj, Bukovnik, Debelak, Fabri, Globočnik, Grohar, Korčan, Kordež, Kral, Kverhan, Lenc, Lukežič, Mihelič, Pecer, Pernuš, Pesjak, Resman, Sitar, Sušnik, Šlibar, Špendal, Toma, Varl, Zupan in drugi.

Hišna, rodbinska, osebna in krajevna imena na Mišačah

Že v prvi farni knjigi iz leta 1608 so zapisana mnoga takšna hišna imena mišaških kmetij, kot so še danes. Hišno ime je tako rekoč nespremenljiva oblika poimenovanja posamezne domačije in njenih prebivalcev. Od 17. stoletja dalje je na Mišačah skoraj enako število domačij z nespremenjenim hišnim imenom. To so: Ažman, Blek, Boštjanovc, Jurman, Kadunc, Komar, Koničar, Krumpek, Matijovc, Metelnik, Poglajen, Pošavc, Resman in Tomažovc.¹⁵ V maticah do leta 1700 se je kakšno hišno ime tudi spremenilo, a pri večini ostaja enako. Seveda so včasih kakšno ime zapisali tudi nekoliko drugače, npr.: *Bastiancic*, *Krumpec*, *Prešovc* in *Resmanček*. Tudi sedaj se različno izgovarja: *Poglajen/Pogvajen* in *Pušavc/Pošavc*.

15 Poknjženo bi bilo treba zapisati Boštjanovec, Matijevec, Pošavec, Tomaževc, vendar je po zgledu priimkov Kadunc in Bohinc obveljal napol poknjženi zapis.

Drugače je s **priimki**, ki se na isti domačiji dokaj pogosto zamenjujejo. Menjava priimkov je nekaj običajnega in se dogaja ves čas, tudi v zadnjem času nekateri priimki izginejo, pojavijo pa se novi. Nekdo se priženi, moški del rodu izumre, nekdo se odseli, proda kmetijo in v kupljeno hišo se naselijo novi ljudje. V farnih maticah od leta 1608 dalje ali v popisu faranov iz leta 1754 so bili na Mišačah naslednji priimki:¹⁶ *Auseneks, Barl, Beguš, Bisiak, Bohinc, Boštjančič, Bric, Casperztitsch, Croppar, Debelak, Dovžan, Globočnik, Gogala, Grossar, H'Kaltschisch, Hrovat, Klander, Klinar, Kodras, Kordesh, Koschir, Krištofič, Lentz, Marin, Maurer, Maver, Micheliz, Murnik, Nemiz, Nottar, Petzar, Pogatznig, Poglajen, Rozman, Šlibar, Šoberl, Spendall, Špendov, Waril, Warl, Wisiak in Wodlai*. Največ je takih, ki jih na Mišačah sedaj ni več, so pa npr. prisotni v sosednjih krajih. V zadnjih dvajsetih letih so izginili kar trije stari mišaški priimki, in sicer Pegam, Bohinc in Nartnik. Vzrok je v tem, da so bile v zadnji generaciji rojene samo hčere, ki so ob poroki prevzele možev priimek, mož pa se je priselil na Mišače. Namesto Pegam se sedaj pri Ažmanovih pišemo Gašperšič in Blaznik, namesto Bohinc so sedaj pri Tomažovčevih Babič in Mikolič, namesto Nartnik so pri Matijovcu Kunstelj in Bergant. Iz enakega vzroka bo do zamenjave priimka prišlo v prihodnosti še v nekaterih mišaških domovih. Mnogo je primerov, ko je bila kmetija v preteklosti prodana v celem kosu ali po delih in je z novim lastnikom prišel nov priimek.

Za razliko od sredine 20. stoletja so danes na Mišačah naslednji novi priimki: Blaznik, Bertancelj, Bergant, Gašperšič, Demšar, Kajfež, Kalan, Mikolič, Pirih, Rob in Toporiš. Mnogi so se v vmesnem obdobju pojavili in zopet izginili, npr. Beguš, Lenarčič in Maurer.

Najbolj pogosta **osebna imena**, s katerimi so krstili Mišačane in sem jih našel v farnih knjigah, so: Agata, Ahac, Andrej, Anton, Barbara, Gašper, Gertruda, Gregor, Helena, Ivana, Jakob, Janez, Jurij, Katarina, Lenart, Lucija, Luka, Margareta, Marija, Marina, Marko, Matija, Neža, Primož, Terezija, Tomaž, Uršula, Valentin itd. Ta imena so bila vpisana v maticah do leta 1750.

Leta 1754 je bil popis vseh faranov. Popis vsebuje 88 oseb: Ana, Andrej, Anton, Elizabeta, Eva, Fortunat, Gregor, Helena, Jakob, Janez, Jera, Jernej, Jožef, Jurij, Lovrenc, Luka, Magdalena, Margareta, Marija, Martin, Martina, Matija, Mihael, Neža, Peter, Primož, Simon, Špelca, Tomaž, Urban, Uršula in Valentin. Marija je bilo ime kar devetnajstim osebam in Neža šestim. Najbolj pogosta moška imena so bila Jožef, Janez in Jurij. Osebna imena se v naslednjih stoletjih kaj posebno niso menjala. Osebna imena so v matice do začetka 19. stoletja vpisovali v latinski obliki, npr. *Georgius, Gregorius, Joanes*.

Decembra 2008 živi na Mišačah 69 prebivalcev. Njihova imena so: Albina, Alenka, Anže, Barbara, Bernarda, Biserka, Blaž, Branko, Damjan, Danica, Erik, Eva, Franci, Gašper, Gregor, Ivan, Ivanka, Jakob, Janez, Janja, Jelka, Jože, Jožica, Julija, Klemen,

16 Nekatere sem zapisal v enaki obliki, kot so vpisani v maticah, večino pa v današnji obliki.

Maja, Majda, Marija, Marjan, Marjeta, Maruša, Mateja, Milan, Milanka, Minka, Mojca, Monika, Nace, Neja, Nik, Polona, Rafael, Rajko, Rok, Rudolf, Stanislav, Suzana, Tatjana, Tilen, Uršula, Vanda, Veronika, Vesna, Zdravko, Žan in Žiga.

Imena imajo še domače živali, naselja, travniki, lazi, gozdni predeli, studeneci, poti itd. Današnja oblika posameznega imena se od pretekle sicer lahko razlikuje zaradi drugačnega pravopisa, prevoda v drug jezik ali zaradi sprememb v izgovarjavi, a osnova je ostala ista. Kaj se je dogajalo s posameznim imenom, lahko vidimo na primeru imena Mišače.

Skoraj neverjetno je, v koliko variantah je bilo isto ime zapisano v matičnih listinah, katastrih, zemljevidih in drugih uradnih listinah. Ne smemo pa prezreti, da imena Mišače nima noben drug kraj v Evropi – spletni iskalnik Google najde pod tem imenom samo našo vas. Mišače so bile od leta 1368 naprej zapisane v naslednjih oblikah: *Meysah, Mesaze, Messhazhe, Smeschatze, Moschazno, Mishatza, Mishatzi, Mushaz, Meshaz, Meshazi, Mesazi, Mischatzhe, Meschatzhe, Möshatzi* in morda še v kakšni drugi pomotoma prezrti različici. Nekaterim krajem se oblika zapisa ni tako zelo spreminjala kot Mišačam. Največkrat so ime kraja zapisali župniki pri vpisih v matično knjigo. Župniki so se menjavali, zapisali so po nareku, prepisali so ime iz predhodnega zapisa ali pa jim je ime nekdo povedal in so zapisali tako, kot so slišali. Razlog za različne zapise je bil tudi neutrjen pravopis.

Zgodovinski zapisi sosednjih vasi so bili naslednji: Otoče so bile *Ottozhe, Ottoze* ali *Otoze*, Mošnje *Möschnach*, Brezje *Wresiach, Wresie* ali *Bresie*, Dobrava kot *Dobrava* ali tudi *Dobrava*, z dodatkom (*Mitter Dobrava*) ali samo *M. Dobrava* oz. *Sr. Dobrava* in *Sgorna Dobrava*,¹⁷ Zaloše so bile *Zaloshe* ali tudi *Saloshe*, Lipnica *Lipenza*, Noše *Noshe*, Kropa *Cropp* ali *Crop*, Češnjica *Tschesniz* ali *Chesnitz, Podnart*, Globoko *Globok*, Podvin *Podwein*, Hraše *Hrashe*, Vrbnje *Verbne*, Spodnji Otok *Spodni Otok* ali *Unter Ottok* (nikoli pa Insel) itd. Za Dobro Polje je bilo v uporabi ime *Gutenfeld*, Brda so bila *Egkh*, Kamna Gorica pa *Steinbüchl* ali *Steinpichel*.

17 Za Spodnjo Dobravo se je uporabljal izraz Dobravica.

ODKRIVANJE PRETEKLOSTI NAŠIH VASI

Nastanek vasi in poselitev

Kdaj so bile poseljene mišaške ravnice, kako in kdaj je sploh nastala vas Mišače? Pri iskanju odgovorov sem upošteval domneve in zaključke uradnega zgodovinopisja. Takšna vprašanja so si zastavljali tudi pisci kronik sosednjih gorenjskih krajev. Meni je delo olajšala arheološka najdba rimske postojanke v Mošnjah.

Prvih petsto let po Kristusu je bilo ozemlje današnje Slovenije vključeno v rimsko cesarstvo. Naslednjih petsto let je bilo v znamenju priseljevanja Slovanov in njihovega stapljanja z avtohtonimi prebivalci. Naslednjih devetsto let sta življenje določala fevdalna ureditev in germanska dominacija, v jugozahodnem delu ozemlja današnje Slovenije pa močan vpliv rimske kulture. Po letu 1848, ko je bil fevdalizem dokončno ukinjen, se je začelo narodnostno prebujanje, namesto fevdalizma je nastopil kapitalizem. V velikem delu Evrope, najprej v ruskem delu, se je s koncem prve svetovne vojne uveljavil komunizem, ki se je po koncu druge svetovne vojne razširil še v druge države pod sovjetskim vplivom, tudi v Jugoslavijo, in v devetdesetih letih 20. stoletja propadel.

Pretekla tisočletja so zaznamovana s številnimi roparskim pohodi, osvajalnimi vojnami, verskimi pogromi in revolucijami. Dogodile so se številne usodne naravne katastrofe, leta lakote in obdobja morilskih epidemij, ki so spraznile cela mesta in razredčile prebivalstvo na deželi.

Za nastanek mest in vasi, kot jih poznamo danes, je bil odločilen čas med 11. in 13. stoletjem. Takrat so se oblikovale mnoge današnje poteze slovenske krajine. Nastala je večina kmečkih naselij skupaj z razdelitvijo polj, trgi in mesta. Za področje današnje Gorenjske Stane Adam trdi, da je bila naselitev zaključena že prej. To dokazujeta kraljeva podelilna listina iz leta 1011 za 30 kmetij in dobrih sto štirideset let kasneje (1154) napisana pogodba o zamenjavi preddvorske in tupališke cerkve s kmetijami za cerkev in kmetije v Mošnjah.

Mišače so manjša vas na robu velike ravnice, ki jo je pred desetisočletji ustvarila reka Sava iz proda, naplavljenega iz triglavskega pogorja. Prva naselja so na ravninah vedno nastajala na suhih jasih v gozdovih in pa na vzvišenih legah. V bližini sta morala biti voda in les. Take lege so predvsem vzdolž rečnih dolin in na jezerskih

Slika 11: Pogled na Mišače z Dobrega Polja. V ospredju Voke, nad njimi Rodne, za vasjo je gozdni venec Dobrav in Vreč in v ozadju Jelovica.

obalah. Pozneje, od rimskih časov dalje, so se najbolj razvijala tista naselja, ki so bila na križiščih pomembnih poti. Rimljani so svoja ozemlja povezali s cestami in ob njih na pomembnih mestih zgradili in vzdrževali postojanke. Rimska cesta Ljubljana (Emona)–Beljak je šla mimo Kranja, skozi Mošnje proti Žirovnici, dalje proti Trbižu in na Koroško. Takrat prehoda čez Korensko sedlo še ni bilo, bil pa je že prehod preko Ljubelja (odcep proti Ljubelju je bil v Podbrezjah).

Na trasi nove avtoceste pri znamenju na južnem robu Mošenj ob cesti proti Globokemu so leta 2006 arheologi naleteli na zidovje. Izkazalo se je, da je to ostanek rimske obcestne postaje. Odkrili so obsežne ruševine stavb in obzidja, keramiko, novce, ročno orodje, nakit itd. Odkopali so dobro ohranjene ruševine nadstropne stavbe s savno, kopalnico in talnim in zidnim ogrevanjem iz centralnega kurišča. V stavbi je bil mozaični tlak in stene so bile poslikane s freskami. Sprva so arheologi domnevali, da so to ostanki rimske *ville rustice*, torej večjega kmečkega gospodarstva z mnogimi stavbami znotraj obzidja, in jo umestili v obdobje okoli 2. do 4. stoletja. Sedaj pa se nagibajo k mnenju, da je bila to prometna obcestna postojanka z občasno vojaško posadko.

V bližini postojanke je kasneje zrastel grad Podvin. Rimska naselbina v Mošnjah je bila lahko bivališče upravitelja rimske postojanke in prenočišče pomembnejšim popotnikom. Arheološke najdbe potrjujejo, da so Mošnje stara naselbina, ki je verjetno obstajala že pred antiko in je nastala ob prazgodovinskih poteh. Sedaj je lažje razumeti različne pretekle najdbe iz rimske dobe v okolici, npr. rimske grobove v Mošnjah, kovance v Radovljici, Kropi, Kamni Gorici itd. Lažje je tudi razumeti, zakaj so bile Mošnje prafara, saj je tam stala cerkev že pred letom 1154, najverjetneje pa že v antiki. Z Rimljani, ki so za več stoletij zasedli te kraje, se je sem razširilo tudi zgodnje krščanstvo.

Slika 12 in 13: Ostanke rimske obcestne postojanke v Mošnjah iz 3. stoletja.

Rimska postojanka Mošnjje je le dober kilometer zračne linije oddaljena od Mišač. Nadzorovala je in omogočala promet in skrbela za varnost tovornikov in popotnikov. Nudila je prenočišče in prehrano popotnikom, bila je skladišče in zbirno mesto trgovskega blaga in popotnikov. Morala je biti zavarovana, osebje in popotniki so bili preskrbljeni s hrano, drvmi, oblačili itd. Okoliški prebivalci so lahko postojanko oskrbovali z železom in železnimi izdelki, z medom za sladilo in voskom, ki je imel v čaščenju božanstev pomembno vlogo. Na razpolago so morali biti nosači in konji. Domačini so bili obravnavani kot manjvredni prebivalci in so morali plačevati Rimljanom visoke davščine. Postojanka je imela pomembno vlogo pri nastanku in razvoju okoliških krajev, tudi zato ker so na drugi strani reke Save in na Jelovici izdelovali železo. Pomembno je še, da je bil dostop do bližnjega bređišča preko Save v Globokem po poti vzdolž potoka Dobruša enostaven.

Razmere za naselitev so ugodne – dovolj je dobre vode, blizu je reka z ribami, ravna polja obdaja gozd. Kraj je nekoliko oddaljen od glavne poti in zato bolj varen. Plitvine v Globokem in lahek in položen dostop do brega reke Save, tako z Mišač kot iz Mošnj, so nudile dobre možnosti za prehod reke do krajev, ki so uporabljali rimsko traso. Lahko bi celo ugibali, ali je bila vas Mišače, katere ime so nekoč pisali tudi *Moschatzno*, ob naselitvi povezana z Mošnjami – *Möschne*. Zgodovinarji niso v Mošnjah ničesar pričakovali in najdba iz rimske dobe je bila tako prvovrstno presenečenje.

Od kdaj so torej Mišače naseljene in kdo so bili naseljenci? Najstarejše najdbe ostankov človekovih bivališč v Radovljiški kotlini so morda s pomola nad Savo pri Predtrgu in s pomola nad Savo nad železniškim predorom. Nekateri jih datirajo v čas mlajšega paleolitika, ki se je začel pred 40.000 leti. Najdbe kremenovega orodja nad Gorjami dokazujejo človekovo prisotnost v gorenjskem prostoru tudi pred 15.000 leti. Območje vzhodnih Alp so naseljevala ljudstva, ki jim arheologija ne ve imena. Nekateri menijo, da bi bili to lahko Vendi (Veneti). Razširili so se iz širšega prostora današnje Nemčije v vse smeri in so poseljevali vsa ozemlja od Baltika do Jadrana. Za

Slika 14: Sava v Globokem, 2006.

Slika 15: Gorenjska in Kropa – pogled z Zidane skale, 2004.

Slika 16: Kamna Gorica, Vreče, Brezje, v ozadju Kamniško-Savinjske Alpe. Pogled s Suharne nad Spodnjo Lipnico, 2006.

Venete je značilna kultura žarnih grobov.¹⁸ Iz časa halštata, 8.–5. stoletja pred štetjem, so ostanki 15 gomil z žganimi grobovi, ki so jih našli na platoju Črničva nad Dobrim Poljem. Kje je bila naselbina, ki ji je pripadalo to grobišče, ne vedo. Za starejšo železno dobo so značilne utrjene naselbine na vzpetinah, za katere se je uveljavilo ime *gradišče*. Veneti so znali pridobivati železo in poznali so postopke izdelovanja jekla in umetnost obdelave. Bili so sposobni in pridni kmetovalci, brodniki, graditelji. V 6. stoletju pred štetjem je večino prebivalstva, največ najbrž v večjih naseljih, pomorila kuga. Prostor so začeli napolnjevati prišleki iz Panonske nižine.

V 4. stoletju pred štetjem so se iz današnje zahodne Evrope začeli proti vzhodu širiti Kelti. Več staroselcev je ostalo le v Alpah. Na ozemlju današnje Avstrije in Slovenije so se v 2. stoletju pred štetjem plemena združila v noriško kraljestvo s središčem na Koroškem. Takrat se je že neustavljivo širilo Rimsko cesarstvo. Noričani so bili za Rimljane pomembni in koristni predvsem zaradi obvladovanja izdelave in predelave železa, zato so z njimi na veliko trgovali. Posebno je bilo cenjeno noriško jeklo. Noričani so poznali postopek plemenitenja železa v jeklo, kar so storili z večkratnim razžarevanjem železa v oglju in močnim prekovanjem razbeljenega železa. Železo se je tako obogatilo z ogljikom in postalo trše. Ker so Rimljani v sožitju z Noričani videli korist, so z njimi okoli leta 170 pred štetjem sklenili pakt o državnem zavezništvu. Središče noriškega železarstva je bilo Posočje, Gorenjska in Koroška, pa tudi Dolenjska je proizvajala ogromno železa, zato se ni čuditi, da je železarstvo pod Jelovico trajalo dva tisoč let. V noriško kraljestvo sta spadala tudi Bled in Bohinj. Iz te dobe sta bila v Kropi in Radovljici najdena velika noriška srebrnika, v Lescah pa je odmevala najdba ingota.¹⁹ Okrog leta 15 pred štetjem so Rimljani Norik mirno priključili svoji državi. Iz obdobja Norika izvirajo imena mnogih krajev in rek, npr. Bohinj, Sava, Drava ipd.

V 3. stoletju n. št. so se na tem ozemlju začele pojavljati prve krščanske skupnosti, ki so bile kasneje podrejene metropoliji v Ogleju. V 5. in 6. stoletju so začeli vdirati Germani in rimska oblast je začela slabeti. Leta 568 so se germanski Langobardi z našega ozemlja premaknili na ozemlje današnje Italije in v izpraznjeni prostor so se pričeli naseljevati Slovani. Poselili so vse do Tirolske in do Padske nižine. Začel se je uveljavljati slovanski jezik in prišlo je do ustanovitve samostojne Karantanije. V tej dobi se je tudi pričelo ponovno pokristjanjevanje. Karantanija je propadla zaradi vedno večje nadvlade Bavarcev, ki jih je Karantanija sama zaprosila za obrambo pred Avari. Kralj Karel Veliki je ustanovil frankovsko državo. Franki so reorganizirali upravo in v uporabo Ljudevita Posavskega pobili slovanske kneze in namesto njih postavili frankovske. Vmes so za šestdeset let ozemlje okupirali tudi Madžari. V 11. in 12. stoletju je nemško cesarstvo v tem prostoru za stoletja dolgo uveljavilo fevdalni sistem. Sem so se naselile pomembne plemiške rodbine, nastali so gradovi in uveljavil se je hubni sistem delitve obdelovalne zemlje.

¹⁸ Pokojnike upepelijo in jih pokopljejo v žarah v obsežnih grobiščih.

¹⁹ Ingot je večji blok kovnega železa.

Slika 17: Mišaško polje v marcu, 2008.

Že pred odkritjem rimske postojanke v Mošnjah so bili v okolici najdeni številni predmeti iz rimske dobe. Noriški novci je bil najden v Kropi, rimski novci na Kapusovem vrtu v Kamni Gorici, v Mošnjah sta bila odkrita dva rimska grobova, v Otočah in Kropi so našli glinaste cevi za vodovod, na Brezjah so odkrili gomilo in v njej oljenko itd. Za novce in druge manjše najdbe se je nekoč domnevalo, da so jih izgubili popotniki. Po odkritju rimskih postojank pa je jasno, da so bili v času Rimskega cesarstva naši kraji gosto naseljeni in prebivalstvo vključeno v mestno ozemlje Emone, današnje Ljubljane, pa četudi le kot vojaki v postojanki ali pisarji in predstavniki rimske oblasti. Rimsko cesarstvo je vladalo nad našimi kraji najmanj 500 let. Glinaste vodovodne cevi iz obdobja antike dokazujejo, da so posamezna naselja obstajala že v rimski dobi in da so bila komunalno urejena. Mogoče so obstajale že Rodine, Radovljica in Dobrave,

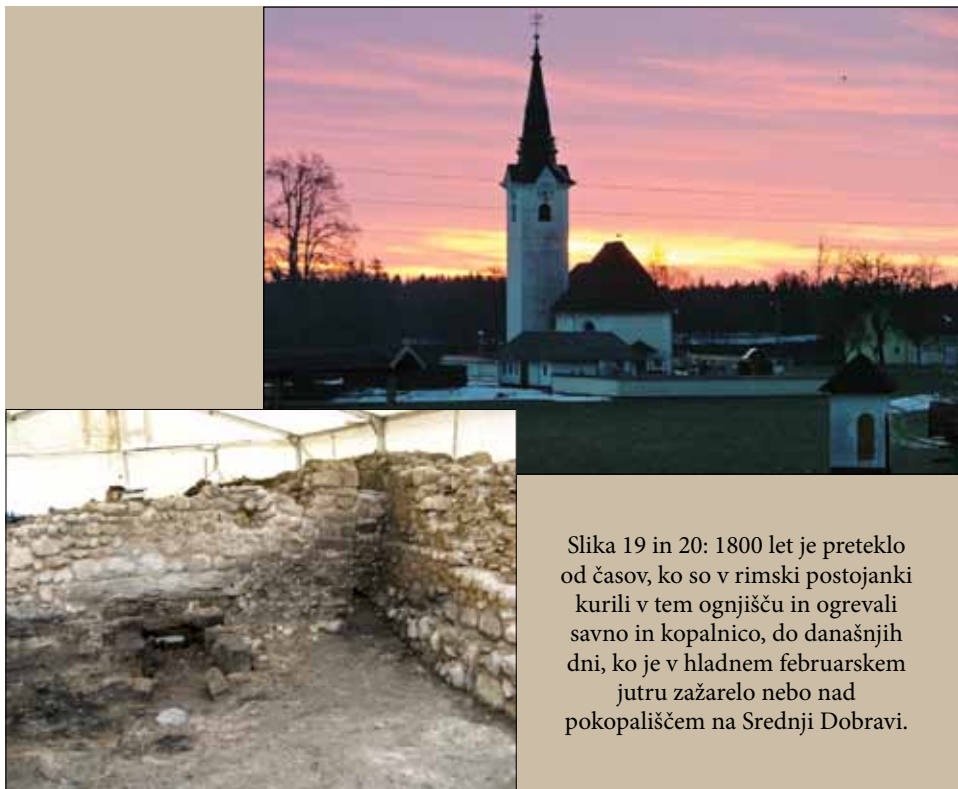
Slika 18: Sava v Globokem, 2006.

Prezrenje ter Otoče. Novih odgovorov se nadejamo, ko bodo dokončali študije o rimski postojanki v Mošnjah.

Dokazov o poseljenosti bližnje in daljne okolice je dovolj. Mednje štejejo tudi številne najdbe na visokogorskih planinah v Alpah, Karavankah ter v predgorjih. Arheološki ostanki na planinah, ki ležijo nad gozdno mejo, dokazujejo, da so bile izkoriščane že v prazgodovini in v antiki. Ljudje se na planinah niso zadrževali z živino samo zaradi paše. V pozni antiki so planine nudile zavetje pred preseljujočimi se ljudstvi in njihovimi roparskimi pohodi. Planinska zavetišča so bila tudi bivališča rudarjev, npr. na Vodicach. Nekatere planine so bile pomembne še kot visokogorski prehodi, npr. Pečana za prehod iz Bohinja v Selško dolino oz. naprej na Gorenjsko in Prevala med Dobrčo in Begunjščico za prehod proti Ljubelju. Arheologi so do sedaj v gorah našli in raziskali mnogo poselitev (Cevc 2006).

Kdo so naši predniki? Smo morebiti potomci neznanih starih ljudstev? Bolj verjetno smo potomci Venetov, Keltov, Ilirov in Slovanov, ki so se med sabo premešali v obdobju enega tisočletja. Vsi ti so naši predniki. Z Rimljani so prihajali ljudje tudi z Apeninskega polotoka ali iz Padske nižine in še mnogi z vzhoda. Kasneje so se pomešali z Germani. V dobi kolonizacije od 11. do 14. stoletja, ki so jo izvajali tuji

Slika 19 in 20: 1800 let je preteklo od časov, ko so v rimski postojanki kurili v tem ognjišču in ogrevali savno in kopalnico, do današnjih dni, ko je v hladnem februarškem jutru zažarelo nebo nad pokopališčem na Srednji Dobravi.

fevdalni lastniki, so prihajali predvsem Korošci in Nemci. Naš prostor je bil vedno stičišče narodov in prehodno področje. Jezikovno je prevladala v njem slovenščina, čeprav so v govorcih gotovo tudi geni starejših prebivalcev.

Zgodovinarji trdijo, da je bila Gorenjska v rimski dobi kar gosto poseljena. Naselitev Slovanov v 6. in 7. stoletju je potekala postopno in množično, saj so Langobardi odšli v Italijo, Emona, Celeia, Poetovio so bili razrušeni, ostal je edino Carnium (Kranj), ki je bil vojaška postojanka. To je bila doba, ko so sposobnejši in agresivnejši posamezniki zasedli izpraznjena posestva pobeglih Langobardov in Rimljanov. Staroselci, ki so postali manjšina, so se morali prilagoditi prišlekom.

Veliko spremembo v strukturi posestev in prebivalstva je prinesla kolonizacija, ki so jo izvajali zemljiški gospodje. V obdobju od 11. do 14. stoletja je bilo v naših krajih na razpolago za načrtovano kolonizacijo še dovolj redko obljudenega zemljišča, kasneje pa je prostih zemljišč zmanjkalo. Zemljiški gospod je moral izkoristiti svojo posest in je naselil nove kmete, ki so izkrčili še dodatne površine, primerne za kmetovanje. Domnevajo, da je bilo področje med Lescami in Lešami v 11. stoletju skoraj sam gozd. Po dolini od Begunj do Mošenj so bila naselja oz. dvori, sama otoška dolina je bila takrat močvirje in tako je bilo veliko površin možno na novo kultivirati z izsuševanjem in izsekavanjem. Kakšne so bile takrat razmere na Mišačah, ne vemo. Ali so mogoče že v tej dobi začele nastajati značilne mišaške groblje, ko so čistili ravnino za njive? Več neizkoriščenih površin kot na gorenjskih ravninah je bilo v hribovitem svetu nad Selško in Poljansko dolino. S kolonizacijo so takrat nastale nove vasi na pobočjih Jelovice, kot so Prtovč, Torca, Rut, Sorica, Nemški Rovt itd. Kolonizirali so jih doseljenci iz Tirolske in Bavarske. Takratno ortenburško posestvo med Karavankami in Jelovico pa so naselili priseljenci iz Koroške. Ti Korošci so bili verjetno enakega porekla kot takratni Gorenjci, mešanica avtohtonega in slovanskega življa.

Novi naseljenci so imeli močan vpliv na tradicijo in življenje avtohtonega prebivalstva, saj so tudi v novem kraju živeli po svoji navadi in govorili v svojem jeziku ali narečju. S sabo so prinesli mnogo koristnih novosti v kmetovanju in gradnji hiš. Slovani so prinesli v novo deželo svoj način živinoreje in obdelovanja polj. Posebno pomembno je bilo njihovo znanje gozdnega čebelarjenja – pridelovali so precejšnje količine medu in voska. Med je bil ves srednji vek sladilo, vosek pa so uporabljali v liturgične namene. Preko ozemlja so potekale trgovske poti od morja proti koroškim gradovom in mestom in romarske poti od Ogleja proti Panonski nižini. Vsi pridelki so bili tudi trgovsko blago. Kolonija, ki je sama postavila novo naselje, je živela kot zaprta skupnost. Na novo kultivirana zemljišča so tam, kamor so se priselili Bavarci in Tirolci, poimenovali z novimi nemškimi imeni pa tudi orodje, pridelke, kmečka opravila ipd. so poimenovali nemško. Sčasoma je prihajalo do specifičnega mešanja obeh jezikov. Po zaključeni kolonizaciji v 14. stoletju so bile vasi formirane in so ostale skoraj nespremenjene vse do modernizacije v začetku 20. stoletja.

Stapljanje avtohtonega prebivalstva z doseljenci je bilo zaradi različne vere, kulture in navad težavno. Neposredna primerjava sedanje migracije in preteklih migracij seveda ni mogoča, vendar iz izkušenj s problemi ekonomskih migrantov iz bivše Jugoslavije lahko sklepamo na to, s kakšnimi težavami je nekoč potekalo stapljanje doseljencev z avtohtonim prebivalstvom.

Ko so pred 1500 leti prihajali Slovani, je bila dežela relativno redko poseljena in je bilo proste zemlje dovolj, danes pa prostora ni. Za delo v novih tovarnah, ki so jih gradili v Sloveniji v 50. in 60. letih 20. stoletja, domačih delavcev ni bilo dovolj. Zato so podjetja vabila delavce iz drugih republik Jugoslavije, oblast pa je to podpirala in pospeševala. Za nove naseljence so zgradili ob novih tovarnah po potrebi kar cela stanovanjska naselja. Za delavci so prišle njihove družine ali pa so si družine ustvarili kar tu. Na Jesenicah je npr. danes skoraj 30 % občanov potomcev doseljencev iz nekdanjih jugoslovanskih republik, podobno je v Kranju in Velenju. Le malo priseljencev se je naselilo na podeželju, saj tam ni bilo stanovanj. Novi naseljenci danes tvorijo močne etnične skupnosti, ohranjajo svoje navade in vero in se zato še počasneje stapljajo z domačim prebivalstvom.²⁰

Prebivalstvo in poseljenost Gorenjske in Mišač

Približne podatke o številčnosti prebivalstva v naših vaseh bi bilo mogoče dobiti s pregledom vpisov v župnih maticah, saj so matice prvi seznam, v katerega so vpisali posamezno osebo. Iz urbarjev lahko dobimo le podatek o številu hub in obrtnikov v lasti zemljiškega gospostva v posameznem naselju v gospostvu, ne pa o številu prebivalcev niti o številčnosti družine na hubi. Prvo znano uradno štetje prebivalstva na Kranjskem je bilo šele leta 1754. Takrat so naštehi 792.000 ljudi. Leta 1780 so naštehi 893.000 in leta 1857 že 1.100.000 prebivalcev.

Popis faranov leta 1754

Najstarejši znani popis prebivalcev po vaseh in družinah je iz leta 1754. Naredili so ga župniki, vsak za svojo faro. Popisne liste hrani NA v Ljubljani (mapa 127). Razumevanje zapisov otežuje dejstvo, da se popisovalec ni kaj posebej trudil, da bi zapisano z lahkoto brali. V arhivu so shranjeni popisni listi za vseh enajst vasi, ki so takrat spadale v faro Mošnjje. Na desnem bregu Save so popisani farani v vaseh Mišače, Dobrave, Otoče, Zaloše in Podnart.

²⁰ Najbolj očitne razlike z avtohtonimi prebivalci izginjajo šele z drugo ali tretjo generacijo.

Slika 21: Podpisan je Tomaž Erlach, farni župnik.

Slika 22: Popisovali so po hišah. Hišnih številk še ni bilo, iz vrstnega reda zapisanih priimkov pa ni težko ugotoviti, da so začeli s popisom od zgornje hiše na Mišačah navzdol. Začeli so pri Metelniku in končali pri Tomažovcu.

Popisali so 88 prebivalcev. Prvi je vedno zapisan gospodar, njegov status, žena, moški člani družine, hčere, stari starši in ostali prebivalci v hiši. Popisanih je šest kmečkih družin, dva sta polkmeta in devet je družin hišarjev oz. bajtarjev. Nekaj hišarjev je živelo pri kmetih, saj je bilo samo 14 hiš.

Jurij **Rozman**, hišar, 38 let; žena Marija, 37 let.

Luka **Bohinc**, hišar, 30 let; žena Marija, 25 let; sin Valentin, 6 let; stanovalec brat

Jože (Bohinc), 39 let; žena Jera, 35 let; sin Lovrenc, 5 let; hči Marija, 15 let.

Primož **Bric**, hišar, 40 let; žena Marija, 30 let; sin Anton, 2 leti; hči Marija, 6 let; oče Andrej, 70 let; brata Jurij, 35 let, in Jakob, 26 let.

Simon **Debelak**, hišar, 19 let; žena Elizabeta, 23 let; brat Fortunat, 14 let; mati Marija, 50 let.

Janez **Kodras**, hišar, 60 let; žena Margareta, 40 let; hči Marija, 12 let.

Matija **Globočnik**, kmet, 29 let; žena Marija, 25 let; sin Jurij, 3 leta; hči, ¼ leta; stanovanca (hlapec) Urban, 18 let, in Uršula, 12 let.

Martin **Kodras**, polkmet, 53 let; žena Margareta, 42 let; stanovanca Janez Boštjančič, 24 let; žena Urša, 20 let, in Magdalena Marija, 12 let.

Jožef **Boštjančič**, kmet, 45 let; žena Elizabeta, 40 let; sin Anton, 15 let, sin Matija, 5 let; hči Neža, 10 let; hči Elizabeta, 7 let; Uršula, ½ leta; stanovalec Gregor **Košir**, 20 let; Jakob, 24 let; sestra Neža, 26 let; mati Marija, 60 let.

Martina **Pogljajen**, polkmet, 52 let; žena Uršula, 48 let; sin Jožef, 19 let; hči Uršula, 20 let; Marija, 15 let; stanovalka Neža, 40 let, in njena hči Marija, 5 let.

Mihael **Boštjančič**, kmet, 60 let; sin Martin, 40 let; snaha Marija, 38 let; vnuk Jernej, 2 leti, vnukinja Marija, 10 let, Marjeta, 8 let, in Helena, 4 leta.

Luka **Šlibar**, kmet, 74 let; sin Jernej, 44 let; snaha Marija, 34 let; vnuki Peter, 10 let; Janez, 4 leta; hči Ana, 12 let; Marija, ¼ leta, in brat Lovrenc Šlibar, 40 let.

Tomaž **Šlibar**, kmet, 35 let; žena Neža, 32 let; sin Jožef, 4 leta; sin Jernej, 2 leti, hči Marija, 10 let; Neža, 8 let; Helena, 6 let; Špelca, ½ leta.

Mihael **Košir**, kmet, 28 let; brat Andrej, 11 let; sestra Marija, 18 let; Eva, 16 let; Magdalena, 15 let; mati Neža, 55 let, hlapec (stanovalec) Valentin, 50 let.

Elizabeta **Bohinc**, hišar, vdova, 42 let; hči Marija, 17 let; stanovalec Anton **Novak**, 45 let, žena Elizabeta, 42 let; sin Luka, 3 leta; hči Helena, 6 let.

Dvomim, da je ta spisek Mišačanov popoln in vse zabeležke pravilne. V nekaj primerih je župnik zabeležil, komu je kmetija podložna. Kmetija Matija Globočnika naj bi bila podložna cerkvi sv. Petra v Radovljici, kmetija Jožefa Boštjančiča pa cerkvi sv. Andreja v Mošnjah. Da to ne drži, dokazujejo sodno overjeni popisi za terezijanski kataster iz leta 1751. Za kataster so popisali vse kmetije, in sicer po zemljiških gospodstvih. Pri vsaki kmetiji je bil vpisan trenutni gospodar. Iz tega popisa sledi, da je imela na Mišačah farna cerkve sv. Petra v Radovljici svojo kmetijo, na njej pa je bil gospodar Tomaž **Pegam**. Zato me čudi, da je župnik zapisal, da je na kmetiji cerkve sv. Petra kmet Globočnik in da družine Pegam v popisu prebivalcev leta 1754 ni. Mogoče je napaka pri dvakratnem zapisu Tomaža Šlibarja in bi pod št. 12 moral biti zapisan Tomaž Pegam ali pa je imela radovljiška cerkev dve kmetiji in ena ni popisana. Da so bili

Pegami v času cerkvenega popisa faranov na Mišačah, potrjujejo številni vpisi krstov Pegamovih otrok z Mišač v tem obdobju v matični knjigi mošenjske fare. Mogoče je do napake prišlo zaradi sprememb v lastništvu hub. Radovljiška grofija in radovljiška cerkev sta, mogoče prav v tistem letu, medsebojno zamenjali kmetiji na Mišačah, na eni je bil gospodar Tomaž Pegam, na drugi pa Luka Šlibar. Vsekakor moramo napako pripisati farnemu popisovalcu. Popisa iz let 1751 in 1754 pa se ujemata v zabeležki, da je na kmetiji cerkve sv. Andreja iz Mošenj na Mišačah gospodar Jožef Boštjančič (p. d. Matijovc). Mogoče je v popisu še kakšna napaka, vendar za druge družine nimam takih podatkov, kot jih imam za Pegamovo.

Popis iz leta 1754 nam postreže s številnimi podatki. Popis ne potrjuje splošnega mišljenja, da so bile nekoč družine zelo številčne. Moških je bilo 41, žensk pa 47. Zelo veliko je bilo otrok. Otrok pod 10 let starosti je bilo kar 24, starih od 11 do 20 let je bilo 19 oseb, od 21 do 30 let je bilo 10 oseb, od 31 do 60 let starosti je bilo 32 oseb in samo 2 osebi sta bili starejši od 61 let (70 in 74 let). Zaradi velike umrljivosti zaradi bolezni, poškodb in iztrošenosti je bilo prebivalstvo pretežno mlado.

Popis se je zgodil na ukaz cesarice Marije Terezije, ki je pripravljala triletno osnovno šolo, davčno reformo in obvezno služenje vojaškega roka. Triletna osnovna šola, ki pa ni bila obvezna, je bila uzakonjena leta 1774.

Na primeru popisa Mišač se vidi vzorec popisovanja. Osnovna enota je hiša, ne glede na število družin v hiši. Na Mišačah je bilo takrat 14 hiš. Ker hišnih števil še niso poznali, so popisovali tako, da so začeli na enem koncu vasi. Na Mišačah so pričeli na zgornjem koncu, zato se seznam začenja s hišarji oz. kajzarji, katerih domovi so bili na zgornjem koncu Mišač. Nato sledijo polkmetje in nazadnje so popisane kmetije iz spodnjega dela vasi. Kajžarskih hiš je bilo šest, v vasi sta bila dva polkmeta in šest kmetov. V nekaterih hišah sta bivali po dve družini. Podrobneje bom o takratnih prebivalcih spregovoril v poglavju o Mišačanih.

Število hub ali bivalnih enot na Mišačah se od nastanka vasi do danes ni povečevalo in je več stoletij ostalo pri številu 14. Število prebivalcev na Mišačah je v zadnjih stoletjih nihalo med 60 in 90, kar potrjujejo podatki iz naslednjih popisov: leta 1861 je bilo na Mišačah 79 prebivalcev, leta 1869 je bilo 15 hiš in 79 prebivalcev, od tega 35 moškega in 44 ženskega spola, leta 1910 jih je bilo 90 in po popisu leta 1991 65 prebivalcev.

Prebivalstvo sosednjih krajev

Število prebivalcev se je na splošno povečevalo, vendar ne na podeželju, ampak v mestih in njihovi bližnji okolici. Vasi so imele stabilno razdelitev zemlje na kmečka gospodarstva in nova domačija je lahko nastala le z delitvijo obstoječe kmetije, kar pa se je redko dogajalo. Po 15. stoletju okoli starih vasi ni bilo več zemljišč, ki bi jih lahko izkrčili za nove naseljence. Kako se je večala ali manjšala populacija po sosednjih vaseh, nisem natančno raziskoval, za primerjavo z Mišačami navajam le podatke iz popisa leta 1869.

V Otočah je bilo 14 hiš in 90 prebivalcev, v Zalošah 15 hiš in 83 prebivalcev, v Kamni Gorici 72 hiš in 876 prebivalcev, v Mošnjah 37 hiš in 208 prebivalcev, v Kropi 103 hiše in 1119 prebivalcev, v Podnartu 17 hiš in 131 prebivalcev, na Zgornji Dobravi 29 hiš in 144 prebivalcev, na Srednji Dobravi 14 hiš in 77 prebivalcev, na Spodnji Dobravi 7 hiš in 35 prebivalcev in v Radovljici 92 hiš in 836 prebivalcev. Na Dobravah je bilo leta 1754 popisanih 265 oseb, leta 1869 pa 256 oseb, devet manj. Tudi na Mišačah je bilo po 115 letih osem prebivalcev manj.²¹

Nekaj podatkov o številu prebivalcev v fari Mošnje je navedenih v krstni knjigi 1754 do 1770. V dodatku je zapisano, da je imela fara Mošnje leta 1768 skupaj 1383 prebivalcev in leta 1771 1435 prebivalcev. V to število so všteti prebivalci vseh vasi, ki so spadale v faro, tudi iz vasi na desnem bregu Save. V dodatku je podatek, da je bilo leta 1757 v mošenjski fari 66 krstov, 25 porok in 55 pogrebov. Leta 1760 je bilo 47 krstov, 9 porok in 38 pogrebov. Do podobnih podatkov o vaseh bi lahko prišel z obdelavo vpisanih krstov, porok in smrti v posameznem letu.

Nihanje števila prebivalcev, krstov in porok v posameznih krajih in letih je bilo odvisno od mnogih faktorjev. Daleč najmočnejši vpliv so imeli povečana umrljivost v času epidemij in lakote po slabih letinah ter v času vojn in ponavljajoči se roparski vpadi Turkov, ki so trajali celo 15. stoletje. Naši kmečki predniki so ob normalnih letinah imeli dovolj hrane za svojo družino, v obdobju suše, pozebe, kobilic ali drugih škodljivcev pa ne in so trpeli lakoto. Ob epidemijah je bila umrljivost na podeželju manjša, saj so bili kmečki ljudje bolj utrjeni, bolje hranjeni in lažje so se izognili stiku z obolelimi.

Nekdaj so bile družine sicer večje, ne samo zaradi večjega števila otrok, temveč tudi zato, ker so v družinski skupnosti živeli še stari starši, strici, tete in hlapci ali dekle. Interes zemljiškega gospoda je bil, da je na vsaki domačiji zadostno število ljudi, ki bodo obdelali polja in zagotovili pridelek in s tem dohodek zemljiškega gospoda. Preveč pa jih tudi ni smelo biti, saj bi prevelika družina potrebovala preveč hrane. Fevdalci so si vpliv na številčnost prebivalcev na posamezni kmetiji in v vasi zagotovili tudi s pravili vrstnega reda dedovanja in z nadzorom nad odseljivanjem ali priseljevanjem. Tako so zagotavljali stabilno poselitveno strukturo. Občasna večja nihanja so bila posledica vojn, kuge in lakote.

Na gibanje prebivalstva v vaseh na desnem bregu Save in v Lipniški dolini sta imeli velik vpliv Kropa in Kamna Gorica. Ko je bila leta 1778 ustanovljena dobravska fara, je bilo v Kropi in Kamni Gorici železarstvo na višku. Po nekaterih podatkih je živelo takrat v Kropi skoraj 1400 in v Kamni Gorici skoraj 1300 ljudi. V obeh železarskih krajih je številčnost bolj in pogosteje nihala kot na podeželju. Ljudje so bili slabotnejši zaradi garaškega dela v kovačnicah, zaradi skromne in slabe hrane in slabih bivalnih razmer, zato je vsaka epidemija pobrala veliko ljudi. Nadomestili so jih novi prišleki, ki so iskali delo.

²¹ Radovljica je bila manjša od Kroke in je imela manj prebivalcev kot Kamna Gorica.

Na podeželju so bile življenjske razmere boljše in zato umrljivost manjša, manjša pa je bila tudi migracija. Število družin se je v vasi povečalo le, če so za kmečkega sina postavili kajžo ali če je srenja komu dodelila zemljišče za kajžo in manjšo ohišnico. Kajžarska naselja so nastajala predvsem v tistih vaseh, ki so bile v bližini mest oz. krajev, kjer je bilo mogoče najti zaposlitev in kjer so bila na razpolago malo slabša obrobna zemljišča.

Tabela 1: Število kmetij po vaseh in število prebivalcev od leta 1861 do 1991²²

	Hube	1/2 hube	1/3 hube	1/4 hube	Kajže	Št. preb. 1861	Št. preb. 1910	Št. preb. 1991
Mišače	6	1	6	0	0	79	90	65
Mošnja	1	1	1	2	0	27	32	19
Zg. Lipnica	1	1	5	0	17	153	142	123
Sp. Lipnica	0	1	21	0	2	215	183	148
Kolnica	1	1	3	0	2	?	?	?
Lancovo	5	0	7	0	2	148	194	308
Brda	7	0	0	1	0	43	40	43
Vošče	0	0	14	0	0	68	62	52

Pri obdelavi podatkov iz posameznih popisov in seznamov naletimo tudi na odstopanja ali napake. Pri obdelavi celih hub razlik ni, šest hub navajajo vsi popisi, do razlik pa prihaja pri popisu manjših gospodarstev. Takih je bilo osem, po velikosti pa so bila vpisana kot polkmetje ali polhube, tretjinska ali celo četrtingska gospodarstva, kajžarji in hišarji. Ista domačija je enkrat zapisana kot kajža, drugič kot tretjinska huba ipd. V popisu iz leta 1871 eno gospodarstvo celo manjka. Ali gre za popisovalčevo napako, ali je bila obstoječa enota prazna ali pa je hiša pogorela in v času popisa tiste domačije ni bilo več.

Fevdalizem in zemljiška gospodstva

Radovljiško gospodstvo je bilo le eno izmed veleposestev na širšem območju. V lasti je imelo 442 kmetij, gospodstvo Podvin je imelo 11 kmetij, gospodstvo Begunje 33 kmetij, gospodstvo Kamen 134 kmetij, gospodstvo Bled 462 kmetij itd. Taka struktura posesti je z malimi spremembami veljala skoraj 400 let.

Na podobo Mišač, kot jih poznamo danes, je najbolj vplivala kolonizacija v 12. in 13. stoletju. Kolonizacija je tedaj preuredila obstoječe naselbine ali pripeljala do nastanka novih vasi in hub, tj. najemnih kmetij. Verjetno ne bomo nikoli dobili odgovora, kakšne

²² Popis 1871 je napravila Komisija za ugotavljanje služnostnih pravic paše. Septembra 2007 je bilo na Mišačah 67 stalnih prebivalcev.

so bile Mišače pred kolonizacijo. Naselbina je prav gotovo pred tem že obstajala, saj so bile razmere ugodne, ali je kraj omenjen v darilni listini Ortenburžanom, pa ne vem. V listini je bilo podarjeno območje običajno opisano le z zunanjimi mejami, ki so bile reke in potoki, gorski vrhovi, grebeni ipd., in z navedbo »vsa ta zemljišča skupaj z vasi in njihovimi prebivalci«. Pogosti in dolgotrajni so bili mejni spori s sosednjimi gospodstvi. Običajno gospodstvo ni bilo teritorialno zaključeno in homogena celota, mnogo je bilo enklav drugega zemljiškega gospoda in spori so bili pogosti. Pogoste so bile zamenjave kmetij ali njihovih delov med zemljiškimi gospodi, s ciljem zaokrožanja posesti. Prihajalo je do darovanja hub za zasluge podložnim plemičem, zaslužnim uradnikom in vojakom ali v priprošnje duhovščini in samostanom. Za Mišače je poznan podatek, da so bili v trenutku odprave fevdalizma štirje lastniki hub. Po eno hubo so imeli v lasti proštija Blejski otok, župnišče sv. Petra iz Radovljice in župnišče sv. Andreja iz Mošenj, ostale pa so bile v lasti Radovljiškega gospodstva.

Po uveljavljenem pojmovanju je bil lastnik vseh ozemelj cesarstva cesar oz. na splošno vladar. Ta je posamezne dele podaril podložnim plemičem v zameno za zagotavljanje obrambe, plačevanje davkov ipd. Velika posestva so imele tudi cerkvene ustanove, kot so škofije in župnije, samostani in verske družbe. Zemljiški gospodje, ki so dobili v last in upravljanje velika področja v pokrajini, so morali lastnino dobro izkoristiti, saj so morali cesarju dajati svoj prispevek, še posebej so morali zagotoviti obrambo ob sovražnih vpadih. Tudi sami so imeli veliko naraščajočih stroškov za graščino, dvorjane, služabnike, vojaško posadko ipd. Cesar jim je z zemljišči podaril tudi vse ljudi in popolno oblast nad njimi. Osebne svobode ni imel noben podložnik.

Znotraj posameznega gospodstva so bila tudi manjša posestva prvotno svobodnih kmetov – kosezov –, ki so se naselili po razpadu rimskega cesarstva. Sčasoma so tudi ti svobodnjaki prešli pod oblast močnejšega zemljiškega gospoda. Ta jim je zagotavljal

Slika 23: Zgornja Lipnica, grad Waldenberg (Wallenberg), že dolgo poznan le kot Pusti grad. Grad je bil sedež Ortenburških grofov, radovljiških zemljiških gospodov do sredine 15. stoletja.

Slika 24: Kranjska in marka vojvode Ulrika III. leta 1269.

večjo varnost ob pogostih roparskih vpadih tujih plemen. V zameno za varnost so se odpovedali samostojnosti in dopustili, da so njihovo posest priključili gospodstvu.

Kraji, kamor so prišli gospodariti zemljiški gospodje, so bili manj poseljeni kot tisti, od koder so prihajali, to je predvsem iz Koroške, Štajerske in Tirolske. Odločili so se za preselitev dela kmečkega prebivalstva, ki naj bi v novem kraju pričel z novim življenjem. Začeli so izvajati t. i. kolonizacijo. Kolonizacija je dosegla vrh konec 13. stoletja. Ortenburžani, ki so bili doma iz Spittala, so skupine kmetov s svojih koroških in štajerskih posesti usmerili na neposeljena ali malo poseljena zemljišča svoje posesti na Gorenjskem. Vodjo skupine, ki je prišla živeti v nove kraje, so imenovali *lokator*. Dostikrat je novo naselje dobilo ime po lokatorju, tako trdijo za Radovljico. Po zadolžitvi in pooblastilu zemljiškega gospoda je bila naloga lokatorja zbrati potrebno število kmetov z družinami in organizirati preselitev teh ljudi z vsem njihovim premičnim premoženjem, živalmi, kmečkim orodjem, oblačili in kuhinjsko opravo. Zemljiški gospod je poskrbel, da so bili v novem kraju preskrbljeni s semeni žit ipd.

Vsaki družini je bila dodeljena svoja kmetija – huba. Lokator je z zemljiškim gospodom že pred prihodom razdelil zemljišče na hube tako, da je vsaka preživela po eno družino. Zgodovinarji so ugotovili, da je na Gorenjskem veljal vzorec 5 do 8 hub v posamezni vasi. Kako so postavili hiše, je bilo odvisno od terena. Največkrat so jih postavili na obeh straneh glavne poti skozi vas. Polje so razdelili pravično tako, da je vsak dobil nekaj blizu in nekaj bolj oddaljenega.²³ Ob prvi razdelitvi je vsaka kmetija dobila približno enako veliko posest, edino župan je imel običajno po dve hubi. Tako so oblikovali vasi Mišače, Otoče, Vrbnje ipd., v Mošnjah pa je obveljal drug vzorec.

23 Podrobnejši opis principa razdelitve polja v posamezne parcele je opisan kasneje.

Ker gre tam pot po bregu nad grabnom, so hiše postavili v eni vrsti med pot in polje in vsaki hiši je pripadalo polje, kamor je gravitirala. Tako so organizirali vasi na Sorškem polju. Ker razdalja med Koroško in Gorenjsko ni velika, so verjetno pred preselitvijo družin v novi kraj najprej prišli samo moški, da so postavili hiše in pripravili vse drugo za preselitev družin. Lokator je tudi po naselitvi urejal odnose vaščanov z zemljiškim gospodom in vodil novo srenjo. Nadzoroval je pobiranje dajatev in izvajanje tlake. Za plačilo je lokator dobil večji kos zemlje oziroma več kmetij.

Kraji, ki so jih kolonizirali, so bili običajno že poseljeni, vendar je bila gostota poselitve nizka. Če je zemljiški gospod ugotovil, da lahko naseli dodatne kmete, je vso zemljo ponovno razdelil na nove enote in prvotni prebivalci so se morali sprijazniti z novimi naseljenci. Težko si je predstavljati, kako velike spremembe so s kolonizacijo doletele prvotne naseljence. Edino svobodni kmetje so ostali izven te prerazdelitve poljskih zemljišč. Verjetno se je tudi dogajalo, da v začetku ni bilo dovolj interesentov za preselitev v nove kraje in se je naselbina le postopoma povečevala.

S preureditvijo vasi v dobi kolonizacije je bilo postavljeno ogrodje vaške poselitve za vsa naslednja stoletja. Kasneje so kakšno hubo razdelili na dve polovični ali tri tretjinske ali štiri četrtinske hube. Tako je bilo tudi na Mišačah. Kmetje so že do 14. stoletja izkrčili vsa primerna zemljišča za kmetijsko uporabo, zato se je število domačij v vasi lahko povečalo samo z razdelitvijo večje hube. Zgornja meja možne naseljenosti v vasi je bila dosežena že pred stoletji. Seveda teh odločitev prebivalci sami niso sprejemali, o njih je odločal in jih sprejemal vedno le zemljiški gospod.

Zemljiška gospodstva na Mišačah

Da bi lažje spoznali in razumeli razmere, v kakršnih so živeli predniki, je dobro poznati zgodovinska dejstva o gospodarjih in lastnikih ozemelj od 11. do 19. stoletja in o prehajanjih ozemelj od enega zemljiškega gospoda na drugega. Veliko kmetij so gospodstva podarila cerkvi ali visokim uradnikom. Navadni ljudje se sploh niso zavedali dogodkov in jih tudi ne bi razumeli. Nenadoma so ugotovili, da imajo novega, mogoče še tršega, zahtevnejšega ali celo neusmiljenega gospodarja. V vsakem času so morali skrbeti samo za preživetje.

Prvotni lastniki gospodstev Lipnica in Radovljica so bili plemeniti Radmannsdorfi. Za njimi so v 11. stoletju dobili posestva v last Ortenburški grofje. Leta 1154 so Ortenburžani z oglejskim patriarhom zamenjali posest pri Preddvoru za Mošnjo, skupaj z župnijo in cerkvijo. Posestvi so imenovali Lipniško gospostvo in Radovljiško gospostvo. Tudi Mišače, kot vsi okoliški kraji, so spadale v to posest. V obdobju od 11. do 15. stoletja je bil sedež Lipniškega gospostva na gradu **Waldenberg** (tudi **Waldenburg**, **Wallenburg**, **Wallenberg** ipd., danes Pusti grad) na Zgornji Lipnici.

V Lipniško gospostvo je po podatkih urbarja iz leta 1498 spadalo 65 kmetij (hub) v vaseh ob potoku Lipnica, v Savski dolini pa v vaseh Zaloše, Otoče, Mišače, Mošnja in Selca ter Rovte na območju Plaznice. Posamezne hube v vaseh Brezovica, Češnjica, Ovsišje in Rovte so pripadale Škofjeloškemu gospostvu v lasti škofov iz Freisinga. Ortenburški grofje so imeli posestva še na Dolenjskem in v Beli Peči med Ratečami in Trbižem. Zadnji Ortenburški grof je bil Friderik III. Ker ni imel potomca, je posvojil nečaka, sina Celjskega grofa Hermana II. Po legendi je tega posvojenca, novega gospodarja Lipniškega gospostva, njegova žena na lipniškem gradu Waldenberg zastrupila. V skladu z dedno pogodbo so po smrti zadnjega Ortenburžana leta 1418 Radovljiško gospostvo prevzeli Celjski grofje. Zgradili so novo graščino v Radovljici, kamor so se preselili iz Waldenberga, ki je potem hitro propadal. Celjski grof Friderik II. si je za sedež najprej izbral Radovljico in okoli leta 1430 je bila Radovljica soprestolnica Celjskih grofov: v Celju je bil nastanjen Herman II., v Radovljici pa Friderik II. Ta je združil Lipniško in Radovljiško gospostvo v eno posest z imenom Radovljiško gospostvo.

Grof Friderik II. je imel visoke cilje, hotel je postati avstrijski cesar. Skoraj mu je uspelo, saj je njegov edini sin grof Ulrik II. (1406–1456)²⁴ leta 1443 dobil naziv državnega kneza in postal regent mladoletnega avstrijskega cesarja. V tej vlogi je odšel leta 1456 v Beograd na posvetovanja o obrambi pred turškim prodiranjem. Tam so 9. 12. 1456 nanj izvršili atentat in ga ubili. Ulrik II. je imel tri otroke, Jurija, Hermana in Elizabeto, ki so vsi umrli že pred njim. Leta 1453 je v starosti 93 let umrl tudi grof Friderik II. in tako so ostali Celjani brez grofa, ki bi sicer lahko prevzel avstrijsko cesarsko krono. Habsburžani so se tako otesli edinega resnega konkurenta za cesarski prestol. Na osnovi medsebojne dedne pogodbe s Celjskimi grofi iz leta 1443 so Habsburžani takoj prevzeli tudi Radovljiško gospostvo. Za novega radovljiškega upravitelja je habsburški cesar Friderik III. postavil grofa Lamberga z gradu Kamen (**Stein**) v Begunjah. Celjani so se seveda temu uprli in so poslali vojsko, da bi pregnala Lamberga iz Radovljice. Vojskovodja celjske vojske Jan Vitovec, Čeh po rodu, je napadel Radovljico in pregnal iz nje posadko grofa Lamberga. Preden je grof Lamberg mesto zapustil, je ukazal Radovljico požgati. Po uspešnem prevzemu oblasti nad Radovljico in celim gospostvom je Vitovec odšel in v mestu pustil manjšo vojaško posadko. Cesar Friderik III. je to izkoristil, po Koroškem in Kranjskem zbral močno vojsko, napadel posadko v Radovljici in mesto ponovno zavzel. Legenda o *Pegamu in Lambergarju* je nastala prav po dogodkih iz let 1456 in 1457, ko so se bili boji za posedovanje Radovljiškega gospostva in s tem tudi za mišaške kmetije.

Radovljiško gospostvo je leta 1457 postalo dvorna (komorna) posest. Cesar jo je dal v upravljanje Dietrichsteinom, ki so z njim upravljali od leta 1575 do 1616. V tem obdobju so Dietrichsteini ves čas močno nasprotovali fužinarjem v Kropi in Kamni Gorici in jim preprečevali kopanje rude in kuhanje oglja na zemljiščih v lasti

²⁴ V slovenskih pripovedih ga imenujejo grof Urh.

Radovljiškega gospostva. To so bila bogata rudna nahajališča na Vrečah in Drnovcu ter na Jelovici. Zato je cesar moral ukrepati in je sprejel poseben rudarski red, s katerim je področje železarstva in gozdarstva postavil pod neposredno dvorno upravo in ju s tem zaščitil kot strateško državno dejavnost.

Leta 1616 je cesar Radovljiško gospostvo prodal grofu Janezu Ambrožu plemenitemu Thurn Valsassina. Thurni so posest razglasili za *fidejkomis*, tj. za neprodajno dedno posest. Thurni so bili potem stoletja med najpomembnejšimi rodbinami na Kranjskem; delovali so v politiki in vplivali na gospodarski in kulturni razvoj Kranjske. Zadnji radovljiški grof Thurn je ostal brez naslednika in posestvo so prevzeli sorodniki, Thurni iz Pliberka. Po 2. svetovni vojni je SFRJ tudi Thurnom iz Avstrije nacionalizirala posest na Slovenskem. Ker pliberški Thurni ob nacionalizaciji niso bili jugoslovanski državljani, sedaj niso upravičenci do vračila tega premoženja, ki ostaja državna last.

Urbarji Radovljiškega gospostva in mišaške hube

Da je imel zemljiški gospod pregled in nadzor nad svojim gospostvom, je vodil evidence v urbarjih o premoženju in obveznostih podložnih kmetov, rokodelcev itd. Poznana in obdelana sta dva urbarja Radovljiškega gospostva, prvi je iz leta 1498 in drugi iz leta 1579. Običajno hube v neki vasi niso bile v lasti le enega zemljiškega gospostva, ampak je bilo lastništvo mešano. Pomemben lastnik je bila proštija na Blejskem otoku, ki je bila ustanovljena v začetku 11. stoletja. Namenjena je bila oskrbi briksenških kanonikov. V naslednjih stoletjih je dobila proštija v dar številne hube v vaseh Radovljiškega gospostva. Na Mišačah je bila v lasti te proštije Blekova kmetija.

Vas je spadala pod dobravskega župana. Kot podložnika na hubah Radovljiškega gospostva sta omenjena kmeta **Jakob** in **Ahac** z Mišač. Imela sta podobno visok davek, imenovan *činž*, kot Zalošani. Jakobova huba je imela nekaj višji davek od Ahacove, ker je bila verjetno večja. Davek so odvajali trikrat letno, opraviti pa so morali tudi štiri dni tlake na Hotinu, tako kot sosednje vasi. Kateri današnji kmetiji stojita na mestu teh dveh hub, ni mogoče ugotoviti. Obstajale pa so še najmanj tri hube v lasti župnišč, torej je bilo leta 1498 na Mišačah najmanj pet hub.

Leta 1579 so upravljali s posestvom Dietrichsteini. V urbarju je na Mišačah vpisanih že sedem kmetov, ki so podložniki Radovljiškega gospostva. Novih petero kmetov je vpisanih kot polkmetje – kmetovali so na polovičnih hubah. To lahko pomeni, da je radovljiški gospodar razdelil Ahacovo in Jakobovo hubo. Takrat je obstajala tudi že Ažmanova huba, saj se je sin Tomaža Ažmana z Mišač leta 1608 poročil z nevesto z Dobrave. Poleg sedmih »radovljiških« hub so obstajale še tiste tri kmetije, ki so bile v lasti cerkve oz. župnij. Skupaj je bilo torej na Mišačah leta 1579 najmanj deset hub.²⁵

25 V spisku podložnikov za dajatve in tlako sta bili vpisani še dve kajži.

Vas je bila v 16. stoletju v glavnem oblikovana in zemljišča za stoletja dolgo razdeljena med posamezne hube. To pomeni, da se je zadnji, tj. tretji kolonizacijski val na Mišačah zaključil verjetno v obdobju med obema urbarjema, torej med letoma 1498 in 1579. Nekoč pozneje so postavili še tri ali štiri kajže, verjetno v dobi, ko je bilo železarstvo v sosednjih krajih na višku, potem pa se skoraj do danes število domačij ni več spreminjalo.

V urbarju iz leta 1498 so kmete imenovali samo po gospodarju, leta 1579 pa so podložniki vpisani že z osebnim imenom ter priimkom ali hišnim imenom. To so bili Peter **Varl** in Marko **Boštjančič** na celi hubi, na polovičnih hubah pa so bili Marko **Kordež**, Hilarij **Pintar**, Simon **Šuster**, Lovro **Rozman** in Peter **Šlibar**. Varl je plačeval cel činž, Boštjančič pa polovičnega. Še nižjega so plačevali kajžarji. Kordež je plačeval še dajatev od vrta pri rudnih jamah na Vrečah. Varl in Boštjančič sta imela povrhu t. i. solno dajatev. V radovljiškem urbarju iz leta 1579 kmeta **Ažmana** na Mišačah ni. Ažmanova kmetija je bila takrat v lasti župnišča sv. Petra v Radovljici. Tudi po popisu posestev iz leta 1751 za terezijanski kataster je Ažmanova kmetija last cerkve sv. Petra v Radovljici.

Sto let kasneje, leta 1853, je v popisu Komisije za izvedbo zemljiške odveze Ažmanova kmetija v seznamu kmetij Radovljiškega gospostva, Koničarjeva kmetija pa v lasti župnije sv. Petra. Očitno sta gospostvo in župnija v vmesnem obdobju medsebojno zamenjali hubi. Ažmanova huba po urbarjih iz leta 1498 in 1579 ni imela tlačanskih obveznosti do Radovljiškega gospostva. Tlačansko obveznost pa so imeli Ažmani z Brd. V škofjeloškem urbarju iz tistega časa ni bilo nobenega Ažmana. V urbarju iz leta 1498 je tudi zapisano, da je bilo v Otočah v lasti Radovljiškega gospostva šest hub, na Dobravi osem hub, v Zalošah štiri hube in na Prezrenjah pet hub. Koliko je bilo v teh vaseh hub drugih lastnikov, ni podatka, verjetno tudi še nihče ni raziskoval.

Radovljiško gospostvo je obsegalo ozemlje v smeri sever–jug med Dobrčo in Jelovico in v smeri vzhod–zahod od Podnarta do črte Kupljenik–Žirovnica. V lasti gospostva so bili tudi gozdovi na Jelovici od Vodice do Visokega vrha nad Rovtarico. Znotraj teh približnih posestnih meja so bile še posamezne enklave svobodnjakov, župnijske posesti in posesti vazalov, ki so dobili ali kupili posamezne hube. Gospostvo je bilo leta 1579 še v lasti Habsburžanov (z njim so upravljali Dietrichsteini s sedežem v radovljiški graščini), leta 1661 pa ga je cesar prodal Thurnom, ki so ga posedovali do zakona o zemljiški odvezi oz. do odprave fevdalizma 1848.

Poleg urbarskih dajatev so imeli kmetje še po štiri dni delovne tlake na posestvu zemljiškega gospoda na Hotinu. Delovna tlaka je bila košnja in sušenje sena, pletje in oranje na njivah, žetev, postavljanje ograj, prevozi itd. Potekala je sezonsko, denarne dajatve pa so pobirali dvakrat letno.

Kakšne so bile dajatve tistih hub, ki so bile v lasti župnijskih cerkva, mi ni poznano. Verjetno so bile podobne kot do grofa. Župnije so imele tudi lastno posest in ne samo

Tabela 2: Urbarske dajatve²⁶ nekaterih vasi Radovljiškega gospostva

Urbar	Vas	Hube	Kajže	Činž v šilingih	Pšeni-ca	Rž	Ječ-men	Oves	Ajda	Piš-čanci	Jajca
1498	Otoče	6	0	98	2	0	3	9	1	6	25
	Mišače	2	0	98	5	0	5	2	1	6	25
	Dobrava	8	0	98	0	6	0	6	1	6	25
	Zaloše	4	0	98	5	0	5	9	1	6	25
	Prezrenje	5	0	98	0	6	0	6	1	6	25
				Činž v goldinarjih							
1579	Otoče	6	2	2,5	0	0	0	0	0	5	25
	Mišače	2	5	1,3	5	5	0	9	0,5	6	25
	Dobrava	7	4	1,5	0	6	0	6	0,5	6	25
	Zaloše	4	1	1,5	5	5	0	9	0,5	6	25
	Prezrenje	6	1	1,5	0	6	0	6	0,5	6	25

hub, od katerih so pobirale dajatve in zahtevale tlako. Tlako so morali njihovi podložniki izvajati na cerkveni posesti in sodelovati so morali tudi pri vzdrževanju cerkvenih objektov. Tako so Matijovčevi vzdrževali znamenje na vasi, kakšne so bile obveznosti Pegamovih, Koničarjevih in Blekovih, pa bi morali poiskati v urbarjih teh župnij.

Od kod so prišli priseljenci na Mišače, ni znano. O naselitvi je odločil zemljiški gospod. Prišleki so bili z ozemlja gospostva, torej s področja Radovljiškega gospostva ali pa z drugih ozemelj v lasti Ortenburžanov, Celjanov in kasneje Dietrichsteinov, torej iz krajev na Kranjskem in Koroškem. Na to nakazuje dejstvo, da se priimki z Mišač pojavljajo tudi v drugih vaseh Radovljiškega gospostva. V urbarju Radovljiškega gospostva iz leta 1579 je priimek Varl tudi na Prezrenjah in Zalošah, Rozman v Kolnici, Šlibar na Dobravi, Kordež in Pintar pa sta verjetno prišla iz fužinarske Kroke, Kamne Gorice ali Koroške.

Iz številnih priimkov prebivalcev Mišač v maticah je mogoče sklepati, da so bile preselitve kar pogoste. Pojavljajo se novi priimki in sčasoma zopet izginejo, nekaj pa je takih, ki so ves čas prisotni. Stalne naštevam s seznama botrov in prič članom Pegamove družine od leta 1650 do danes: Bohinc, Boštjančič, Pegam in Šlibar. V obdobju od 1650 do 1800 so se pojavili in zopet izgini: Bizjak, Kocjančič, Kordež, Košir, Marin, Špendal, Varl in drugi. Po pisanju so bili novi priseljenci večinoma slovenskega rodu. Mnogi od tistih, ki so bili vpisani v matico, so na Mišačah bivali samo začasno, kot prebežniki ali v zatočišču pri sorodnikih ali pa so si na Mišačah našli začasno stanovanje, kar se je dogajalo predvsem v dobi železarskega razcveta v Kropi in Kamni Gorici, nekako med

²⁶ Žito v mernikih, ostalo v kosih.

leti 1600 in 1750. Delavci so stanovanje namreč lažje našli v bližnjih vaseh kot v gosto naseljeni Kropi ali Kamni Gorici.

Ko je bilo sredi 19. stoletja odpravljeno tlačanstvo in so kmetje postali lastniki, se je pričelo novo drobljenje ali povečevanje posameznih posesti. Kmetje so se začeli zadolževati, predvsem da bi izplačali obvezno doto, in so zato zastavljali kmetije. Kadar dolgov niso mogli vrniti, so kmetije prodali na dražbi.

Reforme Marije Terezije in naslednikov ter odprava fevdalizma

Kmetje so svojemu zemljiškemu gospodu vsako leto odvajali dajatve v denarju (činž) in v pridelkih ter opravljali delovno tlako. V urbarjih so bile popisane njihove obveznosti in služnostne pravice.²⁷ Velikost dajatve je bila odvisna od velikosti hube. Poleg dajatev je bila še obveznost štirih dni tlake na Spodnjem Hotinu, kamor je spadala po potrebi tudi pomoč pri gradnji. Sčasoma je bilo tlake vedno več, tako da so kmetje morali skoraj več delati na posestvih zemljiškega gospoda kot na svoji kmetiji. Plačevali so tudi obligacije, tj. odkupnino za zemljišče, kontribucije, tj. prispevek za nakup orožja, in hišno glavarino. Podobne dajatve so imele tudi hube, ki so bile v lasti župnij. Plačila so se izvajala ob sv. Juriju in ob sv. Mihaelu.

Od leta 1579 dalje so morale vasi svojemu gospostvu vsako sedmo leto zbrati določeno količino soli, kar je bilo določeno v posebni razpredelnici. Prvo leto so bile dolžne zbrati 36 mer soli vasi Ljubno, Posavec, Dobrava in Mišače. In nato zopet čez sedem let. Ob smrti gospodarja, ki je obdeloval hubo, je s t. i. kupnim pismom prevzel hubo najmlajši sin. Novi prevzemnik hube je moral izplačati delež svojim bratom in sestram. Ob prevzemu in prepisu posestva po zakupnem pravu je novi posestnik plačal zemljiškemu gospodu še desetino vrednosti kmetije kot davek.

Podložni kmet kmetije samovoljno ni smel zapustiti. Šele če se je odkupil, je lahko odšel iz vasi. Dovoljenje zemljiškega gospoda je potreboval tudi za ženitev. Otroke so smeli starši vzgajati le za delo na kmetiji. Šele z dovoljenjem zemljiškega gospoda je lahko dal kmet otroka v šolo, običajno za duhovnika. Lov in ribolov sta bila izključna pravica zemljiške gospode in tem se je lov zdel tako pomemben, da kmetje na primer sploh niso smeli z ograjami zavarovati svojih njiv niti niso smeli imeti psov, ki bi plašili divjad. O nakupu in prodaji hube je odločal deželni knez.

V času vladanja Marije Terezije sta se na Ažmanovi kmetiji zamenjala dva gospodarja, Tomaž Pegam in njegov sin Urban Pegam. Oba sta tako kot vsi sosedje takrat doživela velike spremembe v odnosu do zemljiškega gospoda. Marija Terezija je zavladovala leta 1747 in je vladala do leta 1780. Takoj je začela z velikimi reformami,

²⁷ Gl. tabelo o urbarskih dajatvah v prejšnjem podpoglavju.

ki so se 100 let kasneje, leta 1848, zaključile z dokončno odpravo fevdalne ureditve. Cesarica se je zavedala, da mora zmanjšati moč in samopašnost svojega plemstva, če hoče v cesarstvu mir in napredek. Plemiči so do onemoglosti izzemali podložnike, kar je vodilo h kmečkim uporom. Kmetje niso imeli nobenih možnosti za zmago in njihovi upori bi izzveneli v prazno, če se ne bi cesarica odločila, da bo sama naredila konec izkoriščanju podložnikov in goljufanju države. Plemiči so namreč pobrane kmečke dajatve večinoma porabili kar zase in niso izpolnjevali obveznosti do države, ki jim jih je narekovala podarjena zemljiška lastnina. Marija Terezija se je odločila zmanjšati njihovo moč z odvzemom mnogih pravic, med drugim sodne pravice in pravice pobiranja dajatev.

Leta 1748 je bila zato v avstrijskih deželah izvedena upravna reforma. Do tedaj so javne funkcije, predvsem sodne, gospodarske in vojaške, opravljali kar zemljiški gospodje s svojim plačanim uradništvom. Cilj reforme je bil, da vsak kmet ali obrtnik z delom zasluži toliko, da bo lahko preživljal svojo družino in državi plačal davke, in to neposredno, brez sodelovanja zemljiške gospode. Postopno je tudi ukinjala urbarske obveznosti. Cesarica je najprej odvzela zemljiški gospodi izvršno moč in jo prenesla na deželne stanove, ustanovila je dežele in okraje z glavarji in občine, srenje, ki so jih vodili župani. Nastavila je tudi obsežno državno uradništvo, ki je izvajalo sprejete ukrepe. Odpravila je mnoge dotedanje prepovedi, ki so jih uveljavljali zemljiški gospodje pri podložnikih. Tako je centralizirala in modernizirala državni aparat. Edino lokalne upravne zadeve so po navodilih okrajnih glavarjev še vedno izvajali zemljiški gospodje.

Leta 1747 je ukazala popis vseh posesti, da se ugotovi, kaj je last podložnika in kaj last zemljiškega gospoda. Vasi so morale sestaviti popis hišnih gospodarjev, ti pa so morali povedati, če izvršujejo kakšno obrt, če imajo zemljišča v svoji lastnini ali v najemu. Glede na kvaliteto zemljišč so določili vrednost pridelka na zemljišču, odšteli so stroške dela, semena, orodja in dajatve in tako določili katastrski dohodek na posamezno kmetijo. To je bila osnova za določitev davčne obveznosti posamezne kmetije. Popis je bil končan leta 1753 in na njegovi podlagi je bila sestavljena terezijanska davčna knjiga ali terezijanski kataster, ki je veljal do leta 1819.

Leta 1771 so uveljavili gozdni red, s katerim so želeli izboljšati stanje v gozdovih. Ti so bili posebno na območjih fužin in glažut izsekani in uničeni. Občinam so priporočili, naj takoj razdelijo občinske gozdove med kmete. Vsaka družina naj bi vsako leto posadila najmanj 20 gozdnih sadik. Da bi olajšala kmetom življenje, je ukazala postreliti vso »črno divjad« – divje prašiče. Tudi kmet je smel pokončati divjega prašiča, če ga je zalotil na svoji njivi.

Otroci podložnikov so se lahko šli učiti obrti. Pojavile so se obrtne delavnice in trgovine. Leta 1774 je bila izdana uredba za uvedbo obveznega šolanja. Povsod, kjer je bila župnija, so morali ustanoviti enoletne šole za učenje branja in pisanja. Tudi na Dobravi so konec 18. stoletja začeli z obveznim šolanjem.

Mobilizirani kmetje so bili slabi vojaki, saj niso imeli opreme, niso bili dovolj izvežbani niti motivirani, zato se je cesarica odločila za reformo vojske. Uvedla je obvezno služenje vojaškega roka in formirala generalni štab. V okviru vojaških reform so v letih 1760–1767 kartografi popisali in kartirali ozemlje cesarstva. Leta 1770 so prvič izvedli celotni popis prebivalcev. Leta 1771 so zaradi lažjega štetja prebivalstva in lažjega novačenja uvedli prvo oštevilčenje hiš.

Marija Terezija je umrla 29. 11. 1780. Novi cesar je postal njen sin Jožef II., ki je že prej nekaj let vladal skupaj z materjo. Jožef II. je z reformami nadaljeval. Odpravil je pravico zemljiškega gospoda, da odreja vzgojo otrok podložnikov. Pričel je odpravljati tlako, najprej do cesarskih in državnih posesti, in to tako, da je podložnik tlako odkupil. To je bil t. i. »robni patent«, ki je pomenil pravo revolucijo v odnosih tlačana do zemljiškega gospoda. Leta 1781 je izdal patent o odpravi osebne nesvobode. Ta je določal pravo možnost ženitve, po predhodni najavi, pravo gibanje, če ni bilo v nasprotju z novačenjem, pravo izbiro poklica, možnost zapustiti kmetijo, odpravo službe v gospodovi hiši, prepoved dajatve iz naslova osebne nesvobode.

Ko je Jožef II. leta 1790 umrl, ga je nasledil brat Leopold II. Tudi ta je nadaljeval z reformami. Najprej je sklenil mir s Turki, s katerimi je bila kraljevina stoletja v vojni. To je bilo za prebivalstvo veliko olajšanje, saj je bilo konec strahu pred turškimi ropanji in vpoklici v vojsko. Leopold je hotel, da avstrijsko cesarstvo dohiti mnogo razvitejše Francijo, Prusijo in Anglijo. V državi je potreboval večjo enotnost in sodelovanje, zato je vedno bolj upošteval enakopravnost narodov. Žal so se ob tem reforme za popolno odpravo fevdalizma upočasnile, po Leopoldovi nenadni smrti leta 1793 pa se sploh ustavile.

Od 1809 do 1813 so ozemlje zasedli Francozi. V kratki dobi zasedbe so marsikaj posodobili, predvsem na upravnem področju. Odpravili so tlačanstvo in zemljiškim gospodom odvzeli vse upravne in sodne pravice, le zemljiško lastništvo jim je ostalo.

Po odhodu Francozov so si zemljiška gospodstva zopet privzela pravice, ki so jih imela pred prihodom Francozov, vendar je vlada na Dunaju nadaljevala z aktivno politiko za izboljšanje kmetovanja. Kmetom so začeli pomagati z nasveti, s krediti, z ustanavljanjem zadrug itd. in kmetje so vedno glasneje zahtevali lastništvo zemlje. Pričel se je proces dokončnega odkupa zemlje od zemljiškega gospoda, a šele marčna revolucija leta 1848 je cesarja Franca Jožefa prisilila, da je v celoti odpravil fevdalizem in tako dokončno osvobodil kmečko prebivalstvo zavezanosti zemljiškemu gospodom in cerkvi. 7. septembra 1848 je bil izglasovan zakon o zemljiški odvezi. Na njegovi osnovi so določili, da se odplačilo zemljišč izvrši v letnih anuitetah v roku dvanajst let. Kmetje so tako lahko postali lastniki zemljišč, ki so jih obdelovali, in lastnina se je po dokončnem odplačilu vpisala v zemljiško knjigo.

ŽIVLJENJE IN DELO PREDNIKOV

Pomen železarstva pod Jelovico

Naslednje poglavje bo morebiti za koga med bralci manj zanimivo, a za razumevanje življenja prednikov ne morem mimo dejstva, da je bil tako rekoč na Mišačah rudnik železove rude za plavž na drugi strani hriba ležeče Kamne Gorice. Vse kar se je v preteklosti v okolici dogajalo, je imelo močen vpliv na življenje in delo Mišačanov in Pegamov. Zgodovino železarstva v Kropi in Kamni Gorici prikazujejo v muzeju v Kropi. Kako so kamnogoriški in kroparski rudarji kopali železovo rudo na Vrečah, je v obsežni knjigi obdelal avstrijski zgodovinar Alfons Müllner (1909). Kasneje je železarsko preteklost Kroepe in Kamne Gorice raziskoval Jože Gašperšič, o njej veliko pisal in jo prikazal v stalni postavitvi v kroparskem muzeju. O tem je pisal tudi Kropar Janez Šmitek (1995), Ivan Mohorič (1969) pa je obširno predstavil zgodovino pridobivanja železa nasploh in na Gorenjskem.

Železovo rudo so Kitajci, Indijci in drugi topili že pred več kot 3000 let. Iliri in Kelti so vedeli, da z dodajanjem oglja v kurišču znižajo tališče rude in je kovina trdnjša. Železo je bilo ves čas strateška surovina. V začetku pridobivanja je bilo redka in tako zelo cenjena kovina, da so iz nje izdelovali celo okraske. Tedaj še niso dobro poznali postopkov za doseganje visoke temperature, ki jo zahteva tališče železa. O tisočletnem rudarjenju in pridobivanju železa v Alpah je že veliko odkritega. Ajdovski gradec v Bohinju je nekdanja rimska topilnica železa. Rimljani so si morali zagotoviti nadzor nad območji, kjer so pridobivali železo. Njegovo pridelavo in obdelavo so podpirali s privilegiji. Lahko si zamišljamo, kako je rimska mošensjska postojanka nadzorovala pridobivanje in kovanje železa v bližnji in daljni okolici. Mogoče je bila postavljena in vzdrževana na tej strateški točki prav zaradi železa.

V 19. stoletju so ob razmahu arheoloških izkopavanj predvsem po Dolenjskem, v Zasavju in na Gorenjskem ter celo v visokogorju odkrivali mesta, kjer so nabirali in kopali rudo in talili železo. Talilnice so največkrat odkrili po nahajališčih stare žlindre. Te je bilo ponekod toliko, da so jo, ko je začelo primanjkovati železove rude, celo odvažali v toplotnice.²⁸ Taka žlindra včasih vsebuje celo do 50 % železa, ki je ostalo neizkoriščeno zaradi slabih postopkov taljenja v preteklosti.

²⁸ Z Magdalenske gore je grof Auersperg odvažal žlindro v svojo železarno v Dvoru.

Joža Gašperšič in Janez Šmitek obravnavata rudarsko in železarsko dejavnost v Kropi in Kamni Gorici od 13. stoletja do konca 19. stoletja, ko je zmanjkalo rude. V okoliških hribih so bila številna nahajališča železove rude *bobovca* – limonita. Ta ruda ima tališče pri približno 1550 °C. Z raziskavami so ugotovili, da se ruda bobovec v različnih gorenjskih nahajališčih med seboj razlikuje glede deleža železa in drugih primesi, ki dajo potem železu različne lastnosti glede taljivosti in kovnosti (Mohorič 1969). Slovensko ime bobovec je ruda dobila po obliki, v kateri se nahaja. Bobovec je v davnini nastajal v visokogorskih močvirjih. Zaradi pomanjkanja kisika je prišlo do kemičnih procesov in ruda se je sprijemala v zrna. Vodovja so rudo odnašala in jo odlagala v vrtače, špranje in brezna razbrazdanih apnenčastih področij, od koder so jo potem rudarji pobirali. V naši bližnji okolici so ta področja, ki kot otoki štrlijo nad dolinami, kamnite Vreče (tudi Vreča, 1827 zapisano *Wrezhje*), Kamna Gorica med Brezovico, Kropo in Močili ter področje Malega vrha nad Rovtami. Pomembna rudna nahajališča so bila tudi po obrobju Jelovice vse od Dražgoš do Kamne Gorice. Vreče in glavčina roba Jelovice nad Kropo so bile v lasti Radovljiškega gospostva, Mali vrh in Kamna Gorica nad Brezovico pa v lasti freisinškega posestva v Škofji Loki.

Železarjenje pod Jelovico je bilo samo nadaljevanje nekdanjega pridobivanja železa po Jelovici, v Alpah in Karavankah. Spominjam se, kako so v 60. letih preteklega stoletja kroparski iskalci sledov preteklosti (Justin Ažman, Jože Bertoncelj, Filip Legat, Janez Šmitek, Jože Šolar in mogoče še kdo) kopali nad Lazi na t. i. Kozlovini in iskali sledove v preteklih tisočletjih uporabljane vetrne peči. Odločili so se kopati na pomolu, ki se dviguje sredi strmin in so nad njim stare rudne jame. Ali so kaj našli, se ne spomnim. Do srede 15. stoletja so zemljiški gospodje izkoriščali rudno bogastvo kar sami, takrat pa jim je bila ta pravica odvzeta in v imenu države je to smel početi samo še deželni knez. On je potem dodeljeval pravico izkoriščanja nahajališč rude fužinarjem in njihovim rudarjem. Enako je veljalo za les za oglarjenje.

Slika 25: Rudarsko znamenje pri nekdanjem Martinčičevem rudniku pod vrhom Ratitovca.

V skalovju okoli Kroke in Kamne Gorice so vsaj 500 let dolgo, do konca 18. stoletja, nabirali ali kopali železovo rudo. Topili so jo v pečeh v Kropi in Kamni Gorici in iz dobljenega železa kovali različne izdelke, predvsem vse vrste žebeljev. Izdelke so prodajali tudi v Benečiji. V okoliških gozdovih so kuhali oglje, brez katerega dejavnost sploh ne bi bila mogoča. Pri fužinarjih v Kropi in Kamni Gorici je bilo leta 1782 zaposlenih preko 800 ljudi. Nabirali so rudo, jo topili in pridelovali železo in potem iz njega kovali železne izdelke. Poleg teh je bilo še večje število neodvisnih rudarjev in oglarjev na Jelovici, ki so bili tudi dobavitelji fužinarjem. V posel so bili vključeni še tovarniki, nosači, številni obrtniki, trgovci, uradniki itd. Tudi okoliškemu kmečkemu prebivalstvu je dejavnost nudila možnosti za zaslužek, predvsem pri tovorjenju ali prenašanju rude in oglja, pri občasnem kopanju rude, prebiranju rude ali pa pri izdelavi enostavnih obrtniških izdelkov, za katere so imeli kar svoj vir surovin, kot so les, kamen, ilovica, rečni prod ipd. Mišačanom sta bližnje rudarjenje in železarstvo omogočala dodatni zaslužek, toda okoliška rudna nahajališča so bila majhna in količine omejene. V drugi polovici 18. stoletja so bila vsa poznana rudna nahajališča izčrpana.

Sledovi rudarjenja so vidni še danes. Nad mišaškimi travnikom Ledina v gozdu ni mogoče prezreti velikega nasipa kamenja in drobirja. Kako, kdaj in kdo je naredil ta nasip? Ne spominjam se, da bi kdorkoli od Mišačanov v zadnjih desetletjih temu posvečal kakšno pozornost ali o tem kaj vedel. Po preverjanju možnosti in tudi po najdbah na tem kraju je očitno, da je to rudniška halda, odlagališče materiala iz rudnika. Nakopani material so sortirali, jalovino odvrgli, rudo pa odpeljali v plavž, da jo stopijo.

Zgodovinarja Müllner in Gašperšič pišeta o nahajališčih in izkoriščanju rudnega bogastva Vreč. Enkrat se piše o rudarjenju **na** Vrečah (*an Sackberg*), naslednjič **po** Vrečah ali pa celo **v** Vrečah (*in Sackberg*). Opisi rudarjenja omenjajo umetni rov za rudnik, ki je segal skozi Vreče od Lipnice do Mišač. Müllner ga v nekem zapisu imenuje *Margareth Stollen*, med domačini pa je poznan kot Štolm.

Slika 26: Vhod v Štolm nad potokom Lipnica. Koordinate: N 439130, E 12983, 472 m n. m.

Rudnik Margaretin rov ali štolm je bil skupni projekt kroparskih in kamnogoriških fužinarjev. Kopati naj bi ga začeli v letih 1760–1765 in nadaljevali leta 1781 in 1782. Rov v živo skalo so lahko naredili, ker so že nekaj desetletij za miniranje uporabljali smodnik. Vstop v rudniški rov je na južni strani Vreč blizu dobravskega mosta nad potokom Lipnica v gozdu s parc. št. 461 KO Dobrava. Vhodni portal štolma je visok nekaj čez 2 m in širok 1,2 m, hitro pa se zoži na 1 m in postopno zniža na 1,8 m višine. Kmalu po vstopu se rov nekoliko razširi v manjši prostor, a se potem nadaljuje v istih merah kot pred razširitvijo. Dno rova, stene in strop tvori kompaktna skala. Dno je ravno in sprano od vode. Rov je od vhoda do skalnega podora dolg 80 m. Poteka skoraj vodoravno in v ravni smeri. Kdaj je podor rov zasul, ni znano, niti to ni znano, koliko rova je zasutega. Skozi skalovje podora se dviguje močan zračni tok. Verjetno je kamin povezan s površjem na južnem delu Rudnic. Šele če bi podor odstranili, bi videli, ali se rov sploh nadaljuje. Po smeri, ki sem jo določil s kompasom, poteka rudniški rov v ravni liniji pod Rudnicami in v podaljšku smeri se linija konča približno na lokaciji zgoraj opisane halde v Mači na Mišačah, na parceli št. 53/1.

Načrt fužinarjev je bil, da naredijo rov skozi goro in potem od tega rova kopljejo jaške, ki bi sledili žilam z rudo. Žal se pričakovanja fužinarjev niso uresničila. Štolm jim ni odkril tako zelenih in potrebnih zalog železove rude v notranjosti Vreč. Ker niso našli zadostnih sledi rude, pri delu pa jih je ovirala še voda, ki je v nalivih drla skozi rov, so štolm opustili.

Müllner (1909) omenja ugotovitev rudarskega sodnika o stanju na Vrečah. V zapisniku o vedno revnejših nahajališčih rude na Vrečah je rudarski sodnik Franz Gunterdorf leta 1781 zapisal: »Če je še železova ruda na Vrečah, z gotovostjo ni mogoče trditi, vsekakor je na površju ni veliko in jo bodo iskali v Margaretinem štolmu. Odprti šaht ima 30 sežnjev globine, kjer je veliko rude, ampak se je zaradi vodnega toka ne da izkoriščati.«²⁹ Ali je navedba 30 sežnjev globine za navpično ali vertikalno lego rova, ni jasno.

O štolmu skozi Vreče zgodovinarji pišejo tudi kot »o rudniku na južni strani Vreč in ki sega do Mišač«. Nobene omembe pa ni o vpetosti Mišačanov v železarstvo, saj bi za tako dejavnost morali imeti dovoljenje (koncesijo). Zemljišče, kjer je na Mišačah halda in eventualno vhod v rudnik, je bilo do odprave fevdalizma v lasti Radovljiškega gospostva. Müllner navaja, da so leta 1780 vpisani kot dedni solastniki štolma Peter Rabič, Kappus von Pichelstein, Janez Jurij Toman, Jurij Šoler in Johan Kordež kot fevdnik. Ni jasno, na kaj se to lastništvo nanaša, saj na mišaški strani nihče od navedenih ni bil lastnik zemljišča.

Müllner (1909: 299) je o rudarjenju za kamnogoriške topilnice v povzetku zapisal, da so kamnogoriški fužinarji še pred rudarjenjem na Jelovici našli dovolj rude na Vrečah, na hribu med Savo in Lipnico. Na južnem delu Vreč so prevrtali rov, ki se konča na Mišačah. »Na žalost zaradi vode niso mogli globlje, vodnih naprav pa si revni fužinarji tudi niso mogli privoščiti.«

29 1 seženj je 1,89648 m, kar pomeni, da je bil omenjeni šaht globok malo manj kot 57 m.

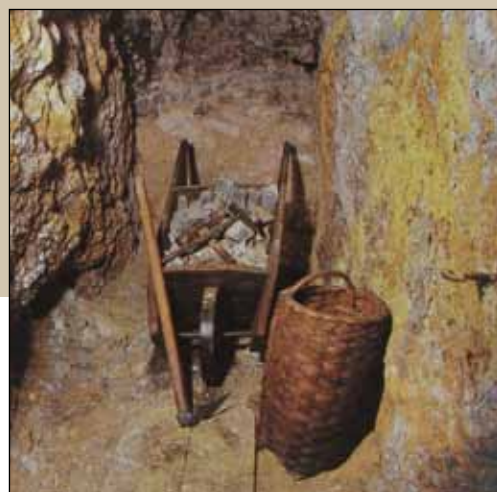

Slika 27: Transport rude nekoč: vleka sani s konjem, samotežne sani, psi nosači, v bisagah na ramah (Georg Agricola, *De re metallica*, 1556).

Slika 29: Rudarjevo orodje (Slovenské banské múzeum, Banská Štiavnica, Slovaška).

Slika 28: Tako naj bi topili bobovec Kelti (Wilhelm Schuster, *Vordernberg und seine technischen Denkmale*, Montan-Verlag, 1978).

Leta 1782 je trideset fužinarjev in rudarjev iz Kropi in Kamne Gorice napisalo na deželno rudarsko sodišče peticijo, s katero so želeli opozoriti oblast na gospodarske težave zaradi velikega pomanjkanja rude in na njeno previsoko ceno. Doma pridobijo rude vedno manj in jo morajo kupovati v Bohinju, na Jesenicah, na Dolenjskem in drugod. Višje rudarsko sodišče je ponovno odločilo, da bodo pod njegovim vodstvom nadaljevali delo v štolmu Vreče. Kakšen je bil učinek te odločitve, v kasnejših zapisih ni najti. Ni pa bila samo ruda vzrok vedno slabšemu gospodarskemu stanju, temveč tudi zastarela tehnologija topljenja rude v plavžih v Kropi in Kamni Gorici. Zaradi tega

je bil izkoristek nižji. Kaže, da se je rudarjenje na Vrečah nehalo v začetku 19. stoletja. Fužinarji so poskušali podaljšati svoje delovanje in so začeli spodbujati tudi okoliške kmete, naj na svoji zemlji iščejo rudo. V pobočju Strnca je res nekaj mest, kjer kupi kamenja kažejo na to, da so kmetje iskali rudo. Če jo je kdo našel na svojem zemljišču, jo je z lahkoto prodal fužinarjem. Ali jo je kdo našel, viri ne govorijo.

V Lipnici je vhod v rov v južnem pobočju Vreč kakih 50 m nad travnikom, ki leži na levem bregu potoka Lipnica in na katerem stoji Skirarjeva šupa. Dostop do štolma je s ceste pri dobnavskem mostu po stezi, ki gre mimo čebelnjaka nad Kozjekovo hišo. Rudnik ima v svoji bližini vedno tudi deponijo izkopanega materiala, *haldo*. Ta se nahaja pred rovom nad potokom Lipnica, druga halda pa je na mišaški strani Vreč, na gozdni parceli št. 53/1, imenovani Mačca, vendar tu pričakovanega vstopa v rudnik ni videti. Nasip nad Ledino v Mači izrazito izstopa iz sicer ilovnatega in z redkim gozdom poraslega pobočja. Pretežni del tega pobočja, ki se zložno vzpenja od halde do robov Rudnic na Vrečah, je bil pred štiridesetimi leti še travnik.

V tem nasutju nad Mišačami je najmanj 1500 m³ večjega ali drobnejšega kamenja. Strma čelna stran nasipa je visoka okrog 5 m, skoraj ravni in vodoravno ležeči plato je širok na čelu blizu 30 m in se proti jugu zožuje, dolžina nasipa od čela do brega, kjer se nasip začne, meri približno 30 m. Halda je porasla z redkim smrekovim in bukovim gozdom starosti okoli 100 let. Na kamenju na površini halde se vidi, da so ga lomili od večje skalne gmote. Kamni so ostrorobni, mnogi so obloženi s sigo, kar je znak, da so bili oddrobljeni od skale pod zemeljskim površjem. Na površini najdemo tudi kamne, ki imajo večje ali manjše luske železove rude, verjetno limonita, ali pa so drobci rude zlepljeni s sigo ali trdo ilovico. Kamenje, pobrano na površju ob dnu čela, je iz globine rudnika, saj je bilo pripeljano nazadnje.

Slika 30: Halda v Mači nad Mišačami, 2007.

Slika 31: Kamenje z luskami rude

Slika 32: Kamenje pod listjem v čelnem dnu halde.

Rudo v luskah, kakršna je na kamnih z mišaškega nasipa, so jelovski rudarji imenovali rjavi glinasti železovec oz. debela ruda. Bobovec pa so šteli med drobno rudo. Na Vrečah je sledi bobovca malo.

Na južni strani halde, le nekaj metrov proč od domnevnega vhoda v rudnik, je proti pobočju do pol metra globoka okrogla kotanja v obliki ponve z ravnim dnom, premera okoli 5 m. V tej kotanji so prali nakopano rudo, ki je bila sprijeta z ilovico ali zemljo. Vodo za spiranje so v kotanjo napeljali iz dveh bližnjih studencev. Dovodna kanala sta vidna še danes. V zunanjem robu kotanje se vidi tudi mesto, kjer je bila loputa za praznjenje bajerja. Vse kaže na to, da je bila ta plitva ponvasta kotanja bajer za pranje rude. Da bi se prepričali, ali ta domneva drži, bo treba kotanjo očistiti listja in vejevja in po drobcih rude se bo domneva potrdila.

Našli in opisali smo haldo in pralnico rude. In kje naj bi bil rudniški rov? Na lipniški strani je vstop v rudnik v približno pet metrov visoki kamniti steni v strmem pobočju Vreč in je lahko dostopen. Pred vhomom je večja ravnina, ki jo tvori halda. Rov je vodoraven in material so iz rudnika vozili s samokolnico. Tudi vhod v rudnik na mišaški strani mora biti v bližini halde. Zaenkrat ne vemo, ali je vhod v nivoju in vodoraven, tako kot na lipniški strani, ali pa je bil jašek izkopan v globino. Verjetneje je, da je bil rudnik v nivoju halde. Le nekaj metrov od mesta, kjer so pričeli z nasipom halde, tik ob pralnici rude, je v pobočju vidna dober meter visoka osamela skalna stena, katere vznožje je zasuto. Tu bi bil lahko vhod v rudniški rov, ki so ga potem, ko so rudnik opustili, zasuli. Na tej skali je velik ostarel štor debelega drevesa, zato mesta ni mogoče prezreti. Tudi v vznožju tega skalnega zoba je kamniti lomljenec, kar kaže, da je material nasut. Kopati bi bilo treba prav na tem mestu in preveriti, ali je material za haldo od tod in ali je štolm oz. Margaretin rov res segal iz Lipnice do sem.

Domneva se ni potrdila. Avgusta 2008 smo z bagrom poskusno kopali v vznožju skale. Izkazalo se je, da na tem mestu rudnika verjetno ni. Skalni spodmol je zasut s

Slika 33: V Mačci na Mišačah.

Slika 34: Mogoče je tu v skali pod štorom vhod v nekdanji štolm.
Koordinate so: N 439511 E 130276,
747 m n. m.

kompaktnim materialom mešanice drobnega kamenja, proda, glinene mivke in finega peska. Vstop v rov mora biti torej nekje drugje v bližini, vendar smo nadaljnje iskanje prekinili.

Iz velikosti halde lahko izračunamo, koliko rova so skopali, da so pridelali tako količino. Pri rovu s presekom 1m x 2 m pomeni to 2 m³ kamnine za en dolžinski meter rova. Ko se nakopani material vsuje v haldo, se seveda njegova nasuta prostornina poveča in iz 1 m³ kompaktne kamnine dobimo npr. 1,5 prostorninskega metra nasutega materiala, torej za 1 tekoči meter rova preseka 1 m x 2 m dobimo 3 m³ materiala v haldi. Izračun pokaže, da količina materiala v haldi ustreza približno 500 metrom rudniškega rova. Na zemljevidu izmerjena dolžina štolma od vhoda nad Lipnico do domnevnega vstopa v Mačci je 600–650 m. Če je na mišaški strani halde za cca 500 m rova, bi morala halda za 150 m rova na lipniški strani vsebovati cca 300 m³ materiala. Toliko materiala pa na lipniški strani je. Kaže, da so rudnik kopali z obeh strani, tako z mišaške kot z lipniške. Višinska razlika vhodov je le 5 m. Torej je rov skoraj vodoraven. Ker se dviguje proti mišaški strani, na tej strani ni izteka vode, na lipniški strani pa ob neurjih iz štolma teče manjši potok.

Če je res voda zaustavila izkoriščanje rude v štolmu, morajo biti to podzemne vode, ki zalivajo morebitne navpične šahte v gori. Vode je v notranjosti Vreč dovolj, saj po večjem deževju na Mišačah v vznožju Strnca, Mačce in Rota dre na dan v mnogih studencih. Dokler ne bomo odkrili vstopa v rov na Mišačah in odstranili podora v rovu na lipniški strani, bodo o tem, da je rov segal do Mišač, pričevale samo navedbe zgodovinarjev.

Slika 35: V izrednem nalivu so 18. 9. 2007 Mišače zalivale vode iz studencev v Mačci.

Slika 36: Taki dogodki niso ravno pogosti.

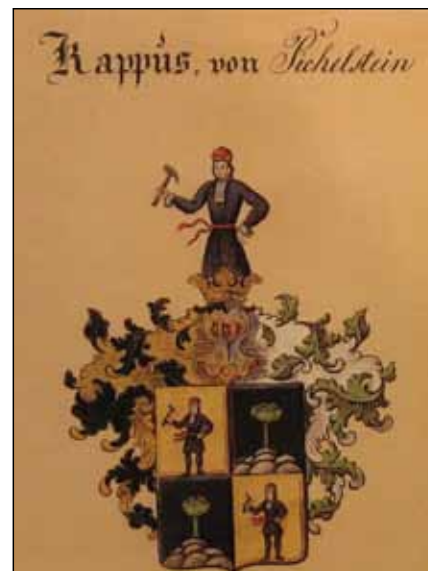
Slika 37 in 38: Dva vstopa v nekdanji rudni jami na Vrečah.

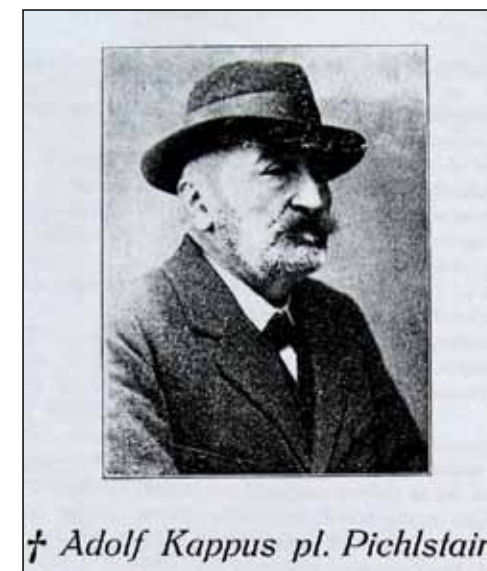
Za Rotam in za vznožjem Strnca priteka nekaj studencev. V sušnem obdobju se skoraj posušijo, ob močnejšem deževju pa hitro narastejo. Tudi izpod halde na Mišačah izvira studenec, ki v daljši suši skoraj presahne. Na izviru je Koničar leta 1909 naredil zajetje in vodo speljal v rezervoar. V ta rezervoar je napeljana voda tudi iz zajetja v grapi pod Ažmanovim Strncem. Na pokrovu vodnega rezervoarja je napis »Koničar 1909«. Zajetje pod haldo še polni rezervoar, vodovod pa je prekinjen v jašku na Ažmanovi Ledini, kjer je tudi ventil za priklop.

Mišačani že dolgo ne pomnijo in ne poznajo rudarske preteklosti Vreč, čeprav same Rudnice, štolm in halde pričajo o tej nekdanji dejavnosti. Vse je šlo v pozabo. Obstaja le eno pričevanje, ki bi se lahko nanašalo na štolm na Mišačah. Poglajnova Jana mi je povedala zgodbo o kozi, ki jo je njej povedala njena mama Krista. Nekoč je v Mačci iz rova prilezla koza, ki je na Vrečah padla v brezno. Mogoče je bilo to brezno v podzemlju povezano z rudniškim rovom in je po njem koza prišla na plano na Mišačah.

Jože Gašperšič navaja podelilnice za nahajališča rude na Vrečah. Ta nahajališča so imela naslednja imena: »jama Dolga dolina za Čelom« (podelilnica leta 1673 in 1682), »pod Županko v dolini« (1674), »Šebanka« (Županka?, 1727), Blekova dolina (1727), »zraven usada v preduhu v robu« (1783 in 1799). Vhod v jamo v Blekovi dolini je na moji gozdni parceli in leži na polici nad skalnim robom pod Cimpermanovo njivo, lokacije ostalih rudnikov pa bo treba še poiskati. Rudarili so po celotnem področju Vreč, vključno s Strncem, center pa so bile Rudnice, ki jih zgodovinar Müllner imenuje **Rudne dela**.

Slika 39: Grb rodbine Kappus von Pichelstein.

Slika 40: Adolf pl. Kappus (1843–1930).

Na seznamu jam in brezen Jamarskega društva iz Kranja sta tudi dve jami, ki se nahajata v strmem pobočju Vreč nad Savo v Čajnarju. Ali sta bili tudi rudni jami, se ne ve.

Za razvoj rudarjenja in železarstva v naših krajih pod Jelovico so bili najbolj zaslužni Kapusovi iz Kamne Gorice. Kapusova rodbina je ena najstarejših na Slovenskem in njen rodovnik sega do leta 1326. Leta 1639 je cesar Leopold Janeza Kappusa zaradi zaslug pri razvoju železarstva povzdignil v plemiški stan.

Mišače in Mišačani v dobi fužinarstva

Za avstrijsko cesarstvo je bilo rudarstvo in železarstvo tako pomembno, da so tiste, ki so bili zaposleni s to dejavnostjo, oprostili obveznega služenja vojaščine, ki je bilo uvedeno leta 1770. Kmečki sinovi okoli železarskih krajev so se želeli izogniti vojaščini in so iskali delo pri fužinarjih kot rudarji, drvarji in oglarji. Če so imeli svoj gozd, so lahko iskali in kopali rudo, če so jo našli, so kuhali oglje na svojem, vendar so morali za to imeti potrdilo rudarskega sodnika. Potrdilo jih je zaščitilo pred mobilizacijo, ki so jo izvajale mobilizacijske komisije. Rudarji so dostikrat imeli pri sebi kose rude ali so imeli oblečen usnjeni rudarski predpasnik, da bi jo prepričali o svojem statusu. Dogajale so se tudi špekulacije: kmet blizu rudnega področja je npr. skopal rov in ob vhod nasul kup rude, ki jo je kupil od rudarja, da bi s tem dokazal komisiji, da je tudi on rudar.

Rudarski sodnik je leta 1781 preverjal rudna nahajališča na Vrečah. Ob usihajočih nahajališčih je bilo veliko rudarjev, ki niso skoraj nič delali, češ da rude tako ali tako skoraj ni več in da so preverili že vse luknje, razpoke in vrtače, vendar so kljub temu vztrajali na nahajališčih. Bili so sinovi okoliških kmetov, ki so se na ta način izogibali obveznemu služenju vojaščine. Ker so rudarje delno plačevali fužinarji, je rudarski

Slika 41: Plavž v Kamni Gorici pred letom 1918, porušili so ga leta 1934.

Slika 42: Kamna Gorica nad Brezovico. Tu so bila bogata nahajališča kvalitetnega bobovca.

sodnik fužinarje obtožil, da izkoriščajo razmere in služijo s prodajajo pijače in živil svojim rudarjem, rudarje pa, da se izogibajo vojaščini. Fužinarjem so zagrozili z odvzemom rudnih pravic in zahtevali, da morajo rudo iskati bolj zavzeto in na nove načine. Tudi to je bil eden od povodov za izkop rudnika skozi Vreče. Kopali so še en rov pod Zjavko, ki je poznan kot Kapsov štolm.

Ker v okolici ni bilo več rude, kupljena iz Bohinja ali z Dolenjskega pa je bila predraga, so prvi plavž v Kropi ugasnili leta 1875, naslednja dva pa v Kropi in v Kamni Gorici leta 1880. Plavž v Kamni Gorici so porušili leta 1934. Na njegovem mestu danes stoji pomanjšani plavž, ki so ga postavili kot spomenik boja proti fašizmu.

Tako kot vaščani iz okoliških vasi so tudi Mišačani iskali zaslužek pri kroparskih in kamnogoriških fužinarjih. V Kropi je bilo leta 1769 pri fužinah na seznamu 108 rudarjev, 130 oglarjev in drvarjev in 136 žebjarjev. Razen žebjarjev so vsi svoje delo opravljali v gozdovih in skalovjih. Za rudarje so se odločali predvsem prebivalci iz vasi pod Jelovico. Delo je bilo nevarno in težko, zato so delali v skupinah.

Rudarji so bili večinoma ljudje brez lastne zemlje. Kmetov, ki so v lastnem gozdu kuhali oglje ali zaprosili za podelilnico za nahajališče na svojem, je bilo malo. Rudarska oblast je ob zatonu rudarstva na Gorenjskem spodbujala, da bi čim več ljudi iskalo še ne odkrita rudna nahajališča, vendar ni poznana nobena podelilnica, ki bi jo za rudarjenje pridobil kak Mišačan. Kmetje so morali obdelovati svojo hubo, zato v sezoni niso imeli časa za drugo delo. Sicer so se največkrat udinjali v transportu. Ogromne količine oglja so od kopišč do fužin znosili na ramenih v vrečah, dostikrat tudi rudo, če ni bilo možnosti konjske vleke ali človekove vleke transportnih sani. Tudi z oglarjenjem

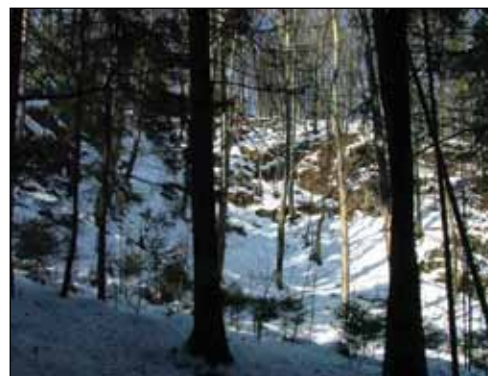

Slika 43: Vigenjc Vice v Kropi (Janez Gašperšič).

se Mišačani niso ukvarjali. Na Jelovici je bilo leta 1826 popisanih 839 kopišč. Noben Mišačan ni bil lastnik kopišča na Jelovici, dočim je imel 2 kopišči lastnik iz Zaloš, z Zg. Dobrave sta imela dva lastnika 17 kopišč, s Sr. Dobrave pa en lastnik 2 kopišči. Največ kopišč so imeli Dražgošani, in sicer kar 99, Jamničani so imeli 84 kopišč in Podbličani 98 kopišč (Gašperšič). Mišačani so predvsem kmetovali in pripravljali ter dobavljali gradbeni material. Za fužinske naprave je bil najbolj cenjen hrastov les, iskani so bili kamniti panji za podstavke nakoval, mivka in prod, ilovica ipd. Mišačani so vse to imeli na razpolago v svoji neposredni okolici. Verjetno so tudi tvorili, marsikateri pa je občasno kopal rudo in drvaril. Mogoče Mišače na nobeni planini nimajo pašnih pravic prav zato, ker Mišačani niso bili udeleženi pri rudarstvu in oglarstvu. Planino Vodice je cesar Ferdinand I. že leta 1550 z odlokom prisodil pol Kroparjem in Kamnogoričanom in pol Zalošanom in Otočanom.

Pegamovi so se v 19. stoletju poleg kmetovanja ukvarjali tudi z lomljenjem in obdelavo kamenja. V Mačci se nedaleč od domnevnega štolma v skalnatem pobočju Vreč še danes razločno vidi nekdanji Ažmanov kamnolom z vmesno etažo, ki sega do gornjega roba Vreč, kakih 30 m visoko. V vznožju nekdanjega kamnoloma, ki se je začel na robu sedaj pogozdenega travnika, je kup skalovja, ki so ga nalomili v kamnolomu in pripravili za obdelavo, a je potem obležal. Območje je že prerasel stoletni bukov gozd. Za kaj so to kamenje uporabljali, ni znano, najbolj verjetno za stavbarstvo, saj imajo kamnite stavbe vogale iz večjih klesanih skal. Prvotno sem mislil, da so klesali tudi za viadukte in druge železniške objekte, vendar to ne drži; železniški objekti pod Mišačami in v Globokem so zidani iz kvadrov klesanega konglomerata, ki so ga imeli pri roki vzdolž železniške trase. V *statusu animarum* je pri Antonu Pegamu, ko je leta 1905 odšel v Nemčijo, opomba, da je pred tem delal doma v kamnolomu in bil minerec.

Slika 44: Opuščen Ažmanov kamnolom v Mačci.

Slika 45: Korito, ki ga je izklesal Anton Pegam za domačo šterno.

Doma imamo pri šterni kamnito korito. Izklesano je iz enega bloka apnenca. Mojstrsko delo, saj so stene debele le slabih 5 cm. Korito je za dom izklesal gospodar Anton Pegam. Vkllesal je tudi leto izdelave in svoje inicialke.

Ali je bila bolezen vzrok za opustitev kamnoloma, mogoče gospodarska kriza ali druge, boljše priložnosti za zaslužek? Verjetno je dejavnost dokončno ugasnila v 1. svetovni vojni, z vpoklicem gospodarja Antona na fronto in z njegovo smrtjo v vojnem ujetništvu. Mogoče je dejavnost propadla, ko je ob koncu železarstva zmanjkalo naročil.

Bivališča, kmečko življenje in delo v preteklosti

Z vsakim obiskom v čitalnici NA se je seznam najdenih Pegamovih prednikov podaljšal. Počasi sem se zavedel, da me ne bo zadovoljilo le sestavljanje kar najbolj verodostojnega spiska prednikov. Prednike, ki sem jih dodajal seznamu in določal njihovo sorodstveno povezanost, sem začel jemati kot enkratne osebe, določene z razmerami v svoji dobi. Kako so sploh živeli ti Tomaži, Marjete, Juriji, Helene? Kakšne so bile njihove življenjske razmere, kaj so jedli, kaj so delali, v kakšnih hišah so živeli? Zaželel sem si poiskati vire, v katerih bom našel odgovore na ta vprašanja, in sklenil predstaviti tudi življenjske razmere kmeta in vaške skupnosti v preteklosti.

Precej časa sem iskal primerne ilustracije za prikaz stavb naših prednikov. Našel sem jih v knjigi Petra Fistra (1986). Še danes je v okoliških vaseh najti značilne stare stavbe kmečkih gospodarstev, nekaj tudi na Mišačah, precej stavb pa so prenovili in marsikdaj so jim celo spremenili namembnost.

Mogoče so hiše, kot jih najdemo v citirani knjigi, imeli tudi prvi naseljenci na Mišačah. V drugih slovenskih pokrajinah so imeli drugačen tip stavb kot na Gorenjskem. Novo stavbo so bili prebivalci prisiljeni postaviti, kadar jim je hiša zgorela ali pa jo je zrušil potres. Takrat so pri gradnji uveljavili izboljšave, prenesene iz sosednjih dežel pod Alpami. Ker so bile hiše krite s slamo in je bil del stavbe lesen, so v požarih pogorele do tal. Požarov so se posebej bali v naseljih, kjer so hiše stale ena ob drugi. Da bi zmanjšali posledice požarov, so leta 1753 sprejeli predpis, ki je prepovedoval gradnjo lesenih hiš po vaseh. Na Mišačah je bil 3. marca 1826 velik požar. Začelo je goret pri Matijovcu,³⁰ hišna številka 4. Goreče dele slamnate strehe je veter raznašal po slamnatih strehah sosednjih hiš. Tako so zgorela ostrejša in leseni deli vseh hiš na spodnjem delu vasi. Pri Matijovčevih so v tem požaru umrli štirje ljudje. Pri obnovi hiš so takrat nadzidali po eno nadstropje pri Tomažovcu, Koničarju in pri Bleku.

Ko se je v 16. stoletju začela uveljavljati hlevska reja živine, so gradili hleve in senike. Tudi pri teh stavbah so se spreminjali arhitektura, gradbeni material, velikost in umeščenost v prostor. V ilustracijo, kako velike spremembe v kratkem obdobju lahko doživi kmečki dom, predstavljam nekaj fotografij iz domačih krajev.

Slika 46: Keltska hiša (Fister 1986).

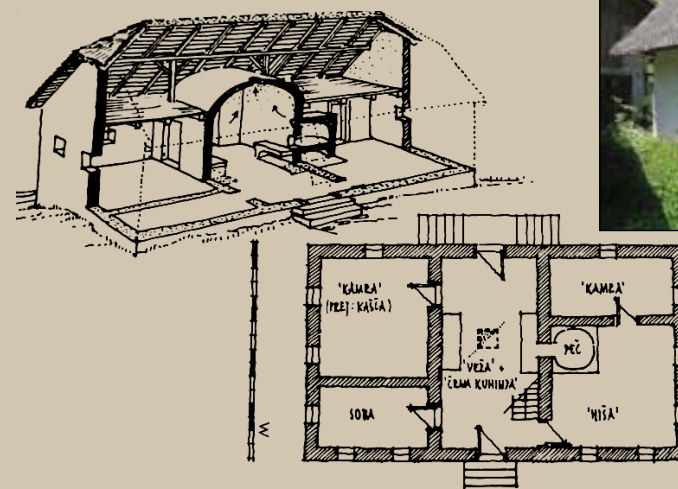

Slika 47: Slovanska naselbina (Fister 1986).

Slika 48 in 49: Razvoj revnejše kmečke hiše do 18. stoletja (Fister 1986).

Slika 50: Tipični tloris manjše kmečke hiše.

Slika 51: Selo nad Lancovim leta 2007.

Slika 52: Matijovc leta 1976.

Slika 53: Matijovc leta 2007.

Slika 58: Zgornja Dobrava leta 2007.

Slika 59: Na Češnjici leta 2007.

Slika 54: Ažmanova hiša leta 1943.

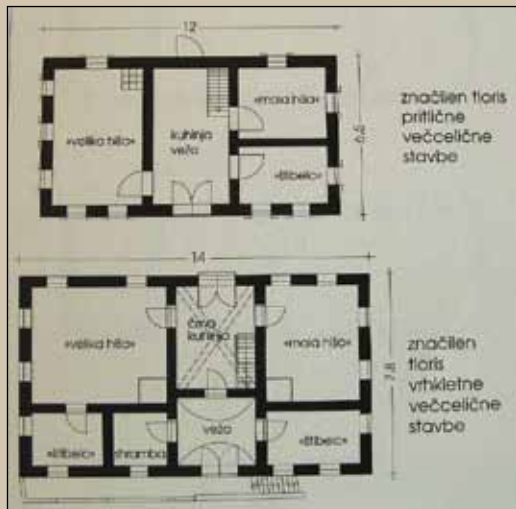
Slika 55: Ažmanova hiša leta 2005.

Slika 60: Dvorska vas 2008.

Slika 56: Primer ohranjenih arhitekturnih prvin.

Slika 57: Značilni tloris kmečke hiše 18. do 20. stoletja (Fister 1986).

Slika 61 in 62: Tipične stavbe nekdanjega kmečkega gospodarstva, Dvorska vas leta 2008.

Naši kraji v publikacijah od 15. do 18. stoletja

Pisnih virov o življenju na podeželju in o življenjskih razmerah v naših krajih pred 15. stoletjem ni veliko. Prvi vir so *Popotni dnevnik* Paola Santonina iz konca 15. stoletja in obsežno delo Janeza Vajkarda Valvasorja *Slava Vojvodine Kranjske* iz leta 1689. Paolo Santonino je zelo podrobno popisal deželo, navade in ljudi, s katerimi se je srečal, vendar svojega potopisa ni opremil z ilustracijami, Valvasor pa je poskrbel tudi za bogato slikovno gradivo.

Paolo Santonino in *Popotni dnevnik* 1485–1487

Paolo Santonino je bil kancler oglejskega patriarha. Pogosto je potoval po ozemlju oglejskega patriarhata in svoje popotne izkušnje dnevniško beležil. V *Popotnih dnevnikih* 1485–1487 (1991: 39–47) opisuje tri vizitacije po od Turkov opustošeni Kranjski in Koroški. Santonino je kot laik spremljal patriarhovega generalnega vikarja škofa Petra Carlija. Namen potovanja je bila seznanitev s škodo, ki so jo Turki povzročili, in nuditi pomoč za odpravo te škode. Santonino je opisoval gospodo in ljudstvo v krajih, skozi katere je vodila odprava, njihove navade, veliko gostoljubje, ki so ga bili deležni na gradovih in v mestih. Posebno mikavni so opisi življenja plemičev po gradovih in njihovih navad pri jedi. Podrobno je popisal pripravo hrane in pijače. Na jedilniku je bilo vedno dovolj rib, ovčetine in perjadi (rac, kokoši, gosi, jerebic), sira, jajc ipd. Ob jedi so ponudili različno sadje in za pijačo vino ali mošt. Opisal je nošo, pokrajino, poti, pridelke in opozoril na jezik gosposke in navadnih ljudi. Iz obširnega potopisa, ki se bere z užitkom, predstavljam le tisti del, ki pripoveduje o gorenjskem podeželju.

Dežela sega v dolžino kakih petdeset milj, nje širina pa znaša deset milj, začena se na slemenu Ljubelja in se končuje pri Ljubljani. Ima lepo in rodovitno ravnico, ki pa ni sklenjena, kajti sem ter tja se po njej dvigajo griči, ki so prav porabni za živinorejo in pašo in pridobivanje lesa. Poleg tega je tam čez mero veliko hrušk in jabolk raznih vrst, pa malo orehov. Tudi breskve, katerih barve in okusa ne kaže zametavati, se najdejo, vendar jih ni veliko, pa nekaj malega vinogradov, ki dajejo kislo grozdje. Skoraj povsod se uporablja slovenski jezik. Skoraj vsi prebivalci obojega spola so lepi svetopolti.

31. avgusta 1486 je odprava preko Cerknega in Poljan prišla v Škofjo Loko. Santonino opiše Loko kot mesto z dvestopetdesetimi zidanimi hišami, ki so žal krite s skodlami. Mesto ima dva mogočna gradova. Iz Loke so naslednji dan potovali proti Kranju. Ustavili so se v Bitnjah, kjer se dobi veliko platna. Pozimi vrtijo preslico in tkejo tako moški kakor ženske. Preko deroče Save pod Kranjem so se prepeljali s čolnom, ker je povodenj odnesla most. Kranj opisuje kot odlično zavarovano mesto, ki leži visoko nad dvema rekama. Mesto ima štiristo zidanih hiš, ki so prav lepe, vendar ne vse. V farni cerkvi sv. Kancijana, ki je prelepa stavba in ne najdeš lesenega bruna, službuje

enajst duhovnikov. Santonino je posebej opozoril na odlične nove orgle in odličen pevski zbor. Mesto Kranj ima obilne dohodke, večidel iz poljščin, ki jih je v pokrajini na pretek, zlasti prosa. Tretjega septembra so pod večer preko Cerkelj in Velesovega prispeli v Trzič. Prenočevali so v hiši župnika cerkve svete Marije Gašperju Ransachu. Pri obilni večerji ni manjkalo rib in po zahvalni molitvi so nekateri peli ob spremljavi citer, ki jih je imel župnik. Trzič opisuje kot neprijazno mesto, stisnjeno med dve reki, kjer vode nikoli ne zmanjka in ki dajeja odlične postrvi. Hiše so iz stesanih desk, na griču nad vasjo pa stoji kar lep, ne prav velik gradič. Naslednji dan so odšli preko Ljubelja na Koroško. Za pot, ki je sledila z vrha Ljubelja proti dolini, pravi Santonino, »da kaj hujšega do danes še ni skusil«. Preko petdesetkrat so morali prečkati strugo, po kateri »dere voda, ki nosi skalovje in hlode«.

Janez Vajkard Valvasor in *Slava vojvodine Kranjske*

Janez Vajkard Valvasor je leta 1689 izdal knjigo *Slava Vojvodine Kranjske*.³¹ V uvodu k tej slikovno bogati in obširni monografiji je zapisal, da je prebivalstvo globoko krščansko verno in da le redki izstopijo iz vere ali prestopijo v drugo vero. Posebej je poudaril, da je na Kranjskem na stotine cerkva. Valvasorjeva knjiga je dragocen vir podatkov o preteklosti. Povzel bom le tisti drobec iz njene bogate vsebine, ki zadeva razmere v naši okolici.

Slika 63: Zemljevid iz Valvasorjeve knjige.

31 Povzemam in citiram iz Valvasorjevega berila, str. 21–45, 92–134, 175–85, 456–58.

V poglavju o Gorenjski beremo, da so tod ljudje delovni, hitri, uslužni in vztrajni. Daleč v tuje kraje prodajajo poznana sira, kozji sir, ki ga imenujejo parmezan, rdeče usnje kordovan, lekarnarjem na Holandskem prodajajo celo škorpijone in veliko prodajo polhovih kožic. Rede dosti živine: ovce, koze, vole in mnogo prelepih konj. Povsod po Kranjskem uspevajo pšenica, ajda, oves, ječmen in sirk. Iz pšenice in ovsu izdelujejo tudi pivo. Po kmetih pečejo kruh iz ajdove moke. Eno posejano pšenično zrno da pet zrn, iz enega zrna ajde jih zraste osem. Kmetje sejejo veliko fižola, iz enega fižola jih zraste štirideset. Najdeš sto vrst jabolk, ki jih jedo sveže, sušene ali kuhane. Prešajo jih tudi za mošt. Imajo še hruške, češnje, češplje, breskve in kutine. Iz kutin izdelujejo zelo dober kutinov sir. Raste veliko vrst orehov, kot so veliki, laški, mehki, trdi, podolgovati in okrogli oreh. Preprost človek ga suši za jed, a ga veliko porabijo tudi za neki posebni kruh v božičnih dneh. V knjigi so objavljene podobe okoliških krajev in gradov in eden prvih zemljevidov širše Gorenjske.

Jožefinska vojaška karta

Jožefinske vojaške karte do pred nekaj leti javnosti sploh niso bile poznane. Karte vsebujejo kartografski in tekstovni del. Izdelali so jih za potrebe generalštaba avstrijske armade v letih 1763–1787. Za pripravo vojaških strategij so morali imeti v generalštabu natančen posnetek terena celotnega ozemlja monarhije. Kaj takega do takrat še ni obstajalo. Izdelava kart je bila strokovno in organizacijsko izredno zahteven projekt. Popisovalci in kartografi so morali pregledati vsak najmanjši predel ogromnega ozemlja monarhije. Opisi terenskih razmer vsebujejo vsa dejstva, ki so pomembna za delovanje vojske. Karte so bile največja vojaška skrivnost in jih celo avtorji katastra v letu 1826 niso poznali.

Prvič so bile javnosti dostopne ob ponatisu tistega dela kart in opisov, ki zajema ozemlje današnje Slovenije, leta 1995. Veliko in kvalitetno prevodno delo in ponatise zemljevidov sta opravila Aleksander Srše in Vincenc Rajšp s sodelavci iz Zgodovinskega inštituta ZRC SAZU. Slovenski del zajema sedem zvezkov opisov in sedem map zemljevidov. Četrty zvezek, kjer je predstavljena Gorenjska, je izšel leta 1998. Knjige z opisnim delom so dvojezične, leva stran je v nemščini, desna v slovenščini.

Vojaška karta je v primerjavi z drugimi kartami, ki so do tega časa obstajale, zelo natančna in pregledna. Če si ogledamo Mišače, naštejemo 13 hiš, vse so narisane na pravem mestu.

Kraji na zemljevidu so poimenovani v nemščini: **Bresie (Briesie)** – Brezovica, **Mosatschno (Moschaschno)** – Mišače, **Ober, Mittel und Unter Dobrava** – Zgornja, Srednja in Spodnja Dobrava, **Prezrenach** – Prezrenje, **Savoschah (Zavostschach)** – Zaloše, **Podnarth** – Podnart, **Vousche (Vouscho)** – Ovsije, **Poltschicza (Poltschitza)** – Poljšica, **Kerschdorf (Kersdorf)** – Češnjica, **Krop** – Kropa, **Steinbüchl (Steinbuchel)** – Kamna Gorica, **Unter (Ober) Leibnicz** – Spodnja Lipnica, **Lanzovo (Lanzovo)** –

Slika 64: D. Mosatschno – Mišače na Jožefinski vojaški karti, 4. zvezek.

Lancovo, **Meschno** – Mošnje, **Gutten Feld (Guttendorf)** – Malo Dobro Polje, **Czernicza** – Črnivec, **Glaboko (Globoko)** – Globoko, **Ottochach** – Otoče, **Pofsauetz (Possaucz)** – Posavec, **Ratmansdorf (Rattmansdorf)** – Radovljica itd. Hribi na karti: **Gregorov Verch** – Gregorjevec, **Czerni Verch** – Črni vrh, **Sucha Petsch** – Suharna, **Jelloucza** – Jelovca itd. Vode: **Sau Strom** – Sava, **Bach Krop, Bach Lipencza, Bach Ratschencza, Bach Blasnicza**.³²

Zanimivo je, da so Kropo zapisali samo z enim *p* namesto tedaj običajnega **Kropp**. V karti so natančno in pregledno vrisane rastlinske kulture, poraščenost in relief zemljišča. Vreče so predstavljene kot mizast grič s številnimi vrtačami in skoraj brez gozda. To dokazuje, da so področje izkoriščali rudarji, drvarji in za pašo. Izrisane so podrobnosti in objekti, ki so pomembni za vojaka, to so vode, strmine, gozdovi, naselja,

³² Povsod stoji pred imenom **D.** (*Dorf* 'vas'). V oklepaju so variante imen iz besedilnega dela kart.

poti in ceste. Natančnost izdelave se vidi v taki podrobnosti, kot je struga Save pod Dobrim Poljem, kjer je vrisano prodišče kot majhen otok; tam je prodišče še danes. Zanimive so tudi poti okoli Mišač in tiste, ki vodijo na Jelovico.³³

Iz popisov, ki so spremljali karte, dobimo natančno predstavo o naših krajih v 2. polovici 18. stoletja. Večji kraji so predstavljeni podrobno, manjši pa skromno. Za vsak kraj so navedli oddaljenost od sosednjega kraja, in to s časom hoje. Podana sta kvaliteta in težavnost poti med kraji, velikost potokov in možnosti prehoda, gozdovi ipd. Pri večjih naselbinah so podatki o možnostih prenočevanja, prehranjevanja ali prezimovanja vojaštva, delno so popisane tudi oblastne in cerkvene strukture, vrste in število posamezne živine, kot so konji, voli in krave. Na Gorenjskem je najbolj podrobno popisana Radovljica:

Radovljica je majhen trg s cerkvijo in pozidan s prav trdnimi, enonadstropnimi hišami in trdnim velikim gradom, ki ima veliko sob ... Deželna cesta je 5 do 6 sežnjev široka, s trdno dobro podlago in za težke vozove vedno prevozna. Druge poti so tudi bolj peščene kot ilovnate in so z malo naloženimi vozovi vedno prevozne. Ves teren od Ljubnega dalje do Radovljice ima vsekakor ugodno lego, posebno pri Radovljici, ker z nobene strani ni obvladljiv. Tu so najboljša žitna polja in zaradi živil in krme, ki jo imajo dovolj, so tu najpremožnejši v vsej deželi. Tu pa tam je označeni gozd večinoma iz mlade hoste in grmovja.

Za **Mišače** je napisano ime naselja in čas hoje: od Zgornje Dobrave ¼ ure, od Zaloš ¼ ure. Za **Dobrave** je zapisano: od Mišač ¼ ure, od Prezrenj ¼ ure. Na Srednji Dobravi je zidana cerkev. **Podnart** je opisan bolj na široko (v povzetku):

Vode: potok Grabnarica je 5 do 7 čevljev širok, 1 čevelj globok in ima na obeh straneh do 2 čevlja visoka bregova, ima ilovnato dno in dobi ime Lipnica po združitvi s potokom Kroparica pri vasi Lipnica, ki je že od svojega izvira dalje do 7 čevljev široka in 1 čevelj globoka in postane do 2½ sežnja širša in do 2 čevlja globoka ter dobi malo bolj peščeno kot ilovnato dno in nikoli ne presahne.

Poti: tukaj načrtane skupne poti so 5 do 6 čevljev široke, imajo ilovnato podlago in so uporabne samo za lahke vozove. Pot od Kamne Gorice in od Kroke proti Podnartu čez most do deželne ceste pa je vedno tako dobra, da transport z železnimi izdelki, ki se tu izdelujejo, teče v vseh letnih časih neovirano.

Hribi: visoko gorovje Jelovica je z vseh strani prav strmo in dostopno samo po načrtanih poteh.

Gozdovi: visoki, polni skal in močno pomešani z nizkim grmovjem.

Na splošno je opis našega dela Gorenjske po vsebini bolj skromen. Verjetno vojaki temu predelu niso pripisovali dovolj strateškega pomena. V tekstovnem delu manjkata

33 O poteh pišem podrobneje na drugem mestu.

Globoko in Mošnje in še kakšno od manjših naselij, čeprav so na zemljevidu natančno vrisana. Pravzaprav je čudno, zakaj je Globoko izpuščeno, čeprav je na zemljevidu narisano strateško pomemben most preko Save.

Iz opisov izvemo, kakšne so bile stavbe, pota, vode in gozdovi, treba pa je biti previden pri sprejemanju zaključkov, saj so uredniki ob predstavitvi ponatisa opozorili, da so opisi zelo subjektivni in odvisni od kartografove podučnosti, spretnosti in doslednosti. Kljub vsemu lahko tvegamo povzetek o takratnih razmerah na Gorenjskem.

Poti med kraji so bile zaradi neutrjene podlage z nekaj izjemami primerne le za lažje konjske ali volvske vprege. Pri Dražgošah kartograf navaja, da so vrisane poti, ki jih uporabljajo po gorovju Jelovica, le steze in se da po njih tu in tam le s težavo jezdit. Mostovi čez Savo so vrisani v Radovljici, Globokem, Otočah in Podnartu, v opisih pa manjkajo; za mostove preko Save Bohinjke je nasprotno mnogo opisov. Pri Jamniku je navedeno, da nobena od poti ni uporabna za vozove, ampak samo za konje in pešačenje.

V karti so vrisani in opisani **potoki**, ki jih prečijo vrisana pota. Natančno so opisani širina in globina potoka, brežine in sestava dna struge potoka, vse z namenom, da bi vojska vedela, kakšen prehod je mogoč. Zabeleženo je, da mnogo potokov poleti presahne.³⁴

Gozdovi so »srednjevisoki, pomešani z grmovjem« (Zg. Otok), ali »večinoma je nizka hosta, pomešana z grmovjem« (Palovče, Praproče), ali »tu pa tam je gozd večinoma iz mlade hoste in grmovja« (Radovljica). Gozdovi na Jelovici so najlepši v deželi, kvaliteten gozd je bil tudi okoli Podnarta in Dvorske vasi. Danes je več gozda, kot ga je bilo pred 140. leti. Po karti sodeč na Mišačah ni bilo gozda v Pasenci, na Hrastjah in Rodnah, pa tudi na Vrečah gozd ni nič poudarjen, kar pomeni, da je bil v tem času močno izsekan.

V opisih krajev so posebej navedene **zidane stavbe**, zlasti cerkve, in pomembno je bilo vedeti, ali imajo obzidje: med vasmi Zg. Otok, Vrbnje, Slatna in Spodnji Otok leži prav trden, majhen, enonadstropen grad, Praproče imajo zidano cerkev z obzidjem, Ljubno ima veliko zidano cerkev in več enonadstropnih zidanih hiš, Mošnje imajo zidano cerkev z obzidjem, zidano župnišče in 500 korakov stran leži prav trden grad Podvin, enonadstropen, z mnogimi sobami in shrambami. Sp. Otok³⁵ ima zidano cerkev z obzidjem. Lancovo ima zidano cerkev. Kamna Gorica ima zidano cerkev in mnoge zidane hiše, tu sta tudi dobro zidani železarna in tovarna žeblice. Kropa ima dve zidani cerkvi in več enonadstropnih, iz kamna zidanih hiš, tu je dobro zidana železarna in zelo veliko žebljarskih kovačnic. Na Srednji Dobravi je zidana cerkev, Ovsišje imajo zidano cerkev z obzidjem in zidano enonadstropno župnišče, Češnjica pri Kropi ima zidano cerkev, Jamnik ima 1000 korakov proč zidano cerkev sv. Primoža, Zg. Dražgoše imajo zidano cerkev z obzidjem. Ali bi po zabeleženih zidanih stavbah v posameznem kraju morali zaključiti, da so bile ostale stavbe lesene? Verjetno je bilo lesenih stavb veliko, še več pa je bilo pol zidanih pol lesenih.

34 Npr. Zgoša, Slatna, Mala in Velika Peračica in Plaznica.

35 Napačno zapisano Zg. Otok.

Iz tekstov Santonina in Valvasorja ter delno iz opisov vojaških kartografov izvemo nekaj o tem, kako so predniki kmetovali in kaj so pridelovali v obdobju treh stoletij, od konca 15. do 18. stoletja. Še najbolj natančen je Valvasor, ki opisuje deželo po izbranih temah. Čeprav ni seveda nikjer popisano, kako so živele Pegamove družine na Ažmanovi kmetiji, lahko sklepamo, da so delile usodo s soslednjimi. Ker zasebnega življenja naše rodbine ne bomo nikoli spoznali, se moramo zadovoljiti s popisom splošnih razmer v teh koncih.

Od Santonina, Valvasorja in vojaških kartografov smo izvedeli, da je bilo prebivalstvo naših krajev pridno in delovno, pridelovali so vse mogoče, imeli so veliko živine. Naselja so bila povezana s slabimi potmi, zidanih hiš ni bilo veliko, pač pa je bilo veliko cerkva. Očitno je bila zelo pomembna ovčereja, kar lahko sklepamo iz zapisov o sporih, ki jih je sprožal oskrbnik briksenskih posestev blejskega gradu med leti 1493 in 1501. Oskrbnik je namreč prepovedal gonjo ovčjih čred skozi Obrne dalje v Bohinj in preko bohinjskih gora na Laško. V utemeljitvi navaja, da »velike črede, ki štejejo od 200 do 1000 ovac, gonijo skozi Obrne prav v tistem času, ko je trava najlepša in še ni pokošena. Travnike živali popasejo in pomendrajajo in zato ima posestvo veliko škodo«. Valvasor še ne pozna krompirja in koruze,³⁶ ki so ju pričeli na Gorenjskem pridelovati v prvi polovici 18. stoletja. Santonino s posebnim užitkom našteva, kaj vse dobrega so jedli na svojem potovanju, seveda na gradovih ali v župniščih, saj je bila kmečka prehrana skromna. Kmetje in obrtniki so pridelke in izdelke smeli prodajati samo na sejmih. Prosta prodaja ni bila dovoljena, ker oblast tedaj ni mogla zaračunati davka. Davek so plačali pri prenosu robe mimo mitnic. Sredi 19. stoletja so bili v Radovljici štirje letni sejmi in dva živinska sejma, po dva sejma sta imeli tudi Kropa in Kamna Gorica. Kogar so zalotili pri prodaji izven sejma, se mu je slabo pisalo, saj so mu blago zaplenili. Vsaka prodaja je bila obdavčena. Ko so dvignili davek na prodajo mesa in vina, je prišlo do kmečkega upora. Oblast še zdaj obdavčuje promet z blagom. Iz zapisnikov občinskega odbora občine Kropa iz začetka 20. stoletja razbiramo, da je bil v občinski proračun vključen dohodek od obdavčitev »uvoza v občino«, npr. za meso, mast in moko.

Vpliv države, človekove dejavnosti in naravnih pojavov na življenje prednikov

Časovni stroj je uveljavljeno ime za preglednico najpomembnejših dogodkov, ki so se zgodili v preteklosti. Izven družinskega kroga se odvijajo odločilni dogodki, na katere posameznik nima nobenega vpliva, mora pa jih upoštevati in se prilagajati spremenjenim razmeram. Od tega, kako sta se družina in posameznik znala prilagoditi,

36 Z uvedbo teh dveh kultur se je ogroženost prebivalstva zaradi lakote zmanjšala.

je bilo odvisno nadaljnje življenje oz. obstoj in napredek. Navedel bom preglednico usodnih dogodkov v preteklem tisočletju, predvsem na območju današnje Slovenije in v evropskem prostoru. V seznam sem uvrstil tiste, za katere mislim, da so najbolj vplivali na življenje Pegamovih prednikov. Sem spadajo naravne katastrofe, politični dogodki, epidemije, znanstvena odkritja, tehnični in kulturni napredek, ukrepi oblasti ipd. Sezname zgodovinskih dogodkov so objavljeni v različnih virih, največ pa sem si pomagal s spletnimi stranmi Slovenskega rodoslovnega društva. Njihov spisek sem razširil s podatki iz virov, ki so bili predmet moje raziskave o Pegamovih in o Mišačah in sem jih ocenil, da zaslužijo uvrstitev v »moj« časovni stroj. Moja je tudi interpretacija dogodkov iz 19. stoletja do danes. Upoštevati je treba še prirodne danosti gorenjskega prostora. Naši kraji imajo zdravo zmerno klimo, dovolj čiste vode, kurjavo, materiale za postavitev bivališč, divjačino in ribe in so dokaj redko poseljeni. Predniki so imeli torej dobre naravne pogoje za življenje, ki so omogočali in lajšali preživetje in bili nujni za izhod iz kriznih razmer po katastrofah.

Po drugi strani so bili ljudje tisoč let brez osebne svobode, pod oblastjo zemljiških gospodov in njihovih valptov. Zemljiški gospod je upravljal posestva preko oskrbnikov ali najemnikov, ki so iz premoženja želeli dobiti čim več. Poleg dajatev in delovne tlake so se zgrinjale nad nemočno prebivalstvo še številne naravne nesreče, ki so oteževale življenje in možnosti za preživetje. V preteklih stoletjih so se kar vrstile povodnji, mraz, suše, epidemije kuge ali črnih koz, kobilice, toča itd. Pogoste so bile vojne, stoletja so prihajali ropat Turki, v 20. stoletju sta bili dve svetovni vojni, ki sta prizadeli tudi že nas same.

- Leta 181 pred štejetjem je bila ustanovljena rimska provinca Akvileja.
- V 6. stoletju so deželo zapustili Rimljani in Langobardi.
- 796. leta je Pipin, sin Karla Velikega, osvojil ogrsko območje. Oglejski patriarh je takrat dobil območje južno od reke Drave, salzburški škof pa ozemlje severno od nje. Za tisočletje je bilo tako slovensko prebivalstvo v cerkvenem smislu razdeljeno po reki Dravi na dva dela.
- V 11. stoletju sta se na Slovenskem začela uporabljati plug in kosa.

Od leta 1100 do 1500

- 1154 so Ortenburški grofje za zamenjavo za Preddvor dobili v posest faro Mošnje z vsemi vasmi, ki so pripadale fari, tudi Mišače.
- Julija in avgusta 1338 so kobilice v silnih trumah požrle vse rastlinje.
- 25. januarja 1348 je bil rušilni potres od Donave do Jadrana, najbolj pa je prizadel Koroško in Kranjsko. Razdejanih je bilo 26 mest, mnogo cerkva in nad 40 gradov. Najhuje je bilo v Ziljski dolini, ker se je rušila gora Dobrač, skalovje je zajezilo Ziljo in veliko jezero je zalilo več vasi.
- 1349 je bila huda epidemija kuge, ki je pomorila cele vasi in mesta. Dežele so opustele, celotne pokrajine so ostale z neobdelanimi polji. Ljudje so iz strahu in nemoči izgubili vsako voljo do dela in življenja, družabno življenje je čisto zamrlo.

Slika 65: Pustošenje kobilic po Valvasorju.

- 1364 je Kranjska postala vojvodina.
- 1418 so postali lastniki Radovljiškega gospostva Celjski grofje.
- 1456 so v Beogradu v atentatu ubili zadnjega Celjskega grofa Ulrika II. Lastniki Radovljiškega gospostva so od tedaj Habsburžani.
- Od 1469 do 1483 so se po Kranjskem in Ziljski dolini ponavljala ropanja Turkov s požigi in ugrabljanjem ljudi – najhuje leta 1473.
- Drugi val Turkov 1493–1499 in tretji val 1511–1532.
- 1498 prvi urbar Radovljiškega gospostva.

Od leta 1500 do 1800

- Okoli 1500 je na Kranjskem živelo okoli 500.000 prebivalcev.
- 1508 so kranjski, koroški in štajerski deželni stanovi ugotovili, da so Turki tega leta pobili ali odvlekli v ujetništvo do 200.000 ljudi. Na Rašici se je rodil Primož Trubar.³⁷
- 1511 je bil močan potres. V Ljubljani se je zrušilo veliko stavb, na Gorenjskem se je sesulo veliko gradov, tudi grad Kamen v Begunjah, grad v Škofji Loki, v Trziču in na Bledu. Pobočje gore je zasulo vas Sv. Ana nad Trzičem. Rušili so se gradovi po Dolenjskem, na Notranjskem in v severni Italiji. Potres je poškodoval Pusti grad v Lipniški dolini do take mere, do so ga opustili.
- Leta 1527 je bil prepovedan protestantizem.

³⁷ Izdal je 24 knjig, od tega 22 v slovenščini.

- 1550 je izšel prvi slovenski abecednik in katekizem.
- Med leti 1555–1560 sta se rodila Tomaž in Matija Ažman z Mišač.
- 1569 je bilo na Kranjskem 22 fužin, 2 v Kropi in po ena v Kamni Gorici in Kolnici.
- 1579 drugi urbar Radovljiškega gospostva.
- 1593 je Andrej Turjaški pri Sisku premagal Turke in s tem so se končali roparski pohodi na Kranjsko.
- V 16. stoletju se je na Kranjskem začela uvajati hlevska reja in pridelava krmnih rastlin. Močno so se pomnožili kajzarji.
- 1616 je avstrijski cesar prodal Radovljiško gospostvo grofu Janezu Thurnu Valsassina.
- Okoli leta 1645 se je na Mišačah pri Ažmanovih prvič pojavil priimek Pegam.
- V letih okoli 1650 je bila dolgotrajna suša, lakota in bolezni, leta 1690 ponovno potres, leta 1695 ponovno pomanjkanje hrane zaradi slabega pridelka. Leta 1702 je pogorel velik del Mošenj.
- V 18. stoletju se je na Kranjskem uveljavila koruza.
- 1709 je bila huda epidemija črnih koz, ki je povzročila izredno smrtnost med otroki.
- Epidemije črnih koz so bile še v letih 1727, 1740 in 1793.
- Decembra 1739 je Kropo prizadela velika poplava, tri dni je deževalo in v gori se je topil tudi sneg, poplave so odnesle kovačnice in vse mostove. Dve kovačnici je odneslo skupaj z 10 ognjišči in se sploh ni vedelo, kje sta stali, tri kovačnice so se podrle, pota so bila neprehodna, najgloblji rudniki so bili tako poškodovani, da se ni vedelo, ali bodo še lahko obratovali. Po vsej Lipniški dolini so bili travniki zasuti s kamenjem; za prizadetost Kamne Gorice ni podatkov.
- V letih 1738–1740 so na Kranjskem začeli s pridelavo krompirja.
- 1744 so začeli ustanavljati osnovne šole.
- 1752 je bil izdelan popis hub za potrebe terezijanskega katastra. Huba Tomaža Pegama z Mišač je na seznamu župnije sv. Petra v Radovljici, ki je bila lastnica te hube. Prvič so bila popisana ledinska imena na tej hubi.
- 1753–1754 so uveljavili prepoved gradnje lesenih hiš na vasi, kar je spremenilo podobo slovenske vasi.
- 1754 je bilo na Kranjskem prvo štetje prebivalstva. Našteli so 792.000 ljudi.
- 1758 se je rodil Valentin Vodnik. 1812 je v času Ilirskih provinc dosegel učenje slovenščine v začetnih in srednjih šolah na Kranjskem. Spisal je *Kuharske bukve*, izdajal *Pratiko*, spisal abecednik itd.
- 1762 so fužinarji iz Kroke in Kamne Gorice začeli kopati rudnik na Vrečah. Vhod je bil nad potokom Lipnica blizu mostu na Zg. Dobravo, izhod na Mišačah v Mačci, njegova dolžina okoli 800 m. Rudnika niso izkoriščali, ker je bilo železove rude premalo in ker ga je ob deževju zalivala voda. To je pomenilo konec rudarjenja na Vrečah.
- 1771 je bila uvedena splošna vojaška obveznost.

- 1778 je bila tlaka omejena na tri dni tedensko.
- Pred božičem 1779 je bila v mošenjski župniji in okolici huda povodenj. Narasla Sava je odnesla mostove v Globokem, Otočah in Podnartu, v Kamni Gorici je bilo zasutih nekaj hiš in kovačnic. Mošenjski kaplan Luka Virtič je odšel pred božičem čez radovljiški most na Dobravo in tam ostal vse praznične dni, da za praznike vaščani niso ostali brez maše.
- 1780 je bilo na Kranjskem 893.000 prebivalcev.
- 1781 je cesar Franc Jožef II. priznal kmetom osebno svobodo. Sedaj so se lahko odselili ali poročali po svoji izbiri.
- 1782 je bil uveden patent za tlako na Kranjskem. Po tem patentu je imela cela kmetija do 2 dni vprežne in 4 dni ročne tlake na teden, največ skupaj do 280 dni na leto. Bolj so bili obremenjeni manjši posestniki.
- Med leti 1782 in 1790 je bilo v cesarstvu ukinjeno preko 700 samostanov.
- 1784 je bila nemščina proglašena za uradni jezik v celotnem cesarstvu.
- 1785 je bil izdelan prvi kataster, t. i. jožefinski kataster.
- 1788 je bila ustanovljena fara Povišanja sv. Križa na Dobravi, ki pa je še do leta 1876 spadala v mošenjsko faro.
- 1789 je izbruhnila francoska revolucija.
- 1798 je v fari Dobrava umrlo 48 ljudi (običajno jih letno umre od 10 do 18). Od 48 umrlih je bilo kar 24 otrok v starosti do 5 let; vzrok: koze in ošpice.

Od leta 1800 do 1900

- 3. decembra 1800 se je rodil France Prešeren. Leta 1808 se je v Vrbi rodila Apolonija Prešeren, pesnikova daljna sorodnica. Apolonija se je leta 1828 poročila z Antonom Pegamom z Mišač. Umrli je na Mišačah leta 1882.
- Za epidemijo črnih koz, griže in ošpic je leta 1801 umrlo zelo veliko prebivalstva. Vse epidemije so povzročale večjo smrtnost v gosto naseljenih krajih, kot sta Kropa in Kamna Gorica. Tamkajšnji prebivalci so bili stalno podhranjeni, manj utrjeni in so živeli v skupnih utesnjenih in skromnih prebivališčih. Po vaseh, kjer je bilo kmečko prebivalstvo, je bila smrtnost mnogo nižja. Epidemije koz so si sledile še v letih 1803, 1807 in 1813.
- Kamnogoriški župnik Anton Verbajš v *Zgodovini kamnogoriške fare* (1898) podaja podatke iz matične knjige o rojstvih, umrlih in porokah od leta 1751 do 1897. V nekaterih letih je število umrlih daleč nad številom novorojenih. Nekaj primerov: leta 1801 je bilo rojenih (r.) 30 ljudi, umrlo (u.) pa jih je 71; 1809 r. 37, u. 78; 1813 r. 29, u. 53; 1817 r. 37, u. 71; 1855 r. 40, u. 97; 1858 r. 32, u. 72.
- 1802 je bila uvedena obvezna vojaška služba za moške med 17 in 40 letom. Vojaški rok v pehoti je bil 10 let.
- 1803 prvo obvezno cepljenje proti kozam.

- 1809–1813 je bila Kranjska zasedena s Francozi. Proglašene so bile Ilirske province in prinesle napredne spremembe v upravi. Kropa je prvič postala svoja upravna enota oz. občina, imenovana *komuna*, njen župan ali *mer* je bil Ignacij Potočnik, mož Marije Pegam z Mišač.
- Leta 1810 je v osnovno šolo hodil vsak sedmi otrok, leta 1827 pa že vsak tretji.
- 1811–1820 je bila smrtnost dojenčkov in otrok v Kropi in Kamni Gorici kar 32 %, na podeželju pa le 11 %. Povprečna starost v Kropi in Kamni Gorici je bila zato le 18,56 let, po vaseh pa 35 let.³⁸
- 1814–1816 je bila huda epidemija ošpic.
- 3. marca 1826 je bil na Mišačah velik požar. V njem so umrli Franc, star 45 let, Apolonija, stara 44 let, in Ana, stara 22 let, vsi Boštjančič z Mišač št. 4, po domače Matijovc. Zaradi posledic, ki jih je dobil v požaru, je 5. 10. 1926 umrl še Jože Boštjančič v starosti 22 let. Joža Babič ima kos trama letnico 1827 in inicialkami P. A., ko so na novo zgradili ostrešje.
- 1827 je bil sprejet franciscejski kataster, leta 1868 pa reambulirani kataster, ki je v uporabi še danes.
- 1846 je stekel železniški promet na progi Gradec–Celje, leta 1849 na odseku Celje–Ljubljana, leta 1857 pa na liniji Ljubljana–Trst.
- 7. septembra 1848 je bila na Dunaju marčna revolucija, ki je pripeljala do sprejetja zakona o odpravi podložništva.
- Leta 1849 je bil sprejet zakon o občinah, ustanovljena so bila okrajna glavarstva in okrajna sodišča.
- Leta 1855 je bila epidemija kolere. V Kamni Gorici je med 23. junijem in 24. avgustom umrlo 58 ljudi.
- 1857 je bilo na Slovenskem ozemlju 1.100.000 prebivalcev.
- Sredi 19. stoletja se je izselilo skoraj 310.000 ljudi, večinoma v Ameriko.
- 1868–1893 je bilo na Slovenskem zaradi prevelike zadolženosti prodanih 10.190 kmetij.
- 1869 so uvedli obvezno triletno šolanje.
- 1870 je stekel železniški promet na progi Ljubljana–Jesenice–Trbiž.
- 1876 je postala dobravska fara samostojna fara, neodvisna od fare Mošnje.
- 1880 so dobili v Trziču električno razsvetljavo.

Od leta 1900 do 1940

- 1914 do 1918 je bila **prva svetovna vojna**.
- Leta 1915 je bila zgrajena HC Završnica, ki je omogočila začetek elektrifikacije na Gorenjskem.

³⁸ Po današnjih merilih je dosežena povprečna starost dobrih 18 let nedoumljiva, enako tudi 35 let na podeželju. Resnično je moralo biti hudo. Vedeti pa je treba, da je šla nizka povprečna starost predvsem na račun velike umrljivosti dojenčkov in mladoletnih otrok.

Evropske zaveznice so se odločile, da bodo oslabile avstro-ogrsko monarhijo. V triletnih bojih je na soški fronti padlo preko en milijon vojakov. V prvi svetovni vojni so bili naši kraji zaledje fronte v Posočju. Iz naših vasi je bilo vpoklicanih veliko mož in fantov. Na fronti je padlo ali umrlo v ujetništvu 35 vojakov iz krajev med Lipnico in Savo. Padlo ali izginilo je osem mišaških vojakov, in sicer Anton Bohinc, št. 15, Andrej Boštjančič, št. 4, Martin Mohorič, št. 11, Anton Pegam, št. 2, Janez Šoberl, št. 14, Simon Šoberl, št. 8, Anton Vidic, št. 12 in Filip Volk, št. 7. Iz dobravske fare je padlo ali bilo pogrešanih skupaj 26 mož. Spominsko ploščo, ki je na južni fasadi cerkve na Dobravi, so jim župljani postavili leta 1926. Anton Pegam je bil sprva pogrešan, leta 1919 pa je Rdeči križ obvestil vdovo, da je umrl kot vojni ujetnik.³⁹

Življenje je bilo med vojno težko. Za potrebe vojske in glede na relativno bližino fronte je vojska kmetom pobirala živino, predvsem konje in vole. Pobirali so tudi seno in žita za krmo vlečne živine. Obvezna je bila oddaja dela živil, predvsem sta vojna in civilna oblast zahtevali mast. Kmetje bi v tistem času lahko za drag denar prodajali hrano zaposlenim v tovarni v Kropi, ker so delavci zaradi vojnih naročil, ki jih je imela tovarna, dobro zaslužili in so imeli denar. Vendar kmetje živili še zase niso imeli dovolj ali pa so se bali razkriti skrite zaloge, ki bi jih oblast takoj zasegla, če bi zanje izvedela. Kroparji so iskali hrano daleč naokrog, a z malo uspeha. Pred zadnjimi odločilnimi ofenzivami jeseni leta 1917 so se v zaledju zbirale velike avstrijske in nemške vojaške sile. Nemci so prišli v pomoč Avstrijcem; brez njih ne bi bilo preboja italjanske fronte pri Kobaridu. V septembru in v začetku oktobra 1917 je bilo v Podnartu, Otočah, Rovtah in okolici vsaj 5000 vojakov. Tudi ti so kmetom ponujali vse mogoče, da bi dobili kaj krompirja ali jajc za priboljšek.

Slika 66: Anton Pegam.

Slika 67: Jože Gašperšič; jeseni 1915 je bil ranjen v roko.

39 O tem, kdaj, kje in zakaj je umrl Anton Pegam, sem pisal že v 1. poglavju.

Anton Pegam je bil vpoklican v 17. pehotni polk, kamor so rekrutirali iz Gorenjske, Dolenjske, Notranjske in Bele krajine. Polk, ki je v začetku 1. svetovne vojne deloval na ruskem bojišču, so leta 1915 prestavili na Soško fronto, maja 1916 pa je z ostalimi številnimi polki sodeloval v veliki ofenzivi na Tirolskem. Ofenziva je le delno uspela, večino polkov so nato prerazporedili na druga bojišča, 17. polk pa je ostal na Tirolskem, kjer se je vkopal na gori Monte Chiesa, ki jo imenujejo kar *Pozabljena slovenska gora*. V dveh letih bivanja na tem območju so naši vojaki skalne čeri spremenili v nepremagljive utrdbe.

Vojna se je končala 28. oktobra 1918 s podpisom kapitulacije avstrijskih in nemških sil. Po propadu Avstro-Ogrske so Italijani zajete vojake s tirolskega bojišča odpeljali v vojaška taborišča v južni Italiji. Tam so jih zadrževali še celo leto 1919, saj se za njihovo rešitev ni nihče potegoval – monarhije ni bilo več, nove države pa se temu problemu niso kaj dosti posvečale. Torej so bili vojni ujetniki še enkrat žrtve, tokrat zaradi razpada svoje države. Nova država Kraljevina SHS je šele leta 1919 začela urejati odprte zadeve. Še pred združitvijo v kraljevino je bila konec oktobra 1918 ustanovljena Država SHS in predsednik Narodne vlade za Slovenijo v njenem okviru je postal Josip vitez Pogačnik, doma iz Podnarta. Čez en mesec se je država preimenovala v Kraljevino SHS. Za prvega veleposlanika Kraljevine SHS v Avstriji je bil marca 1919 imenovan Josip Pogačnik. V tej vlogi je Pogačnik izpeljal repatriacijo slovenskih vojakov iz ujetništva in pospešil likvidacijo nekdanjih skupnih zadev z Avstrijo. Žal je Anton Pegam umrl prej, preden so začeli ujetnike pošiljati domov.

Slika 68: Krčev mlin v Dupljah ob Tržiški Bistrici oktobra 1917. V zaledju soške fronte so se zbirale nemške enote za preboj fronte. Na sliki so otroci iz družine Sirc, na sredini zadaj je Franica Sirc, ki se je leta 1933 poročila z Antonom Pegamom z Mišač. Sedijo teta, stric in dva vojaka. Otroci od leve: Ivanka, Viktor, Francka, Albin in Tončka. (Slika je iz domačega arhiva.)

Slika 69: Fantje z Mišač, Dobrave in iz Otoč na naboru 1932. Fant s kitaro je France Pegam.

Italijani so od zaveznikov kot vojni plen dobili Primorsko, Istro in Dalmacijo.

Življenje se po končani vojni dolgo ni normaliziralo. Pri Pegamovih je bilo hudo, saj je bila vdova z otroki sama na kmetiji. V bližnjih krajih so sicer zgradili nekaj tovarn, v Otočah tekstilno tovarno, v Podnartu kemično tovarno, v Kropi je delovala tovarna Plamen itd. Moški so bili zaposleni v Železarni Jesenice in v Lescah, v okolici je bilo nekaj žag, mnogi so imeli službo pri železnici.

1941 do 1991

Od leta 1941 do 1945 je trajala **druga svetovna vojna**; Gorenjsko so zasedli Nemci.

V partizanih je bilo devet Mišačanov, tudi brata Anton in Franc Pegam. Mohorič in Maver sta padla v borbi, Poglajna pa so ustrelili Nemci, ker je bila v njihovi hiši partizanska tiskarna. Iz vasi med Lipnico in Savo je padlo dvajset partizanov. Nemci so veliko zapirali in prisilno mobilizirali v nemško vojsko. Z Mišač je bil v nemško vojsko mobiliziran Joža Šlibar. Šestnajst ljudi iz vasi med Lipnico in Savo so Nemci ustrelili kot talce, v internaciji je umrlo šest zapornikov. Leta 1941, takoj v začetku vojne, je VOS (partijska varnostno-obveščevalna služba) umoril tri kmečke gospodarje s Spodnje, Srednje in Zgornje Dobrave in poleti 1944 še Blekova starša.

Jugoslovanska kraljeva vojska je ob vpadu Nemcev aprila 1941 porušila železniški most čez Savo na Vokah in močno poškodovala tunel v Globokem. Nemci so most in predor hitro popravili in usposobili za promet. Pri popravilu tunela in mostu so Nemci zaposlili delavce iz okoliških krajev, tudi Mišačane.

Nato so Nemci vso vojno most varovali iz bunkerja na Rodnah na desnem bregu Save in iz zaklona na Dobrem Polju. Med vojno novih napadov na most ni bilo. Šele proti koncu vojne, aprila in maja 1945, so most dvakrat bombardirali z letali.

Slika 70: Bunker iz 2. svetovne vojne na Rodnah.

Slika 71: Prvi železniški most je bil zgrajen leta 1870.

Slika 72: Anton Pegam leta 1945.

Vas Mišače in njeni prebivalci so še kar dobro prestali to vojno. Kljub temu da so vse hiše na različne načine pomagale partizanom, nobena ni bila požgana kot npr. sosednje Mošnje ali Jamnik. Tudi izgnanstvo Mišačanov se je dobro končalo, saj so se vsi vrnili domov, razen deklice Bernardke Koselj. 5. decembra 1941 se je brez predhodne najave v vaseh pojavila nemška vojska in žandarmerija in ukazala, da se vsi takoj pripravijo na odhod in da lahko s seboj vzamejo samo osebne predmete. Nihče se ni mogel skriti ali pobegniti. Ljudi so naložili na kamione in odpeljali v zbirno taborišče v Šentvidu pri Ljubljani. Ta usoda je doletela devet mišaških družin, skupaj z Mišač in Dobrav pa kar 42 družin s 148 družinskimi člani. Odpeljane družine z Mišač so bile:

Vovk (Kadunčevi, 3 osebe), Boštjančič (Komarjevi, 8 oseb), Bohinc (Tomažovčevi, 5 oseb), Vidic (Pošavčevi, 6 oseb), Mohorič (Jurmanovi, 4 osebe), Pegam (Ažmanovi, 5 oseb), Pečnik (Pogljajnovi, 4 osebe), Boštjančič (Kruppkovi, 2 osebi), Maurer (Matijovčevi, 3 osebe) in Kosel (Resmanovi, 1 oseba), skupaj 41 oseb. Vas je ostala skoraj prazna. Takoj naslednji dan so Nemci z zapuščenih domačij, ki si jih je prilastila nemška država, začeli odvažati živino in razprodajati opremo. Iznanci v šentviškem taborišču niso vedeli, kaj bo z njimi. Mislili so na najslabše, posebno ker so bili nekateri sorodniki ali znanci že dalj časa zaprti v Begunjah. Nemci so 16. januarja 1942 iz šentviškega taborišča vrnili na domove več družin, z Mišač Kruppkove, Matijovčeve in Resmanovo Jožefo, nato pa 13. marca 1942 še Ažmanove. Preostale mišaške družine v taborišču (Komarjeve, Tomažovčeve, Pošavčeve, Kadunčeve, Pogljajnovne in Jurmanove) pa so odpeljali v delovno izgnanstvo v Nemčijo, in sicer nekatere v Straubing, druge pa v Poxau. Tam so delali v tovarnah, na kmetijah, pri družinah ipd. Bili so šikanirani, imeli so slabo prehrano in otroci večinoma niso smeli hoditi v nemško šolo. Iznanci so se vrnili domov šele konec julija 1945. Med vojno so Nemci na nekatere izpraznjene domačije po vaseh naselili Kočvarje, vendar so se ti bali partizanov in so odšli. V nekatere prazne hiše so se potem naselili Slovenci, ki so bili tudi pregnanci, predvsem iz zaledja Poljanske doline, ki so jim Nemci požgali domove. Ti so dobili domačije od Nemcev v nekakšen najem. Na Mišačah so bili to Lokar, Žust, Peterka, Mlinar in Zakovšek. Ko so se mišaški in dobravski izgnanci po koncu vojne vrnili, so ti začasni gospodarji večinoma odšli.

Za tiste, ki niso bili izgnani, je bilo obdobje vojne eno samo pomanjkanje in strah za življenje. Nikoli se ni vedelo, kdaj bo posredovala kakšna vojska. V vas so čez dan zahajali nemški vojaki iz posadke, ki je varovala železniški most, na skrivaj ponoči pa partizani. Predvsem so bili to kurirji na svojih prehodih preko Save.

Na Mišačah sta delovali partizanska tiskarska delavnica ali tehnika in osnovna šola (Šmitek 1985). V začetku januarja 1943 so tehniko Meta, ki je bila v stari rudni jami nad Jamnikom, preselili v dolino v Pogljajnov hlev, kjer je bil skriti bunker. V tehniki so na ciklostilnem aparatu, ki so ga zaplenili v Plamenu v Kropi, razmnoževali *Slovenskega poročevalca*, letake in radijska poročila. Nemci so zaradi izdaje za tiskarno zvedeli in jo 7. aprila 1943 uničili. Pri napadu sta padla takratni vodja tehnike Viktor Jurkas in Karel Preželj, član PK KPS. Kurirja Ivana Pogačnika in gospodarja Cirila Pečnika pa so ustrelili. Po ukinitvi nemških osnovnih šol konec leta 1943 so otroci ostali brez šole. Tako ni bilo nekaj časa nobene šole ne v Kropi ne v Kamni Gorici ali na Srednji Dobravi. Zato so začeli ustanavljati šolske krožke. Eden takih je bil tudi na Mišačah v Pegamovi hiši. Vodila ga je Anica Žust, v krožek pa je hodilo 12 do 15 otrok.

Pri Ažmanovih so živeli v času vojne tudi otroci sorodnikov z Jesenic, in sicer otroci Ivane Smolej in sin Ivanke Grilc. Očeta otrok sta padla v partizanih.

Pegamovi sorodniki v Sloveniji in oni v Nemčiji so bili v tej vojni nevede na nasprotnih straneh. V partizanih sta bila Anton in France Pegam z Mišač, tasta Anton

Smolej in Ivan Grilc in dva sinova Terezije Pegam, poročena Bertoncelj. Na drugi strani so bili v nemški armadi trije bratrance Pegam, rojeni v Nemčiji in tako nemški vojni obvezniki: Franz, Josef in Ferdinand Leonard Pegam. K sreči se sorodniki Pegam medsebojno niso neposredno vojskovali drug proti drugemu. Franz Pegam, rojen 1924 v Essnu, je bil kot vojak Wehrmachta na fronti v Rusiji in na Laponskem od 1942 do 1945 dvakrat ranjen. Josef Pegam, rojen 1914 v Essnu, je Wehrmachtu služil do leta 1945 v Franciji v Ardenih in Normandiji, Ferdinand Leonard Pegam, rojen 1916, po poklicu carinik, pa je bil pri lahki artileriji, prav tako v Franciji. Dvakrat je bil odlikovan in je prejel železni križec I. in II. stopnje.

Štiri leta dolgo partizansko bojevanje je terjalo od udeležencev silne napore. Trpelo je tudi civilno prebivalstvo, veliko je bilo nasilja nad njim, tako s strani okupatorja, ki je hotel preprečiti sodelovanje civilnega prebivalstva s partizani, kot s strani partizanskih enot oz. še bolj VOS in drugih partizanskih političnih oddelkov. Inštitut za novejšo zgodovino in Državni svet RS sta za razpravo v DS novembra 2004 pripravila zbornik *Žrtve vojne in revolucije*. V njem je v uvodnem delu med drugim napisano: »Žrtev 2. svetovne vojne je bilo na slovenskih tleh preko 90.000, od tega več kot 27.000 med partizani, več kot 13.000 (skupaj z leta 1945 pobitimi) med domobranci, skoraj 36.000 žrtev pa je bilo med civilisti, po končanih vojnih operacijah je bilo pomorjenih najmanj 13.600 ljudi«. Novejši podatki govorijo o 32.000 padlih partizanih, Italijani naj bi zakrivali smrt 6000 Slovencev, Nemci smrt okoli 31.700 in posredno še smrt dodatnih 15.000 Slovencev, ki so padli kot mobiliziranci v nemški vojski – številke niso dokončne, so pa v vsakem primeru visoke. Med partizani bi bilo manj žrtev, če bi bile vojaške dejavnosti partizanov bolj vodene in bi borce pred prvo bitko naučili vsaj nekaj osnovnih veščin bojevanja in varovanja.

Vasi med Savo in Lipnico med vojno niso utrpele prav velike škode. Šele na koncu vojne so se zgodile najhujše stvari. Partizani so 1. in 2. februarja 1945 na Sr. Dobravi minirali in porušili župnišče, šolo, zvonik in prezbitarij cerkve. Bali so se, da bi tam domobranci naredili svojo postojanko. Takoj po vojni je oblast pomagala pri popravilu z nemškimi vojnimi ujetniki. Popravili so prezbitarij, tako da so namesto prejšnjega obokanega stropa naredili ravnega lesenega, za zvonik pa so postavili samo temelje. Žal krajani zvonika niso pozidali do konca, pozneje pa oblast ni dala dovoljenja za zidavo in je do leta 1967 namesto zvonika stal le lesen provizorij.

Ko so se Nemci ob koncu vojne umikali z Balkana, so zavezniki hoteli umik preprečiti. Zato so aprila 1945 z letali (ljudje so rekli, da so bili »dvotrupci«) bombardirali železniški most čez Savo v Globokem. Most so poškodovali. Nemci so takoj začeli s popravilom, ker so v Otočah in dalje proti Ljubljani že čakali vlaki z vojaštvom in opremo. Zasilno so most popravili in promet je zopet stekel. Sledilo je ponovno bombardiranje. Tokrat so bombardirali že »titovci«, slovenski partizanski piloti. Pri tem je bil na Rodnah ubit Kupov iz Zaloš, ki so ga Nemci pozvali na delo pri popravilu, Frvanov oče s Srednje Dobrave pa je bil ranjen in je ostal za vse življenje pohabljen.

Luknja od te bombe je še danes vidna v gozdu na zahodnem delu Krumpkovega polja. Med bombardiranjem so bombe padale tudi v bližino hiš na Mišačah, v Globokem in na Dobrem Polju, a k sreči škode ni bilo. Pred petnajstimi leti so opazili 200-kilogramsko letalsko bombo v Savi pod Dobrim Poljem in pirotehniki so jo kar v strugi pognali v zrak – detonacija je bila silna, luknjo v strugi pa je voda hitro zasula s peskom.

11. maja 1945 so bežeči Nemci v Otočah morali zapustiti nekaj vlakovnih kompozicij, ki so čakale na možnost prevoza naprej proti Avstriji. Proti Otočam so prodirali partizani, zato so Nemci zapustili vlake in brez vsega bežali proti meji. Seveda so Otočani in ljudje iz bližnjih in daljnih krajev takoj začeli pobirati iz vagonov vse, kar je prišlo pod roko. V vagonih je bilo veliko naropnega blaga, tekstil, šivalni stroji, orožje, municija in druga vojaška oprema, odeje, oblačila, hrana, cigarete. Dostikrat niso niti vedeli, kaj je v paketih in velikih konzervah, in so šele doma ugotovili, da je bilo v njih zelje, marmelada, mast ipd. Nazadnje je preostanek robe prevzela partizanska vojska.

Na Mišačah in okolici je ostalo malo, kar spominja na 2. svetovno vojno. Na Poglajnovi hiši spominska plošča na partizansko tiskarno, ki je leta 1943 nekaj mesecev tiskala letake in obvestila. Skrita je bila pod drvarnico, vstop pa je bil pod jaslami v hlevu. Nad Savo na Rodnah je ostanek nemškega bunkerja, iz katerega so nadzirali železniški most, in nekaj nižje ob progi še ostanki večje betonirane stavbe. Oboje so pomladi 1945 poškodovale ameriške bombe. Dolga leta so bile na travnikih v bližini mosta luknje na mestih, kamor so padale bombe. Sčasoma smo jih Mišačani zaradi lažje košnje zasuli. V Lipnici pri mostu je spomenik v spomin na dan 19. 4. 1943, ko so Nemci na tem mestu ustrelili enajst talcev iz begunjskih zaporov. Na pokopališču na Dobravi je spomenik padlemu heroju Stanetu Žagarju in njegovim padlim soborcem in v Lipnici je spomenik padlemu kurirju.

Slika 73: Spomenik narodnemu heroju Stanetu Žagarju in padlim partizanom iz okoliških krajev na pokopališču na Dobravi.

Končni rezultat 2. svetovne vojne je bila ukinjena Kraljevina Jugoslavija in ustanovljena Socialistična federativna republika Jugoslavija. Primorska je zopet postala sestavni del slovenskega ozemlja. Vodenje nove države si je prilastila komunistična partija. Nova jugoslovanska oblast se je bala politične opozicije in zato ni dovolila demokratičnih volitev, čeprav se je prve dni po vojni velikega dela opozicije znebila. Angleži so namreč domobrance, ki so pobegnili na Koroško, vrnili v Jugoslavijo in nova oblast jih je več kot 10.000 brez obsodbe pobila, trupla pa zmetala v brezna ali na skrivaj pokopala.

Po vojni so do leta 1950 potekali montirani procesi na sodiščih, na katerih so obsodili »narodne sovražnike« na ustrelitev ali dolgoletne zapore z odvzemom vseh državljskih pravic. Na t. i. dachauskem procesu je bil med drugimi obsojen tudi Mišačan Andrej Bohinc (Tomažovčev; rojen leta 1912). Bil je zaprt v Dachau, od novembra 1943 pa je bil v partizanih. Takoj po vojni je bil okrajni sekretar KPS na Jesenicah in zvezni poslanec. Leta 1948 so ga na dachauskem procesu obsodili na smrt, po pritožbi pa na dosmrtno ječo. 21. 12. 1958 je bil pogojno izpuščen, leta 1971 je bila sodba razveljavljena.

Država SFRJ se je kar hitro razvijala, od njenih republik sta prednjačili v razvoju Hrvaška in še bolj Slovenija. Med politikami in politiki iz različnih republik je prihajalo do vedno večjih trenj. Že konec 70. let se je nakazovala možnost velike krize federacije, ki je dvajset let zatem zares razpadla.

1991 do 2004

Poleti leta 1991 je bila v Sloveniji kratka odcepitvena vojna z minimalnimi žrtvami. Sprožili so jo srbski politiki v federalnih organih in Srbom naklonjeni armadni generali. Slovenija je težila h gospodarski povezanosti z zahodom in po Titovi smrti k odpravi partijskega vladanja, ki naj ga zamenja demokracija. Po nekaj let trajajočem političnem pregovarjanju so se Slovenci na plebiscitu 6. 12. 1990 odločili za odcepitev od Jugoslavije in za samostojno državo; enako odločitev so sočasno sprejeli tudi Hrvati. 25. junija 1991 je bila v slovenskem parlamentu razglašena samostojna Republika Slovenija, jugoslovanski dinar so nadomestili začasni boni. Naslednje jutro so tankovske enote Jugoslovanske armade začele prodirati proti Ljubljani in proti mejnim prehodom z Avstrijo in Italijo, bombardirali so letališče Brnik in oddajnike na Krvavcu in grozili z raketiranjem Ljubljane. Ker je slovenska vlada dve leti pred tem v tajnosti pripravljala svoje obrambne sile in ker je tako reakcijo zvezne vlade in armade pričakovala, ji je uspelo blokirati izhod vojske iz kasarn in njene premike po Sloveniji.

Jugoslovanska armada je jeseni 1991 odšla iz Slovenije, saj sta se obe strani, jugoslovanska in slovenska, ob pritisku in sodelovanju mednarodne politike prej kot v enem mesecu dogovorili za končanje vojne. Ugašanju stare države in nastanku nove je sledila tudi zamenjava denarja.

Slika 74 in 75: Dinar.

Slika 76 in 77: Bon.

Slika 78, 79, 80 in 81: Tolar.

- 29. marca 2004 je bila Slovenija sprejeta v NATO.
- 1. maja 2004 je bila sprejeta v Evropsko skupnost in 1. januarja 2007 je Slovenija spet dobila novo valuto: namesto slovenskega tolarja je plačilno sredstvo postal evro. Razmerje za zamenjavo je bilo 239,64 SIT za 1 EUR.

GEOGRAFIJA MIŠAČ

Ozemlje med reko Savo in potokom Lipnico

Nekoč je bilo vseokrog morje, to se je sčasoma skrčilo v Panonsko morje, nazadnje je izginilo še to. Alpe in Karavanke sestavljajo kamenine, ki so nastale iz morskih usedlin, lupin školjk in polžev tega davnega morja. Ko je morje izginilo, sta pred kakim milijonom let osnovo sedanjih gorovij oblikovala tektonsko delovanje in vodna erozija. Mehansko in kemično delovanje vode, erozija zaradi ledenikov in potresi so nadaljevali preoblikovanje zemeljskega površja do stanja, kakršnega imamo danes. Geologi ugotavljajo, da je bilo v naših krajih najmanj šest poledenitev. Ledeniki so z alpskih višin drseli v doline, ob tem so brusili in lomili skalovje in pred sabo rinili v svoji moreni ogromne količine skalovja in drobirja. Istočasno so vode, ki so zaradi taljenja ledu pritekale izpod ledenika, prinašale in odnašale rečni material. Med poledenitvami nastali skladi kamenin in naritja so začeli na površini preperevati, poplavne vode pa so ta material odnašale in ga zopet odlagale. Dokler se struga Save ni dovolj poglobila, je reka Sava tekla tudi po Lipniški dolini.

Obsežne ravnine, kjer danes ležijo mišaška polja, so nastale, ko je reka Sava poglobila svojo strugo. Prvotno obsežno naplavino med Karavankami in Jelovico so gorenjske reke in potoki preoblikovali v posamezne planjave na različnih nivojih nad sedanjo strugo reke Save. Ostanek prvotne naplavine sta brezjanska in črnivška planota na levem bregu Save. Ta najvišje ležeča terasa ima višino med 480 do 486 m. Naplavina, ki je zapolnila ta del gorenjske dežele, ima na mošenjskem polju nadmorsko višino 474 m, na isti višini sta Kamna Gorica in Ravnica. Dobro Polje je nekoliko nižje, 463 m, najvišja rečna terasa na Mišačah Strnc ima 460 m, največje mišaško polje Zgornje polje ima v predelu, kjer so hiše, 442 m. Spodnje polje je na višini 428 m, sledijo Rodne s 424 m, Krumpkovo polje (420 m) in Voke pod Dobrim Poljem (395 do 400 m n. m.). Voke nasproti Globokega imajo 402 do 404 m. Zgornje polje se izpod Ostre peči do hiš na Mišačah zniža za dva do tri metre in to na razdalji dobrih 700 m. Pod Ostro pečjo je nasproti Globokega še terasa Ovčice in Hrastje z okoli 430 m.

Struga reke Save v Globokem je pri železniškem mostu 395 m, cerkev na Dobravi 500 m, Brezje 484 m, Kamna Gorica 470 m, Otoče 390 m in izvir Lipnice v Savo v

Podnartu 374 m. Najvišja točka v bližnji okolici Mišač je na zahodni strani Vreč, blizu Ostre peči – 544 m. Posebnega imena ta najvišja točka nima. Vreče imajo višino od 515 m do najvišje točke 544 m. Pred oblikovanjem sedanjega reliefa so Vreče le malo gledale ven iz velike ravnine med Jelovico in Dobrčo.⁴⁰

Geološki proces nastajanja prodatih teras se je pričel pred kakimi 10.000 leti. Proces preoblikovanja navidez neopazno poteka še danes. Nanosi, ki so napolnili kotlino med Brezjami in Vrečami, so rečnega in ledeniškega izvora in so po nastanku najmlajši. Reka je nato postopno zarezovala svoje korito v te nanose in prod odplavljala po strugi naprej. Ko se je umikala v globljo strugo, je za sabo pustila suho rečno teraso. Na rečnih terasah se še danes vidi, v kateri smeri in na katerem mestu je voda dokončno odtekla s tega nivoja. Vse rečne terase imajo rahel padec v smeri rečne struge. Navidezno vodoravno zgornje mišaško polje ima v **Koncu** (*u konc*),⁴¹ pod Ostro pečjo, 4 do 5 m več nadmorske višine kot predel s hišami. S te največje ravnine se je reka v nižje ležečo strugo umaknila prav na mestu, kjer so mišaške hiše, po Blekovem klancu.

Slika 82: Zgornje polje na Mišačah, 442 m n. m., 2007.

40 Navedene nadmorske višine so povzete s portalov Google Earth in Geopedija in jih navajam zato, da si lažje predstavljamo različne nivoje rečnih teras, ki so nastajale skozi desetisočletje in več. Podatki o višinah posameznih točk se na raznih zemljevidih med seboj razlikujejo, vendar odstopanja niso velika.

41 Kadar so ledinska imena zapisana v poknjženi obliki, ki se razlikuje od domače rabe, je pri prvem zapisu v oklepaju ležeče dodan še narečni izgovor. Predlog pred imenom je z malo začetnico tudi v primerih, ko gre za obče prostorske oznake (polje, njiva, vrt, travnik, križ, znamenje ipd.), saj se ta imena uporabljajo tudi brez predloga ali z drugimi predlogi.

Iz kakšnega materiala so nanosi, ki tvorijo rečne terase mišaških polj, se najbolje vidi v strmih brežinah nad strugo Save v bližini železniškega mostu. Na desnem bregu, pod Mišačami, je to **Mev**, pod Dobrim Poljem pa je pobočje v **Rebru**. Material v terasah je vseh granulacij, mivka, droben pesek, debelejši prod in vmes so lahko tudi velike skale. Opazni so sloji, npr. sloj mivke, naslednji sloj je lahko fini pesek, nad njim skoraj samo kamenje ipd. Debelina teh slojev je različna, prevladuje pa prod, kjer so strukture med sabo pomešane. Najstarejši nanosi so se že sprijeli v konglomerat različne čvrstosti. Podlaga rečnih nanosov je skalovje velike udorine, prelomnice med Karavankami in Jelovico. Mestoma so ostali višji grebeni, ki se dvigujejo nad naplavinami. To so v naši neposredni okolici **Vreče**. Vreče so sestavni del grebena, ki deli Lipniško dolino od Savske doline. Na vzhodu je dobravska planota, ki sega od Vreč do Podnarta, na zahodni strani pa so to dobrave, ki segajo do Pustega gradu. Geološki nastanek obeh dobrav je identičen.

Na Mišačah se pobočje, kjer je stik konglomerata in ilovice s skalovjem Vreč, imenuje **Mačca**. To pobočje se vzpenja od mišaškega polja ob skalovju Vreč do platoja Vreč pri **Rudnicah**. Konglomerat, prekrit z ilovnato zemljo, je podlaga dobravsko-prezrenjskega polja in sega od Vreč do Podnarta. Na Mišačah sega do rečnih teras, v Podrscu pa prav do struge reke Save. Tiste mišaške hiše, ki so postavljene na ravnini, so na prodati podlagi, hiše na pobočju pa so zgrajene na ilovnatih tleh, iz katerih na mnogih mestih štrlijo konglomeratni bloki. Številne skalne gmote so nagrmadene tudi na površini, kjer so obstale, ko so se odvalile navzdol. Konglomeratni sloj na robu dobravske planote spodjeda erozija, in ko gmota izgubi oporo, se odtrga blok, ki se zvali ali pa samo zdrsi navzdol po pobočju, ki sega do Save. Taki bloki so na Mišačah kar med hišami in tudi cesta z Dobrave mora vijugati med njimi.

Slika 83: Meglice nad dolino reke Save, Sp. Dobrava in Karavanke.

Predel med Mišačami in Otočami se imenuje **Podrsec** (*podrsèc*, 1827 zapisano *Podersetz*) in je dobilo ime ali zaradi vlažnih ilovnatih tal ali pa zaradi udorov in zdrsov terena, ko številni studenci dolbejo v ilovico, ali pa zaradi številnih navaljenih gmot konglomerata. Podoben izvor ima tudi ime **Mačca** (< *močca?*), saj tudi v Mačci izvirajo studenci, ki potem tečejo po ilovnatih tleh, dokler ne poniknejo v prod mišaškega polja. Konglomeratna plošča, ki je podlaga dobravski planoti, leži na nepropustni sivici, ki je ostanek vulkanskega delovanja in po tej nepropustni plasti tečejo podzemni studenci, ki prihajajo na površje na mnogih mestih v Podrscu, nekateri visoko v pobočju ali pa tudi na rečnem bregu. Podzemni tok spodjeda in odnaša rahlejšo ilovnato zemljo, zato nastajajo podzemne votline, ki se potem sesedejo vase in nastajajo udorine in vrtače. Take udorine nastajajo tudi nad vasjo Mišače v predelu **za Rotam** (< *za rovtom*, 1827 zapisano *sa Rotham*). Talna osnova je enaka kot v Podrscu ali Mačci. Večji del teh predelov z ilovico in studenci je poraslih z gozdom, na njih je tudi zgornji del Mišač, Boštjanov travnik in sadovnjak v **Rotu** (*u rot*), ki sega prav do hiš na ravnini. Kakšne posledice ima lahko podzemno delovanje vode, smo spoznali Mišačani poleti leta 2003.

Koničarjevi so v ogradi na Ledini pasli kobilu z žrebetom in kozo. Kobilica pasme haflinger je ponoči s pašnika ušla na boljšo pašo na sosednji Boštjanov travnik. Koničarjev gospodar Brane Bertonec je zjutraj opazil, da žrebe in koza neprestano tekata ob ogradi pašnika, kobile pa ne v ogradi ne na prostem ni bilo videti. Sklepal je, da je mogoče v gozdu, in šel jo je iskat. Prečkal je Boštjanov travnik in sadovnjak. Blizu gozda je zadnji hip opazil v travni ruši svežo luknjo. Imela je slab meter premera. Luknjo si lahko opazil le od blizu, saj je bila skrita v visoki travi. Na veliko presenečenje je v odprtini zagledal kobilu, pravzaprav se je videla samo glava in nekaj vratu. Kobilica se je udrila ruša in padla je v jamo. Ko se je pasla, je verjetno začutila, da so tla nestabilna, odgnala se je in pri odzivu z zadnjimi nogami predrla obok podzemne votline in nato ritensko zdrsnila v globino. Brane je poiskal pomoč, hitro smo se zbrali z lopatami, krampi in vrvmi. Toliko smo razširili odprtino, da se je dalo vsaj ugotoviti dejansko stanje. Podzemna votlina v ilovici je bila globoka vsaj tri metre in kobilica je bila do trebuha zakopana v ilovici. Spoznali smo, da z ročnim orodjem v kratkem času ne bomo prav veliko naredili. Brane je poklical na pomoč bager. Bagerist je prišel že čez kako uro in takoj izkopal okoli kobile veliko jamo in klančino. Ročno je bilo potrebno odstraniti vso ilovico okoli kobiljih nog, ki so bile trdo ukleščene v vlažni ilovici. Ko je bilo vse očiščeno, so pod kobilico povlekli vrvi in jo s pomočjo bagra postavili na noge in ji nato pomagali, da se je po klančini rešila na travnik. Ko je bila že nekaj minut zunaj, je nenadoma, verjetno od podhlajenosti in izmučenosti, kot pokošena cepnila po tleh. Zopet so jo morali postaviti na noge. Na soncu se je nato hitro ogrela in Brane jo je odvedel na svoj ograjeni pašnik. Dogodek je bil k sreči za kobilico brez posledic – očitno so konji pasme haflinger trdožive živali. Vprašanje pa je, kaj bi bilo, če bi se udrlo pod Janezovim ali mojim traktorjem, saj je bila luknja na tistem delu travnika, preko katerega običajno iz gozda za Rotam vlačiva les.

Slika 84: Ledina na Mišačah. Ob dvournem silnem deževju 18. 9. 2007 so podzemni studenci z vso silo pridrli na površje.

Ali je kje za vasjo skrita v zemlji še kakšna taka votlina, ne vemo. Manjši usadi v gozdu za Rotam, kjer podzemni studenci še kar odnašajo material, so kar pogosti.

Kako neprijetne posledice ima lahko počasno in skrito delovanje vode, so vedeli že inženirji pri gradnji železnice. Ko so v letih 1860–1870 gradili železnico Ljubljana–Jesenice, je utrjevanje trase skozi Podrsec in tudi trase od Podnarta do Kranja, kjer so talne razmere podobne, terjalo obsežna terenska dela. Železnica je odkupila veliko več zemlje nad traso, kot jo običajno potrebuje za progo, saj so morali zagotoviti trajen odvod vode z nestabilnega terena. V letih 1958–1963 so gradili cesto Otoče–Mišače po trasi ozkega in komaj prevoznega kolovoza. Ker so domačini poznali slabe talne razmere v Podrscu, so se nekateri hoteli gradnji ceste skozi Podrsec izogniti in jo speljati na Dobravo, tako da bi iz Otoč na Mišače morali preko Dobrave. K sreči so se rajši odločili za sedanjo traso. Podlago za cesto so delali iz debelega kamenja, ki so ga lomili iz konglomeratnih blokov nad traso ceste, in nanjo navozili prod iz Pasence ob cesti Mišače–Globoko. Dokler je bila cesta makadamska, so studenci ob nalivih tekli kar preko ceste. Ko so leta 1986 cesto razširili in asfaltirali, so na nekaterih mestih, kjer priteka največ vode, pod vozišče položili betonske cevi. Ker so cevi položili kar v ilovico, so se te kasneje premaknile ali zamašile in voda je morala narediti nov prehod. Na nekaj mestih se vozišče zato poseda. Kadar sanirajo tako mesto, položijo samo dodatni sloj asfalta za izravnavo in zadeva se čez nekaj let ponovi. Očitno je, da so se pred 140 leti železničarji temeljiteje kot danes cestarji spopadli s težavnim terenom in zgradili velike prepuste iz klesanega kamna tako kvalitetno, da se jim starost sploh ne vidi.

Dobravsko planoto od Vreč do Podnarta tvori konglomerat z nanosi ilovice. Sloji ilovnate prsti so različne debeline. Dobravska in prezrenjska mizasta planota ima strma pobočja. Na nekaterih krajih so to navpične, do 40 m visoke konglomeratne stene. Najbolj impozantne so prepadne stene med Otočami in Zalošami. Te konglomeratne stene so na zgornjem robu občutljive na erozijske pojave. Vode, ki se stekajo navzdol po pečini, odnašajo ilovnato podlago in nastajajo spodmoli. Kadar spodjedeni del stene zgubi oporo, se odlomijo večje ali manjše skalne gmote, ki se nato zvalijo ali zdrsijo po bregu navzdol. Primerov odlomljenih in navaljenih skalnih gmot je v okolici Mišač dovolj. Najbolj so na očeh skalne gmote v **Skalcah** ali pa **Ažmanova skala** pri Pošavcu. Cesta je zelo slikovito speljana mimo teh gmot. Očem bolj skrite so gmote v Podrscu za Pošavcem. Tu so nekatere v pobočje zvaljene skalne gmote v dimenziji hiše, na katere brez plezalnih veščin ni mogoče splezati. Odrtgale so se od dobravskega roba med **Cimpermanom** in **Švelcem**. Da proces spodjedanja še vedno poteka, kaže primer izpred nekaj let, ko se je skoraj do hiš na Posavcu privalila ogromna skalna gmota, ki se je odtrgala od konglomeratnega hriba, na katerem leži Ljubno. Skalna gmota je merila okoli 1000 m³, k sreči se je njeno drsenje ustavilo trideset metrov nad najbližjo hišo. Gmoto so razbili in preprečili katastrofo. Ker je bil konglomerat v tej gmoti zelo kvaliteten, so iz njega leta 2004 izdelali nove stopnice na Blejskem otoku.⁴²

Slika 85: Balvani konglomerata v Skalcah.

⁴² Konglomerat je bil v preteklosti množično uporabljan v stavbarstvu. Iz konglomerata je portal naših kletnih vrat, vogalni kamni naših kamnitih hiš in stopnišča, iz njega so klesali mlinske kamne, iz konglomerata je tudi velik železniški podvoz v Globokem itd.

Slika 86: Kdaj bo gmota za Rotam ostala brez opore?

Usadi v ilovnatem področju za Rotam in v Podrscu pa niso edini primer delovanja vode. Sem se uvrščajo tudi velike vrtače na območju Zgornje Dobrave in nekaj plitvejših primerov med Srednjo in Spodnjo Dobravo. Globoke vrtače na Zgornji Dobravi so nastale, ker površinske in podzemne vode stalno izpirajo preperelo ilovico v kraško podzemlje iz vodotopnega apnenca pod konglomeratno ploščo in se površje zato seseda. V Podrscu ali za Rotam nastajajo usadi zaradi tega, ker voda odplavlja material po nepropustni ilovici po pobočju navzdol proti reki. Ti usadi so manjših dimenzij. Vrtač na Dobravah je bilo več; mnoge so že zasuli, v zadnjem obdobju žal na ekološko sporen način, z gradbenimi in žal včasih tudi z okolju nevarnimi odpadki. Nihče ne zagotavlja, da se posedanje ne bo nadaljevalo in da se sedaj izravnane površine ne bodo zopet poglobile.

Na ekološko sporen način so npr. zasuli Pozinovo vrtačo. Problematično je zasuto divje odlagališče odpadkov v vrtačo ob Rudnicah na Vrečah. Nekoč so jo poglobili rudarji, ko so iz nje pobirali rudo. Vanjo so okoličani z Dobrav in drugih bližnjih krajev še pred dobrim desetletjem kljub prepovedi odlagali vsakovrstne odpadke, kot so stara gospodinjstva oprema, orodje, aparati, embalaža, oblačila, pa tudi okoljsko nevarne akumulatorje, odpadna olja, ostanke barv in škropiv. Problem tega smetišča in zasutih vrtač je, da so na kraških tleh in vode izpirajo strupe v podtalnico. Velika je verjetnost, da ti strupi že pritekajo v vodnjake na nižje ležečih Mišačah in v Savo. Smetišče na Zgornji Dobravi je Komunalno podjetje iz Radovljice okoli leta 1995 saniralo tako, da so ga prekrili z zemljo in nadaljnje dovažanje preprečili z nizkim nasipom med cesto in zasutim smetiščem. Sanacija bi morala biti taka, da bi odpadke odpeljali na urejeno deponijo, tako pa so odloženo samo prekrili. Ob robu zasute vrtače gre starodavna steza na eno stran mimo Rudnic proti Kamni Gorici, na drugo pa navzdol skozi Mačco

na Mišače in do mosta v Globokem. Nekdanji rudarji ali romarji so v tem križišču poti postavili Marijino znamenje s podobo žalostne matere. Kraj še danes imenujemo **pri Materi božji** (*pr mater božji*). Znamenje je dotrajalo in je izginilo že pred desetletji. Leta 2007 sem izdelal novo začasno znamenje in ga pritrdil na srednje drevo. Začasno zato, ker bo podoba Marije z detetom zamenjana s podobo Marije z umrlim Jezusom.

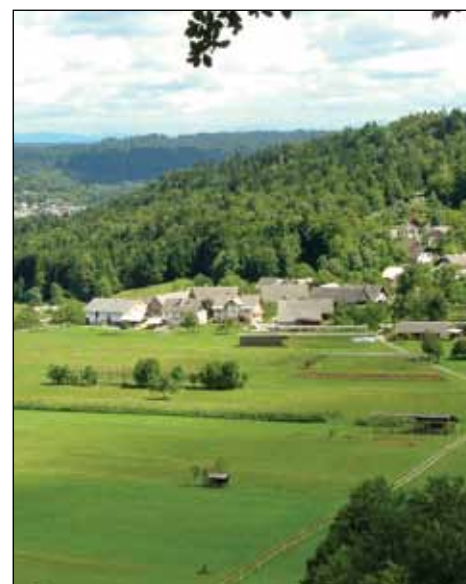
Podobno konglomeratno osnovo in težka ilovnata tla kot Dobrave imajo tudi ravnine nad levim bregom Save, to so Resje, Črnivec, Brezje in delno Ljubno. Konglomerat je lahko izredno trdna kamnina, trdnost je odvisna od materiala, ki se je sprijel. Kako težko je razbiti tako kamnino, smo lahko videli ob gradnji avtoceste. S stroji so noč in dan, več kot eno leto, drobili debelo konglomeratno ploščo, na kateri ležijo Brezje, Črnivec ter Resje. Dobro Polje je na konglomeratni plošči, ki jo je prekrila savska naplavina. Konglomeratne stene in bloki so tudi na Vokah. Dobro Polje je 70 m nad Savo. Rob polja se v mestoma navpičnem konglomeratnem bregu prevesi v globino do Save.

Na desnem, mišaškem bregu reke se nizajo prodnate terase od Save do vznožja Vreč. Od 390 m višine savske struge na Spodnjih Vokah se dvignemo na 460 m v Strncu. V obdobju nastajanja sedanjih teras se je torej struga reke poglobila za 70 do 80 m. Na Mišačah se od Save do Strнца zvrsti pet različno visokih teras. Višinske razlike med posameznimi nivoji so od 5 do 20 m. Brežine med posameznimi nivoji so ježe.

Leva in desna pobočja savske kotline so mestoma na svojih gornjih robovih, kjer je gradivo konglomerat, od 20 do 50 m visoke navpične stene. To so težko prehodni tereni z le nekaj prehodi iz doline na zgornjo planoto. Med Otočami in Zalošami je tak prehod **v Štapcah**. To je ozka strma pešpot, ki edina na razdalji enega kilometra omogoča, da se pride iz Zaloš v **Prezrenjski boršt** (*prezrensk bošt*). Pod temi stenami so do prve svetovne vojne klesali mlinske kamne, vratne in okenske oboke, stopnice, stebre itd.

Slika 87: Spodnje Voke pod dobrepoljskim Rebrom, 394 do 399 m n. m. Travnik je s treh strani zavarovan z reko, na južni strani proti Mišačam pa z železniškim nasipom. Dostop je skozi podvoz pod železnico. Gozd v ozadju je Podrsec. Desno je za železniško progo gozd v ježi Roden. Fotografirano je z melišča pod Dobrim Poljem, 2006.

Slika 88: Zgornje polje in Mišače junija 2005.

Slika 89: Zgornje polje in Mišače konec novembra 2008.

Kakšne razmere so bile v preteklosti, da se je toliko teras oblikovalo na desnem bregu Save, kjer so sedaj mišaška polja, na levem pa ne? Nižina med Vrečami in brezjanskim poljem se je davno nazaj zapolnila z ledeniško moreno in rečno naplavino. Reka Sava je v začetku tekla 70 do 80 m višje kot danes, najmanj toliko, kolikor je visoko terasa v Strncu. Toliko višje so se vanjo stekali tudi njeni pritoki. V Globokem se izliva v Savo potok Dobruša. Nekoč je tekla Dobruša v višini mošenjskega polja in se je zarezovala v naplavine in poglobljala strugo, tako kot Sava. Dobruša je oblikovala Mošenjski graben in je imela nekoč mnogo več vode, saj jo je napajal topeči ledenik, ki je prekrival Karavanke. Ko je reka Sava v **Čajnarju** tekla mimo skalnatih Vreč, je pridobila na svoji razdiralni moči. Takoj zatem se ji je pridružil potok Dobruša in te skupne vode so potem postopno poglobljale strugo in odnašale naplavino iz globoško-mišaške kotline. Vendar samo na svoji desni strani. Levi breg je bil iz bolj kompaktnega konglomerata, ki ga voda ni mogla razdirati. V ciklusih stoletnih poplav so se struge poglobljale. Ko je reka dosegla nivo trdnega konglomerata tudi na desni mišaški strani, in ta se vidi nad cesto ob naših Vokah ali v Mevu na Rodnah, je spremenila tok in se obrnila za 90 stopinj proti vzhodu, povprek na Savsko dolino, v smer dobrepoljskega pobočja. Po nekaj sto metrih se voda zaleti v konglomerat Dobrega Polja in reka se mora ponovno obrniti v prvotno smer vzdolž doline proti Otočam.

Slika 90: Avionski posnetek Save, Mišač, Otoč, Dobrega Polja in Globokega 2004. Fotografija doline reke Save med Mišačami in Dobrim Poljem je nastala leta 2004. Tega leta so Komarjevi z buldožerjem ravnali travnik na Rodnah, dobro se vidi beli trikotnik kjer je odstranjena ruša. Na fotografiji se tudi dobro opazi, kakšen veliki S naredi reka Sava pod Mišačami. Ni tako daleč nazaj, ko letalskih posnetkov v civilne namene ni bilo dovoljeno uporabljati, sedaj pa so dostopni na spletu. Primerjava risane vojaške karte območja Mišač iz leta 1762 z avionskim posnetkom pokaže, da so vojaški risarji s skromnimi tehničnimi pripomočki uspeli zelo dobro prenesti na papir dejanske terenske razmere. Odlično so narisani struga Save, razporeditev naselij po prostoru, medsebojne razdalje, relief in vegetacija.

Slika 91: Širše območje doline reke Save in potoka Lipnica na vojaškem zemljevidu iz leta 1762.

Slika 92: Pogled z Ostre peči na Savo, Radovljico in Kepo v zahodnih Karavankah.

Slika 93: Most čez Savo v Globokem in visoka voda jeseni 1996.

Mišačani za prehod s svojega desnega brega Save na levi breg uporabljajo most v Globokem in most v Otočah. Sedanji betonski most čez Savo v Globokem je zamenjal starega lesenega, otvoritev je bila 26. 6. 1996, v Otočah so to storili že pred dvajsetimi leti. Leseni most, posebno če je dolg, težko kljubuje pritisku poplavne vode in tudi njegova nosilnost je premajhna za današnje potrebe. Novi globoški most je že prvo jesen uspešno kljuboval narasli Savi. Dotedanjega lesenega bi narasla reka prav gotovo odnesla s seboj.

Prebivalci obeh bregov so težko pričakovali nov most in njegova otvoritev je bila pomemben dogodek. Na prireditvi ob otvoritvi novega mostu je Valentin Šparovec iz Kamne Gorice recitiral pesem, zloženo za to priložnost:

Križev most

*Most iz križev so zgradili,
vse se veže gor-počez,
te nad Savo vse zabili,
da lahko se pelješ čez.*

*Križev most stoji na Savi,
veže levi, desni breg,
služi vsaki naj postavi,
ljudstvo varuje zaprek.*

*Ko bo človek tu čez hodil,
vsaki nosil bo svoj križ.
Če bo težki križ svoj nosil,
Bog! Vse dobro mu zapiš.*

Ko so zgradili novi most, so uredili tudi novo dovozno cesto in rečno brežino. Ažmanov travnik na Vokah meji na dovozno cesto in po ureditvi brežin se je pokazal nov, spremenjen pogled na novi most. Prostor je kar klical po nekem dodatku. Odločil sem se, da postavim v vogalu svojega travnika romarsko znamenje. Globoški most je tudi romarski most. Številni romarji z desnega brega Save, tudi od tako daleč, kot so Žiri, romajo k Mariji Pomagaj na Brezje. Na god sv. Roka prihajajo k mašam na Dobravo romarji z levega brega, sv. Krištof pa varuje vse, ki potujejo. Zamislil sem si križ s podobo. Križ je izdelal mizar Zupan iz Ljubnega, podobo pa je naslikala akademska slikarka Melita Vovk z Bleda. S prijatelji smo križ postavili in uredili okolico, farni župnik Martin Kočevar pa je novo romarsko znamenje blagoslovil 16. 8. 1996. Valentin Šparovec je za slovesnost ob žegnanju znamenja zložil pesem Razpelo, ki pripoveduje o pomenu tega novega znamenja:

Razpelo

*So na razpelu tri božje podobe,
vsi priprošnjiki pri Bogu so nam,
Marija z Brezij tukaj kraljuje,
blizu na Brezjah njej prestol je dan.*

*Na desnem bregu zaščitnik svet Rok,
nam priprošnik je v teži nadlog.
On Boga prosi vseh hudih gorja,
da kuga po svetu od ljudstva bi šla.*

*Krištof, zavetnik popotnih ljudi,
na vodi varuje čolnarje čeri,
ga prosijo tisti, ki v avtih sedijo
in tudi piloti, ki po zraku letijo.*

*V mislih naj vsaki prošnjo jim da,
da ga varujejo hudih gorja,
da bo prav srečno prek Save prišel,
domov se spet vrnil zdrav in vesel.*

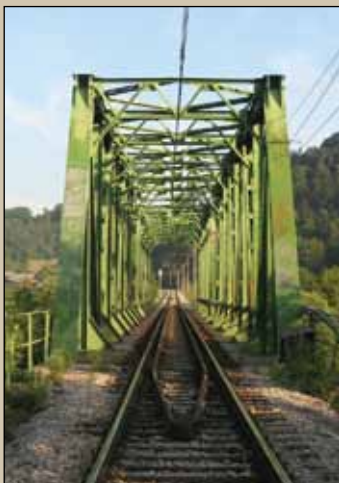

Slika 94: Oljno podobo je naslikala akademska slikarka Melita Vovk.

Globoko je manjša vas na levem bregu Save, kjer se izliva potok Dobruša v Savo. Od nekdanjega prehoda preko reke, v kraju je mlin, ki trenutno sicer ni v pogonu, in pol stoletja tudi potniška železniška postaja. Nekoč so bile v Globokem kovačnice. Za kaj več, če so hoteli predniki ohraniti kmetijska zemljišča, tako ni prostora; na majhnem prostoru se gneteje ceste, železnica, mostovi, podvozi, reka in potok. Kraj je dobil ime po svoji legi, saj se je tako z levega kot desnega brega do reke treba spustiti po klancu navzdol. Kdaj je bil zgrajen prvi most, ni znano. Prav zaradi mostu preko Save v Globokem so Mišače prehodni kraj za prebivalce desnega brega Save. Most povezuje Globoko in Mišače, kar se je pokazalo v skupnem naporu

in prizadevanjih za nov betonski most. Globočani in Mišačani so tudi zemljiški mejaši, skupna meja je reka Sava. Z desnega brega se na levega lahko zapeljemo še preko mostu na Posavcu, ki pa ga Mišačani malokrat uporabljajo. Glavni prometni tok z Dobrav in iz Lipniške doline teče skozi Mišače v smeri Globoko. Blizu Mišačam je še železniški most. Nekoč je prišel prav pešcem, ki so ubirali ozko bližnjico z Mišač na Dobro Polje.

Slika 95: Železniški most pod Mišačami je bil leta 2007 star okoli 140 let.

Slika 96: Železniški most pod Mišačami so med 2. svetovno vojno minirali oz. bombardirali trikrat.

Slika 97: Novi avtocestni most preko Peračice med gradnjo leta 2007. Skozi vejevje na levi strani se v ozadju vidijo Mišače.

Slika 98: Podvoz pod železnico v Globokem so zgradili iz konglomerata.

Naše okolje

Območje Mišač je kljub bližini glavnih prometnic ohranilo veliko lastnosti prvobitnega kmečkega okolja. Leva stran Savske doline je zelo obremenjena s človekovo dejavnostjo, malo manj je obremenjena Lipniška dolina v spodnjem delu in zaledju, mišaški konec pa se navkljub sredinski legi ponaša z dokaj neokrnjeno naravo. S tem ni rečeno, da so Mišače zaostala vas, nasprotno, življenjski slog se modernizira enako kot v drugih gorenjskih krajih. Staro stanje se je ohranilo, ker je bilo zelo malo priseljevanja. V zadnjih dvajsetih letih sta bili zgrajeni samo dve novi stanovanjski hiši, ki nista nadomestna gradnja, in številčnost Mišačanov le malenkostno niha. Mišače imajo dva pomembnejša okoljska in bivalna problema. Vas nima kanalizacije in vsaka hiša rešuje odplake na svoj način. V nekaj primerih so odplake iz greznice speljane v vaško kanalizacijo meteornih vod, ki se na koncu razlijejo na Spodnje polje. Drugi problem je povečan tranzitni promet po odprtju avtoceste.

Z rednim tedenskim odvozom smeti in možnostjo brezplačne oddaje kosovnih odpadkov na deponijo v Radovljici se je izboljšalo ravnanje z odpadki. Desetletja so ljudje odmetavali vsakovrstne odpadke v pobočje Meva nad Savo ali kar po bregu pod cesto proti Globokemu; občasno se to zgodi še danes. Težko je spreminjati navade, posebno pri ljudeh, ki si zatiskajo oči pred pomenom čistega in zdravega okolja. Ko smo v Krajevni skupnosti okoli leta 1980, takrat sem bil predsednik Sveta KS Srednja Dobrava, iskali način, kako odpraviti problem divjih odlagališč, je sicer razgledan in v politiki izkušen mož z Mišač dejal: »Vsak pa ima že toliko svoje zemlje, da bo nanjo odvrigel svoje odpadke.« Ljudje so vozili takrat res še majhne količine odpadkov kar v gozd ali grmovje ob poti. Priljubljeno mesto za odmetavanje, predvsem poginjenih domačih živali ali ostankov od klanja govedu in prašičev, so bila brezna okoli Rudnic na Vrečah. Da bi se to nehalo, smo v vsako vas postavili velik odprt zabojnik, kupila jih je KS z denarjem, zbranim s samopriskom krajanov, in ko je bil zabojnik poln, je komunalno podjetje smeti na račun KS odpeljalo.

Ker z divjimi odlagališči še ni bilo konec, smo vsako hišo opremili s posodo za odpadke, saj se jih marsikomu ni dalo nositi v zanj mogoče preveč oddaljeni zabojnik. Krajanje smo o uvedbi posod povprašali z anketo. Na moj naslov je takrat prišlo anonimno, s svinčnikom napisano pismo. Pisec se je pridušal, da ima že zadosti tega Kroparja, ki si kar nekaj izmišljuje in dirigira, in mi zagrožil, da so za take tudi vile. Ali pa sem srečal mladega podjetnika z Zgornje Dobreve, ki je po cesti na Vreče peljal polno traktorsko prikolico različnih odpadkov, starih kmečkih strojev, sodov, plastike itd. Divje odlagališče na Vrečah je bilo ravno pred nekaj dnevi zasuto in opremljeno z nasipom, ki naj bi preprečeval dostop. Opomnil sem ga, da bo posvinjal okolje tudi sebi in da bo prav gotovo denarno kaznovan, če bo odvrigel odpadke na sanirano smetišče, pa je bahato odvrnil: »Če bom dobil kazen, jo bo pa moja firma plačala.« Danes to zasuto smetišče prerašča obilna podrast, vendar je vse skupaj le lepota krinka, saj

nihče ne kontrolira posledic iztekanja odvrženih akumulatorjev, embalaže z ostanki škropiv in zdravil, barvil in odpadnega olja.

Žal Mišače še nimajo t. i. ekološkega otoka za ločeno zbiranje reciklažnih odpadkov.

Naša polja in gozdovi so navkljub naštetim žalostnim primerom ostali zdravi. V gozdovih okoli Mišač rastejo številne drevesne vrste: smreka, jelka, bor, macesen, bukev, lipa, gaber, hrast, javor, jesen, brest, jelša, topol, breza, divja češnja, nagnoj, trepetlika, domači kostanj itd. Na mišaških ravninah je izredno vitalna lipa, ki praviloma ponovno požene iz štora posekanega drevesa. Podobno poganjajo mladike tudi iz panjev kostanja, jelše, jesena in bukve. Kar čudno je, da se predel **Hrastje** severozahodno od vasi zaradi številnih lip, ki imajo v gozdnem sestoju lepo, ravno in vitko rast, ne imenuje po njih, ampak po hrastu.

Med sedemdesetimi in devetdesetimi leti preteklega stoletja smo tudi Mišačani obilno gnojili travnike z mineralnimi gnojili in v zadnjem obdobju z gnojevko. Posledica je bila izginotje cele množice travniškega rastlinja in nekoč od raznobarnega cvetja pisani travniki so bili samo še zelena površina. Edino spomladi je bilo zaradi obilice regrata vse rumeno. Najprej smo opustili gnojenje z mineralnimi gnojili, ker je bilo predrago, nato pa smo opustili še gnojenje z gnojevko, saj v hlevih ni več goveje živine. Sedaj se na travnike zopet vračajo nekdanje cvetice.

V predelih, poraščenih z gozdom, je ostala prvobitna podrast. Pod skalovjem Strnca, Ostre peči in Čajnarja je v osojnih in vlažnih legah kamenje preraščeno z mahom in razrašča se jelenov jezik. Teloh, jetrnik in ciklame v obilju rastejo po mišaških gmajnah na savskih terasah, predvsem v njihovih ježah. Nekdaj je bilo obilje različnih gob, vsaka vrsta je rasla na zanjo primerni legi in Mišačani so taka mesta dobro poznali. Najbolj pogoste gobe so bile zelena golobica, marelarica ali dežnik, različni gobani od jurčka do turka, lisičke, ježki, štorovke, kukmaki ipd. Užitnih gob je danes veliko manj. Včasih le nekaj dni v letu rastejo gobani, druge vrste pa takih ciklusov praviloma nimajo.

Na širšem območju Mišač so dobri pogoji za divjad. Najbolj je razširjena **srnjad**, še pred štiridesetimi leti tudi **poljski zajec**. Številčnost srnjadi se je v tem obdobju zvišala, številčnost zajcev pa je iz različnih vzrokov izredno padla, pravzaprav je postal zajec, ki je nekoč skočil iz skoraj vsakega grmovja, redka in skoraj ogrožena divjad. Zajce so pred desetletji razredčile epidemije smrtnih kužnih bolezni, svoje sta prispevala pretirano gnojenje z mineralnimi gnojili in pretirana uporaba škropiv, nekaj pa so krivi tudi lovci, pa ne zaradi odstrela, saj so zajca prenehali streljati, temveč zaradi zanemarjanja odstrela lisic, jazbecev, kun, podlasic, dihurjev, vran ipd., ki so naravni sovražniki zajca, predvsem mladičev. Številčnost zajcev se v zadnjih letih le nekoliko popravlja, vendar je še vedno redek.

Med visoko divjadjo je za neposredno mišaško okolico nova vrsta **jelenjad**. Ta velika divjad se prehranjuje ponoči in jo je redko videti. Pred desetletjem se je pojavila na poti z Jelovice preko Save v Karavanke ali obratno. Dva od prehodov sta pod Ostro

pečjo in v Podrscu – na teh mestih si pozimi opazil sledi v snegu. Jelenjad se zadnja leta pogosteje zadržuje v dolini, občasno pride na nočno pašo tudi na mišaško polje. Skrb, da bi se za stalno naselila v bližnji okolici, je odveč. Jelenjad potrebuje veliko področje in mir za dnevni počitek. Neznano je, katere prehode bo poiskala po izgradnji avtoceste. Obstaja velika verjetnost, da bo še pogosteje hodila preko Vreč in Save, kjer je prehod pod viadukti Zgoša, Dobruša, Peračica in Lešnica. Vreče in Čajnar od gozdov, ki segajo z Jelovice do potoka Lipnica med Skirarjem in Kamno Gorico, ločita samo cesta in potok.

Naslednja visoka divjad so **divji prašiči**, ki se Mišačam zaenkrat k sreči še izogibajo. Takoj na drugi strani Save, na področju Peračice, Kovorja in Grofije, in na območju Češnjice, Poljšice in Rovt delajo veliko škodo. Od 2009 rijejo tudi po Lipniški dolini in okolici Kamne Gorice. Mogoče se mišaških travnikov izogibajo zaradi tega, ker bi takoj rili po produ, saj je sloj zemlje tanek. Prehajanje preko reke za jelenjad in prašiče ob normalnem vodostaju ni težavno. Ko bodo kmetje povečali obdelavo njiv na Mišačah ali na Dobravi, bodo postale vabljive tudi jelenjad in prašiče. V monografiji ne sme manjkati podatek, da je leta 1968 vlak pri globoškem tunelu povozil medveda, ki je bil na pohodu z Jelovice proti Karavankam.

Številne so manjše živali, kot so podlasica, veverica in polh. Sadjarjem in vrtičkarjem delajo preglavice voluharji in miši ter na nekaterih predelih številni krti.

Zelo pester in številčen je **ptičji svet**. V zadnjem desetletju se povečuje številčnost in raznovrstnost vodnih ptic. Nekoč redke rase mlakarice so danes stalne in številčne, siva čaplja, ki smo jo pred desetletji samo videli, če se je spustila na tla zaradi počitka ob selitvenem preletu, je danes stalna ptica in pogosto jo vidimo, kako po travnikih in njivah preži na miši. Najnovejša prišleka sta kormoran in krokar. Kormoran je selilec, krokar pa je leta 2009 verjetno prvič gnezdil v bližini Ostre peči. Kormoran, ki nam je bil poznan samo iz šolskih učbenikov, zadnja leta pobira iz rek, potokov in ribnikov vse, kar doseže. Stalne večje ptice so kanja, kragulj, skobec, grlica, siva vrana, šoja in sraka. Spomladi priletijo kukavice in tudi golob grivar se potem rad zadržuje na Vrečah. Vrane in šoja najraje letajo nad gozdnimi obronki Dobrav, Vreč in Dobrega Polja in obvladujejo svet pod sabo. Veliko škode povzročajo pticam pevkam. Postale so tako predrzne, da priletijo med hiše, se spreletavajo od drevesa do drevesa in iščejo hrano.

Od ostalih večjih ptic so stalni kos (teh je veliko), drozg, detel in žolna, v jeseni škorec in brinovka. Veliko je vrst ptic pevk, kot so sinica, menišček, plavček, šmarnica, taščica, ščinkavec, lišček, pastirička, vrabec, pogorelec, srakoper, grilček, strnad, čizek, zelenec, stržek itd. Nekatere domujejo na vrtovih in polju, druge pretežno v gozdu. Pozimi priletijo iz gozdov krivokljun, dlesk, kalin in pinoža. Redko se pojavljajo srakoper, smrdokavra in cikovt. Vsako leto se vračajo in gnezdiijo lastovke, ki pa niso nič več tako številne kot nekoč. Vzrok tiči v dejstvu, da so hlevi prazni in je zato manj muh. Ponoči letajo med hišami in nad poljem netopirji, čuk in mala uharica ali lesna sova.

Slika 99: Mlada velika petelina iz Kravjega potoka na Jelovici, 2004.

Slika 100: Pravi goban, 2005.

Slika 101: Srna na Rodnah avgusta 2007.

Slika 102: Pozimi so zadnja leta ptice dobro preskrbljene, saj jih krmijo skoraj pri vseh hišah.

Z Jožem Babičem imava obešenih precej valilnic za duplarje ali druge ptice. Razpostavljene so na domačem vrtu, v sadovnjaku in kozolcih. Joža jih je obesil na drevesa ob gozdni poti na Hrastje. Večina valilnic je vsako leto zasedena. Pozimi je redka hiša, kjer domači ne krmijo ptic, najpogosteje s sončičnim semenom. Dokler je bilo dovoljeno klanje govedu na domu, je bil po vrtovih obešen goveji loj, priljubljen pri sinicah, žolnah in detlih.

Mišaška polja, travniki in gozdovi

Mišače so predniki postavili na jugovzhodni rob največje in najvišje ležeče rečne terase nad desnim obrežjem reke Save. Območje vasi na severu sega do reke, na jugozahodu do Vreč in na jugu in jugovzhodu do Podrsca in dobravske planote. Po podatkih Geopedije je središče vasi na višini 441,1 m, obseg naselja je 6,8 km in površina 1,41 km². Po podatkih iz zemljiškega katastra iz leta 1945 imajo Mišačani skupaj 135,45 ha zemljišč, od tega je gozda 69,58 ha. Kmetijska zemljišča in del gozdov so v neposredni okolici Mišač v KO Zaloše, gozdovi na Vrečah so v KO Srednja Dobrava, del gozdov pa je tudi v pobočjih Jelovice nad dolino Vrčice v **Plazeh** (*u plazéh*, 1827 zapisano *u Plasech*) v KO Kamna Gorica.

Lega Mišač je odprta na sever in nič ne ovira pogleda na celotno verigo Karavank. Zato nima nobene zaščite pred severnimi in zahodnimi vetrovi. Kadar piha zahodnik ali sever, se vetrovi odbijejo od pobočja Vreč in se usmerijo naravnost proti Mišačam. Zato so tudi vsi kozolci postavljeni pravokotno na smer najbolj pogostih zahodnih vetrov. Pred južnimi vetrovi vas ščitijo Vreče in Dobrave.

Slika 103: V Voglu ali tudi v Koncu je konec mišaškega polja, ki se zaključuje z grebenom Ostre peči, 2006.

Slika 104: Aljaževo posvetilo materi: *Srčno ste nas Vi ljubili, / Dobra mati bili ste. / Vam hvaležni smo točili / Vročih solzic jagode - / Ko trobenta zabučil, / Videli se bomo vsi!*

Nad mišaškim poljem se dvigujejo Vreče. Njihovo pobočje je strmo in poraslo z gozdom. Mestoma izstopajo navpične skalne stene in grebeni. Z Mišač je lep pogled na Karavanke, z Vreč se vidijo tudi ravnine med Savo in Karavankami, Jelovica in Julijske Alpe. Priljubljene so tri razgledne točke, in sicer Ostra peč nad Savo, Zjavka (Zijavka) nad Kamno Gorico in Mil pogled nad Čajnarjem. Najlepši je razgled z **Ostre peči** (*ojstra peč*, na starih zemljevidih **Vostra Pezh** ali **Oistra Pezh**, 516 m n. m.). Razgled z Vreč je občudoval tudi Jakob Aljaž, ki je bil od leta 1880 do 1899 župnik na Dobravi in je veliko pohajkoval po okolici. Na Vreče je zahajal prav zaradi mogočnega razgleda. O tem je napisal: »Z Vreč je prav imeniten razgled in vidi se 29 cerkva, saj pogled sega na vse nebesne strani.«

Edina točka s takim razgledom je najvišja kota na Vrečah. Ta skalnati grič sredi valovite skalnate planjave nedaleč od Ostre peči je visok 544 m. Danes je porasel z gozdom in ni več razgleden tako kot pred sto leti, ko je bil še gol, saj so bile Vreče zelo malo poraščene z gozdom; gozd se je le počasi vračal na v dobi železarstva izsekane površine. Na Aljaževo bivanje na Dobravi je ostal še en spomin, in sicer grob njegove mame na dobravskem pokopališču. Mama je živela pri sinu na Dobravi in tam leta 1889 tudi umrla. Kamnosek je v nagrobnik vklesal Aljaževe verze materi v zahvalo, slovo in spomin. Obisk groba je vključen v program priljubljene Aljaževe planinske poti. Ob vhodnih vratih na dobravsko pokopališče je pritrjena kovinska skrinjica, v njej pa sta vpisna knjiga in žig.

Kmalu po materini smrti so Aljaža premestili za župnika na Dovje. S premestitvijo se mu je izpolnila dolgoletna želja, da bi bil župnik sredi gora. Ker je Triglav v območju fare Dovje, je tako formalno postal triglavski župnik. V letih župnikovanja na Dovjem je Aljaž prevzel vodilno vlogo v prizadevanjih za slovensko prevlado v gorah. Da bi jih obranil pred nemškimi vplivom, je kot zasebnik od občine odkupil vrh Triglava in dal tja postaviti stolp, danes znameniti Aljažev stolp.

Mišaška polja so ravna in na dosegu roke. Vse je blizu, najbolj oddaljene so oboje Voke in Hrastje. Mišačani imamo nekaj gozdov okoli vasi, precej gozdnih parcel pa imajo kmetje v pobočjih Jelovice v Vrčici, okoli Race in v Plazeh. Polja so v terasah, prehodi med posameznimi terasami ali *ježe* so na različnih višinah, vsi pa imajo približno enako strm naklon, okoli 45 do 50 stopinj. Najdaljša in največja ježa na Mišačah je **Pasenca**. Tisti del Pasence, ki sega od ceste ob robu Zgornjega polja do spodaj ležeče ravnine Spodnjega polja, je v enem delu še travnik, v drugem delu pa se je že zarastel gozd. Pasenca je tudi strm breg z gozdom, ki ga seka cesta Mišače–Globoko. Na tem predelu sega ježa od roba Zgornjega polja prav do Vok in je višinska razlika preko 40 m. Ta del Pasence je bil pred stoletjem srenjski pašnik. Ježe je zaradi strmine mogoče kositi samo ročno, a tega ne počne nihče več, zato se bodo ježe postopno iz travnikov spremenile v gozd. Proces zaraščanja se vidi v Pasenci in v precejšnjem delu **Rebra**, to je ježe med Zgornjim poljem in Strncem in na Rodnah.

Kmetijska zemljišča na Mišačah so zaradi obsežnih ravnin na prvi pogled odlične kvalitete. Toda videz vara. Resnično kvalitetnih, globokih tal je malo in prevladujejo plitva tla. Kvalitetna tla so neenakomerno razporejena po vsej površini. Skupna lastnost tal na terasah je, da so lahka in zračna. Od tega odstopajo tla na Ledini, v Rotu in v Travniku (*u travank*), ki so ilovnata. Kvaliteta zemljišča je odvisna od debeline plasti zemlje in od deleža primešanega debelejšega ali drobnejšega kamenja. Le redko sloj zemlje doseže pol metra. Pod njim je različna podlaga. Na Vokah ob reki je precej mivke ali finejšega peska, drugod pa prevladuje drobnejši ali debelejši prod s precejšnjim deležem različno debelega kamenja. Verjetno so bili v dobi, ko so si predniki med seboj zemljišča razdelili, vsi nezadovoljni. Stoletja dolgo so izboljševali svojo zemljo z odnašanjem kamenja z njiv in s travnikov. Odlagali so ga na mejo parcel in tako so nastale značilne groblje. Globino oranja so prilagodili debelini sloja zemlje, ki je je ponekod le za dobro ped. Redke so njive ali deli njive, kjer bi orali do globine 20 cm.

Kakšne težave prinese pregloboko oranje, smo videli, ko se je konec šestdesetih let Joža Babič ponudil, da nam s traktorjem zorje njivo v Polju. Svojo njivo je že zoral in bil je kar zadovoljen, kljub temu da je bilo po oranju na njivi veliko kamenja in brazde niso bile prav enakomerne. Zaoral je v prvo brazdo naše njive. Konica pluga se je zatikala ob skale v zemlji in iz njive je ruval debelo kamenje, traktor pa se je spredaj dvignil vsakokrat, ko ga je zaustavila prevelika skala. Glede na debelino sloja zemlje na naši njivi je imel prevelik plug in oranje nastavljeno pregloboko. Pri oranju s konjsko ali volovsko vprego do tedaj nismo imeli večjih težav, ker je bilo prilagojeno njivi in za take pasti v njivi sploh nismo vedeli. Po prvem traktorskem oranju je bilo videti, kot da je nekdo na njivo navozil kamenje. Spoznali smo, da na naših njivah globoko ne bo mogoče orati. Kakšno desetletje pozneje smo že vsi orali s traktorjem, a smo se do tedaj naučili, kako pravilno nastaviti globino. Vsak je sam najbolje poznal svoje njive, na vsaki je bil kak predel, kjer je bilo zemlje zelo malo ali pa je bilo v podlagi namesto proda debelo kamenje. Take posebnosti si moral pri oranju upoštevati, pa je nekako šlo. Tudi naša njiva v Polju je imela svojo posebnost. Pod za ped debelim slojem zemlje je preko njive diagonalno tekel nekaj metrov širok greben, kjer je bilo precej debelega kamenja. Naučili smo se pri oranju na prehodu tega mesta plug nekoliko dvigniti in ko si bil preko, si plug zopet spustil na prvotno nastavljeno globino oranja.

Predniki so njive naredili povsod tam, kjer so talne razmere to dopuščale. Zato ima kakšna njiva prav čudno obliko. Na slabših tleh so bili travniki, strmejši in močvirnati deli so bili za pašnik, najslabša tla z izredno malo zemlje pa so prepustili gozdu. Kako velik delež površin so zavzemale njive, se vidi po parcelah na mapni kopiji, kjer ima vsaka njiva svojo parcelno številko. Njive so bile na vseh terasah, tudi v ozkem Strncu ali na Hrastjah. Danes je večina njiv opuščanih. Spremenjene so v travnike in marsikje ni več mogoče ločiti predelov z nekdanjimi njivami. Mogoče je dobro, saj si bo zemlja nabrala novih moči za rast.

Slika 105: Stanje leta 1826. Legenda: njiva travnik pašnik gozd.

Rečne terase in njihovi deli se med seboj razlikujejo in imajo glede na to različno kmetijsko rabo. Najprej bom opisal tiste predele, ki so pod vasjo, torej ležijo med vasjo in Savo.

Voke, Rodne, Hrastje in Spodnje polje

Ko se Sava v Čajnarju prebije skozi zoženo strugo mimo Vreč, se dolina razširi v globoško kotlino. Tu se reka nekoliko umiri, saj se padec zmanjša in struga razširi. Skozi kotlino od Ostre peči do Podrsca reka teče v obliki velike črke S. Dolžina tega rečnega odseka je okoli 1700 m. Na spodnjem in zgornjem delu tega S so Voke. Reka je ustvarila na obeh straneh struge obsežne travnate ravnice, t. i. loke, ki so le do štiri metre višje od reke. Obrežja so različna, od izredno strmega in visokega na območju melišč do predelov, kjer se breg zlagoma spušča do vode. Kljub majhni višini nad gladino so ti travniki le redko poplavljeni, saj je rečna struga tu zelo široka in se voda lahko na široko razlije, ne da bi poplavljala. Na vzhodnem delu Spodnjih Vok, kjer so Boštjanove Voke, je poplavno območje še posebej široko. Ta predel je poraščen z redkimi bori, vrbovjem in ostro travo in se imenuje **Voh** (< log).

Mišačani imenujemo svoje travnike ob Savi **Voke**, Kamnogoričani trdijo, da so to **Vouke**, na karti franciscejskega katastra iz leta 1827 pa je zapisano ime **na Lokach**. Še starejši zapis imena te parcele je v popisu zemljišč kmetije Tomaža Pegama za terezijanski kataster iz leta 1751. Med ostalimi površinami v seznamu je vpisana tudi parcela z imenom **Rain na lokah** (nem. Rain je v prevodu čistina ali travnik). Na desnem bregu se Voke delijo na **Voke**, ki so nasproti Globokega, in na **Spodnje Voke** pod dobrepoljskim meliščem. Med Vokami in Spodnjimi Vokami je na desnem bregu, kjer reka pravokotno spremeni smer, obsežno melišče **Mev**.

Posamezni predeli Vok imajo še svoje ime po lastniku zemljišča. Tako imamo Tomažovčeve Voke, Koničarjeve Voke, Komarjeve Voke in Boštjanove Voke. Koničarjeve Voke so velika površina od mosta v Globokem do Čajnarja. Marsikateri Mišačan Koničarjeve Voke imenuje tudi Ovčice. Podobna zmeda v poimenovanju velja za prvo teraso nad temi Vokami, vzhodni del so Spodnje Hrastje ali na kratko **Hrastje**, zahodni del pod Ostro pečjo pa so **Ovčice** (1827 **Ouzhize**). Nedoslednost oz. napake so tudi v različnih zemljevidih in mapnih kopijah katastra. Ažmanove Voke in Boštjanove Voke so parcele od mosta navzdol do Meva. Sitarjeva (Boštjanova) Stana mi je zatrdila, da pri njih doma ne imenujejo te parcele Boštjanove Voke, temveč da so to Pošavčeve Voke. Mogoče so bile te Voke po zemljiški odvezi dodeljene Pošavčevim in so jih Boštjanovi kasneje odkupili. Pred razdelitvijo srenjske zemlje po zemljiški odvezi l. 1848 je bil ta del Vok in vsa Pasenca srenjski pašnik. Stana Sitar je še povedala, da imajo za svoje parcele na Spodnjih Vokah samo ime Voke.

Velika planjava s travniki in njivami je tudi na levem bregu Save. Zemljišča so v lasti kmetij iz Globokega. V katastru iz leta 1827 so te loke imenovane **Globoshke nive**.

Voke so dobra kmetijska zemljišča zaradi velikosti in lepega terena. Poleg tega so posledice suše manjše, saj je zaradi reke pogosta močna nočna rosa in ugoden vpliv ima tudi podtalnica. Nekdaj je bilo na Vokah veliko njiv, danes so njivske površine manjše. Več kot polovica Vok je v lasti kmeta Cvenkla iz Otoč, ki je kupil Tomažovčeve in Koničarjeve Voke. Spodnje Voke merijo skupaj okoli 12 ha. Površine so primerne za pridelavo žit, a kaj ko zaradi prenizkega podvoza pod železniško progo ni mogoč dostop s kombajnom. Po drugi strani pa ostajajo Spodnje Voke tako zaščitene pred morebitnim izkopavanjem gramoza in s tem degradacije neokrnjene narave.

Slika 106: Pogled z roba Roden nad Mevom proti toku Save in severozahodu. Pod mišaškim Mevom se Sava obrne za 90 stopinj, nato se po dvesto metrih ponovno obrne za 90 stopinj v prvotno smer. Na levi strani so Ažmanove Voke, na sredini na levem bregu so Globoške njive in za njimi Globoko, desno železniška proga.

Od prve terase Spodnje Voke ob Savi se proti Mišačam zvrstijo naslednje terase: prva je krajša vmesna terasa Krumpkovo polje, nad njim so Rodne, nad Rodnami Spodnje polje in nad tem Zgornje polje z vasjo. Pod Vrečami je še ozka terasa Strnc. Nadmorska višina **Krumpkovega polja** med Rodnami in Vokami je 417 m. Na njegovem vzhodnem, razširjenem delu so travniki in opuščeni peskokop mivke in drobnega peska. Ta terasa se na vzhodnem delu zaključi z grapo, po kateri teče potok, ki ga napajajo vode iz vasi. Potok, ki se zliva v Savo, razmejuje Krumpkovo polje in Rodne od Podrsca. Zahodni del te terase se vedno bolj oži in na koncu preide v ježo med Rodnami in Vokami. Ta del je porasel z gozdom. Preko Krumpkovega polja je speljana poljska pot na Voke, ki se od ceste odcepi na Rodnah in se konča pri železniškem podvozu.

Rodne so večja terasa pravokotne oblike, v dolžino merijo skoraj 400 m, v širino pa okoli 170 m. Na vzhodni strani segajo do gozda Podrsec, na zahodni pa se zaključijo z meliščem, ki se strmo spušča 30 m globoko do Save. Melišče imenujemo **Mev**. Na samem robu Meva nad železniško progo je betonski bunker iz 2. svetovne vojne. Zgradili so ga Nemci za čuvanje spodaj ležečega železniškega mosta. Sava se pod Rodnami obrne za 90 stopinj in na tem obratu intenzivno odnaša material, kar povzroča sesipanje melišča in trganje zgornjega roba Roden. Zadnje desetletje je spodjedanje manj intenzivno in del melišča se je celo pričel obraščati z vrbovjem in borom. Rodne so velike okoli 8 ha. Skoraj polovica Roden je gozd, ostalo so travnik in opuščene njive. Gozd raste tam, kjer je zemlje tako malo, da površin ni bilo mogoče uporabiti za kmetovanje. V gozdu na Rodnah rastejo jesen, hrast, beli gaber in lipa in posamezno še bor in smreka. Slednje ne dočakajo starosti, saj je rastišče za to drevesno vrsto presuho. Drevje raste počasi, ker je zemlje malo, in daljša suša se takoj pozna. Gozd raste na severozahodni polovici Roden in z gozdom, ki raste po pobočju strme in visoke ježe med Rodnami in Vokami, tvori celoto. Gozd na Rodnah je razdeljen v pet približno pol hektara velikih pravokotnih parcel, ki so v lasti Mišačanov. Gozd v strmini med Vokami in Rodnami nad železniško progo pa je razdeljen na 22 majhnih parcel. Široke so od 15 do 25 m in dolge od 40 do 50 m; lastniki so z Zgornje Dobrave. Te parcele so nastale z razdelitvijo nekdanjega srenjskega gozda in lastnikom ne prinašajo nobene koristi.

Tako kot vse mišaške terase so ravne tudi Rodne. Ko je reka nekoč oblikovala terase, je z ustvarjene planjave morala nekje odteči. Na Rodnah je odtekala v smeri Podrsca. Še danes je tam Komarjev in Boštjanov travnik zamočvirjen. Nasip za cesto Mišače–Otoče je ta nekdanji odtok reke prekinil. Pri odtekanju je voda z Zgornjega in Srednjega polja ter Roden odnašala drobnejši material in ga odlagala. Iz njega je nastala terasa Krumpkovega polja, kjer je bil včasih peskokop mivke. Ko je reka odtekala z Roden, se je bolj zajedala in odnašala drobnejši material, pustila pa je nedotaknjene predele z debelejším materialom ali predele, ki so bili zaraščeni z drevjem. Še pred tridesetimi leti se je gozd v enaki višini nadaljeval s travnikom, katerega ostanek je vzvišeni del med Komarjevim travnikom na Rodnah in Krumpkovim poljem, kjer ima Poglajnova Milanka hišo. Ta del je ostanek nekdanjega enotnega vzhodnega dela Roden,

Slika 107: Travniki na Rodnah, desno gozd, levo brežina Ježe. Travnik Roden ima padec v smeri Podrsca. V ospredju cesta Mišače–Otoče in zamočvirjeni Komarjev travnik. Pogled proti severu.

Slika 108: Spodnje polje, pogled s ceste Mišače–Globoko, v ozadju Podrsec. Pogled proti jugovzhodu.

to je predela med gozdom na Rodnah in Podrscem. Zemljišče je v lasti srenje Mišače oz. je vknjiženi lastnik Občina Radovljica. Predel se imenuje **Srenjske Rodne**. Ko so v letih 1980 do 1982 gradili novi most v Otočah in širili in asfaltirali cesto Mišače–Otoče, je bilo s tega predela odvezto najmanj 15.000 m³ peska in kamenja. Dogovorjeno je bilo, da se z odvzemom preneha, ko bo dosežen nivo prehoda med cesto in Krumpkovim poljem. Prvotni nivo travnika Srenjske Rodne je bil zaradi odvzema materiala znižan tudi do 5 m debeline. Pred tem je bilo na travniku nogometno igrišče in se s ceste na Krumpkovo polje ni videlo. Srenjske Rodne so bile del Roden, ki jih reka pri svojem odtekanju ni odnesla. Kako so nekdanje Srenjske Rodne izgledale, si lahko predstavljamo, če potegnemo linijo v višini Poglajnovega zemljišča do gozda na Rodnah.

Med teraso Rodne in hišami vasi Mišače se razprostira **Spodnje polje**. Višinska razlika med Rodnami in Spodnjim poljem je okoli 4 m, brežina se imenuje **Ježa**. Mišačani ne imenujemo tako samo brega med terasama, temveč tudi pas ravnine robnega dela Spodnjega polja nad Rodnami. Spodnje polje se na severni strani zaključi s strmim meliščem, ki se spušča 40 m globoko do Save, na južni strani pa se konča na meji z gozdom Podrsec. Spodnje polje meri v dolžino okoli 340 m, široko pa je okoli 130 m. Na večini Spodnjega polja so bile nekoč njive. Njihova obdelava je bila opuščena že v 2. svetovni vojni, po vojni pa je bil večji del (parcele Andreja Bohinca in vsa Blekova zemljišča) zaplenjen. Danes so vse površine vrnjene lastnikom, a potrebe za obdelavo teh njiv ni več. Preko južnega dela Spodnjega polja gre cesta Mišače–Otoče. Trasa poteka približno po stičišču dveh različnih talnih podlag. Severno od ceste je prod in grušč, zato so zemljišča suha, na južni strani pa so tla ilovnata in zato težka in mokra. Ta del se imenuje **Travnik**, posamezni deli pa imajo ime po lastniku, npr. Resmanov travnik, Tomažovčev travnik. V Travnik se zlivajo ob večjem deževju vode iz studencev, ki takrat izvirajo med hišami zgornjega dela vasi, na Ledini in za Rotam. Travnik rahlo visi proti Rodnam in zato voda sproti odteka proti Rodnam in dalje v Savo. Lastniki zemljišč na Spodnjem polju so danes Blekovi, Poglajnovi, Kordeževi z Jamnika, Tomažovčevi in Koničarjevi. Travnik med cesto in Podrscem pa imajo v lasti Boštjanovi, Blekovi, Resmanovi in Rakovec s Prezrenj. Med Rodnami in Spodnjim poljem je ob cesti še manjša ravnica v **Njivici** (*u nivc*), ki je v lasti Boštjanovih.

Zgornje polje z naseljem in Strnc

Najvišje, dobrih 40 m nad reko Savo in 14 m nad Spodnjim poljem, se razprostira največja rečna terasa, imenovana **Zgornje polje** (*zgorn pole*) ali na kratko **Polje** (*pole, u pole, na pol ...*). V dolžino, na osi SZ–JV, meri to polje dobrih 600 m, v najširšem delu pa dobrih 200 m. Terasa je najširša v srednjem delu, na obeh koncih pa se popolnoma zoži. Zato se predel pod Ostro pečjo tudi imenuje v **Koncu** (*u konc*) ali pa tudi v **Klincu** (*u klinc*). Nadmorska višina naselja Mišače na ravnini je 442 m, pri najvišje ležeči hiši, pri Metelniku, pa je nadmorska višina že 478 m.

Zgornje polje je druga najstarejša terasa v območju Mišač. Zgornji sloj naplavine je imel zato dovolj časa, da so se razvila primerna tla za kmetovanje. Najvišje ležeča in še starejša je sicer terasa **Strnc**, ki pa je zaradi svoje lege v senci Vreč in zaradi ožine neprimerna za naselitev in ima slabše pogoje za kmetovanje. Predniki so zato postavili vas Mišače na Zgornjem polju. Mesta za hiše so izbrali premišljeno. Zgradili so jih na robu polja, kjer je zemlja slabše kvalitete, naselje so zgradili v zavetju gozdov na Vrečah in v Podrscu ter v neposredni bližini studencev. Verjetno je v tistem času že obstajala pot, ki je vodila z levega brega Save skozi Globoko mimo Mišač v smeri Lipniške doline in je imela tudi vpliv na izbiro kraja za naselitev. Večje kmetije, šest od

štirinajstih mišaških domačij, so za svoja poslopja potrebovale večja zemljišča in imajo zato hiše in hleve na ravnini. Tiste domačije, ki so imele malo zemlje ali so bile celo brez lastne zemlje, pa so v položnem pobočju, ki se od ravnine vzpenja proti Dobravam. Razvrstile so se na obeh straneh poti, ki se vzpenja proti Dobravam. Kmetijske površine Zgornjega polja so za razliko od Spodnjega polja, Roden, Vok in Hrastij razdeljene med vse domačije na Mišačah. Vsaka domačija, kmetija ali nekdanja kajža je imela zemljišče na tem polju, eni več, drugi manj. Vzpetina oz. ježa med Spodnjim in Zgornjim poljem se imenuje **Pasenca**.

Posamezni predeli Zgornjega polja imajo še svoja imena. Za našo njivsko parcelo, ki leži nekje na sredini, smo običajno rekli kar v **Polju** (*u pol*). V popisu Pegamove kmetije iz l. 1751 sta na seznamu tudi parceli Na ta veliki njivi (**na te Veliki niue**) in pri Znamenju (**Per Snameno**). K Pegamovi kmetiji je takrat pripadala sedaj Koničarjeva njiva pod Rebrom. Ob poljski poti, ki vodi iz vasi preko polja ob teh parcelah še danes stoji križ. Domnevam, da je parcela Na ta veliki njivi iz leta 1751 tista, ki jo danes imenujemo v Polju, druga pa je njiva pod Rebrom.

Nekdanji srenjski pašniki so bili razdeljeni med vse domačije, tudi tisti pašnik, ki je zajemal pobočje nad hišami do gozda pod Zg. Dobravo in je segal od Pošavca do Boštjanovega Rota. To območje se imenuje **Rot**. Danes so to ostareli in več ali manj zanemarjeni travniški sadovnjaki. V Rotu so tla vlažna, ker nad travniki izvira nekaj studencev. Teren je zravnin in rahlo položen v Boštjanovem Rotu, za hišami zgornjega konca pa je bolj strm, valovit in s posameznimi skalami in udorinami. Pred 40. leti so Boštjanovi zgornji del svojega Rota posadili s smreko. Nad Rotom je gozd z imenom **za Rotam**, ki sega do roba Zgornje Dobreave in od Podrscia na jugovzhodu do Strnca na zahodu. Od Boštjanovega Rota se proti zahodu teren zravnina in sledijo si travniške **Ledine**, in sicer Koničarjeva, Tomažovčeva, Ažmanova in Resmanova. Ledine so v deževnem obdobju zelo namočene, saj je podlaga ilovnata. Nanje se zlivajo v deževju številni studenci, ki izvirajo v pobočjih nad njimi, zato tu ni njiv, čeprav je teren raven. Ker so Ledine rahlo nagnjene proti ravnini, vode iz hudourniških izvirov hitro odtečejo proti ravnini, kjer poniknejo v prodrnato podlago ali odtečejo po poti skozi vas na Spodnje polje. Nad Ledinami se dviguje najvišja, ozka in dolga ravna terasa **Strnc**. Pobočje oz. ježa med Strncem in ravnim poljem je **Rebro** (*rebr*) in njive pod njim imenujemo **pod Rebrom** (*pod rebram*). Posamezni deli ali njive Zgornjega polja imajo svoja imena, ki jih uporabljajo samo lastniki: **pri Znamenju** (*pr znamən*), v **Voglu** (*u vogla*), **na Hrastjah**, v **Klincu** (*u klinc*) in **Pasenca**.

Ledine in Rot so hišam najbližji travniki s sadnim drevjem in ležijo med poljsko potjo in gozdom. Koničarjeva Ledina je po naklonu in mokroti podobna Boštjanovemu Rotu, Ažmanova in Tomažovčeva Ledina sta že manj nagnjeni, skoraj uleknina pa je Resmanova Ledina. V Boštjanovem Rotu in na Ažmanovi Ledini je redek, a dobro vzdrževan travniški sadovnjak starejših jablan. Na Tomažovčevi Ledini je bil že zelo

razredčen sadovnjak pred desetletji posekan, na Koničarjevi Ledini pa je ostalo nekaj lepih visokih tepk, nekaj jablan pa zapuščenih propada. Tepke so tudi v Boštjanovem Rotu, pod Jurmanom in v Blekovem travniku. To so starejša, že kar mogočna drevesa, ki vedno obilno obrodijo. Posamezno sadno drevje je tudi po vrtovih med hišami zgornjega dela vasi, v pobočju pod hišami in na Blekovem travniku. Nekateri lastniki ga občasno obrežejo, redko kdo pa posadi kakšno novo drevo. Starejše in vzdrževane jablane so na Ažmanovem in Boštjanovem vrtu. Mlajši sadovnjak češenj, češpelj, hrušk, jablan, kutin ipd. ima na svojem vrtu samo Matijovc.

Nad Mišačami je pobočje poraslo z gozdom. Od vzhoda proti zahodu so **Podrsec**, **za Rotam**, **Mačca** in **Strnc**. Strnc je strmo in mestoma skalovito pobočje Vreč. Prevladuje bukev, na robu s travniki pa lipa. Posamezno rastejo kvalitetni javori. Mačca, za Rotam in Podrsec se od Strnca občutno razlikujejo, teren je položnejši, podlaga je ilovica, precej je manjših izvirov, zato se pojavljajo grape in udori. Ažmanova Mačca je bila pred 40 leti strmejši, neraven in za obdelavo neprimeren travnik, priljubljen kot smučišče – proga je segala od Matere božje do Ledine. Ker je bilo s travnika spravilo sena zahtevno, so ga pogozdili s smreko. Gozd v Podrscu in predel za Metelnikom in Poglajnom je mešan, s številnimi vrstami listavcev in posameznimi smrekami. Gozd nad Boštjanovim Rotam, kjer so lastniki Boštjanovi in Ažmanovi, je pretežno smrekov, s posameznimi jelkami in kostanjem. Zgornji del tega gozda je bil močno poškodovan v vetrolomu leta 1984 in je bil takrat obnovljen s smreko.

Ob severnem robu terase je predel z gozdom, ki se imenuje **Hrastje**. S hrastom in gabrom porasla kamnita tla so skoraj brez zemlje, kamenje mestoma leži kar na površju. Na gozdni rob so predniki stoletja odlagali kamenje z njiv in travnikov in tako so nastale kamnite groblje, ki ločijo gozd od polja.

Slika 109: Groblja na Hrastjah.

Poleg opisanih teras leži med Vokami in Zgornjim poljem na robu Čajnarja v vznožju Ostre peči še dokaj velika terasa **Ovčice** in **Hrastje**. Vidimo, da se kar dva predela imenujeta Hrastje. Skupna dolžina te terase je okoli 350 m in na Hrastjah doseže širino okoli 130 m. Pobočja do nižje ležečih Vok in do višje ležečega Zgornjega polja je poraslo z gozdom. Na Hrastjah in Ovčicah so bile nekoč njive, danes pa so tu samo travniki, vseokrog obdani z gozdom. Hrastje imajo za kmetovanje ugodnejšo lego, so večje in bolj obsijane s soncem. Tla so dobra tudi za njive. To je dokaj samotni in miren kraj, saj ga zaradi gozda, ki raste okoli in okoli, ni videti od nikoder. Lastniki Ovčic so Koničarjevi, parcele na Hrastjah pa imamo Ažmanovi in Jurmanovi in manjši del Resmanovi ter dediči Švelcovih. Nekoč je bil precejšen del teh površin srenjska last. Domnevam, da se je ta terasa nekoč imenovala samo Ovčice. Terasa je v enaki nadmorski višini kot Rodne in je bila verjetno nekoč z Rodnami ena sama velika terasa. Sava je potem odnesla njen vmesni del in tako oblikovala strmino Pasence, ki sega od Vok do Zgornjega polja. Dostop na večje in bolj sončne Hrastje nad cesto Globoko–Mišače je po kratki strmi poti, ki se odcepi s ceste na ovinku na Vokah. Preko Ovčic pa pelje nekdanja pomembna javna pot z Mišač preko Zgornjega polja in naprej proti mostu v Globokem – to je najzložnejša pot od Save do Mišač.

V seznamu iz leta 1751 imamo Pegamovi vpisane parcele **Na ouzicah**, **U pasenze** in **Pod pasenzo**. Tedaj še niso imeli zemljevidov in zato se točne lokacije zgornjih Pegamovih parcel ne da določiti. Do leta 1848, ko je bila sprejeta zemljiška odveza in so bile kmetije odvzete fevdalcem ter izročene v last in posest kmetom, ki so do tedaj na njih gospodarili kot tlačani, so fevdalci dostikrat med sabo menjavali kmetije ali dele posameznih kmetij. Zato ni nujno, da je posestvo iz popisa leta 1751 enako kot sto let kasneje. Po oklicu zemljiške odveze so močni ali bolj agresivni kmetje pridobili precej zemljišč na račun manjših posestnikov.

Najvišje ležeča terasa nad mišaškim poljem je ozki in dolgi **Strnc**. Dolga je okoli 400 m, na najširšem koncu meri okoli 50 m, nadmorska višina je 450 m. Breg med Zgornjim poljem in travnikom Strnc se imenuje **Rebro** ali **v Rebru** (*u rebr*). Nekateri ga pišejo tudi Strmec ali Strnec. To je najstarejša savska terasa na območju Mišač in daje videz velike stopnice med poljem in Vrečami. Ledeniški in rečni nanosi so se tu odložili ob skalovje Vreč. Lastniki so na ožjem delu Ažmanovi, na širšem pa Rozmanovi, Koničarjevi, Kordeževi in manjši del imajo Šimencovi z Zg. Dobrave, ki so parcelo kupili od Blekovih. Nekoč so bili samo trije lastniki, Ažmanovi, Blekovi in Koničarjevi. Do travnika v Strncu je speljana pot preko Boštjanovega travnika skozi usek med Šimencovim in Ažmanovim delom. Nekoč so bile na ravnini Strnca tudi njive, danes so tu samo travniki. Pridelek sena ni slab, samo posušiti ga je težko. Z gozdom zaraščeno pobočje Vreč meče dolgo senco preko travnikov že kmalu po dvanajsti uri, z drevjem, predvsem z lipami zaraščajoča se ježa med Poljem in Strncem pa meče senco dopoldne.

Strnc se imenuje tudi severovzhodno strmo pobočje Vreč, od Mačce do Ostre peči nad mišaškim poljem. Pobočje je poraslo z gozdom, prevladuje bukev. Višinska

Slika 110: Pogled na Kamno Gorico z Zjavke. V ozadju strmo pobočje Jelovice.

razlika med mišaškim poljem in robom planote Vreče je 60–70 m. Zgornji rob Strnca je več ali manj skalnat in celo prepaden, kot npr. **Ažmanova skala** in **Plaz**. Skalno pobočje je podvrženo eroziji, kamenje in grušč se valita do vznožja ali celo na travnik. Preko pobočja je od mišaškega polja na Vreče nekoč vodilo nekaj strmih steza, danes so vse opuščene in težko prehodne. Od Ostre peči dalje proti **Čajnarju** je celotno severno pobočje Vreč skalovito, zelo strmo do prepadno in praktično neprehodno. Skalovito pobočje nad Savo je do svojega zgornjega roba poraslo z varovalnim gozdom. Višinska razlika od Save do vrha je več kot 100 m. Le nekaj metrov nad reko je v skalovje vklesana širša pešpot. Prvotno ozko in zato nevarno stezo so razširili v 50. letih prejšnjega stoletja, ko je bila zgrajena železniška postaja Globoko. Po njej so iz Kamne Gorice hodili na vlak. Na najbolj nevarnem mestu je postavljen križ.

Vreče so hrib med Savsko in Lipniško dolino med Mišačami in Kamno Gorico. Planota je od travnikov Zg. Dobrave do Čajnarja dolga okoli 1,5 km in široka 300 do 400 m. Nadmorska višina je od 510 m do najvišje kote 544 m. Vreče so iz apnenca, zaradi kraških pojavov so tu mnoge vrtače in jame. Planota je porasla z mešanim, mestoma že ostarelim gozdom, prevladujeta bukev in smreka. Pobočja nad Lipniško dolino so manj strma kot na mišaški strani.

Gozdovi na Vrečah so pretežno v lasti okoličanov, večji del kmetov z Dobrav, in so zato parcele vključene v KO Dobrava. Vreče so imele v preteklosti mnogo večji gospodarski pomen, kot ga imajo danes. Železova ruda in les z Vreč sta omogočila železarstvo v Kamni Gorici. Ker so gozd izsekali na golo, je lesa za oglje zmanjkalo. Koze so popasle vse mladje in gozd se sam ni mogel obnoviti. Zmanjkalo je tudi železove rude in pridobivanje železa se je ustavilo že konec 18. stoletja. V zadnjih sto letih se je gozd obnovil. Gozdne parcele na Vrečah so majhne in prirastek je pičel, zato lastnikom ta gozd v ekonomskem smislu ne pomeni kaj dosti, po drugi strani pa ima lastništvo teh

parcel prednost zaradi lege blizu vasi. Gozd je na marsikateri parceli v slabem stanju.

V zadnjem desetletju so Vreče postale priljubljeni cilj sprehajalcev in pohodnikov. Največ hodijo na razgledni točki **Ostra peč** in **Zjavka**. Nekateri iz Kamne Gorice in z Dobrave ju obiskujejo vsak dan in se vpisujejo v knjigo. Ostra peč (516 m) je vrh navpičnega skalnega raza v severnem pobočju Vreč, ki se spušča do 110 m nižje reke Save. Z Ostre peči je imeniten razgled. V globini je modro zelena reka, Globoko, železniška proga, v daljavi na zahodu je Radovljica, na severu Mošnje in na vzhodu Dobro Polje, nad tem pa Karavanke na severu in vzhodu in Alpe na zahodu.

Tik nad Kamno Gorico je razgledna točka Zjavka. To je manjša ravnica na vrhu navpične skalne stene s čudovitim pogledom na Kamno Gorico, Lipniško dolino ter Jelovico. Njeno drugo ime je **Strelavnica**, ker na tem mestu Kamnogoričani ob praznikih pokajo z možnarji.

Mimo Ostre peči vodi pešpot z Dobrav do Fuksove brvi in Kamne Gorice. Čeprav planota ni velika, je tako razgibana, da je med številnimi dolinami in skalovjem že marsikdo izgubil orientacijo. Divjad najde tu skrivališča, kjer počiva in čaka, da se zvečer odpravi na mišaško ali dobnavsko polje na pašo. Najbolj neobljuden je predel na jugovzhodnem predelu Vreč, ki meji na travnike in pašnike Zgornje Dobrave in ga danes imenujemo **Rudnice**. Področje je veliko nekaj hektarov, površina je vsa v skalovju, polno je vrtač in nekaj brezen. Zemljišče je poraščeno z robidovjem in leskovjem, zato je teren še težje prehodan. Na tem predelu so nekoč v vrtačah in breznih nabirali železovo rudo. Na Vrečah se je v preteklosti poleg rudarjenja in gozdarjenja dogajalo še marsikaj. Sredi planote, na pol poti med Mišačami in Kamno Gorico, je mesto z imenom **Špilplac**. Tu so se v preteklosti v tajnosti srečavali možje in fantje iz okoliških vasi in med drugim »fucali« za denar. Ta hazardna igra je bila prepovedana in žandarji so igralce preganjali. Na Vreče zahajajo tudi lovci in gobarji. Slednji od začetka poletja do pozne jeseni pretaknejo vse koticke.

Komunalna oprema vasi

Mišače so na zunaj ohranile podobo kmečke vasi. Ker so majhna vas, niso nikoli postale sedež kakšne javne ustanove. Od sosednjih vasi jo ločijo gozdovi, klanci in reka, zato so dobre prometne povezave za Mišače pomembne. Najvažnejša je **cesta**, ki povezuje Lipniško dolino z mostom v Globokem in preko njega območje na levem bregu Save. Ta cesta je pridobila na pomenu, ko je postal osebni avto dostopna dobrina in je omogočil, da še naprej živimo na vasi, na delo ali po opravkih pa se vozimo v večje kraje. Cestna povezava levega in desnega brega Save skozi Mišače in Globoko je bila bolj ali manj pomembna že od nekdaj. 2009 je zopet pridobila na svojem pomenu, saj je po njej iz Lipniške doline in okoliških vasi na priključku Brezje najhitreje mogoče priti na avtocesto, ki so jo odprli poleti 2008.

Druga možnost potovanja je **železnica**, ki je bila zgrajena v letih od 1868 do 1873. Prvi vlak je pripeljal iz Ljubljane na Gorenjsko 14. decembra 1870. Med gradnjo železnice so tudi Mišačani dobili delo in nekateri so se pri železnici celo zaposlili. Oddaljenost tira od Mišač je manj kot 500 m, toda šele leta 1951, skoraj 80 let po otvoritvi proge Ljubljana–Jesenice, so v Globokem zgradili železniško postajo s čakalnico, straniščem in prostorom za uslužbenca, ki je prodajal vozne karte in sprejemal in odpremljal vlake. Od tedaj so se Mišačani lahko vozili na delo, največ v Lesce, na Jesenice in v Kranj, ter v šolo. Stavba železniške postaje je zaprta že preko dvajset let. Potniki počakajo na vlak v zavetju perona, vlaki so točni, vozovnico pa kupiš pri sprevodniku med vožnjo. Vsak dan se ustavi na postaji Globoko 12 vlakov za smer Ljubljana in prav toliko za smer Jesenice. Vožnja je za delavce in dijake cenejša od avtobusa, pa še težavam s parkiranjem v Ljubljani se izognejo.

Javnega avtobusnega prevoza na Mišačah ni bilo. Prvi avtobus je prišel na Mišače leta 1998, ko so Čehi v Globokem hoteli pobrati kajakaše. Sedaj že tretje leto vozi skozi Mišače manjši šolski avtobus na relaciji Otoče–Lipnica. Ker je vas premajhna in ker skoznjo ne potuje dovolj ljudi, nimamo ne gostilne, ne vrtca, šole ali trgovine.

Mišaški otroci so od konca 19. stoletja hodili v štiriletno **osnovno šolo** na Dobravi. Leta 1957 so odprli novo veliko šolo v Lipnici in ukinili osnovne šole v Kropi, Kamni Gorici in na Dobravi; v Lipnici je sedaj devetletka. **Otroških vrtcev** je v okoliških krajih več: v Kropi, Kamni Gorici, Ljubnem, na Brezjah in v Mošnjah. Leta 2009 so odprli nov vrtec na Posavcu, le Dobrave so ostale brez njega.

Mišačam najbližja **gostilna** je na Srednji Dobravi, od 2008 je zopet odprta tudi gostilna v Otočah. Trgovina na Srednji Dobravi je ponovno zaprta, saj ima premalo prometa. Zaradi tega so v težavah predvsem starejši ljudje brez prevoza. Osnovna živila

Slika 111: Cerkev Povišanje sv. Križa na Srednji Dobravi s pokopališčem. Farni zavetnik je sv. Rok.

in potrebščine si nakupijo v potujoči trgovini, ki občasno vozi skozi vasi. Vsaj dva taka trgovca se prevažata skozi naše kraje. Pri Pecarjevih na Sp. Dobravi so leta 2009 odprli prodajalno svojih pridelkov in najnujnejših potrebščin. To, da ni trgovine na Dobravi, Mišačane ne prizadene preveč, saj smo navajeni na to, da trgovina ni blizu, in si ne delamo iluzij.

Cerkev in pokopališče sta na Srednji Dobravi. Župnišče, šola in zvonik so partizani porušili januarja 1945. Zvonik je bil zgrajen na novo, župnišče in šola pa ne. Na mestu župnišča je sezidal hišo Grilov Joža, kjer pa je bila šola, stoji gasilski dom. Fara že dolgo nima svojega lastnega župnika, ampak kamnogoriškega župnika Martina Kočevarja. Maši sta na Dobravi tedensko dve, v nedeljo in torek, v Otočah pa je nedeljska maša na soboto. Verouk je v cerkvi na Dobravi. Naša cerkev je dobro opremljena, ima centralno ogrevanje, zvonove poganja elektrika, stare orgle so obnovljene. Župnik Kočevar se tehničnih izboljšav loti kar sam.

Mišačane od nekdaj pokopujejo na Dobravo, tudi v tistih časih, ko so naše vasi spadale pod faro Mošnje, je bilo tako. Pokopališče na Dobravi je že v drugi polovici preteklega stoletja postalo premajhno, zato ga je bilo treba razširiti na sosednje zemljišče, najprej pa leta 1977 zgraditi mrliško poslovilno vežico. Tudi novi del smo ogradili s pokopališkim zidom. Denar za izgradnjo vežic, razširitev in opremo pokopališča smo zbrali s krajevnim samoprispevkom. Pokopališče je skrbno in lepo urejeno. Nanj pokopujejo mrliče z vseh treh Dobrav, iz Lipnice, z Mišač in s starih domačij na Prezrenjah in Brezovici.

Odkar je na pokopališču mrliška vežica, se je potek pogreba poenostavil. Ko je nekoč krenil pogrebni sprevod od pokojnikove hiše na Mišačah, se je ustavil ob Matijovčevem znamenju, kjer je duhovnik opravil del pogrebnih molitev. Pokojni se je na ta način tudi simbolično poslovil od svoje vasi in sosedov. Kadar je bil pokojni iz zgornjega dela vasi, so te molitve opravili pri Resmanovem križu, prvotno pa verjetno vedno pri Matijovčevemu znamenju. Nato je sprevod krenil v cerkev na Dobravo. Še pred tridesetimi leti si nihče ni mogel predstavljati, da pokojnik ne bi ležal *na parah* v domači hiši. Zanj so pokojnikovi domači s pomočjo sosedov osrednji prostor, *hišo*, za dva dni preuredili v prostor žalovanja in bedenja ob pokojniku. Stene in okna so prekrili s temnimi zavesami, postavili so mrtvaški oder, prekrili so ga s črno ali temnomodro tkanino, visečo do tal, na oder so položili krsto s pokojnikom, ki je bil oblečen v črno, v prekrizanih rokah pa je držal rožni venec ali manjši križec. Ob krsti so bili na obeh straneh cvetlični lonci s pelargonijami in zimzelenom in visoki svečniki, na katerih so ves čas gorele sveče. Ob vznožju krste je bila mizica, prekrita z belim prtčcem, na njej križ na podstavku in sveči, posodica z blagoslovljeno vodo in v njej vejica pušpana. Vsaka družina ni imela svojega *križa za na pare*, posodili so ga zato sosedje. Tudi zavese so bile sposojene: ali jih je imela fara spravljene v mrtvašnici ali pa so poklicali pogrebnika iz Radovljice. Najbolj poznan je bil Zakotar, ki je pripeljal vso opremo za ureditev prostora. Ob pokojnem so se v dveh dneh nato zvrstili sosedje, sorodniki in

znanci. Ob mrliču so bedeli običajno vso noč in izmenično molili in klepetali. Vsi, ki so prišli *pokropit*, so bili postreženi s pecivom, pijačo in kavo. V veliko pomoč so bili sosedje, za ta čas so bile stare zamere potlačene. Sosedje so spekle pecivo, pomagali so pri postrežbi in po pogrebu so pospravili mrtvaški oder, pomili tla ipd. Danes pa je v navadi pogreb, ko od položitve žare na žalni oder v mrliški vežici do položitve žare v grob mine največ osem ur. Še vedno pa ostaja navada, vsaj v našem okolju, da sosedje pokojnikovim svojcem priskočijo na pomoč pri strežbi in pri pospravljanju mrliške vežice po končanem pogrebu.

V vaško infrastrukturo sodijo še elektrika, telefon, voda, pošta, TV signal, internetna povezava, odvoz odpadkov in kanalizacija.

Elektrika je bila na Mišače napeljana leta 1930. Spočetka so se je ljudje bali. Iz statističnega popisa za leto 1945 je videti, da še po petnajstih letih nekatere mišaške domačije niso uporabljale elektrike niti za pogon strojev. Tisti, ki so imeli elektromotor za pogon različnih naprav na kmetiji pred letom 1940, so bili cenjeni kot tehnološko najbolj napredni na vasi. Kasneje se je uporaba elektrike hitro povečevala in celo preseгла predvideno količino. Ni še daleč nazaj čas, ko se je na utripanju žarnice opazilo, kadar je sosed prižgal elektromotor ali varilni aparat, saj je bila napeljava do vasi preslabotna in napetost majhna. Javno razsvetljava smo na Mišačah dobili okoli leta 1980.

Telefonska napeljava je prišla na vas leta 1980 v okviru akcije Telefon v vsako hišo ali vsaj v vsako vas. Telekomunikacijsko podjetje je morala najprej zamenjati zastarele telefonske centrale v Radovljici, Podnartu in v Kropi, nato pa je potegnilo žice do vsakega kraja in po hišah. V okoliških krajih so potekale udarniške akcije, ljudje so kopali kanale za telefonski kabel in poleg tega še plačali visok prispevek za svoj telefonski priključek. Kot takratni predsednik KS Srednja Dobrava sem pomagal priskrbeti soglasja lastnikov za napeljavo preko njihovega zemljišča in se s Telekomom dogovoril tako, da udarniško delo ni bilo potrebno. Tudi strošek telefonskega priključka je bil mnogo nižji kot v marsikaterem sosednjem kraju. Zakaj se je izteklo za nas tako ugodno, nismo spraševali. Leta 2009 so na podlagi zakona, ki je bil sprejet že pred nekaj leti, ta sredstva vsem takratnim »sovlagateljem« vrnili.

Vodovod je bil napeljan leta 1961. Zajetje, ki napaja tudi Kamno Gorico in Dobrave, je v pobočju Jelovice na izvira Črnega potoka visoko nad Stočjem, blizu poznane Race. Do napeljave vodovoda so Mišačani uporabljali vodo iz vodnjakov, ki jih ima večina hiš, deloma pa tudi iz studencev. Na Mišačah je kar nekaj stalnih izvirov studenčnice. Stalen je izvir v **Malem lazku** za Pošavcem oz. pod Cimpermanom. Tu voda izvira izpod velikega balvana in je speljana po kratki cevi v betonsko korito. Po potrebi so to vodo rabili tako Mišačani kot prebivalci Zgornje Dobrave. Do Pošavčeve hiše je iz tega zajetja speljan vodovod. Zajetje na stalnem studencu je tudi v gozdu za **Komarjem**. Iz tega zajetja je bil vodovod napeljan sprva tudi do Komarjevih, sedaj pa samo do Poglajnovih. V **Strncu**, takoj nad Ledino, je leta 1909 Koničar zajezil dva

manjša vodna izvira in vodo speljal v vodohran, ki ga je zgradil na zgornjem delu Ažmanove Ledine. Letnica izgradnje 1909 je vrezana v njegov betonski pokrov. Od tod so šle svinčene cevi po Ažmanovi Ledini do Koničarjeve hiše in hleva. Ker je eno zajetje v Ažmanovi Mačci in je napeljava po Ažmanovi Ledini, so imeli Ažmanovi pravico do vode na pipi pri Koničarju. Koničarjevi so po izgradnji javnega vodovoda v glavnem nehali uporabljati vodo iz vodohrana na Ledini. Zemljišče, kjer je rezervoar in zajetje, je danes v lasti Ažmanovih, napeljava pa je prekinjena na Ledini z zapornim

Slika 112: Prvi studenec v Mačci, kjer je bila leta 1909 zajeta voda za rezervoar na Ledini.

Slika 114: Zajetje za Komarjem.

Slika 113: Drugi studenec v Mačci, kjer je bila leta 1909 zajeta voda za rezervoar na Ledini.

Slika 115: Studenec za Komarjem, ki kmalu ponikne. Voda je speljana do Poglajnovih.

ventilom v jašku. Rezervoar se iz desnega zajetja še danes polni, levo zajetje pa je bilo pri spravi lesa že pred desetletji poškodovano. Kemična analiza je pokazala, da je voda iz rezervoarja za javno uporabo oporečna, kar vzbuja sum, da se iz nekdanjega divjega odlagališča v vrtači pri Rudnicah na Vrečah iztekajo vanj strupene kemikalije.

Vodnjake ali šterne smo Mišačani potem, ko je bil napeljan javni vodovod, opustili. Nekateri so jih zasuli ali pa, kar je še slabše, vanje speljali odpadne vode. Kolikor mi je znano, sta ob določenih pogojih še uporabni šterni pri Blekovih in Boštjanovih. Naša šterna je nepoškodovana, a vode iz nje ne uporabljamo. Pred desetletjem, ko smo bili zaradi okvar javnega vodovoda velikokrat brez vode, sem dal vodo iz našega vodnjaka na pregled. Analiza je pokazala prisotnost organskih odpadkov. Šterno bi najprej morali temeljito očistiti. Pomoč so ponudili gasilci, vendar dvomim, da je voda še primerna, saj je naša sanitarna ponikovalnica za odtoke iz stranišča in pralnice, ki je na drugi strani hiše, le nekaj metrov oddaljena od vodnjaka.

Naš vodnjak ima delno betonski, delno pa še prvotni kamniti pokrov in nanj je pritrjena črpalka, ki sedaj nima podaljška cevi do dna vodnjaka in sesalnega koša. Vodnjak je tako bolj za okras. Na pokrov vodnjaka je postavljeno klesano kamnito korito z izklesanim napisom »A. P. 1898«. Kdo je korito izklesal, ali Anton Pegam (1839–1914) ali stric Simon Pegam,⁴³ ki je živel na Zgornji Dobravi v hiši pri Bohinčku, ni znano.

Slika 116: Javni vodovod in vodohran za Metelnikom iz leta 1961, 2008.

Slika 117: Studenec in korito v Malem lazku pod Cimpermanom, 2008.

43 Simon je bil kamnosek in v zbirki imam nekaj primerkov njegovega kamnoseškega orodja

Steze, kolovozi in ceste

Ko se je obseg trgovanja pred tisočletjem že toliko zvečal, da so blago začeli prevažati, so morali zgraditi tudi poti, primerne za vozove, in preko rek in potokov zgraditi mostove. Prvotne steze so razširili v vozne poti in jih speljali tako, da je bila mogoča konjska ali volovska vleka. Ko je splošno prevozno sredstvo postal avto, so kolovoze nadomestile ceste.

Že v rimski dobi je potekala pomembna prometna povezava iz Ljubljane skozi Zgornjesavsko dolino proti Kanalski dolini in Beljaku. Trasa te poti je šla preko Dobrega Polja in mimo Mošenj. Ena izmed povezav Lipniške doline in širšega zaledja z rimsko cesto je šla skozi Mišače do Save v Globokem – na tem predelu se da reko prebresti. V dolini Save med Radovljico in Otočami se samo tu pobočja z obeh bregov položno in brez večjih ovir spuščajo do reke. Reka v območju Vok tako upočasni svoj tok, da je bil mogoče tam nekoč celo brod. Ali je strma pot, ki vodi na Voke, mogoče vodila nekoč do broda? Petsto let po odhodu Rimljanov so imeli Ortenburški grofje svoj sedež na Pustem gradu. V posesti so imeli ozemlja na levem in desnem bregu Save, tudi Lipniško dolino. Zaradi strmine in skalovja poti skozi Čajnar od gradu do Globokega ni bilo, zato so do Mišač uporabljali pot po Lipniški dolini in preko Zgornje Dobrave. Ta je bila pomembna tudi v dobi železarstva in zato so zgradili mostove preko Lipnice.

Z Mišač so proti Globokemu speljane štiri poti. Najstarejša je verjetno nekdanja ozka kolovozna pot, ki gre po robu Pasence in se v gozdu Hrastje usmeri na travnik Spodnje Hrastje ter ob robu travnika navzdol do sedanje glavne ceste. Del poti v pobočju Pasence je zdrsnil ob gradnji škarpe sedanje ceste in je v tem delu pot neprehodna. V Pasenci ima nekdanja glavna pot sedaj pomen le še kot sprehajalna pot, v spodnjem delu pa služi za dostop na travnike na Hrastjah. Naslednja pot je tista, ki se v Pasenci z ravnine Spodnjega polja spusti na Boštjanove Voke in je na karti zarisana do meje z Ažmanovimi Vokami. Pot je leta 2008 razširil in nasul novi lastnik Boštjanovih Vok Jakelj, ki ima na Vokah hlev s športnimi konji in manežo in po tej poti edini dostop do svoje parcele. Pot čez Pasenco je bila v spustu na Hrastje strma, zato so nekoč naredili novo, mnogo daljšo, a dokaj zložno pot z Vok čez Ovčice na Zgornje polje in po vsem Zgornjem polju nato do vasi. Pot preko polja je dobro vzdrževana in pogosto v uporabi za dostop na kmetijske parcele.

Četrta pot proti Globokemu pa je cesta, ki jo uporabljamo danes. Pot ne more biti prav stara. Leta 1868 je v reambuliranem katastru še ni. Verjetno so jo naredili med prvo svetovno vojno kot zaledno oskrbovalno cesto. Leta 1984 in 1985 je bila cesta Dobrava–Mišače–Globoko rekonstruirana. Denar smo zbrali krajani KS Srednja Dobrava s samopriskom, nekaj pa je primaknila občina Radovljica. Obstoječa cesta je bila makadamska, enosmerna in brez odvodnjavanja. Posebno nevarna je bila vožnja po njej v poledici in snegu, saj je bilo makadamsko vozišče skoraj nemogoče temeljito očistiti. Tistikrat smo pozimi pogosto natikali verige, da smo se pripeljali na Dobravo

ali do Mošenj. V sneženju je bil dostop z avtom mogoč samo preko Otoč, saj tam hudega klanca ni, ustavilo pa se je potem pod Blekovim klancem. Velikokrat je avto čez noč moral ostati kar pod klancem.

Rekonstrukcija cest je bila nujna. Vozišče so razširili, nekatere ovinke ublažili in vozišče asfaltirali. V klancu skozi Pasenco je bil zgrajen oporni zid, ker bi sicer vozišča ne mogli razširiti. Ko so pripravljali projekt rekonstrukcije, so ugotovili, da ceste Mišače–Globoko na odseku Pasenca–Voke uradno sploh ni, ker ni bila odmerjena in je po katastru tam še vedno gozd. Odmerili so jo konec leta 1986 po končani rekonstrukciji in jo vrisali v kataster. Brez zapletov ni šlo. Kot je to pogosto, vsi niso bili za njeno posodobitev. Trije mišaški gospodarji, ki so imeli na tem odseku zemljišče, niso hoteli sodelovati v akciji. Posekati bi morali nekaj dreves nad cesto, pa tega niso naredili. Preden so gradbinci izdelali oporni zid, je novembra po dolgotrajnem močnem dežju zapadel še težek sneg. Ta je zvrnil tistih nekaj dreves nad cesto in vsa brežina nad cesto je zdrsnila navzdol. Gradbeno podjetje je imelo težko delo, da je gradbišče očistilo, saj je zasulo že zabetonirane temelje škarpe in armaturo opornega zidu. Ti kmetje so se potem še pritožili za škodo, ki naj bi jo imeli zaradi zdrsa brežine (dokumenti so shranjeni v arhivu KS in na občini). Na koncu je sicer prišlo do poravnave, možje so dobili odškodnino, pri javnem pravobranilcu pa so podpisali izjave, da se zato nepreklicno odrekajo lastnini zemljišč nad cesto, do gornjega roba brežine. Žal občina še do danes ni poskrbela za prepis teh zemljišč v javno dobro in so izmerjene parcele s cesto še vedno vpisane pod imena mišaških lastnikov. Grenak priokus ostaja tistim, ki smo se naprezali za novo cesto in sodelovali z udarniškim delom.

Sredi Mišač je križišče, kjer se od ceste Globoko–Mišače–Dobrava odcepi cesta proti Otočam. Do Roden gre ta po trasi nekdanje poljske poti proti Vokam, na Srenjskih Rodnah pa zavije pravokotno v gozd in pelje skozi Podrsec, ves čas kakih 100 m nad železniško progo. Odsek skozi Podrsec je nova trasa, cesto so gradili v letih 1961 do 1963.

Mnoge nekdanje poti v okolici Mišač so danes izgubile svoj prvotni pomen. Da je nekje nekoč potekala pomembna pot, je na terenu še vedno mogoče videti. Ena od takih poti je nekdanja glavna kolovozna pot, ki je povezovala Otoče z zgornjim delom Mišač in šla v nadaljevanju za Metelnikom proti Vrečam in dalje v smeri Lipniške doline. Na Mišačah se je v klancu od nje odcepila pot za Zgornjo in Srednjo Dobravo. Opuščena je tudi nekdanja pot iz Lipniške doline preko Zgornje Dobreve skozi Mačco do tovarne poti, ki je šla od Mišač preko polja do Globokega. Na Zgornji Dobravi, pri Materi božji, je ta pot prečkala pot, ki je šla iz Otoč proti Kamni Gorici. Obe poti sta bili vrisani v Jožefinski vojaški karti in se danes uporabljata samo še za dostop do gozdne parcele ali kot sprehajalna pot. Z Mišač je proti Otočam peljala še ena pot, ki se je med Jurmanom in Krumpkom odcepila od poti na Dobravo. Na mnogih mestih ob tej opuščeni poti je zloženo skalovje za oporni zid.

Največ prometa je na cesti skozi Globoko in Mošnje do Podvina, kjer se po štirih kilometrih vožnje od Mišač pripelješ do glavne ceste. Mišačani imamo do priključka avtoceste

Slika 118: Sosed Rudi na vsakodnevem jutranjem sprehodu v Polje, 2008.

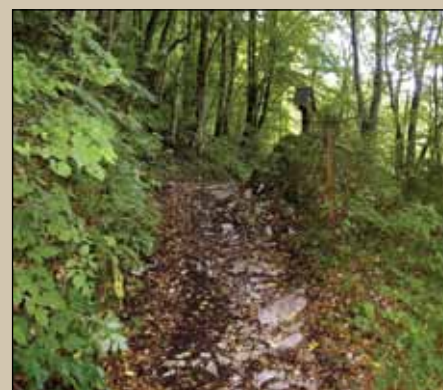
Slika 119: Včasih smo se vsi skupaj udarniško lotili popravila ceste. Nasipanje ceste proti Otočam leta 1979; Ažmanov traktor vozi Franci.

Slika 120: Odtis traktorskih gum v ilovici na poti za Rotam.

Slika 121: Nekdaj pomembna pot z Mišač čez Zgornje polje do mostu čez Savo.

Slika 122: Križ nad Savo v Čajnarju, ob pešpoti Kamna Gorica – most v Globokem, 2007.

Slika 123: Most v Globokem januarja 1996.

pri Brezjah le 3 km. Prejšnji leseni most v Globokem je bil ničlikokrat poškodovan zaradi poplav in postavljen na novo, tudi poplava leta 1993 ga je močno prizadela. Odnoslo je dve podporni kozi in pravo čudo je bilo, da se most, upognjeno viseč nad vodo, ni pretrgal. Takrat je padla odločitev za gradnjo novega. Gradnja se je začela januarja 1996, otvoritev z veselico in blagoslovom pa je bila že 26. 6. 1996. Novi betonski most je zasebno gradbeno podjetje Danila Magajne zgradilo v rekordnem času. Strošek gradnje v višini samo okoli 170.000 EUR je plačala občina Radovljica, ki je bila investitor.

Slika 124: Ena od nosilnih vrvi opaža za beton.

Slika 125: Nosilne žične vrvi so skrite v notranjosti mostu.

Slika 127: Prvi preizkus trdnosti aprila 1996.

Slika 126: Konec februarja 1996 je zapadel sneg.

Slika 128: Zgornja plošča je bila zalita maja 1996. Na sliki projektant in graditelj Danilo Magajna (levo) in Rok Gašperšič, ki je bil predsednik gradbenega odbora.

Slika 129: Levo ob starem mostu raste novi, marec 1996.

OB ZATONU TRADICIONALNEGA KMETOVANJA

Ravno in obsežno mišaško polje nam marsikdo, predvsem hribovski kmet, zavida. Dobra plat je v tem, da polja niso oddaljena od kmetij in da pota z ene terase do druge niso prestrma. Slabost mišaških polj pa je v tem, da so občutljiva na sušna obdobja, saj je na propustnih prodnatih tleh marsikje premalo rodne zemlje. Najboljše kmetijske površine, primerne za njive, so na Zgornjem polju in na Vokah. Vendar tudi tu vsa površina ni enake kvalitete. So predeli, kjer je sloj zemlje zadovoljivo debel, in so predeli, kjer je zemlje na prodnati podlagi malo.

Kmetovanje je bilo pravzaprav edini način preživetja, zato so mišaška polja obdelovana že tisočletja. Predniki so na različne načine poskušali izboljšati svoja zemljišča, da bi imeli stalni in obilnejši pridelek. Proti suši niso mogli veliko storiti. Kljub temu da v deževju za vasjo priteka na plan veliko studencev, njihove vode po nekaj sto metrih poniknejo in večina studencev skoraj presahne. Številne generacije so se lotevale odstranjevanja kamenja z njiv in travnikov ter gnojenja s hlevskim gnojem. Po vsakem oranju se je na površini njiv pojavilo novo kamenje. Tudi če je lemez skalo samo privzdignil, je dež zemljo spral pod kamen in razgalil skalo. Kamenje so z njiv redno pobirali in ga odlagali na mejo. Sčasoma so tako nastale groblje iz drobnejšega in debelejšega kamenja, ki so ločile eno njivo od druge. Kamenje so odlagali tudi na gozdni rob. Na groblje so odmetavali plevel, trebeže od čiščenja travnikov in druge rastlinske ostanke. Njive na Zgornjem polju so dolge in ozke, široke so do največ 20 m, groblje pa so pokrivalo tudi do 2 m širok pas zemljišča na vsaki strani njive in so zasedale precejšen del polja. Še slabše je bilo potem, ko se je po grobljah razrasla leska. Največje groblje so na Zgornjem polju; tiste med Poljem in Hrastjami so dosegale višino dobra 2 m. Na Spodnjem polju je kamenja v tleh manj in še tega so zmetali kar po melišču proti Savi. Na Vokah je debelejšega kamenja v podlagi še manj.

Z lesko obraščene groblje so imele po svoje pozitivno vlogo, ker so zmanjševale moč vetra in v senci grmovja se je jutranja rosa kasneje posušila. Pozimi 1989 smo z občinsko denarno pomočjo odstranili groblje med njivami na Zgornjem polju. Vreme je bilo tisto zimo kot nalašč za to delo, snega ni bilo in zemlja je bila zmrznjena. Kamioni so brez škode vozili preko njiv in travnikov. Kamenje so nakladali z bagrom

Slika 130: Groblja na Rodnah med travnikom nad Mevom in gozdom. Podobne groblje so tudi na Hrastjah.

in stotine kamionov kamenja so zvozili in stresli v Mev po bregu proti Savi. Koristna širina parcel se je povečala kar za nekaj metrov. Sosedje so se morali zediniti za potek meje med parcelami, saj so bili vsi stari mejniki odstranjeni. Kolikor je meni znano, do zapletov ni prišlo. Vsak lastnik je imel nato na svoji parceli še veliko dela s tem, da je zemljišče dokončno očistil in zravnal. Po odstranitvi kamenja je ostala gola površina, zemlje za dovoz pa na Mišačah ni. Sčasoma smo tudi to uredili, eni sami, drugi pa s pomočjo trpežne narave. Nekoč se je iz vasi videlo samo do prvega grmovja, danes pa pogled seže do Konca, kjer se polje konča pod Ostro pečjo – kar preveč monotono. Groblje so bile zavetišče za ptice, miši in voluharice, podlasice in zajce. Danes srnjad že iz Konca opreza, kdaj bo kdo krenil iz vasi v polje. Vseh grobelj pa v takratni akciji nismo odstranili, ostale so groblje na gozdnem robu na Hrastjah in groblja na gozdnem robu na Rodnah. V teh grobljah imamo ob potrebi na razpolago dovolj kamenja.

Današnje kmetije so specializirane in obdelujejo tudi zemljišča sosednjih kmetij, kjer so prenehali kmetovati. Kmetovanja na mali kmetiji sem se jaz moral priučiti, saj nisem imel nobenih izkušenj. Vendar je kmetovati na način, kot je to počel moj pokojni tast in za njim jaz, kljub stalnemu uvajanju izboljšav preživeto. Na mali kmetiji s takim načinom dela ni mogoče ustvariti dovolj dohodka, ki bi omogočal življenje ali vsaj povrnil vložena sredstva. To nam je jasno že dolgo časa. Vztrajali smo le zaradi tradicije vestnega gospodarjenja z lastnim posestvom. Moja generacija se je še čutila dolžno ohranjati kmetovanje na premajhni kmetiji, mladi pa so bolj racionalni in jih to ne obremenjuje. Še nedavno je mlade pritegnilo delo na kmetiji, če je bila ta dobro opremljena s stroji, sedaj to ne zadošča več. Zaslužiti morajo denar, zato se lotevajo tistih del, ki so plačana. Kmalu bo mogoče pozabljeno, kako smo kmetovali, in bodo stare postopke gojili samo še v društvih kmečkih žena in mož. Za ohranitev spomina na stari način dela bom v nadaljevanju opisal, kako smo obdelovali Ažmanovo kmetijo.

V delo na Pegamovi kmetiji sem se vpeljal pred dobrimi štiridesetimi leti in sem rad poprijel pri vseh opravilih, čeprav nisem imel nobenih izkušenj in navad ter zaradi službenih obveznosti le malo časa. Takrat so kmetje pridelovali številne poljščine. Sejali

so razne vrste žit, pridelovali so korenje, peso, repo, krompir, kolerabo itd. Pri tem so kolobarili, gnojili so s hlevskim gnojem in hlevsko gnojnico. Govedo smo imeli v hlevu celo leto, tudi na jesensko pašo je nismo vodili, tako kot so jo v preteklosti. Mišačani nimamo planine, kamor bi lahko gnali živino. Pri vsaki hiši so bile kokoši in mački, večinoma tudi prašiči in pes čuvaj. Kokoši so se pasle okoli hiše in po vrtu in pod noč so same odšle spat v hlev ali na pod. Vsako leto so nastavili jajca koklji in tako sami zredili piščance, ker je bilo treba tiste kokoši, ki so prenehale nesti jajca, zamenjati.

Za delo in vožnjo so imeli večji kmetje konja, manjši kmetje vola, kajzarji in mali kmetje pa so dostikrat vozili kar s kravo. Na Mišačah so imeli v preteklem stoletju konja Koničarjevi, Boštjanovi, Komarjevi in pred 2. svetovno vojno tudi Blekovi. Pri Ažmanovih in Resmanovih so vedno imeli le vola. Anton Pegam konja sploh ni hotel imeti. Matijovc je vozil s kravo. Njive so jeseni zorali v praho, na polovici Zgornjega polja so bile njive orane, mi smo imeli orane tudi skoraj cele Voke.

Vsako leto smo sejali ozimno žito, da smo pridelali pšenico za zamenjavo za moko v globoškem mlinu. V jaro žito so vedno sejali tudi korenje. Ko je bila pšenica požeta, so morali strnišče opletati, da je korenje lahko zraslo. Pletev korenja v strnišču je bilo eno težjih in najmanj priljubljenih del na kmetiji. Med koruzo so posejali buče. V ta namen so ob sejanju koruze v razmaku naredili manjše kupe zemlje, bogato pognojene z gnojem ali gnojnico, in v ta kup so posejali bučno seme. Ko so buče vzkli, so pognale poganjke na vse strani in na njih številne buče, s katerimi so krmili prašiče. Ko je koruza zrasla in začela zoreti, so rezali dele stebela nad storžem in to pokladali v jasli govedi in prašičem. Tako so uporabili velik del te visoke rastline in istočasno osvetlili koruzni storž, da je hitreje dozorel. Prašičem so redno pokladali tudi mlado mehko travo *muravo*, ki so jo kosili na vrtu. Pridelke in žita so na njivah kolobarili z deteljo in lucerno, ki sta veljali za najboljšo krmo. Sušili so ju v kozolcu in pozimi kombinirali v obrok kravam seno, otavo, lucerno in zrezano žitno ter koruzno slamo. Govedi so dali jesti še porezano perje od pese in repe in korenjevo perje (*korēnovc*).

Večina hlevov je bila obnovljena pred drugo svetovno vojno ali kmalu po njej. Takrat so dobili obokan strop in betonirane jasli, stojišče pa je bilo iz lesenih kock ali lipovih desk. Istočasno z jaslami so naredili napajalnike. Ker še ni bilo vodovoda, so poskrbeli za zanimiv način samodejnega dotoka vode v napajalnik. Rezervoar za vodo so zabetonirali kolikor mogoče blizu stropu v hlevu in iz njega speljali cevi do napajalnikov. V rezervoar se je potem nalilo po nekaj škafov vode, plovec pa je odpiral in zapiral ventil, skozi katerega je tekla voda v napajalnike. Ko so bili enkrat v hlevu taki napajalniki, je bil hlev že moderen. Po letu 1961 se je rezervoar polnil iz vodovoda. Kmetje, ki so med zadnjimi obnovili hlev, so jasli postavili tako, da je živina gledala proti sredini hleva in tako med zalaganjem jasli s senom ni bilo treba hoditi med živino. Tako so jasli postavili tam, kjer je bil hlev dovolj širok. Ker so bili v našem hlevu svinjaki v enem kotu in v drugem kuhinja (*kuhnca*) s kotlom za kuhanje hrane prašičem, za sprednje jasli ni bilo prostora in smo se ob krmljenju vedno drenjali mimo živine do

jasli. Včasih se kakšna krava ni hotela prestopiti niti za milimeter in si se ob prerivanju pošteno umazal. Nevarno je bilo tudi čiščenje jasli. Ko si se sklanjal pod govejo glavo v jasli, si moral biti vedno na preži, da si se izognil morebitnemu sunku z rogom. Posebej si moral biti pazljiv, ko si čistil jasli sitnemu biku.

V našem hlevu smo imeli nad svinjaki podest za kokoši. Za govejim stojiščem je bil kanal za gnojnico, ki je odtekala v jamo pred hlevom. Sem je bila speljana tudi gnojnica izpod svinjakov. Stojišča za goved in svinjak smo nastiljali z listjem in ga vsak dan očistili. Gnoj smo s samokolnico peljali na gnojišče. Jeseni in spomladi smo gnojnico in gnoj zvozili na njive in travnike. Travnike je bilo treba vsako spomlad očistiti, *potrebiti*. Naši travniki so obdani z gozdom in nanje naleti veliko listja. Čiščenje teh travnikov je bilo bolj zamudno kot tam, kjer jih je bilo treba le pregrabiti. Zato pa smo že ob trebljenju travnikov nagrabili precej listja za nastil. Drugega smo nagrabili v strmem gozdu v Strncu. Nagrabljeno listje smo zavezali v platnene rjuhe, ga naložili na voz in zapeljali na pod. Skozi odprtino v tleh smo ga nato stresli v šupo oz. listnjak. Listje je moralo biti ravno prav suho, nikakor pa mokro. Presuho listje se je težje nakladalo, vlažno pa bi na kupu v listnjaku trohnelo. Krtine na mišaških travnikih so bile vedno polne kamenja. Orodje za pospravljanje kamenja so bile grablje in *trušca*,⁴⁴ neke vrste leseni zabojček z ročaji in brez prednje stranice. V truščo si z grabljami zgrabil kamenje in ga nato stresel na voz.

Za prevažanje smo imeli voz. Prvotni voz je imel še lesena okovana kolesa in več dodatkov. Za prevažanje kamenja in peska je bila *truga*, nizek zaboj iz močnih desk, kjer sta se po potrebi stranici lahko odprli oz. odstranili. Prostornina je bila okoli 0,3 m³. Za prevažanje gnoja je bil *gnojni koš*, spleten iz močnih leskovih šib. Na eni stranici je imel loputo, po domače *zaturncu*, ki smo jo odstranili, da smo lahko koš izpraznili. V tak koš je šlo okrog 1,2 prostorninska metra gnoja. Gnoj smo na njivi zložili in stresli na kupe in šele nato z vilami raztrosili. Za praznjenje gnoja iz koša smo imeli *skopavko*, zakrivljene vile. Za prevažanje gnoja so nekateri uporabljali tudi široke deske, ki so jih položili za dno in za stranice. Za prevažanje sena, listja in podobnega tovora so na ročice natakneli lojtrnice, po domače *lojtre*, dno je bilo iz široke deske. To je bil *lojtrnik*. Če so hoteli višje stranice, so na lojtre natakneli še široke deske. Dolg les, drva, hlodovino, trame ipd. so prevažali brez spodnje deske med *ročicami*. Po potrebi so takrat voz raztegnili, kolikor je bila dolga *sora*. Če je bil voz še prekratek, so ga raztegnili še bolj in takrat je vlogo sore prevzel kar tovor. Gnojnico smo vozili v dolgem lesenem sodu. Dolg je bil okoli 2 m in imel je premer 60 do 70 cm. Iz jame smo zajemali gnojnico z veliko zajemalko na lesenem ročaju, s t. i. *šaflo*, ki so jih kmalu zamenjale preproste črpalke na elektromotor. Gnojnica je iz soda na njivo iztekala skozi *veho* kar med vožnjo. Vse je bilo dimenzionirano tako, da je bila teža tovora primerna za vleko z enim konjem ali volom.

44 Nar. za *trušica* (majhna truga 'korito'); SSKJ ima besedo za starinsko.

Ozka lesena okovana kolesa so se globoko zajedala v podlago, zato je bila večina kolovozov na mehkejših podlagah v zelo slabem stanju. Na Mišačah so tla suha, zato kolovozi niso bili tako slabi. To pa ni veljalo za kolovoz v smeri Otoč. Ker je ves čas speljan po ilovnati podlagi z mnogimi studenci, je bil velikokrat neprevozen in se je pravzaprav bolj redko uporabljal.

Pravo revolucijo v prevozu in načinu dela je prinesel voz z gumijastimi kolesi, t. i. *gumiradel*, ki je imel pred nekdanjim lojtrnikom številne prednosti. Naš prvi tak voz smo imeli okoli leta 1970, ko smo lesena kolesa zamenjali z gumijastimi, preurediti je bilo treba tudi zavore in lojtre je zamenjala tovarna ploščad (*dera*). Preureditev je naredil kovač. Pravi enoosni gumi voz, ki ga tudi imenujemo kratko *dera*, prirejen za vleko s traktorjem, z ročno zavoro in podpornim tretjim kolesom, nam je po naročilu naredil kovač Koselj (Šarnek) iz Spodnje Lipnice okoli leta 1980 in ga imamo še danes.

Prvi Ažmanov traktor je bil rabljeni Steyr in je imel 15 KM. Leta 1972 sem ga kupil v Avstriji, popolnoma obnovljenega. Leta 1984 sem ga prodal in kupil nov traktor znamke Fiat Štore 502 s 50 KM. Oba traktorja sta imela pogon samo na zadnji kolesi, kar me je pri delu v gozdu zelo oviralo. Čeprav sem naredil s Fiatom Štore šele nekaj čez 300 delovnih ur in je bil traktor kot nov, dodatno opremljen s servovolanom in zaprto kabino, sem ga leta 2005 prodal in kupil novega s pogonom na vsa štiri kolesa. To je južnokorejski traktor znamke Kioti 4x4 s 45 KM. Ima celo klimatizirano kabino in mnogo dodatkov za udobno in varno delo. Cena je bila ugodna in deluje odlično. Uporaba traktorja za pogon različnih strojev je olajšala in poenostavila moje kmetovanje.

Leta 1986 sem na mestu, kjer je bila na severni strani k hlevu prislonjena drvarnica, zgradil nov hlev za govejo živino. Pod stojišči za 10 glav govedi je velika jama za gnojevko in živina hodi in leži na rešetkah. Kapaciteta jame za gnojevko je skoraj 50 m³, kar zadošča za 10 glav govedi in praznjenje dvakrat letno. Odpadlo je veliko dela za pripravo stelje, vsakodneвно kidanje gnoja, njegovo shranjevanje na gnojišče in razvoz ter raztros gnoja. Namesto tega sem gnojevko dvakrat letno s cisterno razvozil po travnikih: 5–8 ur dela na leto namesto vsakodnevnega umazanega dela. Veliko vsakodnevnega dela v hlevu sem se znebil z uvedbo poletne paše. Takrat še nismo imeli možnosti siliranja sveže trave ali baliranja sena v kocke. Sedaj nam je odpadlo še pobiranje sena z nakladalno prikolico in shranjevanje na pod s pomočjo puhalnika. Danes, ko imam končno dovolj časa in tudi vso potrebno opremo, da bi lahko pospravil vse seno z domačih travnikov, prodam rajši večino košnje kar v stoječem stanju. Le del travnikov kosim sam. Krmo iz prve košnje pospravim v silosne bale, suho otavo pa mi zbalirajo v kocke. To imam potem za prehrano svoje male črede ovc preko zime.

V letih od 1970 do 1980 je doživelo naše in moje kmečko delo velike spremembe. Takrat smo pri Ažmanovih kupili prvi traktor, motorno kosilnico, obračalnik in zgrabljajnik sena, nakladalno prikolico, puhalnik za spravilo sena na pod, trosilec za hlevski gnoj, kultivator, plug, brane, motorno žago, gozdarski vitel, cepilnik za drva itd.

Ko sem zgradil nov hlev, sem postavil dosuševalno napravo za seno, kupil cisterno za razvoz gnojevke, pri kozolcih smo postavili lope in še in še. Z vsakim novim strojem je bilo delo lažje, hitreje in bolj varno opravljeno. V vseh letih se ni zgodila nobena hujša delovna nezgoda. Celu na videz nepomembna stvar, kot je jermenica elektromotorja za klinasti jermen, je doprinesla k varnejšemu in enostavnejšemu delu. Dobro da Mišačani nismo veliki poljedelci, ker bi sicer morali kupiti še kombajne, škropilnice, močnejši traktor itd. Tedaj so začeli tržišče zalagati s široko paleto vsakovrstnega električnega ročnega orodja. Med mnogimi pripomočki mi je odlično koristil enostaven varilni aparat. Nič več ni bilo treba zaradi enostavnega popravila hoditi h kovaču. Celu stopnice, ki so še danes v uporabi, sem zvaril sam. Omeniti moram tudi akumulatorsko električno orodje, s katerim lahko kaj postoriš v gozdu ali na polju, in še bi lahko našteval stvari, ki so olajšale delo.

Kako je bilo še nedavno kmečko delo zamudno in zahtevno, bom predstavil z opisom spravila sena pred petdesetimi leti in kako sem seno, ki je danes glavni mišaški pridelek, do nedavnega pospravjal s pomočjo strojev sam.

Za košnjo velikih travnikov so morali mišaški gospodarji dobiti pomoč. Sosedje so si pri tem opravilu med seboj pomagali. Za košnjo največjih travnikov, npr. na Vokah, se je zbralo tudi deset koscev. Od doma so šli ob prvem svitu, na travniku so se razporedili eden za drugim in so začeli, red za redom. Hiteli so, da bi bili gotovi, preden se rosa posuši, saj se je vlažna trava lepše rezala. Tako so bili postopno v dobrem mesecu pokošeni vsi mišaški travniki. Kmalu se je to ponovilo s košnjo otave. Vse poletje so iz dvorišč odzvanjali udarci kladiva na babico, ker so se kose na mišaških travnikih hitro krhale in so jih morali pogosto klepati. Pokošene redove sveže trave so nato ženske in domači razbrskali, da se je začela trava sušiti. Vsaj dvakrat na dan je bilo treba pokošeno travo obrniti. Če se je pripravljalo na dež, so dali napol suho travo v kupe. V vročem suhem vremenu je bilo seno posušeno v dveh dneh. Nato so seno zgrabili v redove za nakladanje na voz. Na vsaki strani voza je bil po eden s širokimi lesenimi vilami za seno.

Pravilno nakladanje je zahtevalo določeno veščino. Pomembno je bilo voz naložiti ravno prav na široko, vsi štirje vogali so morali biti pravilno oblikovani in čvrsti. Nakladačema z vilami je pomagal poravnati in oblikovati kopicu pomočnik na vozu. Ta je z grabljami razporejal naloženo seno. Ko je bil enkrat voz že dovolj visoko naložen, so na vrh vzdolžno položili leseni drog (*žrd*) in ga močno privezali na voz spredaj in zadaj. Nato je nekdo še z grabljami nalahno odstranil iz že povezanega sena bilke, ki bi med vožnjo zaradi tresenja odpadle. Rekli so, da je voz *ograbljen*. Drugi so ves čas nakladanja na voz zgrabljali skupaj ostalo seno in pograbili ostanke za vozom. Nato so seno odpeljali domov na pod in se hitro vrnili po novega.

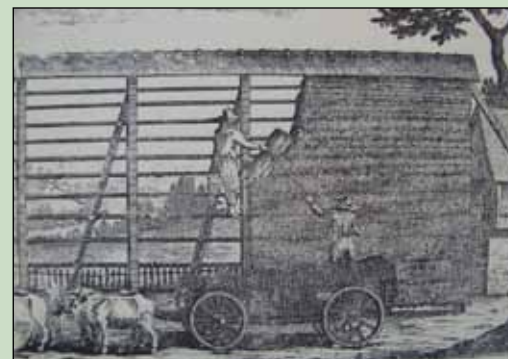
Seno se je hitreje posušilo kot otava. Ob drugi košnji so bile noči že daljše in z več rose. Dopoldansko sonce je moralo najprej posušiti roso. Otavo so pred nočjo ponavadi zlagali v kupe, seno pa le ob nevarnosti dežja. Kadar je bilo seno veliko in je kazalo na daljše deževje, so ga dali sušiti v kozolec. Ker so senene bilke dolge, seno ni bilo težko

zložiti v kozolec. Težje je bilo to z otavo, ki ima krajše bilke. Zato so otavo, ki je bila skoraj suha, zapeljali na pod in jo razmetali po *žvelah*, to so vzvišeni podest in nastreški na skednju. Tam je bilo dovolj prepriha, da se je narahlo naložena otava posušila. Dostikrat pa je bilo treba otavo enkrat premetati. Kadar so dali v kozolec premalo suho seno, ki ga niso smeli stlačiti na late, so ga morali čez čas po potrebi *pretresti*. Gospodar je pogosto preverjal kako se v kozolcu suši. To je delal tako, da je z roko otipal lato pod senom. Če sta bila seno in lato vlažna, so morali seno zmetati iz kozolca na tla, ga z vilami pretresti in zopet naložiti v kozolec. Kadar je bila krma še bolj vlažna, so polagali mrvo na late bolj narahlo, brez tlačenja, in bilke tako razporedili, da je lahko skozi šop krožil zrak.⁴⁵ Take rahlo zložene šope je pometal na tla že nekoliko močnejši veter.

Suho seno je bilo enostavneje zlagati v kozolec, saj si ga lahko kar tlačil. Zlaganje v kozolec je zahtevalo izkušnje in je bilo poleg tega težko. Tisti, ki je dajal v kozolec, je stal na *stolcu* (ali tudi *pruki*),⁴⁶ ki je bil zataknjen na lati. Stolec je bil majhen podest, s

Slika 131: Ažmanovi pri spravljanju sena na Ledini, 1970.

Slika 132: Že za časa Valvasorja so uporabljali kozolce.

Slika 133: Na Ledini so nam leta 1978 sosedje pomagali postaviti kozolec.

⁴⁵ Tako sta se vedno v kozolcu sušili tudi detelja in lucerna.

⁴⁶ *Pruka* je star narečni izraz za *klop*.

kljukami obešen na lato, in si ga prestavljal na mesto, ki ti je najbolj ustrezalo. Nekateri so znali na letah stati brez podesta in brez opore z rokami. Nogo so dali preko late in se z nartom zataknil na nižji lati – občudoval sem tiste, ki so to znali, in se čudil, kako lahko toliko časa drže eno nogo v nenormalnem položaju.

Težko je bilo tudi podajati. Podajatelj je z vilami oblikoval primeren kup trave, ki je morala biti razrahljana, brez žmukljev, to je zbitih kep mrve. Pripraviti tako pravšnjo *podajo* ni bilo enostavno. Iz kupa si travo moral izvleči s silo. Če si podajal z voza, si hodil po krmi in jo tlačil. Če pa si podajal s tal, si moral vleči mrvo iz kupa med seboj zapletenih trav, lucerne ali detelje. Ko je bila mrva v kozolcu po določenem času suha, smo jo prepeljali domov. To delo smo vedno opravili bolj zgodaj zjutraj ali pa v oblačnem vremenu, zato da je bilo seno po površini še nekoliko vlažno od rose ali vlage iz megle in zato bolj voljno.

Ko smo se opremili s traktorjem in priključki, je bilo spravilo sena mnogo lažje in potrebnih je bilo veliko manj ljudi. Kljub strojem pa opravilo ni bilo lahko. Sam sem seno na Vokah zadnjikrat pospravil leta 2003, od takrat dalje imam košnjo na Vokah oddano. Iz opisa potrebnega dela bo lažje razumeti, zakaj ne kosim več. Travnik na Vokah je velik skoraj 3 ha. Trava je tam visoka in gosta in količina sena enako velika kot potem pri drugem odkosu. Ko sem še gnojil, tako kot ostali, z umetnim gnojilom, je bila trava tako gosta, da je traktor komaj zmogel delo. Voke sem pokosil običajno v treh urah, kosil sem z dvobobensko rotacijsko kosilnico, širina odkosa je bila 160 cm. Košnji je takoj sledil raztros zbitega odkosa s strojem, s t. i. *pajkom*. Medtem ko se je trava že začela sušiti, je bilo potrebno še nekaj ročne košnje s koso po vogalih, ob ograjah in kozolcu in pograbit travo iz osenčenih leg pod obrobim grmovjem.

Seno se je običajno sušilo tri dni, ob vročini in vetru tudi samo dva dni. Najmanj dvakrat na dan je bilo potrebno travo razbrskati oz. *obrniti* in ko je bila že na pol suha, sem jo spravil na manjšo površino v *ograbke*. Kadar je bila količina trave obilna, ograbkov ni bilo mogoče narediti, ker bi se slabo sušilo in predebeli sloj travinja je bilo težko dobro obračati. Ko je bilo seno suho, sem ga s *tračnim zgrabljajnikom* zgrabil v *redove*. Na dolge vzporedne redove sena je bil pogled lep in v zadovoljstvo, ker sem vedel, da bo delo kmalu opravljeno. Zaradi velikosti travnika na Vokah sem moral z zgrabljanjem pričeti dovolj zgodaj, najmanj ob dveh popoldan, da sem seno zvozil domov pred večerno vlago. Veter, ki se je vedno pojavil zgodaj popoldan, je razmršil redove in jih je bilo potrebno z grabljami popravljati, saj sem želel, da je travnik lepo pospravljen.

Na Vokah je bil ob dobri letini pridelek sena 12 ali 13 prikolic s kapaciteto 16 m³. Za nakladanje, vožnjo, razložitev ene prikolice in vračanje na Voke sem porabil skoraj 20 minut časa. Doma sem pripeljano seno zložil ob *puhalnik*. To naredi prikolica sama s svojim mehanizmom. Pomočnika sta nato z vilami zmetala seno v ustje puhalnika, ki je potiskal seno skozi cevi na pod. Mi nismo imeli puhalnika s teleskopskimi cevmi, ki jih elektromotor ves čas obrača sem in tja in tako zagotavlja enakomeren raztros. Zato je moral nekdo občasno na pod in obrniti cevi puhalnika v drugo smer. Nič kaj lahko delo v razgretem in zaprašenem ozračju. Kadar ni grozil dež, je delo potekalo

umirjeno, sicer pa je bila prisotna ihta in nervoza. Ko je bilo seno na podu, smo se vsi oddahnili. Od doma do travnika na Vokah je nekaj manj kot 1 km razdalje. Vožnja s traktorjem in pripetimi širokimi priključki, sploh pa s polno ali prazno nakladalko ni bila zaradi srečavanj z avtomobili na ozki cesti nič kaj prijetna. Pripominjam pa, da je bila večina šoferjev razumevajočih in so se po potrebi vzvratno umikali do mesta, kjer je bilo srečanje mogoče. Za pospravilo ene košnje na Vokah sem moral v treh dneh s traktorjem po cesti najmanj 40-krat gor in dol. Naslednje dni je sledila košnja na Hrastjah, v Strncu, na Ledini itd.

Svoje stroje za spravilo sena sem kupil pred več kot dvajsetimi leti in sem dober spoznal njihove pomanjkljivosti in omejitve. Danes ima večji kmet na modernem traktorju dve kosilnici istočasno, pajki in zgrabljajniki delajo v širini tudi do 8 metrov in pospravilo trave v silosne bale zahteva samo enkratni raztros odkošenega reda trave, brez obračanja za sušenje. Sledi zgrabljanje za pobiranje. Ovene trave stisnejo v eno silosno balo, ki ustreza eni srednje veliki nakladalki sena.

Seveda smo morali delati še marsikaj drugega. V jeseni je bilo treba na njivah populiti korenje, repo, peso in kolerabo, obrati sadje in ga sprešati za mošt in kis, pobrati fižol in zelje, potrgati koruzo, jo zvezati in obesiti za sušenje in še in še. Med šmarni, to je konec avgusta in septembra, in tudi decembra smo sekali v gozdu ter žagali in cepili drva. To delo sem imel rad. Edino butar nisem hotel delati.

Na Mišačah sta bila po 2. svetovni vojni samo še dva »čista« kmeta. Jože Šlibar (Koničar) in Filip Sitar (Boštjanovc) nista hodila nikamor v službo. Kmetiji sta še enkrat večji od ostalih in gospodarja sta imela doma dovolj dela. Pri Boštjanovih so kmalu začeli hoditi v službo odrasli otroci, pri Koničarjevih pa ni bilo nobenega, ki bi imel službo. Dva mišaška gospodarja sta bila tudi obrtnika in sta imela delavnici kar doma. Ivan Bohinc (Tomažovc) je bil puškar, delavnico in delovni pult je imel v hiši pri kmečki peči, Rafael Ovsenek (Blek) je mizar. Gospodarji ostalih domačij in nekatere gospodinje pa so hodili tudi v službo. Tisti, ki so se na Jesenice vozili z vlakom, so morali vstati že ob štirih zjutraj, malo po tretji uri popoldan pa so bili doma. Mišaške ženske in dekleta so bile zaposlene večinoma v Iskrinih tovarnah v Lipnici in Otočah, moški pa največ v Kropi in v Lescah. V kasnejšem obdobju se je vse to spremenilo.

Kakšne kulture so pridelovali na mišakih kmetijah, bo prikazano v poglavju o kmetovanju po 2. svetovni vojni. Pridelavo poljščin so Mišačani začeli opuščati že kmalu po letu 1970. Najprej so opustili sejanje žit. Takrat se je na Mišačah močno razvila govedoreja, specialnost je bila kooperacijska reja plemenskih telic črno-bele pasme za združno posestvo v Poljčah. Kmetje smo lahko dobili ugodne kredite za nakup traktorja, strojev in za obnovo ali gradnjo novega hleva. Več ali manj vsi smo to dobro izkoristili. Kredit se je splačalo vzeti, ker se krediti z inflacijo niso revalorizirali. Tako se je zgodilo, da je višina mesečnega vračila postala nepomembna in so nato tak minimalni dolg kreditojemalcu kar odpisali. To je bila zlata doba za male kmete, ker so se tudi oni lahko opremili s stroji in obnovili svoje gospodarske objekte.

Slika 134: Koničarjevi so na Ledini nekaj časa gojili nordijsko govedo.

Slika 135: Pospravilo krompirja julija 2007.

Prizidek za nov hlev smo zgradili Ažmanovi, Blekovi so postavili nov hlev na mestu podrte hiše, Matijovčevi in Tomažovčevi pa so stari hlev predelali. V teh novih ali predelanih hlevih so zgradili jame za gnojevko in položili rešetke za stojišča goveji živini. Tudi pri Jurmanu so zgradili novo gospodarsko poslopje z manjšim hlevom na nastil. Pri Pošavcu so gospodarsko poslopje podrl, da bi postavili novega, vendar so ga zgradili samo do prve plošče, nato je gradnja zastala. Pri Kaduncu so malo gospodarsko poslopje z majhnim hlevom porušili in na tem mestu zgradili novo hišo. Ostale domačije svojih hlevov niso predelale.

Slika 136: Za leto 1973 moderno oranje. Rok in Franci.

Slika 137: Francka in Anton Pegam. Dajanje v kozolec je naporno, 1985.

Slika 138: Rok je zapuščeno jagnje moral dojiti z dudo. Tudi tako se lahko goji ovce, 2007.

Slika 139: Ažmanov Tone se muči s preganjanjem koloradskega hrošča, 1980.

Kmetovanje je bilo na Mišačah v letih 1970 do 1990 živahno. Kmetovali so tisti, ki so imeli zemljo in delovno silo: Tomažovčevi, Koničarjevi, Ažmanovi, Matijovčevi, Blekovi, Boštjanovi, Komarjevi in Resmanovi in nekaj melega Pošavčevi, Poglajnovi, Jurmanovi in Krumpkovi. Ničesar niso pridelovali Kadunčevi in Metelnikovi, saj so bili brez zemlje. Kmetovanje se je kmalu spremenilo. Do pred petdesetimi leti so bile skoraj vse njive orane in zasejane z različnimi žiti in poljščinami za krmo prašičev. Postopno je taka pridelava izginjala in po letu 1980 je bilo obdelanih vedno manj njiv. Tisti, ki smo imeli govedo, smo jih zasejali z lucerno ali deteljo. Toda še vedno so skoraj pri vsaki hiši posadili tudi nekaj krompirja in koruze, redko kje še korenje in peso. Tudi deteljo in lucerno smo kmalu opustili, ker ni bilo ne časa ne delavcev za zlaganje v kozolec. Počasi smo vsi govedorejci kupili traktor in priključke.

Opuščala so se številna tradicionalna kmečka dela, kot so pletev, žetev, mlačev, puljenje korenja, pese, repe, kolerabe, obrezovanje in izdelava zasipnic, ličkanje koruze, ročna košnja in obračanje in zlaganje v kupe ter sušenje v kozolcih, priprava stelje, izdelava butar, razvažanje in trosenje gnoja ipd. Iz vsake hiše so namreč domači odhajali v službo in otroci v šole in tako doma ni bilo več ljudi, ki bi odšli na njivo in po cel dan pleli. Večino njiv smo zasejali s travo. Kmetje smo si nakupili kompletno strojno linijo za spravilo sena, kosilnico, obračalnik, zgrabljalik, nakladalko in pihalnik. Vsak svoje. Koničarjevi, Tomažovčevi, Ažmanovi in Boštjanovi smo postavili na svojih skednjih tudi ventilatorske kanale in rešetke za dosuševanje sena. Ker smo imeli jame za gnojevko, smo si morali kupiti tudi cisterne. Skupni nakupi so bili mešalnik gnojevke, cepilnik za drva, kultivator, ježi, sadilnik in izkopalnik krompirja. Pri skupnih nabavah smo sodelovali Tomažovc, Ažmanov, Komarjev in Matijovc. Nekaj od teh strojev, ki jih ne rabimo, smo že prodali. Postopno smo začeli opuščati tudi tradicionalno rejo prašičev za domači zakol ali prodajo in tako tudi ni bilo treba sejati pese, repe in korenja. Še celo kokoši smo opustili.

Danes orjejo kmetje na Mišačah mogoče samo še 5 % nekdanjih njiv in na njih pridelujejo le za domačo porabo. Blekovi imajo krompir in koruzo, Boštjanovi in Komarjevi krompir. Le Matijovčevi v manjših količinah pridelajo krompir, korenje, peso in kolerabo za krmo treh ali štirih prašičev letno; prašiča si zredi še Komar. Pri Ažmanovih smo nazadnje orali za krompir leta 1995. Za trg nihče od mišaških kmetov ničesar ne prideluje. Leta 1998 sem opustili tudi vzrejo plemenskih telic, ker je farma v Poljčah zelo poslabšala pogoje. S tem se je zmanjšalo število govedi na nekaj glav v vasi. K temu je veliko prispevala tudi prepoved klanja na domu.

Kmetovanje je na Mišačah zamiralo že dalj časa. Mali hlevi v zgornjem delu vasi so prazni že preko trideset let, v spodnjem delu pa so se spraznili v zadnjih treh letih. Leta 2008 se je le iz Blekovega in Komarjevega hleva še slišalo mukanje krav in blejanje telet. Kokoši imajo pri Matijovcu, pri Blekovih, Kaduncu in Komarju. Koničarjevi so opustili rejo nordijske govedi in so oddali v najem vsa svoja kmetijska zemljišča,

Ažmanovi, Kadunčevi in Tomažovčevi imajo nekaj drobnice in Jurmanovi imajo kobilu z žrebetom. Mišače imajo od leta 2008 novega rejca športnih konj, ki pa ni domačin. Na Vokah si je na zemljišču, ki ga je kupil od Stane Sitar, postavil konjski hlev, seno pa prideluje na najetih zemljiščih.

Govedoreja je bila po zaslugi kooperacije z združeno farmo plemenskih mlekaric v Poljčah skoraj tri desetletja prva panoga na Mišačah. Joža Babič (Tomažovc) je v največjem zagonu pred desetimi leti imel v kooperaciji tudi do 40 glav telic, pri nas doma je bilo 10 glav – danes so ti hlevi prazni. Vzrokov je več, na prvem mestu dejstvo, da kmetovanje zaradi razdrobljenosti posesti in premajhnih količin ne prinaša dohodka, ki bi omogočal družini preživetje. Ročno delo ne zadošča niti ni delovne sile, ker so ljudje po službah. Če se enkrat kmečko delo opusti, ga ne oživlja nihče. Vzrok popolnega opuščanja kmetovanja na Mišačah je tudi v tem, da se je generacija, ki je kmetovala zadnjih trideset let, odločila, da z »jalovim« delom preneha, naslednikov, ki bi hoteli obdelovati malo kmetijo, pa ni. S tem ni rečeno, da so mladi leni in da nočejo ali ne znajo delati, daleč od tega. Mladim se je težko uveljaviti v družbi in službi in v prizadevanju za svojo družino in dom jim delo na mali kmetiji ne zagotavlja zadovoljstva in perspektive. Vse obdelovalne zemlje je na Mišačah le za eno moderno kmetijo, ki bi omogočala kmetu normalno preživetje in strokovni napredek.⁴⁷

Danes je prodajni artikel mišaških kmetov seno ali stoječa trava, glavno delo nekdanjih gospodarjev pa je v tem, da poskrbijo za urejenost svojih zemljišč in kmečkih poslopij.

Mišaške kmetije se razlikujejo od kmetij sosednjih vasi po tem, da nimajo nobene stare pašne pravice na planinah. Tako je bilo odločeno že leta 1550. Verjetno so mišaške ravnine zadoščale za število hub, ki so sestavljale mišaško kmečko srenjo in mišaški kmetje planinske paše verjetno sploh niso potrebovali. Na Vodiški planini je imelo pravico paše trinajst kmetov iz Zaloš, štirje iz Otoč, dva s Sr. in Sp. Dobrave, trije iz Ljubnega in eden z Dobrega Polja. Na seznamu upravičencev ni nobene kmetije z Mišač. Na Vodica so lahko pasli 82 dni, skupaj pa 4 krave, 5 volov, 1 junca, 2 junice in 6 telet. Pasli so lahko tudi v sosednjem gozdu. Na Kocjanarici je imelo pravico paše pet kmetov s Sr. in Zg. Dobrave in Šlibar z Mišač, vendar planine Kocjanarice ni več, ker jo je v celoti prerastel gozd. V fevdalnih časih je bila Jelovica od Vodice do Visokega vrha nad Rovtarico v lasti radovljiške graščine. Ta je uredila pašne pravice za kmetije iz svojih vasi. Zato imajo Radovljičani svojo Radovljiško planino, Mošnje Mošenjsko planino, Lipnica Lipniško planino, Ribno Ribniško planino, Mišače pa svoje planine nimajo.

⁴⁷ Junija 2006 je bilo 12 Mišačanov zaposlenih v podjetjih v rednem delovnem razmerju, samozaposlenih je bilo 11, upokojevcem 18, šolarjev in dijakov 9, študent 1.

MIŠAČE NEKOČ

Vas Mišače, domačije in prebivalci

Domnevamo, da so bile Mišače naseljene že v rimskem času, saj ima selišče vse, kar so naseljenci potrebovali. Prva stalna bivališča so ljudje zaradi varnosti postavljali na nekoliko vzvišena in suha mesta v zavetrni legi, z vodo v bližini in vedno ob robu gozda in polja, da so čuvali svoje pridelke in obdelovalno zemljo. Vse to so imeli naseljenci na ravnini nad reko na razpolago. Kakšna so bila njihova bivališča v posameznih obdobjih, so na osnovi izkopavanj v alpskem in predalpskem prostoru rekonstruirali arheologi. Rekonstruirali so keltsko, staroslovansko in kolonizacijsko hišo in dognali, da so bila bivališča v prostoru Srednje Evrope dokaj podobna.

Pred fevdalizmom, ki se je začel v 9. stoletju, je vas živela kot skupnost – *srenja*. Vaške srenje so polja povečevale in obdelovale skupno. Kasneje so si razdelili obveznosti obdelave posameznih površin in tako postopno začeli dodeljevati določena zemljišča posamezni družini. Pri tem so upoštevali številčnost družine in se glede kvalitete in oddaljenosti zemljišča ravnali po principu pravičnosti. Na ravnih predelih se je uveljavil drugačen način razdelitve zemlje kot na gričevnatih. Na gričevnatih območjih ležijo zemljišča okrog domovanja, na ravninskih predelih pa so naselje postavili ob rob obdelovalnih površin in tam hiše razporedili glede na terenske razmere. Če selišča niso ogrožali zemeljski usadi, plazovi ali povodenj, lokacije hiš ni bilo potrebno menjati. Ker na Mišačah takih pojavov ni, sklepamo, da hiše na vasi stojijo na prvotnih mestih ali z malenkostnim odmikom od prvotne lokacije, kadar so morali stavbo postaviti na novo.

Kmetijo ali grunt v lasti zemljiškega gospoda so imenovali *huba*, svojo posest pa je imel tudi vladar, to so bile kraljevske hube, imenovane *mansus*. Huba je bila z njivami in travniki vred tako velika, da je lahko družina na njej pridelala dovolj hrane zase in za dajatve zemljiškemu gospodu. Pri snovanju vasi v času prve kolonizacije, to je med 9. in 11. stoletjem, so upoštevali pravilo, da je vas velika pet do šest kmetij. Skupna last vasi oz. srenje so ostali pašniki in gozdovi. Ob zemljiški odvezi sredi 19. stoletja so srenje morale med svoje kmete razdeliti srenjske pašnike in gozdove. Srenji je ostala skupna samo pravica do planinske paše.

Mišače so tip obcestne vasi, hiše in gospodarska poslopja so na robu obdelovalnih površin in hiše so razporejene na obeh straneh poti, ki se vije skozi vas. Prepričan sem, da je prastara pot od Save v Globokem proti Dobravam in Lipniški dolini obstajala, preden so v zgornjem delu vasi začeli graditi hiše. V urbarju iz leta 1498 sta vpisani dve hubi v lasti radovljiškega gospostva, tri pa so pripadale cerkvi, skupaj torej pet hub in prav toliko stanovanjskih hiš. Urbar iz leta 1579 našteva na Mišačah sedem hub v lasti radovljiškega gospostva.

Na Mišačah je bilo šest celih hub, ostalih osem je bilo polovičnih ali tretjinskih. Njihove kmetijske površine so bile zahodno in severno od vasi. Celotno polje vasi Mišače je bilo razdeljeno na več skupin različne oblike in obsega, deloma po kakovosti tal, deloma po kolobarjenju posameznih kultur. Zgornje polje je bilo razdeljeno tako, da je dobila na njem vsaka domačija nekaj zemlje. Spodnje polje, Rodne, Voke, Strnc in Hrastje so bili razdeleženi po drugačnem principu. Vso površino Zgornjega polja so najprej razdelili v skupine in te nato razkosali na dolge in ozke, med seboj vzporedne njive. Vsaki hubi so dodelili površino v vsaki skupini, predhodno razdeljeni na parcele. Ker so v času kolonizacije že orali s plugom, so si prizadevali za čim daljše njive, ker je tako manj ozar. Zgornje mišaško polje je tipičen primer take razdelitve. Od Mišač proti zahodu sta speljani dve vzporedni poti, ena gre po robu terase in druga ob Ledinah in pod Rebrom. Njivske parcele so segale od ene do druge poti, da je bil na vsako njivo možen dostop z dveh strani.

Vas je živela in delovala kot skupnost, srenja je bila oblika skupnega upravljanja z lastnino in se je ohranila do 20. stoletja. Vodil jo je starosta, na pogovor pa so se kmečki gospodarji zbirali pod vaško lipo. V redkih vaseh so taka mesta še ohranjena, eno tako je v Vrbi. Na Mišačah je bilo mogoče tako mesto tam, kjer je sredi vasi zidano znamenje z Marijino podobo. Imenujemo ga Matijovčevo znamenje. Po franciscejskem katastru je ta trikotni del zemljišča v križišču treh poti še javno dobro, danes pa je v lasti Blekove kmetije. Ali so se tu res dobivali gospodarji in staroste srenje, ni potrjeno. Premalo tudi vemo, kako so reševali skupne vaške probleme v zadnjih stoletjih. Občine, ki naj bi urejale lokalno problematiko, so bile ustanovljene šele leta 1849.

Nekaj funkcij središčnega vaškega prostora se je ohranilo skoraj do današnjih dni. Ob znamenju, ki je na Mišačah nadomeščalo kapelo, so se некоč odvijali verski obredi. Do izgradnje mrliške vežice je tam potekal del pogrebne obreda. Razveseljivo je, da Matijovčevi iz generacije v generacijo skrbijo za znamenje. Pred leti ga je Rudi Kunstelj (Matijovc) temeljito obnovil. Dobilo je novo streho, obnovljena sta bila omet in oplesek in postavljena nova podoba Marije z detetom. Da bodo zanamci vedeli, kdaj je bilo znamenje obnovljeno, je Matijovc v podstreho znamenja spravil zapis o obnovi.

Slika 140: Na sliki se lepo vidijo kmetijske površine v nižini in gorski pašniki. (foto J. F.)

Slika 141: Izsek vojaške karte iz leta 1763. Ena pot vodi z Mišač na Dobravo, ena pa skozi Mačco na Vreče in naprej k dobravskemu mostu v Lipnici. Med Otočami in Mišačami ni povezave.

Mišaške domačije v katastrih

Terezijanski kataster

Urbarji so najstarejši vir podatkov o domačijah, ohranjeni so le za nekatera gospostva in obseg njihovih podatkov je omejen. Prve celovite podatke vsebujejo šele popisi za terezijanski kataster (TK), ki je sploh prvi kataster. Njegovo izdelavo je ukazala cesarica Marija Terezija leta 1747 v sklopu svojih reform. Nekoliko podrobneje bom opisal njegov velik pomen.

Za izvedbo davčne reforme, ki naj bi poenotila obdavčitev dohodkov od zemljišč in vzpostavila kataster, je cesarica Marija Terezija s patentom 12. 8. 1747 odredila popis »nosilcev pravnih pravic do zemlje«, popis uporabe zemljišč po kulturah, napoved dohodka in podložniških obveznosti do zemljiškega gospoda. Gre za evidenco dominikalnih in kmečkih zemljišč. Nosilci dominikalne posesti so bili prelati in samostani, župniki in benificiati, cerkve in bratovščine, župniki s primanjkljajem duhovniške plače, špitali, plemstvo, drugi lastniki, deželno knežja mesta in trgi. Spomniti moram, da kmetje, ki so navedeni kot gospodarji na posamezni kmetiji, niso bili lastniki teh zemljišč. Na Kranjskem sta bila popisana skupaj 1102 imetnika dominikalnih posesti, od tega je bilo 436 cerkvenih, 248 plemiških, 12 mest in trgov, 8 špitalov, 71 drugih lastnikov in še 321 na novo ugotovljenih lastnikov, ki so postali posestniki po prvem popisu posestnikov, ki so ga izdelali že leta 1618, to je po t. i. imenjski knjigi.

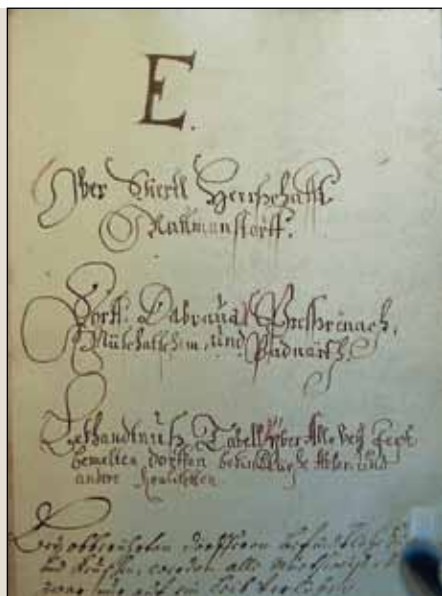
Zemljišča ob popisu za terezijanski kataster niso bila izmerjena, njihova velikost in vrednost je bila ocenjena po njihovem povprečnem letnem donosu. Napovedi o posestvih in dohodkih so morali lastniki – zemljiški gospodje – vpisovati v posebne obrazce. V glavi obrazca so bile naslednje kolone:

Posevki: pšenica, rž, ječmen, oves, lan, proso, okopavine, ajda. **Vleka:** konji, voli. **Živali – živina:** krave, biki, 1-, 2-, 3-letni junci, 1-, 2-, 3-letne telice, ovce, koze, jagnjeta. **Svinje:** svinje za razplod, prašiči pitanci. **Iz skupnih gozdov:** les za ogrevanje, les za gradnjo. **Sani za vleko ali vozovi.**

Za primer navajam podatke iz popisa za hubo cerkve sv. Andreja iz Mošenj na Mišačah, kjer je gospodaril kmet Jožef Boštjančič (Matijovc). Za to kmetijo so bili leta 1751 zapisani naslednji letni pridelki: pšenica 4 mernike, rž 7 mernikov, ječmen 2 mernika, lan 1 ?, proso $\frac{3}{4}$ mernika, okopavine 1 ?, ajda 1 mernik, konj 0, vol 1, telice 3, krave 0, svinja 1, pitanec 1, pravica do drv iz skupnega gozda 30 ?, pravica do lesa za gradnjo 2 ?.⁴⁸

48 Vprašaj označuje primere, kjer nismo uspeli določiti merske enote.

Slika 142: Terezijanski kataster iz leta 1751, lista E za hube Radovljiškega gospostva na Dobravi, Prezrenjah, Mišačah in v Podnartu.

Slika 143: Listina popisa za terezijanski kataster, 16. november 1751. Janez Žerovc, vikar Radovljiške župnije, Luka Franc Stibenek, upravnik proštjske nadarbine in Anton Lukan, mestni sodnik v Radovljici so z podpisom in pečatom potrdili pravilnost popisa kmetije cerkve sv. Petra iz Radovljice na Mišačah, kjer gospodari kmet Tomaž Pegam. S tem je popis postal pravni dokument.

Popise in revizijo so vodile lokalne komisije. Podatke je zbral in obdelal kalkulant, pregledal in overil pa jih je preglednik. Preglednik in kalkulant sta bila uradnika kresije. Prepričan sem, da bi se dalo z natančnejšim pregledom dokumentov in boljšim razbiranjem pisave ugotoviti še marsikaj zanimivega. Analiza vseh listov za posamezno hubo bi pokazala prepletenost obveznosti kmeta do različnih upravičencev, predvsem do tistih cerkvenih oseb, ki niso imele nobenih dohodkov, kot so kaplani, vikarji itd., in pokazala bi zapletene razmere za koriščenje srenjskih ali servitutnih pravic.

Terezijanski kataster je bil izdelan v letih 1748 in 1756. Arhivsko gradivo terezijanskega katastra za Kranjsko je ohranjeno skoraj v celoti in se nahaja v AS pod signaturo AS 174. Obsega 120 fasciklov in 219 knjig v dolžini 43 m, kar priča o tem, kako pomemben in celovit vir podatkov o naši preteklosti je to.

Jožefinski kataster

Jožefinski kataster (JK) je iz leta 1789. Z njim so določili katastrske občine (KO), v izmero so bile vključene vse parcele posamezne kmetije, ki imajo donos, pri izmeri in popisu je moral sodelovati tudi kmet, določili so številke parcel, popisali ledinska imena ipd. Mišače so bile vključene v KO Zaloše. V okviru posamezne KO so bila

zemljišča razdeljena na več manjših zaključenih posestnih enot, ki so jih imenovali ledine, v okviru ledin pa so opravili popis in izmero zemljiških parcel. Izmerili so vse parcele, od katerih so pričakovali kak donos. Sestavili so posestni list, ki je prvič zajel stanje nepremičnin posameznega posestnika. Takrat oblikovane KO so ostale praviloma nespremenjene do današnjih dni. Ker je v AS shranjen od Okrajne gosposke Radovljica samo kataster Leše in Podbrezje, ki je bil v uporabi samo do leta 1790, ga nisem preučeval.

Franciscejski kataster

Franciscejski kataster (FK) so izdelovali od leta 1818 do 1828. Osnova je bil JK. Izmera zemljišč je bila bolj strokovna, merilo je bilo 1 : 2880, v mestih celo 1 : 720. Izdelali so ga zaradi nove davčne regulacije. Mapa KO Zaloše ima datum 28. jan. 1827. Na zemljevidu za Mišače je v vasi vrisanih štirinajst domačij s pripadajočimi gospodarskimi poslopji. Skupaj je bilo na Mišačah takrat 28 objektov, in sicer stanovanjske hiše, hlevi, čebelnjaki, sušilnice za sadje ipd.

Slika 144: Franciscejski kataster, 1827.

Po risbi FK je imelo na Mišačah samostojno stanovanjsko hišo in od nje ločeno gospodarsko poslopje s hlevom devet kmetij oz. domačij. Od teh devetih hub so tri v lasti cerkve in sicer Koničarjeva, Matijovčeva in Blekova huba. V lasti radovljiške graščine pa sta dve celi hubi, Ažmanova in Boštjanova, in štiri polovične, Kadunčeva, Jurmanova, Krumpkova in Pošavčeva (Prešovčeva). Hiša in hlev Krumpkove polovične hube sta bili na mestu, kjer ima sedaj Franci Kosel novo hišo. Štiri hube pa so imele hišo in hlev kot eno poslopje, in sicer Tomažovčeva, Komarjeva, Poglajnova in Metelnikova

kmetija. V katastru iz leta 1827 je vrisanih še pet manjših, od hiš odmaknjenih samostojnih objektov, in sicer pri Ažmanovih, Komarjevih, Poglajnovih, Jurmanovih in pri Pošavcu. Mogoče gre za čebelnjake ali sušilnice sadja. Posebno daleč od hiše, že na robu gozda je Jurmanov objekt. Objekt za Pošavcem je bila kajža. Tloris Kadunčevih, Jurmanovih, Pošavčevih, Resmanovih in Metelnikovih stavb je majhen. Posebno zanimiv je tloris Komarjeve domačije v obliki črke Z. Sedanje Krumpkove hiše na karti še ni, kar pomeni, da je bila zgrajena po letu 1826.

Na karti je videti, da je imela srenja Mišače še veliko skupne zemlje: Hrastje, Pasenca, Ovčice, Voke, pri Materi božji in Podrsec. Zeleno so obarvani travniki in pašniki, rdečkastorjavo gozdovi, njive so oker barve in srenjska zemlja oker zelenkasta.

Reambulančni kataster

Četrty kataster je reambulančni (tudi *reambulirani kataster*) iz leta 1868 (RK). Izdelan je bil na osnovi franciscejskega. Od predhodnega se razlikuje po tem, da so terenske izmere že zelo natančne in odpravljene so številne napake predhodnega katastra. Nova izmera je bila opravljena s takrat najnovejšimi preciznimi metodami. Pri zakoličevanju in merjenju je moral sodelovati lastnik in podpisati zapisnik o mejah in izmeri parcel.

Z natančno izmero parcel in določitvijo njihovih kategorij so omogočili pravičnejše obračunavanje davčne obremenitve. V karti RK za Mišače je že vrisana trasa železnice (rdeče obarvano) in za razliko od karte FK je vnesena tudi razdelitve srenjskih zemljišč med domačije, kar se je zgodilo po odpravi fevdalizma leta 1848. Razdelitev srenjske zemlje v manjše parcele je vidna najbolj v Pasenci, na Vokah, Hrastjah in Rodnah. Leta 1853 je bil sprejet tudi patent o ureditvi služnostnih pravic.

Slika 145: Reambulirani kataster, 1868.

Mišaške kmetije v franciscejskem katastru leta 1827

Originalni kataster se nahaja v AS v Ljubljani. Protokol za Mišače ima številko 239S. Izdelavo katastra in njegovo hrambo je vodil državni urad s sedežem v Šentvidu na Koroškem, kjer so se nahajali uradi za Koroško in Kranjsko.⁴⁹

V Protokolu za Mišače, ki prikazuje stanje v letu 1826, so vpisana gospodarstva na Mišačah s hišno številko, z imenom, priimkom in hišnim imenom posestnika:

Hišna št.   Posestnik

1.   **Wohinz Johan – Tomaschovtz**
2.   **Pegann Mathias – Ashman**
3.   **Schlieber Michael – Kovnizhar**
4.   **Bostianschitsch Franz – Mathiouz**
5.   **Sittar Peter – Bostianovz**
6.   **Schlieber Peter – Blek**
7.   **Hrovath Anton – Kadunz**
8.   **Bostianschitsch Mathias – Komar**
9.   **Christophitsch Simon – Poglain**
10.   **Gogala Blas – Ressimanzheg**
11.   **Schoberl Johan – Jurman**
12.   **Wochinz Johan – Puschauz**
- 13.⁵⁰
14.   **Schaberl Gaspar – Krumpek**
15.   **Spendou Anton – Komar**
16.   **Bochinz Mathias – Schwelz**

Popisanih je šestnajst gospodarjev, čeprav je bilo hiš samo štirinajst. V nekaterih hišah sta živeli po dve družini. Ko primerjamo priimke v hišah na spodnjem delu vasi, kjer so kmetije, v različnih popisih od najstarejšega do najnovejšega, vidimo, da se gospodarji niso spreminjali, menjava gospodarjev kajž pa je bila pogosta. Imena posestnikov so ponemčena, kar je razumljivo glede na sedež urada in njegove uradnike, ki so slovensko ime zapisali v nemškem jeziku, kot so slišali oz. razumeli.

⁴⁹ Danes je uradno ime lepega starega mesta Sankt Veit an der Glan (Šentvid ob Glini), leži pa na severnem robu Gosposvetskega polja ob cesti, ki pelje iz Celovca preko Semmeringa na Dunaj.

⁵⁰ Prazna rubrika.

Mišaške kmetije leta 1868

Naslednji seznam mišaških domačij je iz leta 1868 po stanju konec leta 1867. Sestavila ga je Komisija okrajnega urada Radovljica kot seznam upravičencev do planinske paše. Na Mišačah je popisala štirinajst posestnikov. Domačije spodnjega dela vasi so: pri Tomažovcu (*pr tomážovc*), pri Koničarju (*pr koničarjə*), pri Matijovcu (*pr matijovc*), pri Ažmanu (*pr ažman*), pri Bleku (*pr blek*) in pri Boštjanovcu (*pr boštjánovc*). V seznamu je napačno napisano Boštjančič, zaradi česar so kar pri treh kmetijah na Mišačah pomotoma vpisani Boštjančič. Na zgornjem delu vasi pa so naslednje domačije: pri Komarju (*pr komárjə*), pri Kaduncu (*pr kadúnc*), pri Poglajnu⁵¹ (*pr pogvájən*), pri Krumpku (*pr krúmpək*), pri Resmanu (*pr resman*), pri Jurmanu (*pr jurman*), pri Pošavcu (*pr pošávc*, zapisano Prešovc) in nekoliko odmaknjena pri Metelniku (*pr mételnik*). Razdalja od spodnjega do zgornjega konca vasi je okrog 500 m.

Hube in srenje so imele skupne pravice do paše v planini ali do lesa v srenjski gmajni. Mišaška srenja je imela srenjski gozd, ki je segal od Save do meje z Dobravo, in srenjski

Gerechtigte Güter		in Gütern bei den L. Pächtern, die Güter zu den Pächtern	
Nr.	Namen der Güter	Nr.	in Gütern bei den L. Pächtern, die Güter zu den Pächtern
..	..	..	..
<i>Mišače</i>			
1	<i>Profing Bohinc</i>	1	<i>Profing Bohinc</i>
2	<i>Anton Pegam</i>	2	<i>Anton Pegam</i>
3	<i>Kolničar</i>	3	<i>Kolničar</i>
4	<i>Anton Boštjančič</i>	4	<i>Anton Boštjančič</i>
5	<i>Matijovc</i>	5	<i>Matijovc</i>
6	<i>Kadunc</i>	6	<i>Kadunc</i>
7	<i>Poglajen</i>	7	<i>Poglajen</i>
8	<i>Komar</i>	8	<i>Komar</i>
9	<i>Boštjančič</i>	9	<i>Boštjančič</i>
10	<i>Pošavc</i>	10	<i>Pošavc</i>

Slika 146: Prva stran popisa kmetij iz leta 1867.

51 Tudi Pogvajn.

pašnik. Ta je bil na delu Roden, v Lazu v Podrscu, v Rotu, v predelu med Resmanom in Metelnikom, v predelu Pasence, Sp. Hrastja, Ovčic in v delu Vok, v t. i. Pošavčevih Vokah. Srenjski gozd so po odloku Marije Terezije leta 1771 razdelili med hube.

Komisija okrajnega urada Radovljica je leta 1867 izdelala pravzaprav dva seznama. Prvi je spisek gozdnih parcel lastnikov z Mišač na pobočju Jelovice **pod planino Wohinka** v Plazeh in pod Jelovco (1827 zapisano **pod Illouza**, danes poznano kot Vrčica, še 1868 pa kot **rečica**). Parcele so v katastrskem uradu Kamna Gorica. Drugi seznam pa je seznam lastnikov kmetij na Mišačah in zemljiških gospostev, ki so vpisani na teh kmetijah v zemljiški knjigi Okrajnega urada Radovljica kot upravičenci. Seznama sem združil v eno preglednico, saj sta oba sestavljena po stanju v letu 1867. Priimki so bili zapisani deloma po slovensko deloma po nemško, hišna imena pa po slovensko. Popisanih je 13 hub, ki so imele gozdne parcele v Plazeh nad Vrčico, v skupni izmeri 82 johov in 461 kvadratnih klafter.⁵²

Tabela 3: Kmetije na Mišačah 1867⁵³

Hišna št.	Ime lastnika	Huba	Lastnik v zemljiški knjigi	Parc. št.	Joh	Klafter
1	Matija Bohinc – Tomažovc	1	Radovljiška graščina	445, 446	7	2451
2	Anton Pegam – Ažman	1	Radovljiška graščina	525	4	388
3	Miha in ? Šlibar – Kolničar	1	Župn. cerkev Radovljica	473, 523	10	1357
4	Anton Boštjančič – Matijovc	1	Župn. cerkev Mošnje	474, 523	8	1162
5	France Sitar – Boštjančič ⁵⁴	1	Radovljiška graščina	449, 476	16	1444
6 ⁵⁵						
7	Martin Hrovat – Kadunc	1/3	Radovljiška graščina	455, 467, 476	4	2309
8	Lovrenc Boštjančič – Komar	1/2	Radovljiška graščina	442, 472	6	1124
9	Anton Krištofič – Poglajen	1/2	Radovljiška graščina	448, 471	5	2050

52 Stare avstrijske mere so bile: 1 joh = 0,57 ha (oral, jutro), 1 klafter = 1,89 m, 1600 kvadratnih klafter je 1 joh.

53 Gospodarji in zemljiška gospodstva so bili vpisani v zemljiški knjigi kot upravičenci do paše na gozdni parceli v Plazeh oz. pod Jelovico.

54 Pravilno Boštjanovc.

55 Hišno številko 6 ima Blekova kmetija, ki jo je popisovalec zgrešil ali iz kakšnega drugega vzroka ni uvrščena v seznam. Manjka tudi h. št. 13.

Hišna št.	Ime lastnika	Huba	Lastnik v zemljiški knjigi	Parc. št.	Joh	Klaftre
10	Johan Gogala – Resmanček	1/3	Radovljiška graščina	443, 451	2	866
11	Johan Šoberl – Jurman	1/3	Radovljiška graščina	444, 450	2	1095
12	Johan Bohinc – Prešovc	1/3	Radovljiška graščina	452	1	632
13	Anton in Jožef Šoberl – Krumpec	1/3	Radovljiška graščina	464	1	98
14	Bartol Bohinc – Metelnik	1/3	Radovljiška graščina	465	2	555
15	Bartol Bohinc in finfar Špendov			470	4	932
					72 = 82	16.463 463 ⁵⁶

Iz popisa vidimo, da je bilo na Mišačah 11 hub zavezanih Radovljiškemu gospodstvu; njegov lastnik je bil grof Thurn Valsassina. Koničarjeva huba je bila zavezana fari Radovljica, Matijovčeva fari Mošnje in Blekova huba proštiji na Blejskem otoku. Leta 1867 ti vpisi v ZK nimajo nobene pravne veljave več, saj je bil leta 1848 fevdalizem odpravljen. Vpis v ZK ni registriral novega stanja verjetno zato, ker komisije za zemljiško odvezo še niso zaključile z delom niti kmečki gospodarji še niso v celoti poravnali obveznosti, ki so jim bile naložene ob priznanju lastništva nad posestjo.

Šoberl in dva Bohinca so bili tudi solastniki posestnega lista št. 470 v izmeri 4 johe in 932 kvadratnih klafter. Dostikrat se je zgodilo, da je bilo na eni hubi več delnih najemnikov ali pa je imel kdo v najemu po dve hubi. Iz Tabele 3 vidimo, da so največ gozda v Plazeh nad Vrčico imeli Sitarjevi, za njimi so bili Koničarjevi in Tomažovčevi.⁵⁷

Tloris Mišač, lega stavb, trasa in potek komunikacij skozi vas se od 19. stoletja do danes niso skoraj nič spremenili. Med 1826 in 1868 sta se zgodili samo dve spremembi. Leta 1868 približno na tistem mestu, kjer ima danes novo hišo Franc Kosel, ni več manjše hiše in hleva, ki sta bila tam leta 1827 vrisana v franciscejskem katastru – mogoče sta zgoreli. Druga sprememba je nova Krumpkova hiša. Od leta 1868 do 1980 na Mišačah niso zgradili nobenega objekta več, ki bi stal na novi lokaciji, niti niso nobenega objekta podrli. Opozarjam na še eno posebnost. Na karti iz leta 1868 ni sedanje ceste proti Globokemu, čeprav vemo, da je pot, ki je speljana po tej trasi, v uporabi vsaj 100 let. Prvič je bila izmerjena in zarisana v kataster šele leta 1990, pred tem pa je bil v zemljiški knjigi na zemljiščih, preko katerih trasa poteka, vpisan gozd in lastniki domačije z Mišač.

⁵⁶ 1 joh = 1600 kvadratnih klafter.

⁵⁷ Od leta 2009 dalje nimajo Mišačani v Plazeh v območju kamnoloma nobene gozdne parcele več, saj jih je upravljalec kamnoloma Cestno podjetje Kranj odkupilo in zanje preplačalo tržno ceno za 3-krat.

Povzetek

Urbar radovljiškega gospodstva iz leta 1498 navaja, da imajo na Mišačah dve hubi, kjer sta kmeta Jakob in Ahac. V naslednjem urbarju iz leta 1579 je na Mišačah zabeleženih že 7 domačij, in sicer dve celi hubi in pet polovičnih hub. Na celih hubah sta bila kmeta Peter Varl in Marko Boštjančič, na polovičnih pa so bili Marko Kordež, Hilarij Pintar, Simon Šuster, Lovro Rozman in Peter Šlibar. Obstajale so še tri cerkvene hube, vendar imena kmetov niso poznana. Po popisu iz leta 1754 je na Mišačah v štirinajstih hišah živelo 88 prebivalcev. Njihovi priimki so bili: Rozman, Bohinc, Bric, Debelak, Kodras, Globočnik, Boštjančič, Košir, Poglajen, Šlibar in Novak. Manjka Pegam, ki je tri leta pred tem popisom vpisan kot kmet na kmetiji cerkve sv. Petra iz Radovljice, in gre pri popisu za napako. Naslednji je seznam gospodarjev in kmetij iz franciscejskega katastra leta 1827. Tedaj je bilo na Mišačah šestnajst hišnih števil in tudi toliko posestnikov. Sledi seznam mišaških domačij leta 1867, ki ga je sestavila Komisija okrajnega urada Radovljica in zajema 14 upravičencev do planinske paše. Hišna imena so bila v nekaterih primerih zapisana nekoliko drugače kot danes.

Po letu 1867 so se nekatere mišaške kmetije začele širiti z odkupom posameznih parcele od ostarelih ali zadolženih sosedov; ta proces poteka še danes. Nekaj primerov:

- Kmetija Matijovc je bila večja kmetija v lasti mošenjske cerkve: prvotno je bil lastnik Boštjančič, kupec Maurer, dedoval Nartnik, za njim Kunstelj. Od ostarelih Boštjančičevih potomk so večino zemljišč, preden je ostanek kmetije kupil Maurer, pokupili Koničar, Blek in Boštjanovc.
- Kmetija Blek: Bohinc in Dovžan sta prodala Nacu Ovseniku iz Popovega, sedaj ima kmetijo sin Rafael Ovsenek.
- Kmetija Krumpek: Gašper Šoberl (kasneje Boštjančič) je po 2. svetovni vojni prodal kmetijo državi, hišo je kupil Pirih iz Kladja, kmetijska zemlja je sedaj vrnjena Stanetu Boštjančiču (Krumpkovemu z Mišač), ki živi v Besnici.
- Kmetija Jurman: Johan Šoberl (Mohorič) je prodal Nacu Ovseniku z Mišač, sedaj je gospodar sin Marjan Ovsenik, del zemlje od Jurmanove kmetije je kupil Kosel.
- Kmetija Kadunc: Hrovat je prodal Demšarju iz Mošenj, del zemljišč je kupil Kosel.
- Metelnikova hiša: Bohinc, zatem Rozman, sedanji lastnik Rajko Kalan.

Tabela 4: Gospodarji Mišaških domačij 1827 in 1867

Hišna št.	1827	Lastnik ⁵⁸	1867
1	Bohinc Johan – Tomažovc	RG	Bohinc Matija – Tomažovc
2	Pegam Matija – Ažman	RG	Pegam Anton – Ažman
3	Šlibar Mihael – Kolničar	ŽCR	Šlibar Miha – Kolničar
4	Boštjančič Franc – Matijovc	ŽCM	Boštjančič Anton – Matijovc
5	Sitar Peter – Boštjanovc	RG	Sitar Franc – Boštjanovc
6	Šliber Peter – Blek	PBo	Dovžan Anton – Blek in finfar Šliber Lovrenc – Blek
7	Hrovat Anton – Kadunc	GR	Hrovat Anton in Martin – Kadunc
8	Boštjančič Matija – Komar	GR	Boštjančič Lovrenc – Komar
9	Krištofič Simon – Poglajen	GR	Krištofič Anton – Poglajen
10	Gogala Blaž – Resmanček	GR	Gogala Johan – Resmanček
11	Šoberl Johan – Jurman	GR	Šoberl Johan – Jurman
12	Bohinc Johan – Prešovc	GR	Bohinc Johan – Prešovc
13	Šoberl Gašper – Krumpek	GR	Šoberl Anton in Jože – Krumpek
14	Bohinc Matija – Metelnik	GR	Bohinc Bartol in finfar Špendov Anton – Metelnik
15	Špendov Anton – Komar	GR	Ni vpisano.
16	Bohinc Matija – Švelc	GR	Ni vpisano.

58 Lastniki: Radovljiško gospostvo (RG), Župnijska cerkev Mošnje (ŽCM), Župnijska cerkev Radovljica (ŽCR), Proštija Blejski otok (PBo).

ŽIVLJENJE IN KMETOVANJE PO 2. SVETOVNI VOJNI

Še preden se je druga svetovna vojna končala, je oblast začela popisovati škodo. V začetku so stanje po navodilih partizanov ugotavljali krajevni narodni osvobodilni odbori (KNOO), ki so jih leta 1945 preimenovali v KNO in zatem v KLO – krajevne ljudske odbore. Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota za Gorenjsko v Kranju, hrani arhiv KLO Srednja Dobrava od leta 1945 dalje. Arhivsko gradivo je zloženo v 23 škatel in skupaj ga je kar 1,5 m. Vsebuje različne dokumente, ki jih je ustvaril ali prejel KLO. Ko sem preverjal arhivirani material, se nisem mogel dovolj načuditi, kako vestno so takrat vodili administracijo. Med dokumenti so popisi materialnega stanja po vaseh in domačijah, iz katerih spoznamo razmere povojne dobe, razni sezname, priporočila, mnenja itd., npr.: naročilnica za petrolejske nakaznice s seznamom oseb, nakaznica za čevlje s seznamom prejemnikov, seznam tistih, ki morajo dobiti šipe (pripisane so tudi mere), seznam kadilcev, priporočilo, da lahko nekdo kupi prašiča, zaprosilo, če lahko nekdo skuha žganje itd. Vmes so moralno politične ocene razmer v kraju, osebne karakteristike, seznam pogrešanih oseb itd. Mene so zanimala predvsem poročila, ki prikazujejo materialno in socialno stanje na Mišačah in v sosednjih krajih. KLO Srednja Dobrava je pokrival vasi Zg., Sr. in Sp. Dobrava, Mišače, Brezovica, Lipnica in Otoče.

Tabela 5: Začasni kmetijski popis, Mišače 10. 6. 1945

Kultura v kg	Mišače		Pegam	
	1945	Pred vojno	1945	Pred vojno
Pšenica	648	1078	90	90
Rž	136	196	30	30
Ječmen	186	306	40	40
Oves	90	89	10	0
Proso	15	15	3	3
Koruza	19	39	3	3
Krompir	2990	4350	400	400
Fižol	19	32	2	2

	Mišače		Pegam	
Živina kom.				
Govedo	29	61	4	5
Prašiči	21	61	2	3
Konji	1	4	0	0
Oslji, mezgi	2	1	0	0

Tabela 6: Popis kmetijskega orodja in strojev 1. 12. 1945

Priimek in ime	Hiš- na št.	Slamoz. ročna	Slamoz. motorna	Posne- mal.	Brzopar.	Gnojna črpalka	Kmečki voz brezležajev	Elektro- motor	Krožna žaga	Kotel za žganjek.
Bohinc Janez	1	1	1	1	1	0	3	1	1	0
Pegam Anton	2	1	0	0	0	0	1	1	1	0
Šlibar Janez	3	1	1	0	1	1	2	1	1	0
Maurer Joža	4	1	0	0	0	0	1	1	1	0
Sitar Filip	5	1	1	1	1	1	2	1	1	1
Zaplenjeno	6	0	1	0	0	0	1	0	0	0
Vovk Joža	7	1	0	0	0	0	1	0	0	0
Boštjančič Janez	8	1	0	1	1	0	1	1	0	0
Pečnik Krista	9	1	0	1	1	0	1	1	0	0
Koselj Anton	10	1	1	1	1	1	2	1	1	1
Mohorič Marija	11	1	1	0	0	0	1	1	1	0
Vidic Janez	12	1	0	0	0	0	1	0	0	0
Boštjančič Julija	14	1	0	0	1	0	1	0	0	1
Zaplenjeno ⁵⁹	15	1					1			
Skupaj Mišače		12	5	5	7	3	18	9	7	3

Tabela 7: Mišačani so konec leta 1945 razpolagali z naslednjim orodjem in stroji⁶⁰

Vrsta orodja	Sedanje stanje	Primanjkuje za 1 leto	Vrsta orodja	Sedanje stanje	Primanjkuje za 1 leto
Železni plug	5	5	Sadni mlin	1	1
Leseni plug	5	0	Stiskalnica	1	0
Kultivatorji	0	3	Sadna škrop.	0	1
Okopalniki	2	2	Slamozelnice roč.	12	2
Osipalniki	5	2	Slamozelnice mot.	1	5
Njiv. brane žel.	0	2	Reporeznice roč.	1	1
Njiv. brane les.	11	0	Reporeznice mot.	0	1
Trav. brane	2	2	Gnojnične črpalke	0	4
Valjar njivski	1	0	Posnemalnik	1	4
Kosilnica	0	2	Lažji kmečki voz	18	1

59 Najemnik Franc Lokar.

60 3. dec. 1945. Podpisani Jože Debelak, predsednik KLO, Slavka Pirc, tajnica, in Alfonz Pogačnik.

Vrsta orodja	Sedanje stanje	Primanjkuje za 1 leto	Vrsta orodja	Sedanje stanje	Primanjkuje za 1 leto
Vejalnik za žito	11	1	Elektromotorji	4	5
Kotli za žganjek.	3	1	Mlatilnice	3	0
Brzoparilnik	0	7	Mlin za zdrob mot.	1	0

Tabela 8: Popis živine leta 1946⁶¹

Priimek in ime	Hiš. št.	Konji	Krave in telice	Voli	Govedo skupaj	Ovce, koze	Prašiči	Perutn.	Čebel. panji	Betonska gnojna jama z gnojnico	Bet. gnoj. jama brez gnojnice
Bohinc Janez	1	0	4	1	5	0	2	10	0	0	0
Pegam Anton	2	0	3	1	4	0	2	9	0	1	0
Šlibar Janez	3	1	6	0	6	0	3	7	0	1	0
Maurer Jožef	4	0	2	0	2	0	1	8	0	0	0
Sitar Filip	5	1	5	0	5	0	6	18	0	1	0
Filipčič Franc	6	0	0	0	0	0	1	3	0	0	0
Volk Jožef	7	0	2	1	3	0	1	3	0	0	0
Boštjančič Janez	8	1	3	0	3	0	2	8	0	1	0
Pečnik Krista	9	0	1	1	2	0	3	10	0	0	1
Koselj Anton	10	0	2	1	3	2	2	8	0	1	0
Mohorič Marija	11	1	2	0	2	0	0	3	0	0	1
Vidic Janez	12	0	2	0	2	0	1	3		0	0
Boštjančič Julijana	14	0	0	0	0		1	4	0	0	0
Skupaj Mišače		4	32	5	37	2	24	83	0	5	2

KLO Srednja Dobrava je 24. 7. 1946 okrajnemu ljudskemu odboru (OLO) Jesenice, Odsek za gospodarstvo, odgovoril na okrožnico in predstavil ključne gospodarske probleme v vaseh:

Živinoreja se do sedaj še ni povzpela na predvojno stanje, ker je bilo 24 družin izseljenih za štiri leta in je sedaj njihovo gospodarstvo na precej nizki stopnji. Za nabavo nimajo denarja, kredita si ne upajo vzeti, letošnji pridelek sena je tudi slab. Pašništvo je do sedaj zelo slabo urejeno in kmetje vsega KLO, razen Otoč, nimajo nobene planine. Zaprošilo pa se je že potom zapisnika KLO, da se pridobijo stare izgubljene pravice, tj. Bodlajka, Kocjanarca in parc. št. 4, 5 in 6;⁶² te parcele so bile svoječasno planine za vasi našega KLO, potem pa so bile oddane in zaraščene oz. posekane. Popolnoma in brez škode bi se sedaj lahko uredila pašniška planina za vasi tukajšnjega KLO. S tem bi kmet lažje

61 Popis je sestavil Filip Sitar, podpisal pa predsednik KLO Jožef Debelak (Statistični urad RS).

62 Verjetno so mišljeni oddelki.

vzrejal živino. Obdelovanje polja s traktorji za naš delokrog ne odgovarja in tudi na nakup kmetijskih strojev za zdaj ni misliti, ker primanjkuje denarja in ima vsak kolikor toliko svojega orodja. Glede podjetij se pripominja, da bi bila zelo potrebna in tudi primerna razširitev tekstilne zadruga v Otočah. Ker je že v popravilu otoški savski most, bo dobro za promet in v bližini je železniška postaja. S to razširitvijo bi bil to velik korak za gospodarski napredek za naš kraj. Hudournik Lipnica je še v regulaciji, ki še ni dokončana. Hiša Alojzija Bohinca z Mišač, ki spada pod narodno imovino, se predlaga, da bi bila tukajšnjemu za ubožnico. Če pa v prvem trenutku ne bi bilo kakšnega ubožca, bi se oddala v izkoriščanje za skupno oz. krajevno korist.⁶³

Zanimivi so tudi splošni podatki za privatna kmetijska gospodarstva na območju NOO oz. KLO o stanju živine in sadnega drevja.

Tabela 9: Prvi popis sadnega drevja 1. 2. 1945

	Jablane	Hruške	Češnje	Orehi	Slive
Območje NOO	1818	837	217	211	234
Mišače	458	167	12	44	19
Anton Pegam	22	5	2	6	6

Živina (kom.): konji 25, mula 1, goved 234, ovce 54, koze 6, prašiči 149, kunci 45, kokoši 623, race 10 in čebelji panji 69. **Sadje** (kom.): jablane 2730, od tega rodnih 1263, hruške 1120 – rodnih 539, slive 717 – rodnih 275, češnje 270 – rodnih 128 in orehi 331 – rodnih 147 kom.⁶⁴

Tabela 10: Kmetovalci in kmetije na Mišačah, stanje leta 1951

Priimek in ime	Hiš. št.	Članov gosp.	Površina celotna ha	Od tega gozd ha	Elektr. stanov.	Elektr. kmetij.	Stan. m ²	Hlev m ²
Bohinc Ivana Janez	1	2	14,97	5,94	da	ne	62	60
Pegam Antona Anton	2	6	8,62	4,29	da	da	66	25
Šlibar Ivana Jožef	3	3	34,84	20,63	da	da	112	60
Maurer Jakoba Jožef	4	1	2,38	0,97	da	ne	62	12
Sitar Petra Filip	5	11	22,05	13,75	da	da	94	40
Rozman Ferdinand ⁶⁵	6	7	10,61	5,87	da	da	102	60
Volk Franca Jožef	7	2	3,01	1,95	da	ne	62	12
Boštjančič Jožef Janez	8	7	11,79	6,35	da	ne	45	40

63 Pismo sta podpisala predsednik KLO Joža Debelak in član odbora Joža Resman.

64 Splošno stanje na območju KLO Srednja Dobrava (Statistični urad RS, popis 15. 1. 1951).

65 1950 vpisana Gabrijela Rozman in dediči.

66 In Pečnik Ciril.

Priimek in ime	Hiš. št.	Članov gosp.	Površina celotna ha	Od tega gozd ha	Elektr. stanov.	Elektr. kmetij.	Stan. m ²	Hlev m ²
Rožič Janeza Krista ⁶⁶	9	6	5,22	2,71	da	da	88	40
Koselj Antona Anton	10	4	6,41	3,47	da	da	34	30
Mohorič Antona Marija	11	2	4,96	2,45	da	ne	52	16
Vidic Andreja Janez	12	5	2,08	0,48	da	ne	85	16
Žust Gašper Matevž ⁶⁷	13	4	5,51	0,72	da	ne	58	20
Hainrichar Frančiška	14	3						
Skupaj Mišače		63	135,45	69,58				

Današnje stanje površin pri posamezni kmetiji pri večini bistveno ni spremenjeno, prodana so bila zemljišča pod h. št. 11 in 13, kupci so bili Mišačani.

Tabela 11: Struktura kmečkih gospodarstev⁶⁸

	ha	2 do 5	5 do 8	8 do 10	10 do 15	> 15	Brez lastne zemlje	Nekmetje	Skupaj
Gospodarstva	št.	11	17	5	8	10	6	49	108
Članov družine	št.	38	74	19	35	71	34	222	493
Skupna površina	ha	42,35	108,95	46,39	97,04	219,22	0	141,26	657,49
Obdelovalna	ha	14,27	50,24	18,85	38,27	91,33	0	59,74	274,17

Iz statističnega popisa na dan 15. 1. 1951 za KO Srednja Dobrava oz. vasi Zg., Sr., Sp. Dobrava, Lipnica, Brezovica, Mišače in Otoče povzemam naslednje sumarne podatke:

89 kmečkih gospodarstev, 393 članov gospodarstev, skupna površina 636,74 ha, od tega 90,11 ha njiv in vrtov, 3,9 ha sadovnjakov, 104,87 ha travnikov, 72,64 ha pašnikov in košenice, 347,95 ha gozdov, neplodnih 17,27 ha. Pridelava (ha): žita 50,91, koroza 8, vrtnine 19,70, ind. rastline 1,71, krmne rastline 15,39, prahe in neobdelano 0. Orodje (kom.): 26 tovarniških plugov, 25 domačih plugov, 1 žetveni kosilni stroj, 0 sejalnic, 19 mlatilnic, 62 slamoreznic, 0 traktorjev. Električna za razsvetljavo 87 gospod., brez elektrike 2 gospod., električna za kmetijstvo 32 kmetij, brez elektrike za kmetijstvo 37 kmetij. Skupaj 6303 m² stanovanjskih površin, 1980 m² hlevov. Skupaj 28 konj, od tega 24 vprežnih, 1 mula, 239 govedi, od tega 37 volov, 137 krav, 3 delovne krave in 2 bika za pleme. 65 čebeljih panjev, 696 kokoši, 73 kuncev, 192 prašičev, 66 ovc in 11 koz.

Prilagam nekaj dokumentov iz arhiva KLO Srednja Dobrava v Gorenjskem muzeju, iz katerih spoznamo, s kako različnimi zadevami se je ukvarjala oblast in s kakšnim težavami so se ubadali prebivalci.

67 1952 Boštjančič Janez.

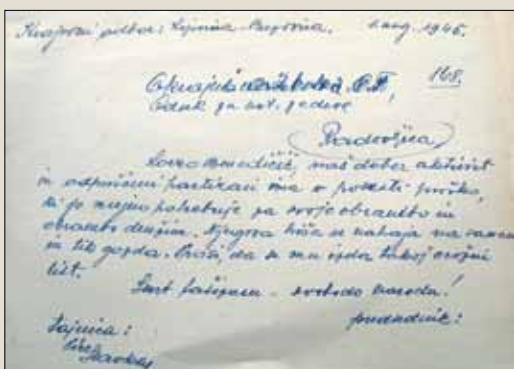
68 KLO Srednja Dobrava, 1949, Statistični urad RS, stanje 15. 1. 1949.

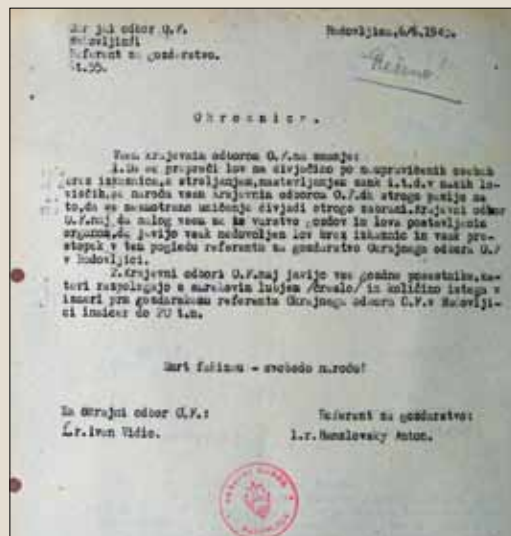
Slika 158: Prošnja za izstavitve nakaznice za žeblje.

Slika 160: Vloga za orožni list.

Slika 162: Odločba o ocenitvi vojne škode.

Slika 159: Okrožnica.

Popis kmetijskega orodja in strojev
po obsegu na dan 31. 12. 1946

Št.	Vrsta	Število	Opomba	Št.	Vrsta	Število	Opomba
1	Črna železna orodja	1		1	Črna železna orodja	1	
2	Črna železna orodja	1		2	Črna železna orodja	1	
3	Črna železna orodja	1		3	Črna železna orodja	1	
4	Črna železna orodja	1		4	Črna železna orodja	1	
5	Črna železna orodja	1		5	Črna železna orodja	1	
6	Črna železna orodja	1		6	Črna železna orodja	1	
7	Črna železna orodja	1		7	Črna železna orodja	1	
8	Črna železna orodja	1		8	Črna železna orodja	1	
9	Črna železna orodja	1		9	Črna železna orodja	1	
10	Črna železna orodja	1		10	Črna železna orodja	1	
11	Črna železna orodja	1		11	Črna železna orodja	1	
12	Črna železna orodja	1		12	Črna železna orodja	1	
13	Črna železna orodja	1		13	Črna železna orodja	1	
14	Črna železna orodja	1		14	Črna železna orodja	1	
15	Črna železna orodja	1		15	Črna železna orodja	1	
16	Črna železna orodja	1		16	Črna železna orodja	1	
17	Črna železna orodja	1		17	Črna železna orodja	1	

Slika 161: Popis kmetijskega orodja.

DANAŠNJE MIŠAČE IN PREBIVALCI

Vse mišaške domačije so najbrž starejše od 300 let. Število stavb se na Mišačah v zadnjih dveh stoletjih ni povečalo in tudi število stanovanj je ostalo približno enako. Šele v 60. letih 20. stoletja, ko je bilo v okoliških krajih lahko dobiti službo, mlade družine pa so želele ostati doma in pomagati na kmetiji, se je začelo povečevati število stanovanj, in to s preureditvijo hiš ali nadomestno gradnjo. Gradnja nove hiše ni bila mogoča, ker je vas spadala med tiste redke kraje v radovljiški občini, kjer zunaj obroča naselja ni bilo mogoče pridobiti dovoljenja, med hišami pa ustreznih zemljišč tisti, ki bi radi gradili, niso imeli. Šele po letu 1980 so pričeli z gradnjo novih hiš, tako da imamo zdaj 20 stanovanjskih objektov s 26 stanovanji. Od 20 objektov sta 2 brunarici.

Slika 163: Stavbe in hišne številke na Mišačah leta 2009 (<http://www.geopedia.si>).

Na zemljevidu Mišač z Geopedije so stanovanjski objekti obarvani rumeno, gospodarska poslopja in drugi pomožni objekti rdeče, z modro barvo pa so označene stavbe z mešano uporabo. Karta v tem delu ni dosledna, saj je v primerih, kjer se v naravi gospodarski in stanovanjski del držita skupaj (št. 1, 6, 9 in 10), celoten objekt obarvan z rumeno barvo. Čuvajnica s št. 15 se nahaja izven prikazane površine.

Stavbe so večinoma v dokaj dobrem stanju, kar pomeni, da so jih Mišačani v preteklosti vzdrževali, obnovljali in prezidavali. V zadnjih štiridesetih letih so skoraj vse stanovanjske stavbe doživele večje ali manjše predelave, nekatere samo v notranjosti in manj na zunaj. Eni so obnovili fasade, zamenjali okna in kritino, dodali manjši prizidek, drugi pa so šli v temeljito predelavo, stare hiše celo porušili (Blekovi, Komarjevi, Jurmanovi in Metelnikovi) in jih nadomestili z novimi. Komarjeva porušena hiša je bila pritlična in enostanovanjska, njen tloris je bil L. Tloris nove hiše je večji od porušene. Blekova stara hiša je bila enonadstropna in dvostanovanjska, stala je na mestu, kjer je sedaj hlev. V stanovanjski objekt z mizarsko delavnico v pritličju so Blekovi predelali gospodarsko poslopje in dodali še enonadstropni prizidek za dodatno stanovanje. Novo hišo in novo gospodarsko poslopje so na mestu porušeni poslopj zgradili pri Jurmanovih. Metelnikovo hišo s hlevom v podaljšku je porušil prvotni kupec, ki pa gradnje ni zastavil in je gradbišče prodal sedanjemu lastniku Kalanu, ki postopno dokončuje novo, že vseljeno hišo. Matijovčevi so svojo nekdanjo enostanovanjsko pritlično hišo z nadzidavo predelali v enonadstropno.

Ažmanovi so v sedemdesetih letih v pritlični enostanovanjski hiši predelali podstrežje v dodatno stanovanje. Zunanjih dimenzij stavbe zaradi tega niso povečali. Posegli so tudi v gospodarsko poslopje. Del, kjer je bil prvotno hlev, so predelali v večnamenski objekt in na drugem koncu stavbe, na mestu nekdanje šupe in drvarnice, zgradili nov hlev. Tomažovčevi so v 80. letih povečali hlev in senik, stanovanjska stavba pa je bila že pred tem enonadstropna. Po opustitvi kmetovanja postopno celo stavbo spreminjajo v večstanovanjski in poslovni objekt. Kadunčevi so podrli malo gospodarsko poslopje ob stari hiši in zgradili na tem mestu novo hišo, ki še ni dokončana za vselitev. Stana in Žiga Sitar sta blizu domače hiše leta 2008 sezidala novo stanovanjsko hišo, ki bo vseljena predvidoma leta 2009. Boštjanovi so svoji hiši v 70. letih prizidali manjši enonadstropni prizidek. Krumpkova, Resmanova, Poglajnova in Pošavčeva hiša niso doživele nobenih zunanjih posegov.

V preteklih tridesetih letih je bilo na Mišačah zgrajenih devet novih stanovanjskih hiš. Kot nadomestne stavbe so bile zgrajene štiri: hišna številka 6 – Blekova predelava gospodarskega objekta, h. št. 7 – Kadunčeva na mestu odstranjenega gospodarskega poslopja, h. št. 8 – Komarjeva in h. št. 14 – Metelnikova namesto podrti stare hiše. Na stavbišču, na katerem že 160 let ni bilo objekta, je zgradil novo hišo Franc Kosel, hišna št. 11 a. Na novi lokaciji so bile zgrajene štiri hiše: hišna številka 5 – Stana in Žiga Sitar, h. št. 12 a – počitniška brunarica Preuss, h. št. 16 – Rožič in Pirih in h. št. 17 – Toporiš.

Naslednji podatki niso uradni. Danes na Mišačah vključno z mano živi devetinšestdeset oseb. Od teh so trije na Mišačah samo preko vikenda in v času dopusta. Konec leta 2008 je bilo na Mišačah 14 oseb mlajših od 15 let.

Večino časa sta nenaseljeni dve stavbi (Poglajnova in Angležev vikend) ter železniška čuvajnica, ki ni več primerna za bivanje. Čuvajnice so bile nekdanje vedno naseljene. Naloga »mišaškega« čuvaja je bila kontrola železniškega mosta. Zadnji železniški progovni delavec je opustil stanovanje v čuvajnici pred tridesetimi leti in se preselil v prostore ŽP Globoko.

V zvezi s čuvajnico in njenimi nekdanjimi prebivalci me je pri pregledovanju *statusa animarum* prevzel podatek o družini, ki je tam živela konec 19. stoletja, ko je hiša imela številko 14. To je bila družina Primoža Beguša, žena je bila Jera, roj. Jenštrle. V letih od 1871 do 1894 se jima je rodilo osem sinov in osem hčera. Kakšna je bila nadaljna usoda te družine, nisem ugotavljal.

Tabela 12: Domačije in družine na Mišačah leta 2008

Hišna št.	Hišno ime	Priimki	Št. stanovalcev	Pod 15 let
1	Tomažovc	Babič, Mikolič	7	1
2	Koničar	Šlibar, Bertoncelj	4	2
3	Matijovc	Kunstelj, Bergant	6	2
4	Ažman	Gašperšič, Blaznik	8	1
5	Boštjanovc	Sitar	3	
5a	Sitar	Sitar	še ni naseljena	
6a	Blek	Ovsenek	4	
7	Kadunc	Demšar, Toporiš	6	2
8a, b	Komar	Boštjančič, Kajfež	5	
9	Poglajen	Pečnik	občasno	
10	Krumppek	Pirih	1	
11	Resman	Kosel	1	
11a	Nova hiša	Kosel	3	
12	Jurman	Ovsenek ⁶⁹	4	
12a	Brunarica	Preuss	0	
13	Pošavc	Vidic	5	
14	Metelnik	Kalan	2	
15	Žel. čuvajnica		nenaseljena	
16	Na Rodnah	Pirih	6	4
17	Toporiš	Toporiš	4	2

Tabele, kot je zgornja, nič ne povejo o nas Mišačanih. V monografiji o družinskih razmerah nisem imel namere podrobno pisati, ker bi moral vsako družino poprositi za soglasje in sodelovanje in ker vem, da bi bil odziv različen.

⁶⁹ Brata se pišeta eden Ovsenek, drugi Ovsenek.

Nekaj splošnih ugotovitev o sedanjem stanju na Mišačah:

- Delež otrok in mladoletnih v skupnem številu prebivalcev je majhen in bo verjetno ostal tak še precej let.
- Število prebivalcev se zaradi priseljevanja ali odseljevanja ne bo bistveno spreminjalo, prav tako ne zaradi umrljivosti in rojstev.
- Dosežena starost in umrljivost ne odstopata od povprečja na Gorenjskem; leta 2009 je Jožefa Kosel (Resmanova Pepa) slavila 100 let.

AŽMANOVA KMETIJA 1751–2008

Kmetija Tomaža Pegama 1751

Najstarejši poznani pisni dokument o kakšnem Ažmanovem predniku je vpis poroke iz leta 1608. Najstarejša listina s podatki o sedanji Ažmanovi kmetiji in takratnem gospodarju Tomažu Pegamu pa nosi datum 16. november 1751.⁷⁰

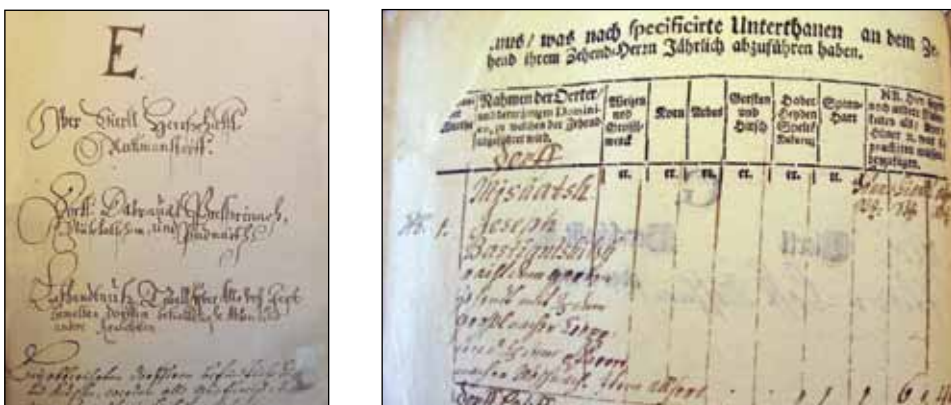
Kdo je bil Tomaž Pegam, ki je leta 1751 gospodaril na kmetiji? V predhodnih poglavjih smo izvedeli, da so na kmetiji prvotno gospodarili Ažmani in je po njih kmetija dobila ime. Janez Pegam, ki se je okoli l. 1647 poročil s Heleno, vdovo Tomaža Ažmana z Mišač, kakor je vpisano v matično knjigo fare Mošnje, je prvi Pegam na Mišačah. Janez in Helena sta imela sina Tomaža Pegama, ki se je rodil leta 1662 in umrl 27. 6. 1752 v starosti 90 let. Tomaž Pegam se je 17. 3. 1691 poročil z Ivano Mežan z Dobrave in imela sta 6 otrok. Prvi je bil sin Tomaž, hčerkam pa sta dala imena Uršula, Margareta, Elizabeta, Terezija in Helena. Ta Tomaž je torej leta 1751 gospodaril na kmetiji in je bil v letu popisa star 60 let, njegov oče, ki je umrl naslednje leto, pa 89 let.

AS hrani celotno gradivo terezijanskega katastra. Arhivar iz čitalnice mi je pomagal, da sva določila gradivo za pregledovanje. Po podatkih franciscejskega katastra iz leta 1826 je na kmetiji Radovljiškega gospostva na Mišačah gospodaril Matija Pegam, zato sem zaprosil arhivarja, da mi najprej pripravi listine o posesti radovljiške graščine (škatla 192). Dva dni sem listal veliko debelo knjigo popisov graščinske lastnine, vendar kmetije na Mišačah z gospodarjem Pegamon na veliko razočaranje nisem našel.

Nato sem začel pregledovati popise cerkvene posesti, saj so po podatkih franciscejskega katastra bile na Mišačah tri kmetije v lasti treh cerkva. Nadejal sem se Pegamove najti v enem od teh popisov. Najprej sem pregledal listine farne cerkve sv. Andreja iz Mošenj (AS 174, 177). Pegamove kmetije med popisanimi posestvi nisem našel. Mošenjska farna cerkev je imela v vsaki vasi, ki je spadala v faro, večinoma po dve kmetiji, v Vrbnjah celo tri. Na Mišačah je imela v lasti kmetijo, kjer je zapisan kot *sedanji* gospodar – »der jezigen Wirte an der Realitaten« – Jože Boštjančič.

---

70 Gl. sliko 143.

Slika 164 in 165: Farna cerkev sv. Andreja iz Mošenj je imela kmetijo na Mišačah, gospodar je bil Jože Boštjančič.

Ažmanovo kmetijo sem končno našel v knjigi popisov posesti farne cerkve sv. Petra iz Radovljice (AS 177). Če nisem kaj zgrešil, je Pegamova kmetija na Mišačah obravnavana kar na 17 straneh popisov uvodnih strani in tabel.

Slika 166 in 167: Iz popisov posesti farne cerkve sv. Petra v Radovljici 16. novembra 1751 in pečat mestnega sodnika v Radovljici.

V arhivski čitalnici se nisem poglobljaj v vsebino zapisov, temveč sem liste fotografiral in sem vsebino nato preučeval doma, kjer sem z uporabo računalnika lahko posamezne dele zapisa povečal in tako lažje ugotavljal vsebino. Težave pri fotografiranju je povzročala debelina knjige, saj brez tuje pomoči srednjega dela knjige v pregibu ni bilo mogoče fotografirati, zato kasneje marsičesa nisem mogel razbrati. Popisni listi posesti vsebujejo veliko zanimivih podatkov, iz katerih lahko za vsako kmečko gospodarstvo

Slika 168: Seznam letnih dajatev Pegamove kmetije cerkvi sv. Andreja, lastniku hube na Mišačah.

posebej ali za celo vas skupaj povzameš, kaj so pridelovali, kje in koliko so se lahko oskrbeli z lesom, kakšne in do koga so imeli dajatve v denarju, pridelkih, delovni ali vozni tlaki itd. Podrobnejše preučevanje Pegamove kmetije odlagam za drug čas.

V dokumentu *Realiteten in Dorf Meshatzh* (16. februar 1751) se nam pozornost takoj usmeri na ledinska imena, ki so sicer v drugačni pisavi, vendar so presenetljivo podobna današnjim.

Tabela 13: Ledinska imena Ažmanove kmetije iz popisa leta 1751 in danes

1751	2008	Opomba
Per Snameno	Pri Znamenju	Križ na Zgornjem polju.
V Stermeze	V Strncu	
Pod pošenzo	Pod Pasenco	Pod Pasenco danes Ažmanovi nimajo zemlje.
Na Vogle	V Voglu	Tam danes Ažmanovi nimajo zemlje.
Pod plafsam	Pod Plazom	Danes Ažmanovi tu nimajo zemlje.
na ouzicah	Na Ovčicah	Danes so Koničarjeva.
V pašsanze	V Pasenci	Danes je Koničarjeva.
na te Veliki niue	Ime ni v uporabi.	Ni jasno, katera njiva je mišljena.
Am Hausgarten	Na vrtu (pri hiši)	Tega ima še danes Ažmanova hiša.

Poleg teh imen so v spisku površin vpisani še travniki: *Rain* (verjetno Rot, ki je bil srenjski pašnik) in *na Lokah* – danes Voke. Vpisane so tudi gozdne površine, kjer je imela kmetija pravico do drv in lesa za gradnjo: *u Stermeze, Jellouza, Vershiza (1/2 Tag von Dorf)* in *Vreje* (verjetno Vreče).

Slika 169: Popisni list iz leta 1751, Pegamova kmetija - huba cerkve sv. Petra iz Radovljice.

Ko primerjamo sedanje Pegamove (Ažmanove) in Šlibarjeve (Koničarjeve) posesti s tistimi na seznamu leta 1751, nam ledinska imena pomagajo ugotoviti, da sta Radovljiško gospostvo in cerkev sv. Petra nekoč po letu 1751 medsebojno zamenjali zgornji posestvi ali vsaj nekaj delov teh posesti. Pri cerkveni kmetiji, kjer je bil gospodar Tomaž Pegam, so bila leta 1751 tudi zemljišča, poimenovana na Voglu, v Pasenci, pod Pasenco in pod Plazom. Danes Ažmanovi tam nimajo nobene parcele, pač pa jih imajo Koničarjevi.

Zakaj naj bi do zamenjave kmetij ali pa samo kmetov sploh prišlo? Mogoče je bilo leta 1751 oz. desetletje po tem pri Pegamovih enostavno premalo za delo sposobnih ljudi, da bi obdelovali veliko kmetijo, in sta se župnik in grof dogovorila za menjavo. V obdobju 1758 do 1770 se je Urbanu Pegamu, ki je nasledil Tomaža Pegama, rodilo šest otrok. Takrat je bil ded Tomaž star že preko 65 let in ni mogel več veliko delati, za delo sposoben je bil mogoče edino Urban, žena pa je, kakor vidimo po rojstvih, desetletje dolgo skrbela za otroke. Vse kaže na to, da v družini res ni bilo dovolj delavcev.

Ali je ob tem prišlo tudi do selitve iz hiše v hišo, ni znano. Zanimivo bi bilo vedeti, ali so bile na Mišačah še kakšne zamenjave posesti med zemljiškimi gospodi. Celih kmetij je bilo šest, zemljiški gospodje pa najmanj štirje.

Kmetija Tomaža Pegama je imela več obveznosti. Do farne cerkve v Mošnjah je bila letna dajatev za leto 1748: 1 kokoš, 3 jajca, 1 delovni dan tlake in 11 ? 45 ? denarja (vrednosti nisem znal razbrati). Za vikarja je bila dajatev: 1 štrana preje, 2 kokoši, 6 jajc in 1 delovni dan. Za cerkev sv. Petra v Radovljici kot lastnika kmetije: 1 štrana preje, 2 kokoši, 2 sežnja drv, 11 (kron?) in 45 ? denarja, 1 dan vožnje z vozom in 1 dan delovne tlake. Dajatev v žitih nisem zasledil.

Ažmanova kmetija 1826

Leta 1826 oz. 1827 je bil izdelan franciscejski kataster. Za ta kataster so bili zemljišča in parcele že izmerjeni in zrisane so bile ustrezne karte. Gospodar kmetije je bil po enih podatkih Matija Pegam, po drugih pa že sin Anton Pegam, rojen 2. 6. 1800, ki je kot gospodar nasledil svojega očeta Matija, ta pa Urbana.

Tabela 14: Pegamova posest 1826⁷¹

Kraj	Parc. št. leta 1826	Joh Klaftra ⁷²	Sedanje poimenovanje	Parc. št. danes
Na lokach	1250, 1251, 1252, 1253, 1254	4 873	Voke	165, 166, 167, 168/1
Spodne Pule	1088	1 555	Gozd na Rodnah	230
Podersez	993	1 320		Ta parcela je danes Sitarjeva.
Mischatsche	1123, 1124, 1125	1 161	Ledina	50, 51 (+49)
Mischatsche	1133	346	Del vrta in breg	108, 109
Sa Rotham	1179	1 230	Za Rotam	60
Stermec	1184	3 158	Strnc gozd	42, 43
Stermec	1185, 1186	2 827	Strnc travnik	43, 44
	1232	955	Rebro	Koničarjevo od 1868. ⁷³
	1233	826	Njiva pod Rebrom	Koničarjeva od 1868.
	1234, 1235 ⁷⁴	0		Napaka v popisu, črtano 1846.
U plazeh	471	3 576	Gozd v Vrčici	Ni več v naši lasti. ⁷⁵

Primerjava seznama parcel iz leta 1826 s posestnim listom leta 1868 pokaže na več napak v zemljiški knjigi. Močnejši gospodarji na vasi so spet dosegali popravke sebi v prid na račun malih posestnikov. Leta 1827 so bili Spodnje Hrastje, Pasenca, del Vok, Podrsec, Srenjske Rodne in nekaj zemlje po vasi v srenjski lasti. V letih do 1868 je bil ta srenjski svet razdeljen med vaščane in takrat so Pegamovi dobili parcele na Hrastjah. Do leta 1868 so Pegamovi dobili še njivo v Polju, in sicer dve parceli, št. 131 in št. 132, in

71 Parcelne številke so bile drugačne od današnjih, zato sem za lažjo primerjavo v tabelo pripisal sedanje parcelne številke.

72 Stare avstrijske ploščinske mere so bile 1 joh (oral, jutro) = 0,59 ha oz. 5900 m², 1 kv. seženj = 3,58 m², 1 kv. čevelj = 0,09 m². Dolžinske mere pa so bile: 1 klaftra oz. 1 seženj = 1,896 m, 1 čevelj = 0,31 m, 1 palec (cola) = 2,63 cm. 1600 kvadratnih klafter (sežnjevi) je 1 joh. V nekdanji monarhiji ni bilo enotnih mer, zato imamo težave s preračunavanjem starih mer v sedanji merski sistem.

73 Parceli 1232 in 1233 sta bili verjetno zamenjani za današnjo njivo v Polju. Njiva v Polju je bila prvotno še enkrat večja in je segala od ene do druge poljske poti, kasneje je bila parcela predeljena, severni del je danes v lasti Kosela.

74 Parcel 1234 in 1235 v mapni kopiji sploh ni – napaka.

75 Gozd v Vrčici leta 1868 ni več v lasti Pegamovih, ker so ga bodisi prodali bodisi zamenjali.

manjšo parcelo pri Pošavcu, št. 81/1, slednjo ob razdelitvi srenjske zemlje. Nekaj deset m² gozda so pridobili še ob razdelitvi vrha srenjske gozdne parcele za Rotam. Njivski parceli v Polju so verjetno dobili z zamenjavo parcel št. 1233, 1234 in 1235 na drugi strani poti – pod Rebrrom. Teh parcel leta 1868 ni več na posestnem listu. Po letu 1868 so Pegamovi izgubili polovico njive v Polju (cela parcela št. 131). Lastniki so postali Jurmanovi, pred štiridesetimi leti pa je to parcelo kupili Kosel (Resmanov).

Na karti se vidi, da je imela srenja Mišače leta 1826 še veliko skupne lastnine. Srenje so skupno izkoriščale srenjske gmajne. Ker so to počele prekomerno in nenadzorovano, je država leta 1768 izdala odlok o razdelitvi pašniških gmajn. V naslednjih sedemdesetih letih so bile razdeljene vse srenjske površine razen tistih, ki so služile samo za pašo, in to le za ovce. Tako so dobile Ovčice svoje ime. V srenjski lasti so od skupne lastnine ostale do danes samo še srenjske Rodne. Pri razdeljevanju so bili prikrajšani kajžarji, saj so imeli pašo samo na skupnih pašnikih. Veliki problemi so nastajali pri vpisovanju skupne lastnine v zemljiško knjigo.

Zemljiška knjiga in posestni list

Zemljiška knjiga, ki jo vodijo in hranijo na Okrajnem sodišču v Radovljici, se pričena za našo kmetijo s stanjem leta 1816. V posestnem listu Pegamove kmetije od leta 1816 dalje niso vpisane samo zemljiške parcele, temveč tudi bremenitve na zemljišču zaradi zavarovanja posojil, izpolnitve oporok ali obveznosti iz dedovanj. V vsem obdobju na Pegamovem posestvu ni bila izvršena nobena izvršba na delu zemljišč, kar pomeni, da so svoj dolg ali obveznosti vedno uspeli vrniti. Podrobnejša analiza zapisov v zemljiški knjigi bi pokazala, kakšne težave so Ažmanovi morali premagati, da jim je uspelo obdržati celotno posestvo. Zapisi v ZK vsebujejo zaplete ob dedovanjih, posebno če so bili dediči mladoletni, prenos posestva na vdovo in blokado pred morebitno odtujitvijo. Žal so za laika dostikrat težko razumljivi. Zapisani so v pravnem jeziku in z uveljavljenimi okrajšavami, dolgo obdobje tudi v nemškem jeziku in mnogi vpisovalci so pisali grdo.

Od začetnega stanja v ZK se je do mojega prevzema kmetije izvršil le en odpis, in sicer odpis gozdne parcele na Vrečah zaradi izpolnitve obveznosti do dedičev. Po letu 1995 sem Ažmanovo posestvo celo povečal z nakupom nekaj zemljišč, ki so vsa mejila na naše parcele. Leta 1995 sem od Jelke Bertoncelej kupil gozd in nekaj travnika na zgornjem delu Ledine in v Mačci, in sicer parcele št. 52, 53 in 53/1, skupaj 7383 m², leta 2006 pa Tomažovčevo ledino, parc. št. 49, v izmeri 3780 m². Prodal pa sem malo trikotno parcelo s skalo pri Pošavcu, parc. št. 81/1, 327 m² – kupec je bil Anglež Preuss, ki je lastnik počitniške brunarice na sosednji parceli. Od te parcele je ostal v naši lasti manjši trikotnik na zgornji strani ceste.

Slika 170 in 171: Naslovnica posestnega lista iz leta 1952 in *Grundbesitzbogen* (posestni list) iz leta 1942. Ledinska imena parcel so tudi v nemškem izvodu napisana slovensko.

Slika 172: Njiva v Polju.

Slika 173: Hrastje in Voke. Parcele v lasti Ažmanove kmetije so v mapni kopiji označene, stanje 2008.

Slika 174: Gozdna parcela na Rodnah.

Slika 175: Hiša, vrt, Ledina, Strnc, Mačca, za Rotam.

GERK (grafična enota rabe kmetijskih zemljišč) je najnovejša oblika prikaza zemljišč posamezne kmetije, namenjena kontroli površin, za katere se izplačujejo kmetijske subvencije. GERK-i so izdelani za vsako kmetijo, matična številka kmetije (MID) pa povezuje vse digitalizirane podatke. MID Ažmanove kmetije je 100321861. GERK združuje načrte parcel in letalske posnetke terena. Tiste naše parcele, za katere dobim državno subvencijo, so v dokumentu obrobline rdeče.

Slika 176: GERK, z rdečo črto so označeni Ažmanovi travniki na Vokah in Hrastjah.

Slika 177: GERK Mišače 2006, rdeče sta označena Ažmanov vrt in Ledina.

Tabela 15: Ažmanova posest danes⁷⁶

Ledinsko ime	Parc. št.	Kultura	ha ar m ²
Strnc	42, 43	gozd	2 54 18
Strnc	42, 43	pašnik	65 71
Ledina	50, 51	travnik	41 86
Ledina	49	travnik	37 80
Ledina	52, 53/1	travnik	12 94
Ledina	53/2	stavbišče	13
Mačca	53/1	gozd	60 76
Za Rotam	60	gozd	70 31
Skalca – na Vasi	81/4	pašnik	32
Na Vrtu in Breg	108, 109/1	travnik	20 42
V Polju	132	njiva	40 66
V Polju	132	travnik	14 80
Sp. Hrastje	147	gozd	34 50
Sp. Hrastje	147	pašnik	50 70
Voke	165, 166	njiva	35 26
Voke	167, 168/1	travnik, pašnik	1 61 22
Rodne	230	gozd	58 19
Gozda skupaj			4 77 94
Kmetijska z. skupaj			4 43 71
Stavbišče			13
Stanovanjska stavba	110/2	dvostanovanjska	1 71
Dvorišče	110/2		1 68
Gospodarsko poslopje	110/1		1 42
Gospodarsko dvorišče	110/1		1 38
Skupaj kmet. del			9 21 78
Skupaj stanov. del			6 19
Skupaj vse			9 27 97

Slika 178: Na jutranjem obhodu po posestvu, Mišače 2006.

⁷⁶ V ZK so vpisana naša zemljišča v več posestnih listov (19, 521, 305, 507), kar je posledica nakupa ali delitve parcele.

RODOVNIK RODBINE PEGAM 1550–2008

Okoli petsto let živi Ažmanov rod na Mišačah. Prvi poznani iz rodu je Tomaž Ažman, najmlajši član iz celotne rodovne verige pa je trenutno Vesna Gašperšič, pravnukinja Antona in Frančiške Pegam. Tomaž Ažman je vpisan v poročno knjigo leta 1608 kot oče ženina Jurija Ažmana, Vesna pa se je rodila 25. januarja 2008 in živi na Ažmanovi domačiji na Mišačah.

Do srede 17. stoletja so se predniki pisali Ažman in po njih je ostalo ime mišaške domačije vse do danes, čeprav se stanovalci pišejo Pegam. Kot je nekoč izginil priimek Ažman, sedaj izginja priimek Pegam. Leta 1999 je umrla Frančiška Pegam, zadnja na Mišačah s priimkom Pegam. Za Ažmani je ostalo hišno ime, za Pegami pa bodo ostali spomini.

Spominjamo se lepih in žalostnih dogodkov. Človek pozablja in spomini počasi tonejo v pozabo. Ali je pozabljanje dobra ali slaba lastnost, je že filozofsko vprašanje. Naj tole zapisovanje reši dogodke pred pozabo in ostane zanamcem. Da bi bil zapis kar se da bogat s preteklimi dogodki, sem iskal podatke pri sorodnikih in znancih. Nekaj se je nabralo. Vsak se lahko preizkusi, koliko se spominja o svoji mladosti, od staršev, bratov in sester in drugih sorodnikov, sosedov ali dogodkov v svoji bližnji okolici. Celo o tistih, ki smo jih imeli najbolj radi in smo jih spoštovali, ne vemo prav veliko. Koliko nam je poznana mladost naših staršev ali celo njihovih staršev? Odgovor je lahko le približen, splošen ali zgolj domneva, zelo malo ali nič pa ni osebnega. Vemo na primer, da je bilo težko za zaslužek, hudo zaradi vojne, da so živeli v tej in tej hiši, da so stari ata delali to in to, da so imeli to in to, da so bili suhe in visoke postave ipd. Prav zato, da se ne bo enako zgodilo tudi s spominjanjem na naša starša Antona in Frančiško Pegam in na sorodnike in prednike rodbine Pegam z Mišač, se bom potrudil ohraniti vsaj osnovna dejstva iz njenega življenja in o prednikih Ažmanovega rodu. Kaj več od dejstev pa bi mogel ponuditi le romanopisec.

Anton in Frančiška Pegam

Anton in Francka sta se rada veliko pogovarjala. Šele ko ju ni več in z njima ne moremo več klepetali ali ju pozorno poslušati, vemo, da smo z njima veliko izgubili. Ne

spomnim se, da bi kaj dosti govorili o njuni mladosti, še manj o njunih starših, tema pogovora so bili otroci, delo na kmetiji in ostale tekoče zadeve in problemi. Pravzaprav se takrat niti nismo zavedali, da sta oba odraščala brez prave starševske vzgoje in ljubezni. Nas mladih, zaposlenih z reševanjem vsakodnevnih nalog, »stare« zgodbe niso kaj dosti zanimale. Le redko in bežno smo se kdaj v pogovoru dotaknili njunih otroških in mladeniških let, vendar le na splošno. O osebnih stiskah nismo zvedeli ničesar.

Ko sem zbiral material za zgodovino Ažmanovega rodu, sem počasi odkrival številne podrobnosti. V otroških letih sta doživela podobno težko usodo. Oba sta bila siroti. Francka je izgubila starše, ko je bila stara pet let. V obdobju enega leta sta oče in mati nepričakovano umrli. Tone je izgubil očeta, ko je bil star šest ali sedem let. Njegov oče je bil mobiliziran in se s fronte prve svetovne vojne ni več vrnil.

Živela sta v času velikih dogodkov in sprememb. Preživela sta dve svetovni vojni, zamenjale so se štiri države, menjaval se je družbeni red itd. Oba sta vse življenje neumorno delala za preživetje in doživela precej visoko starost. Stara leta sta kljub zdravstvenim in drugim težavam preživljala kar zadovoljna. Verjetno je k zadovoljstvu poleg vedrega značaja prispevalo tudi to, da smo živeli skupaj kot ena družina. Vedno sta bila polna optimizma in zaupanja, da se bodo problemi rešili. Ukvarjala sta se z različnimi opravili in jima tuhtanje o problemih ni kradlo časa.

Slika 179: 26. 6. 1960 so otroci počastili 80 let mame Marije Pegam (Ažmanke), roj. Bertoncelej. Levo od mame sedi Ivanka, desno Marija. Stojijo Anton, Cilka in France. Mati Marija je umrla na Mišačah 24. 4. 1963.

Slika 180: Ažmanovi z Mišač okoli leta 1900. Na sredini sedi oče Anton Pegam (1839–1914), levo od njega hči Terezija (1885–1961), desno žena Marjana (1853–1916), stojijo od leve hči Marija (1879–1961), sin Anton (1882–1919) in hči Franciška (1889–1943).

Anton Pegam (Tone)

Tone se je rodil na Mišačah 30. 9. 1910. Bil je tretji od petih otrok v družini Antona in Marije Pegam. Imel je tri sestre in enega brata, rasel je v skromnih razmerah, saj Ažmanova kmetija ni velika, in pridelali so lahko le za lastne potrebe. V družini Pegam je bil Tone že četrti Anton zapovrstjo.

Tonetov oče Anton se je rodil leta 1882, ded Anton se je rodil leta 1839, praded Anton pa leta 1800. Skoraj 200 let so bili pri Ažmanovih vsi gospodarji zapovrstjo Antoni. Enako ime štirih gospodarjev kmetije zahteva precejšnjo pozornost pri pripravi redosleda. Tonetova mama Marija se je rodila leta 1880 na Zgornji Dobravi v družini Bertoncelj (p. d. pri Hrvatovih). S to družino so v obdobju nekaj let Pegamovi vzpostavili kar trojno povezanost. Antonovi sestre oz. Tonetovi teti Terezija in Franciška Pegam sta se namreč poročili z bratoma Tonetove mame Marije Bertoncelj, z Matevžem in Janezom Bertoncljem.

Tonetov oče Anton (1882–1919) je bil kmet. Zaradi zaslužka je občasno delal pri vzdrževanju proge, železniškega mostu in tunela. Srečna okoliščina je bila bližina železnice, saj na delovno mesto ni bilo daleč. Tik pred začetkom prve svetovne vojne je oče Anton delo na železnici pustil in začel doma s klesanjem kamna in z izdelovanjem strešnikov. S kamnoseštvom se je ukvarjal že stari oče in tudi stric Simon Pegam, ki je

živel na Zgornji Dobravi. Takrat so razmere kazale, da se bo dalo s temi izdelki bolje zaslužiti, kamen, pesek in ilovico pa so imeli kar doma v Strncu in v Mačci. Antonova odločitev za samostojnost je bila smela. V družini je bilo šest nepreskrbljenih ljudi, stara starša in štirje otroci in za delo sta bila pri hiši samo Anton in Marija.

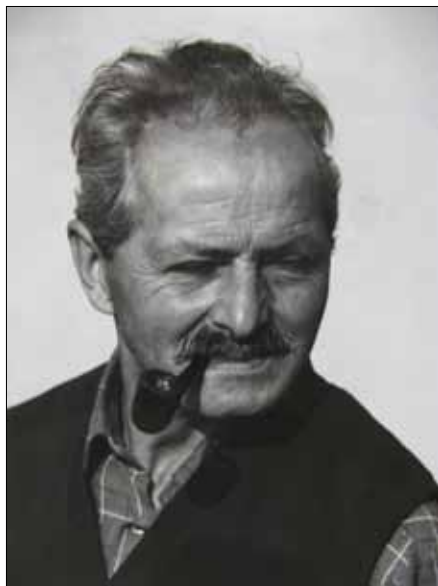
Toda najhujše je šele prišlo. Leta 1914 je izbruhnila prva svetovna vojna, 25. maja 1915 so se začeli boji v Posočju, 22. 6. 1914 je umrl stari oče Anton in dve leti kasneje, 29. 9. 1916, še stara mama Marjana. Pegamovo družino je najbolj prizadel očetov vpoklic in odhod na fronto. Antona so v začetku leta 1916 mobilizirali, vpoklican je bil v 17. kranjski pehotni polk, ki so ga maja 1916 prestavili na Tirolsko. Tam je na gori Monte Chiesa sodeloval v veliki neuspešni ofenzivi proti Italijanom. Polk je ostal v Tirolah vkopan na frontni črti do konca vojne. Po propadu Avstro-Ogrske so Italijani kot zmagovita stran avstro-ogrske vojske zajeli in jih odpeljali v ujetništvo, kjer so jih zadrževali še vse leto 1919. Zajeti vojaki 17. pešpolka so bili zaprti v taborišču Altamura pri Bariju v Južni Italiji. V taborišču so bile slabe razmere in razsajale so epidemije, zaradi katerih so vojaki množično umirali.

Minilo je že več kot eno leto od sklenitve premirja med Avstrijo in Italijo, vseh vojakov pa še vedno ni bilo domov, tudi Antona ne. Marija je prejela obvestilo Rdečega križa, da je Anton Pegam 29. 7. 1919 v taborišču v južni Italiji umrl. Kasneje sem ugotovil, da je Anton umrl v bolnišnici v Genzanu v južni Italiji za špansko gripo in da je pokopan tam v skupnem grobu umrlih vojnih ujetnikov. Skupno grobišče v Genzanu nima spomenika. Pokojni Anton Pegam je zapisan na farni plošči v 1. svetovni vojni padlih krajanov iz vasi dobravske fare. Plošča je vzdana v južni fasadi cerkve na Dobravi, vpisali pa smo ga tudi na novo ploščo na grobu Ažmanovih na Sr. Dobravi, čeprav ne leži v domači zemlji.

Vdova Marija je bila na kmetiji sama z otroki že od jeseni 1916. Ker se je na Mišače priženila in ni dobro poznala sosedov, je bilo zanjo še hujše. Tudi sorodniki niso mogli veliko pomagati, saj jih niti ni bilo veliko. Mladoletni otroci za delo na kmetiji še niso bili, morali so živeti skromno in vsak se je moral hitro navaditi poskrbeti zase. Manjkala sta očetova vzgoja in strogost. To se je poznalo predvsem pri obeh fantih. Tone, ki je bil štiri leta starejši od Franceta, je še kot pobič poskušal zaslužiti nekaj denarja s tem, da je delavcem, ki so delali na železniški progi, prinašal vodo in hodil zanje kupovat žganje na Mišače. Marija se ni nikoli več poročila. Kot vojna vdova je zaprosila za invalidnino po umrlem možu. Njena prošnja je bila leta 1929 zavrnjena, češ da ima po davčnem predpisu previsoke dohodka. Na sklep se ni pritožila. Ko so za leto 1936 spremenili davčni predpis, je padla v kategorijo siromašnih in ponovno vložila prošnjo za dodelitev invalidske podpore. Tokrat so na Invalidskem sodišču za dravsko divizijsko oblast v Ljubljani ugotovili, da vdovi Mariji Pegam pripada 40 % polne invalidnine. Z »Rešenjem Br. 9814, od 25. 9. 1936« so ji priznali 950,40 din invalidnine na leto. Šele devetnajst let po smrti moža vojaka je vdova prvič dobila državno podporo.

Slika 181: Tone in vnuk Gregor na Ratitovcu 1981.

Slika 182: Tone je bil reden kadilec fajfe, ob praznikih pa je pokadil cigaro, 1985.

Ob očetovem vpoklicu leta 1916 je bila najstarejša hči Marija stara 9 let, Cecilija 8 let, Tone 6 let, Ivana 4 leta in najmlajši Franci 2 leti. Leta 1925 je bil Tone star 15 let in mati ga je dala v uk k strojarju Maleju v Radovljico. Z njim je sklenila Učno pogodbo, ki jo hranim v družinskem arhivu. Učno dobo je dokončal leta 1928. Pri Maleju so ga vzeli

v službo, kjer je ostal do leta 1934. Medtem se je leta 1933 poročil, počasi so se poročile tudi njegove sestre in mati mu je izročila Ažmanovo kmetijo. Postal je gospodar.

Leta 1934 se je zaposlil pri gradbenem podjetju na Jesenicah. Ta služba je bila sicer bolj plačana, a po drugi strani je bil več od doma, zaradi vožnje je moral bolj zgodaj vstajati in pozneje se je vračal domov. Leta 1936 je ponovno menjal službo, zaposlil se je v železarni na Jesenicah, kjer je ostal neprekinjeno do leta 1965, ko se je upokojil. V železarni je začel kot delavec v valjarni žice, nato je opravil kvalifikacijo za obratnega električarja. Do upokojitve je delal v obratu za vzdrževanje, predvsem pri remontu elektromotorjev. Iz delovnih izkušenj je razvil novo držalo krtačk elektromotorja. Izum je bil tako pomemben, da mu je Zvezni zavod priznal patent. Tone ga je ponudil Siemensu, a od tam posebnega odziva ni dobil. Sam žal ni bil toliko spreten, da bi znal izkoristiti priznani patent. Govorilo se je, da so od tega imeli korist drugi, Tonetu pa je ostala le patentna listina.

Leta 1943 je odšel v partizane, bil je v diverzantski četi Prešernove brigade. Po končani vojni je moral ostati v uniformi do 13. 3. 1946, deaktiviran je bil s činom poročnika.

Tone je bil delaven človek, rad je imel izzive in se je pri delu izpostavljajal. Rad je pomagal sosedom in znancem. Bil je zagnan in vesten delavec in sodeloval je v prostovoljnih delovnih akcijah. Zato je prejel številna priznanja, najvišje leta 1951, ko mu je Prezidijum Narodne skupštine FNR Jugoslavije podelil *orden zasluge za narod III. reda* in *orden za hrabrost*. Leta 1959 je dobil *medaljo dela*. Priznanja je prejel tudi od lovcev, gasilcev, zveze rezervnih oficirjev, OF in drugih krajevnih organizacij.

Slika 183: Tonetov zadnji gams.

Slika 184: Tone in Francka Pegam.

Pri vsakem delu je bil natančen in premišljen, rad je imel red, zato so bila npr. njegova drva zložena »v nulo«, in užival je v urejenem zeljniku. Preko petdeset let je bil lovec, gasilec in praporščak pri lovcih in pri Zvezi borcev NOB. Bil je kadilec pipe, rad je nabiral gobe. Ker ni maral konj, so imeli pri Ažmanovih za vleko vedno samo vole.

Po upokojitvi je delal na kmetiji in še bolj pomagal sosedom in sorodnikom. Posebno rad je hodil na Jezersko, kjer sta hči Mija in njen mož Jure predelala gospodarsko poslopje v stanovanjsko hišo. Tone se je vsakega dela lotil preudarno in brez zaletavosti in delal je vztrajno, dokler ni dokončal. Vstajal je za dne, ob sončnem vzhodu je bil že na zeljniku v polju ali na lovu. Veliko je hodil na lov, bil je dober strelec. Še zadnje leto je na preizkusu orožja zadel čisto desetico. Zadnjega srnjaka je ustrelil na Hrastjah, eno leto pred smrtjo. Vedno je imel lovskega psa pasme istrski gonič. V posteljo je legel zgodaj zvečer. Ponočnjak je bil samo takrat, kadar se je na Dobravi v gostilni zavlekla partija *marjaša*. Zdravje mu je začelo pešati leta 1994. Počutil se je slabotnega, ni imel teka kot prej in loteval se je vedno lažjega dela. Kmalu smo zvedeli za diagnozo – rak. Njemu tega nismo povedali in v svojem optimizmu je do zadnjega dne upal, da se bo pozdravil. Večkrat je moral v bolnico, bil je v Ljubljani, na Golniku in na Jesenicah. Zadnjikrat je bil doma junija 1996. Bil je celo pri otvoritvi novega mostu v Globokem in takrat je zadnjikrat zaplesal. Nato se je zdravje na hitro zelo poslabšalo, moral je v bolnico na Jesenice, kjer 22. 8. 1996 umrl, star 86 let. Še nekaj dni pred smrtjo je dejal: »Samo da dobim apetit, pa bom dober.« Gasilci in lovci so mu pripravili lep velik pogreb.

Frančiška Pegam, rojena Sirc

Marjetina mama Francka se je svojih staršev komaj spominjala, saj je odraščala brez staršev od petega leta starosti. Franica, kakor so jo klicali, se je rodila 13. 10. 1909 v Dupljah v družini Sirc, po domače pri Krču (*pr krč*). Ob Tržiški Bistrici so imeli mlin in žago.

Njen oče Jože Sirc (p. d. Krč) se je rodil 14. 1. 1859 in je imel še 4 brate in 3 sestre. V Celovcu se je izšolal na lesarski šoli in uspešno trgoval z lesom. Mati je bila Marija, rojena Špin. Rodila se je na Štefanji Gori 23. 3. 1883. Jože in Marija sta se poročila 5. 2. 1902. Imela sta 9 otrok, 2 fanta in 7 hčera. Prvi otrok Viktor se je rodil 23. 12. 1902. Francka je bila peti otrok po vrsti. V življenje številne mlade družine je spomladi leta 1914 udarila nesreča. Bila je huda spomladanska poplava in oče je reševal jez in vodno kolo. Pri tem se je prehladil in zaradi pljučnice je 16. 8. 1914 umrl. Star je bil šele 55 let. Nenadna smrt moža in izguba gospodarja je bila za vdovo hud udarec, še posebno ker je bila ponovno noseča. Za delo na žagi je skrbel možev brat Janez Sirc, ki je ostal na domačiji. Vendar je bilo za vdovo vse skupaj prenaporno. 22. 4. 1915 je rodila devetega otroka, hčerko Antonijo, in tri tedne po porodu, 13. 5. 1915, umrla. Stara je bila šele 32 let. Sirote v starosti od enega meseca do dvanajst let so šle v rejništvo k sorodnikom. Francko je vzela očetova sestra Marjana (roj. 11. 2. 1872), ki se je poročila k Štularjevim

Slika 185: Franica z družino sodnika Štularja v Radovljici okoli leta 1928.

Slika 186: Okoli leta 1930 v Radovljici, Francka Sirc sedi druga z desne.

iz Dupelj; mož je bil jurist in sodnik v Radovljici in Francka je svojo mladost preživljala v Radovljici. Vsi so bili prijazni z njo, a staršev niso mogli nadomestiti.

Franico je sodnikova žena naučila gospodinjstva in obnašanja v meščanski družbi. Varovala je še štiri Štularjeve otroke, ki so imeli Franico zelo radi; Franica, Jaka in Pavle so prijateljske stike obdržali vse življenje, posebno Jaka, znani zunanjepolitični novinar in urednik, je rad prihajal k knjej na Mišače na obisk. V Radovljici je mlada Franica sodelovala v dekliških sekcijah. Ko je bila v sokolska prireditev, je spoznala Antona Pegama (Tonca), ki je bil telovadec pri radovljiških sokolih in po končani vajeniški dobi zaposlen pri strojarju Maleju v Radovljici.

Močna medsebojna povezanost bratov in sester Sirc, ki so mladoletni osiroteli, je ostala vse življenje in se je prenesla tudi na potomce. Bratje in sestre so si vedno

pomagali, kadar se je kdo od njih znašel v težavah, redno so se obiskovali tudi potem, ko so osnovali svoje družine. Razen Anice, ki je odšla v Kanado in je tam ostala, so vsi ostali na Gorenjskem.

Poroka in skupno življenje

Štularjevi so Franico nameravali poročiti na večjo kmetijo na Jezerskem. Neke nedelje so dobili obisk z Jezerskega. Štularjeva gospa je Franici povedala, da gostje prihajajo zato, da bi se mogoče dogovorili za poroko. Takrat je Franica morala svoji skrbnici povedati, da to ni več mogoče, da ima prijatelja in da je že noseča. Tako s poroko na Jezersko ni bilo nič. Pač pa sta se 22. oktobra 1933 poročila Tonca in Franica. Franica je bila stara 23 let, Tonca pa ja bil nekaj mesecev mlajši.

Po poroki 20. 10. 1933 se je Francka, nič več Franica, preselila na Mišače k Ažmanovim. Skupaj so potem živeli v hiši Tonetova mama Marija, Tone in Francka ter Tonetov štiri leta mlajši brat France. Vse tri Tonetove sestre so se že poročile in odselile. Francka se je morala hitro privaditi mnogo slabšim bivalnim razmeram, kot so bile v Radovljici, in težkemu kmečkemu življenju. Poleg tega je bila ob poroki že v 6. mesecu nosečnosti. Sredi zime, 15. 1. 1934, le tri mesece po poroki, je Francka rodila hčerko Vero. V treh mesecih so se ji zgodile velike reči: poročila se je, iz meščanske hiše se je preselila na malo kmetijo in rodila. Od takrat dalje je življenje teklo v garanju in več ali manj pomanjkanju. Hrano so si že pridelali, a manjkalo je denarja. Tonetu je mama Marija izročila kmetijo novembra 1937. Tone se je vsak dan vozil v službo, do leta 1934 v Radovljico, potem pa vse do upokojitve leta 1965 na Jesenice, dostikrat s kolesom, v glavnem pa z vlakom. Januarja 1936 se je rodila Breda, avgusta 1943 Marija

Slika 187: Poročna fotografija Francke in Toneta. Francki je bila priča sestra Ivanka, Tonetu pa svak Franc Golmajer iz Predtrga. Na sliki sta še Franckina brata Albin in Viktor Sirc.

Slika 188: Pegamovi leta 1951, ko je bila Breda pri birmi. Na tleh sedita Mija in Marjeta, za njima stara mama Marija in mama Francka. Stojijo pa od leve Vera, teta Ivanka Grilc, botra Julka Šuštar in Breda. Manjka oče Tone.

in aprila 1945 Marjeta. Vsa drobna vsakodnevna kmečka opravila so bila na ramenih tašče Marije in Francke, saj se je odselil še brat Franc. Nekaj let je pomagal ostareli Franckin stric Janez iz Dupelj, ki ga je Francka vzela na stanovanje in hrano. Stric Janez je umrl leta 1938 na Mišačah, star 77 let. Tone je poleg vsakodnevne službe v železarni moral opraviti še vsa težaška dela na kmetiji, ki jih Francka in mati nista zmogli. Redni mesečni dohodek sta bila Tonetova plača in skromna invalidnina, ki jo je stara mama Marija od leta 1936 dalje prejemale kot vojna vdova.

Šele ko sta se priselila zeta Franci in Rok, sta se Tone in Francka lahko odpočila. Francka je bila odlična kuharica, potrpežljiva z otroki, redno je brala knjige in kvačkala. Rada se je pogovarjala. Do zadnjih dni si je prizadevala ostati čila in je redno hodila na sprehode in se zdravo prehranjevala. Tako je lažje premagovala različne zdravstvene težave, ki so se pojavljale v starosti.

Njen značaj je bil umirjen, bila je zelo dobrega srca, uvidevna, popustljiva in tolerantna. Umrla je doma, proti jutru 10. 12. 1999, v 90. letu starosti zaradi odpovedi srca.

Triinšestdeset let skupnega življenja sta preživela Francka in Tone v medsebojnem prijateljstvu in z veliko mero potrpežljivosti. Vzgojila sta štiri hčere, vzorno sta skrbela za kmetijo in dom, po potrebi sta na razne načine pomagala sorodnikom in sosedom. Do konca življenja sta uspela ohraniti svoje najlepše osebne vrline: odkritost, dobrosrčnost in nesebičnost.

Nov rod, drugačni časi

Zaradi tradicije in spoštovanja preteklosti kmetovanja nismo opustili. V Ažmanovi hiši sem hotel ohraniti vsaj nekaj kmečkega duha, kljub temu da kmečkih izkušenj nisem imel. Moje kmetovanje se je v osemdesetih letih zelo poenostavilo. Podobno se je dogajalo po vseh manjših kmetijah. Starši ob tem niti niso negodovali, saj so se zavedali, da s pridelki z manjše kmetije ni mogoče preživeti, ker so stari načini dela prezamudni in ker so obema popuščale moči. Za svoje potrebe smo od pridelka poslej imeli meso, sadje (češnje, jabolka, slive in orehe), naredili smo si mošt in kis ter v zelenjavnem vrtu pridelali različno zelenjavo. Kmetija nam je dajala tudi potrebni les. Za tako kmetovanje ni potrebno veliko znanja. Predniki so morali znati veliko več, saj so pridelovali številne pridelke, tako za svojo prehrano kot za prehrano goveda, prašičev in perutnine. Poznali so kolobarjenje, načine shranjevanja pridelkov in pripravo različnih prehrabnih izdelkov ter njihovo shranjevanje. Še po drugi svetovni vojni so pri Ažmanovih pridelovali lan in ga predli.

Oba z Marjeto sva bila zaposlena in zato pretežni del dneva odsotna. Kljub temu smo vedno opravili vsa vsakodnevna in sezonska kmečka opravila. Opustil sem pridelavo raznih poljščin in se usmeril v rejo plemenskih telic v kooperaciji s farmo v Poljčah. Zgradil sem nov hlev s privezi in prosto rejo na rešetkah, vpeljal sem košno-pašni sistem, tako da sem travnike izmenično kosil in pasel, zgradil sušilno napravo sena in se opremil s kmetijsko mehanizacijo. Tako je odpadlo mnogo zamudnega in napornega ročnega dela (košnja, obračanje trave in grabljenje, zalaganje kozolcev, priprava stelje, raztros gnoja, spomladansko trebljenje travnikov itd.). Prehod na tak način je zahteval veliko dela, saj je bilo treba ograditi pašnike, napraviti sem moral preko 500 kolov, jih zabiti v tla in napeti kilometre žice. Veliko dela je ostalo tudi v gozdu, posebej ker smo s smrekami zasadili nekdanje za košnjo neugodne strme travnike v Mačci, na Ledini in na Hrastjah.

Vsa pretekla desetletja smo po malem prenavljali hišo in gospodarske objekte. To smo delali preko vikenda in v času dopusta. Na stanovanjski hiši in na gospodarskih poslopih smo zamenjali ostrešja in kritine, prenavljali smo stanovanje, nazadnje, že drugič, v letih 2003 in 2004. Dozidali smo garaže, iz starega hleva in dela skednja sem naredili stanovanje in večnamenske prostore, kjer so pralnica, likalnica, poletna kuhinja in kurilnica. Obnovili smo vse inštalacije in tlake, zamenjali smo okna in vrata, izvedli potrebne toplotne izolacije. Napeljali smo centralno ogrevanje, obnovili kanalizacijo in odtoke, asfaltirali dvorišče. Ceneje bi bilo zgraditi in opremiti novo stavbo, vendar sem želel ohraniti staro hišo in pri prenovi sem zagotovil, da so gradbene prvine, tipične za stare kmečke hiše, ostale.

Ob opuščanju poljskih pridelkov ali ko sem zaradi prenove kopal po zemlji in zidovih, sem se zavedal, da posegam v preteklost in v tisto, kar so naredili in delali predniki. Njihova različna znanja in delovni postopki so na poti v pozabo. Prav tako

tudi to, kar jim je v življenju nekaj pomenilo in jim pogojevalo način dela in življenja. Številne Pegamove generacije so gradile in skrbele za svoj dom in svojo zemljo in to znanje in dom so predali naslednikom. Nekdanji gospodarji in člani družine so imeli svojo vizijo in želje. Večine jih sploh niso mogli uresničiti, saj so bili pretekli časi zaznamovani z vojnami, kužnimi boleznimi, revščino in veliko skromnostjo. Danes nam je mnogo lažje.

Priprave na sestavo rodovnika

Takega rodovnika preproste kmečke družine, v katerem bi bile zajete vse generacije od najstarejšega podatka naprej in vsi posamezni družinski člani, ni mogoče sestaviti. V cerkvenih maticah, ki so edini vir o nekdanem kmečkem prebivalstvu, najdeš podatke tudi za štiristo let nazaj. Najlažje je slediti prednikom, če so ves čas živeli v isti fari, še bolje v istem kraju. V takem primeru se poglobiš v matice ene fare. Če pa so se predniki selili, jim je težko slediti, čeprav so župniki zapisali zadosti podatkov, da je ródu lahko slediti. Žal se vse ustavi, ko naletiš na neberljive listine in se tako povezava prekine. Tudi sam sem naletel na matice, ko zaradi poškodovanega arhivskega gradiva za celo desetletje ali še daljše obdobje nisem mogel razbrati ničesar. Ustno izročilo je dvomljiv vir rodovnih podatkov in še to sega največ tri generacije nazaj.

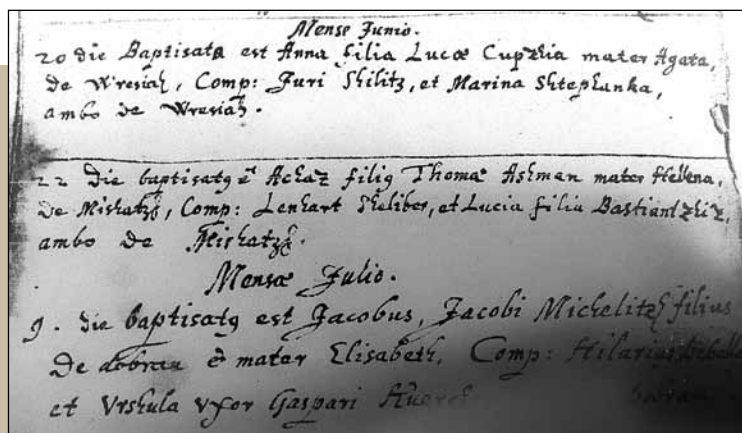
Sam sem se s polno mero potrpežljivosti lotil preučevanja matičnih knjig župnije Mošnje in župnije Dobrava, ki so shranjene v arhivu Ljubljanske nadškofije. Uspelo mi je najti več stotnij Pegamovih prednikov in z njimi povezanih oseb. Kar 368 članov rodbine Pegam (Ažman), botrov in prič je v seznamu v nadaljevanju. Ta se začneja z bratoma Tomažem in Matijem Ažmanom z Mišač. Rojena sta bila med leti 1550 do 1560, torej pred 450 leti. Sledi jima 329 oseb iz Ažmanovega in Pegamovega rodu in njihovih potomcev, vse do najmlajše Vesne Gašperšič. V času od sredine 16. stoletja do danes se je zvrstilo okoli petnajst generacij. Pozorni bralec bo opazil, da so podatki za posamezna krajša obdobja skopi. Taki so iz dveh vzrokov, zaradi stanja arhivskega gradiva in zaradi dinamike družine; saj so tudi danes daljša obdobja, ko ni rojstva, poroke ali smrti in zato v matično knjigo ni kaj vpisati.

Bolj več »arhivski molj« bi v gradivu verjetno našel še kakšnega prednika. Župniki so pri vpisu otrokovega rojstva navedli datum krsta, ime otroka, ime in priimek očeta in matere in njihov kraj bivanja, ime in priimek krstnih botrov in njihov kraj bivanja, faro in krstitelja. Poleg tega so vpisali še nekatere druge opombe, npr. ali je otrok zakonski, ali je mati druga žena, ali je oče že umrl ipd. Podatki vpisa poroke so: datum, ime ženina, ime in priimek očeta (včasih še matere), kraj bivanja, ime neveste, ime, priimek in kraj bivanja nevestinega očeta (redko tudi matere) in ime in priimek ter kraj bivanja prič. Tudi tu so dodali opombe, npr. druga žena ipd. Vpis umrlih je vseboval datum, ime in priimek umrlega, kraj in vzrok smrti.

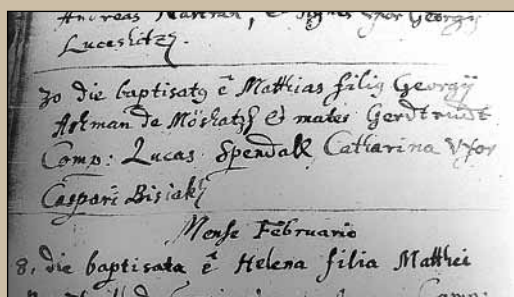

Vsem osebam Ažmanovega oz. Pegamovega rodu, najdenih v maticah do leta 1800 in uvrščenih v rodovnik, ni bilo mogoče določiti nedvoumne medsebojne sorodstvene povezave. Kljub temu je seznam dokumentiranih sorodnikov obširen. Vanj sem vključil vse osebe, ki so se rodile na Mišačah po letu 1608 in sem jih našel vpisane v matične knjige fare Mošnje in fare Dobrava, poleg tega pa še neveste, njihove starše ter botre in priče.

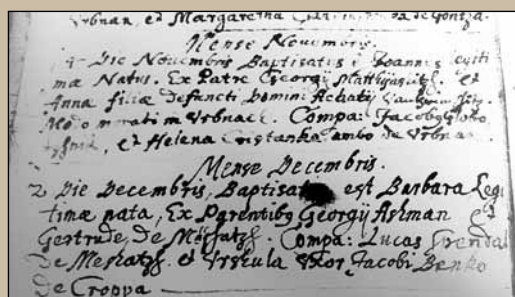
Za lažjo predstavo o maticah predstavljam nekaj primerov. Dokumenti v slabem stanju so bili preslikani na mikrofilm in jih beremo v negativu, tj. belo pisavo na črnem ozadju, npr. matične knjige fare Mošnje:

Slika 189: 22. junij 1610, vpis krsta Ahaca Ažmana, oče Tomaž, mati Helena, botri Lenart Šlibar in Lucija, hči Boštjančičevih, oba z Mišač.

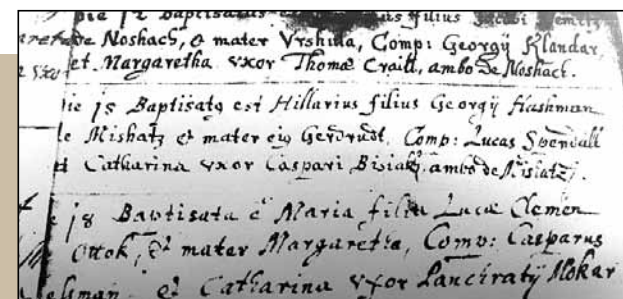

Slika 190: 30. januar 1612, vpis krsta Matija Ažmana, oče Jurij, mati Gertruda, botra Luka Špendal in Katarina, žena Gašperja Bizjaka.

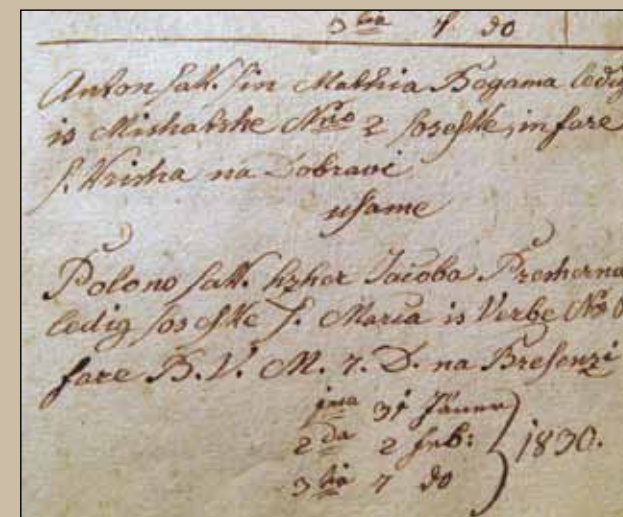

Slika 191: 2. december 1627. Vpis krsta Barbare Ažman, oče Jurij, mati Gertruda, botra Luka Špendal z Mišač in Uršula, žena Jakoba Benka iz Krope.

V maticah so najbolj kompletni podatki o krstih v fari. Poroke so vpisane samo za ženine iz domače fare. Ni podatkov, kam in kdaj so se poročila dekleta, kadar so se poročila ven iz domače fare. Dekletom in fantom, ki se niso poročili ali pa so se odselili, je pred uvedbo *statusa animarum* nemogoče slediti, saj njihove migracije niso beležili. Taka oseba se pojavi v knjigi umrlih kake druge neznane fare. Knjiga umrlih vsebuje podatke o vseh umrlih v fari, tudi o tistih, ki so se sem priselili. Priselitve ali odselitve družin niso neposredno zabeležene, vendar se jih da opaziti, saj so bile dovolj pogoste; nenadoma se v vasi pojavi nov priimek ali pa kak priimek izgine. Upanje, da bomo spoznali še več sorodnikov, je realno. Mnogo posameznikov išče svoje prednike in tako nastaja postopno obširna baza rodoslovnih podatkov, urejena po priimkih.⁷⁷

Slika 192: Krstna knjiga 15. 3. 1611. Krščen je bil Hilarij Ažman, oče Jurij, mati Gertruda. Botra Luka Špendal in Katarina, žena Gašperja Bizjaka, oba z Mišač.

Slika 193: Oklic Antona Pegama z Mišač in Polone Prešeren iz Vrbe 31. 1. 1830.

77 Slovensko rodoslovno društvo ima javno dostopno bazo rodoslovnih podatkov.

Le za majhen del tistih Pegamovih otrok, ki so bili vpisani v krstno knjigo, sem našel tudi vpis poroke in smrti. Vzrokov je več: preselitev v drugo faro, za dekleta tudi poroka in sprememba priimka ali poškodovan arhivski zapis. Praviloma je v vse tri matice (krstne, poročne in umrlih) vpisan prevzemnik kmetije, ki je ostal na domu od rojstva do smrti. Mnogo Pegamovih sinov in hčera se je odselilo, precej hčera pa se je poročilo v domači fari. Za te sem našel podatke o krstu, poroki in smrti. Na splošno je bilo urejanje seznama oseb v sorodstvene odnose težavno in morebitne napake niso izključene. Ničesar si nisem izmislil ali dodal, kar ni dokumentirano. Veliko oviro za boljšo preglednost rodovnika povzroča pogosto zaporedno ponavljanje enakega imena iz roda v rod, npr. Helena, Marija, Jurij, Tomaž in zadnji dve stoletji Anton.

V rodovnik sem osebe zapisal v sedanji slovenski obliki, enako velja za priimke. Podatke o potomcih Simona Pegama v Nemčiji mi je obdelane izročil Manfred Pegam. Rodovnik ni dokončen, mogoče bo kdaj mogoče ali celo potrebno kaj dodati ali pa popraviti, odvisno od tega, ali bomo našli dodatne podatke, ki jih bodo rodoslovci medsebojno povezali.

Rodovnik

1. Tomaž Ažman z Mišač, rojen okrog leta 1555, poročil se je s Heleno, imela sta najmanj štiri otroke: Tomaža (1.1.), Jurija (1.2.), Heleno (1.3.) in Uršulo (1.4.).

2. Matija Ažman z Mišač, rojen okoli leta 1560, poročil se je z Uršulo, imela sta sina Matija (2.1.) in Gregorja (2.2.).

1.1. Tomaž Ažman (*Thomas Ashman de Moshatzh*), rojen okoli leta 1580 (*de Moeshatzh*), oče Tomaž, mati Helena. Poročil se je z Margareto, hčerjo Jakoba Špendala z Dobrave. Živel sta na Mišačah in imela sta najmanj tri otroke: Ahaca (1.1.1.), Jakoba (1.1.2.) in Tomaža (1.1.3.)

1.1.1. 12. 6. 1610 je krščen Ahac na Mišačah, oče Tomaž Ažman (1.1.) in mati Helena. Botri Lenart Šlibar in Lucija Boštjančič z Mišač. Ahac se je poročil z Marino, ki je umrla decembra 1672.

1.1.2. 12. 4. 1611 je krščen Jakob, oče Tomaž Ažman (1.1.) in mati Margareta. Krstna botra sta Matija Kordež z Mišač in Helena Ažmanka – stara mama.

1.1.3. 30. 1. 1612 je krščen Tomaž, oče Tomaž in mati Margareta. Tomaž je umrl 9. 1. 1645 na Mišačah. Poročen je bil s Heleno, ki je umrla na Mišačah junija 1674.

1.2. Jurij Ažman (*Georgius*), rojen okoli leta 1585, oče Tomaž, mati Helena. Leta 1608 se je poročil z Jedrt (*Gertrude*), hčerjo Jakoba Šlibarja z Dobrave, poročni priči sta Lenart Šlibar in Matija Kordež z Mišač. Otroci: Hilarij, Matija, Marija, Marko, Barbara, Agata.

1.2.1. 15. 3. 1611 je krščen Hilarij, oče Jurij Ažman (1.2.) in mati Gertruda z Mišač. Botra Gašper Bizjak in Luka in Katarina Špendal z Mišač.

1.2.2. 30. 1. 1612 je krščen Matija, oče Jurij Ažman (1.2.) in mati Gertruda z Mišač. Botri: Luka Špendal in Katarina Bizjak. Matija se je poročil s Heleno, hčerjo Lenarta Špendova. Umrl je 9. 9. 1654 na Mišačah. Matija in Helena sta imela dve hčeri, Margareto in Heleno.

29. 4. 1653 je krščena Margareta, oče Matija Ažman in mati Helena, rojena Špendov. Botri sta bili Agata Koširka in Magda Boštjančič z Mišač. Margareta se je 28. 5. 1698 poročila z Jakobom Bohincem (*Wochiniz*) iz Otoč. Priče so bile Lenart Ažman, Andrej Klemenčič in Jurij Bohinc.

Leta 1640 rojena Helena, oče Matija Ažman, mati Helena. Helena se je 6. 7. 1659 poročila z Valentinom Železnikom s Koprivnika.

1.2.3. 25. 2. 1615 je krščena Marija, oče Jurij Ažman in mati Gertruda. Botra Gašper Kocijančič in Katarina Špendal, oba z Mišač.

1.2.4. 16. 7. 1617 je krščena Uršula, oče Jurij Ažman in mati Gertruda. Botra Luka Špendal in Katarina Bizjak (*Wisiak*), oba z Mišač.

1.2.5. 24. 3. 1621 je krščen Marko, oče Jurij Ažman in mati Gertruda. Botra Luka Špendal in Katarina Kocijančič z Mišač.

1.2.6. 12. 12. 1627 je krščena Barbara, oče Jurij Ažman in mati Gertruda. Botria Luka Špendal z Mišač in Uršula Benko Jakobi iz Kroke. Barbara se je aprila 1660 poročila z Jurjem Pretnerjem z Zgoše. Priče Andrej Avsenek in še nekdo.

1.2.7. 1. 2. 1631 je krščena Agata (*Agneta*), oče Jurij Ažman in mati Gertruda. Botria Luka Špendal in Margareta Marin, oba z Mišač. 29. 4. 1658 se je poročila z Janezom Klobučarjem in umrla 7. 8. 1684.

1.2.8. Gregor Pecar z *Werdl* (Brda?) se je 25. 6. 1655 poročil z Margareto Ažman, hčerjo Janeza Ažmana.

1.3. Helena Ažman se je rodila na Mišačah okoli leta 1590. Oče Tomaž Ažman (1.), mati Helena. Poročila se je z Janezom Špendovom z Dobrave in se preselila na Dobravo. Imela sta sina Tomaža (1.3.1.) in Janeza (1.3.2.).

1.3.1. 29. 12. 1654 je krščen Tomaž, rojen na Dobravi, oče Janez Špendov in mati Helena, roj. Ažman.

1.3.2. 7. 5. 1657 je krščen Janez Špendov, rojen na Dobravi, oče Janez, mati Helena, roj. Ažman.

1.4 Uršula Ažman, rojena okoli leta 1590, leta 1617 se je poročila z Jurijem Volkom iz Hraš. Potomci niso poznani, ker se je Uršula verjetno preselila v Hraše, v faro Lesce.

2.1. Matija Ažman, rojen okoli leta 1586 na Mišačah, oče Matija, mati Uršula. Matija se je poročil z Nežo, imela sta sina Janeza Gregorja (2.1.1.) in hčere Marjano (2.1.2.), Marino (2.1.3.) in Heleno (2.1.4.). Neža je bila leta 1613 krstna botra Ani Boštjančič.

2.1.1. 4. 3. 1610 je krščen Janez, oče Matija, mati Neža. Janez Ažman se je 25. 7. 1657 poročil s Heleno Hauc, hčerjo Lenarta Hauca (*Hauz*) z Mišač. Priče: Matija Šlibar,

Anton Kalčič in Jurij Veber, vsi z Mišač. Janez je umrl pred letom 1659, saj se je tega leta njegova vdova Helena poročila z Valentinom Šuštarjem s Koprivnika. Janez in Helena sta imela hčer Margareto Ažman, ki se je 25. 6. 1655 poročila z Gregorjem Pecarjem z Brda (*Werdl*).

2.1.2. Okoli leta 1609 se je rodila Marjana, oče Matija Ažman (1.2.2.). 22. 7. 1930 se je poročila z Lenartom Zupančičem iz Otoč. Priči: Ivana Ažman in Matija Košir z Mišač.

2.1.3. Leta 1659 je Valentin Šuštar s Koprivnika poročil vdovo Heleno, hčer Matija Ažmana.

2.2. Gregor Ažman, rojen 2. 2. 1910, oče Matija, mati Helena. Botri neka Laura in Neža, žena Jurija Kupcina, obe z Mišač.⁷⁸

3. Janez Pegam, verjetno doma iz Kroke, je umrl na Mišačah 30. 8. 1679. Na Mišače se je priženil okoli leta 1647, ko se je poročil s Heleno, vdovo po Tomažu Ažmanu (1.1.3.), ki je umrl 9. 1. 1645. Pegami so bili takrat že v Kropi in bili tam nato vsaj dve stoletji fužinarji. Janez in Helena sta imela sinove Tomaža (3.1.), Primoža (3.2.), Gregorja (3.3.) in Heleno (3.4.).

Nekaj naslednjim osebam, katerih imena so se pojavila v maticah Mošenj, ni bilo mogoče določiti sorodstva:

- leta 1659 je bil Boštjan Ažman poročna priča,
- 28. 6. 1996 se je Jakob Bohinc iz Otoč poročil z Margareto, hčerjo Matija Ažmana z Mišač,
- leta 1702 je bil Janez Pegam poročna priča,
- leta 1705 je omenjen Jernej Pegam s Prezrenj kot poročna priča.

3.1. Tomaž Pegam se je rodil okoli leta 1662 na Mišačah. Oče Janez, mati Helena. 17. 3. 1691 se je poročil z Ivano Mežan z Dobrave. Umrl je 27. 6. 1752 v starosti 90 let. Tomaž in Ivana sta imela sina Tomaža (3.1.1.), hčer Margareto (3.1.2.), Uršulo (3.1.3.), Elizabeto (3.1.4.), Terezijo (3.1.5.) in Heleno (3.1.6.). Leta 1703 je bil Tomaž Pegam poročna priča Boštjanu Štularju, leta 1705 pa Andreju Rešu z Dobrega Polja.

3.1.1. Tomaž Pegam, rojen okoli leta 1692 na Mišačah. Oče Tomaž, mati Ivana. Kdo je bila njegova žena, ni bilo mogoče ugotoviti. Otroci so bili: Urban, Janez in Terezija. Leta 1751 je v protokolu za terezijanski kataster vpisan gospodar mišaške kmetije v lasti cerkve sv. Petra v Radovljici Tomaž Pegam. Verjetno se vpis nanaša na Tomaža, roj. leta 1692, in ne na njegovega očeta Tomaža, rojenega leta 1662. Tomaž je bil leta 1714 in leta 1717 poročna priča.

Urban Pegam (4.), rojen leta 1714 na Mišačah, oče Tomaž. Urban je umrl leta 1796 v starosti 82 let. Poročil se je z Evo Debelak. Urban in Eva sta imela štiri otroke: N. N., Heleno, Matevža, Matija in Marijo.

78 Maticne knjige od 1635 do 1653 so tako poškodovane, da vsebine zapisov ni mogoče razbrati.

Janez Pegam je vpisan kot poročna priča leta 1747.

Terezija Pegam, oče Tomaž, na Mišačah, dne 17. 9. 1737 se je poročila z Bartolomejem Miklavčičem. Priči sta bili Jurij Miklavčič in Ivana Pegam.

3.1.2. Margareta Pegam, rojena okoli leta 1695 na Mišačah. Oče Tomaž, mati Ivana. 10. 2. 1721 se je Margareta poročila z Jurijem Iglščem iz Dolen. Priče: Vogelnik, Rožman in Košar.

3.1.3. Uršula Pegam, rojena 1697 na Mišačah, oče Tomaž, mati Ivana. 31. 1. 1723 se je poročila s Primožem Dolžanom z Dobrega Polja. Priče: Peter Dolžan, Jurij Mohar in Mihela Boštjančič (Matijovc).

3.1.4. Elizabeta Pegam, rojena okoli leta 1700 na Mišačah. Oče Tomaž, mati Ivana. 25. 1. 1728 se je poročila z Jurijem Primcem s Češnjice. Priče so bile Andrej Fister, Jakob Aleš in Ivana Finžgar.

3.1.5. Terezija Pegam, roj. na Mišačah, oče Tomaž, mati Ivana. Terezija se je 17. 9. 1737 poročila z Bartolomejem Miklavčičem. Poročni priči Jurij Miklavčič in Ivana Pegam.

3.1.6. Helena Pegam se je 20. 2. 1707 poročila z Antonom Justinom, oče Gregor Justin z Dobravce oz. Spodnje Dobrave. Priči sta bila Lenart Šlibar in Marko Klemenčič.

3.2. Primož Pegam se je rodil na Mišačah okoli leta 1665. Oče Janez, mati Helena. Umrl je na Mišačah 17. 11. 1677, star 12 let.

3.2.1. Uršula Pegam, rojena na Mišačah okoli leta 1690. 14. 5. 1712 se je poročila z Jurijem Miheličem z Dobrega Polja. Priče Golmajer, Justin, Kaučič.

3.3. Gregor Pegam z Mišač, rojen 25. 6. 1655. Oče Janez, mati Helena. Umrl je v Kropi 3. 12. 1704. Ali je bil Gregor v Kropi pri sorodnikih ali se je v Kropo poročil? V letu 1699 omenja zgodovinar Müllner v Kropi fužinarja Primoža Pegama – nasploh je bil v tej dobi v Kropi priimek Pegam pogost. V letih od 1770 do 1880 je v kroparskih poročnih knjigah zabeleženih kar 20 porok Pegamovega rodu. V obdobju 1770 do 1820 so bila imena očetov posameznih Pegamovih družin v Kropi Jurij, Lovrenc, Gašper, Jožef, Urban, Štefan, Marka.

4. Janez Pegam je bil krščen 18. 7. 1738. Zaradi poškodbe zapisa imen staršev nisem mogel ugotoviti. Krstna botra Matija Globočnik in Johan Vogrin.

5. Urban Pegam (3.1.1.1.), Mišače št. 2, rojen leta 1714, oče Tomaž (3.1.1.). Poročil se je z Evo Debelak, rojeno 1720, umrl pa l. 1796 na Mišačah v starosti 82 let. Urbanova žena Eva, roj. Debelak, je umrla na Mišačah 19. 6. 1807 v starosti 80 let. Imela sta osem otrok: Janeza (5.1.), Heleno (5.2.), Matevža (5.3.), Matija (5.4.), Janeza (5.5.), Marijo (5.6.), Uršulo (5.7.), Bartolomeja (5.8.) in Antona (5.9.).

5.1. Janez Pegam, krščen 2. 8. 1756, oče Urban, mati Eva. Janez je verjetno umrl še kot otrok, saj so dali kasneje rojenemu otroku tudi ime Janez.

5.2. Helena Pegam, krščena 8. 4. 1758, oče Urban, mati Eva. Krstna botra Mina Boštjančič. Helena se je poročila z nekim Pretnarjem. Umrla je 2. 1. 1813 na Mišačah št. 2 v starosti 54 let (Helena je mogoče ovdovela in je zato umrla v rojstni hiši). Otroci niso poznani.

5.3. Matevž Pegam, krščen 24. 4. 1759, oče Urban, mati Eva. Botra Luka Hrovat in Uršula Boštjančič.

5.4. Matija Pegam (6.), krščen 23. 2. 1760, oče Urban, mati Eva. Botri Ivana in Mina Boštjančič.

5.5. Janez Pegam, krščen 11. 5. 1762, oče Urban, mati Eva, botri Martina in Uršula Boštjančič.

5.6. Marija Pegam, krščena okoli leta 1760, oče Urban, mati Eva. 1783. leta se je poročila v Kropo v premožno fužinarsko družino Potočnik. Njen mož Jakob Ignacij Potočnik je bil železarski strokovnjak, v letih 1785–1788 je bil upravitelj Zoisovih fužin v Bohinju, po letu 1800 predstojnik fužine v Kropi. V času francoske okupacije od 1812 do 1814 je bil župan (*mer*) v Kropi. Rodili so se jima 4 otroci: Marija Elizabeta, Marija Franciška, Eleonora Jožefa in Janez Nepomuk. Marija, rojena Pegam, je v Kropi umrla leta 1820.

5.7. Uršula Pegam, krščena 18. 10. 1764, oče Urban, mati Eva. Botri Ivana Gogala in M. Boštjančič.

5.8. Bartolomej Pegam, krščen 26. 6. 1767, oče Urban, mati Eva.

5.9. Anton Pegam, krščen 2. 7. 1770, oče Urban **Pögaim**, mati Eva, botri Jakob Benedičič in Uršula Boštjančič.

6. Matija Pegam (5.4.), krščen 23. 2. 1760, Mišače št. 2. Oče Urban, mati Eva. Matija je umrl na Mišačah 18. 1. 1832 v starosti 72 let. Poročil se je z Margareto, ki je umrla 1. 1. 1810. Znana sta dva sinova: Anton (6.1.) in Matija (6.2.), in hčerki Alenka (6.3.) in Marija (6.4.).

6. 1. Anton Pegam (11.), rojen 2. 6. 1800 na Mišačah, umrl 24. 12. 1861, je bil gospodar Ažmanove domačije. Poročil se je s Polono Prešeren iz Vrbe, roj. 8. 2. 1808. Imela sta dvanajst otrok: Jože, Franc, Marija, Matija, Neža, Anton, Gregor, Helena, Janez, Simon, Terezija in Marjana.

6.2. Matija Pegam, rojen 1. 1803, Mišače 2, oče Matija, mati Margareta. Poročil se je in imel hčer Marijo (6.2.1.)

6.2.1. Marija Pegam, rojena 28. 10. 1850, verjetno Mišače št. 15., umrla 3. 9. 1888, njen oče je bil Matija (6.2.). Pokopana je na Dobravi (plošča je vzdana v pokopališki zid na severni strani (za Bohinčkovim grobom). Drugih podatkov o Mariji in starših nisem našel.

6.3. Alenka Pegam se je feb. 1828 poročila z Jurijem Presterujem (oče Anton Presteru) iz Ljubnega št. 11.

6.4. Marija Pegam, rojena 1808 na Mišačah št. 2, umrla na Mišačah 1. 1. 1810.

7. Margareta Pegam, rojena 1777 na Mišačah, umrla je samska na Mišačah 7. 3. 1822 v starosti 45 let.

8. Marija Pegam, krščena 9. 7. 1784 na Mišačah št. 2, oče Anton (ni še raziskano, kateri), mati Ana Šlibar. Botra Anton Šlibar in Uršula Boštjančič.

9. Barbara Pegam, rojena na Mišačah l. 1811 in umrla 1. 2. 1818 na Mišačah št. 15 v starosti 7 let. Njej oče je bil eden od Urbanovih sinov, družina je stanovala v kajžarski hiši, danes pri Metelniku.

10. Tomaž Pegam, rojen leta 1810 v Otočah. Oče je bil eden od Urbanovih sinov, ki se je poročil v Otočah.

Ažmanovi in Pegamovi so bili od leta 1608 do leta 1746 krstni botri in poročne priče. Podatki o tem, kdaj in komu so bili botri in priče, dopolnjujejo podatke o krstih in porokah. Za nekaj prednikov smo zvedeli samo zato, ker so bili zapisani kot boter ali priča. Z njihovim pregledom zaključujemo 18. stoletje.

- 17. 1. 1613 je bila Helena Ažman krstna botra Petru, sinu Marije Šlibar z Mišač.
- Julija 1613 je bil Tomaž Ažman krstni boter Ani, hčeri Klemena Boštjančiča.
- 1618 je bil Jurij Ažman boter Neži Marin z Mišač in Neža Ažman botra Marku Špendalu z Mišač.
- 1620 je bil Jurij Ažman boter Antonu Marinu z Mišač.
- 1659 je bil Sebastjan Ažman poročna priča Juriju, sinu Mateja Šparovca. (Mogoče je bil ta Ažman z Brd, saj so tam še danes.)
- 16. 1. 1701 je bil Tomaž Pegam poročna priča Juriju Bohincu z Mišač, ki se je poročil z Uršulo, hčerjo Janeza Justina z Dobrave.
- 1. 2. 1702 je bila poročna priča Ivana (**Joane**) Pegam nekemu iz Kroke.
- 1705 je bil Tomaž Pegam poročna priča Andreju Rešu z Dobrega Polja.
- Tomaž Pegam je bil 14. 2. 1714 poročna priča Boštjanu Poglajnu z Mišač.
- Tomaž Pegam je bil 13. 10. 1717 poročna priča Gašperju Merharju iz Radovljice in Heleni Zupan z Brezij.
- Tomaž Pegam je bil 1731 poročna priča Poharju z Brezij.
- 10. 8. 1755 je Gregor Pegam, sin Augusta Pegama z Jamnika, vikariat sv. Primoža, poročil Evo Merhar z Mišač, vikariat sv. Križa na Dobravi. Ni poznano, ali se je Gregor tudi naselil na Mišačah.
- Ivana Pegam je bila 1. 2. 1702 poročna priča Egidiju Šolarju iz Kroke.
- Tomaž Pegam je bil poročna priča tudi leta 1721 in leta 1746 na Dobravi.

11. Anton Pegam (6.1.), rojen 2. 6. 1800 na Mišačah št. 2, oče Matija Pegam z Mišač št. 2, mati Margareta. Umrli je na Mišačah 24. 12. 1861 v starosti 61 let. Anton se je febr. 1830 poročil s Polono Prešeren, rojeno 8. 2. 1808 v Vrbi št. 6. Polona je umrla na Mišačah 30. 4. 1882 v starosti 74 let. Bila je v daljnem sorodstvu s pesnikom Francetom Prešerenom. Polonin oče je bil Jakob Prešeren (1776–1859), njen ded Tomaž Prešeren (1739–1778), praded Matija Prešeren (roj. 1665). Mati Mina (Marija) Prešeren (1772–1832) z Brega, babica Mina Meterc (roj. 1745), prababica Jera Mulej iz Smokuča (roj. 1710). Polona je imela tri brate in tri sestre: Janeza, rojen 1798, Jakoba, rojen 1805, Ivana Janeza, ki je bil notar, rojen 1815, Lenko, rojena 1800, Mino, rojena 1811, in Špelo, rojena 1811. Polonina mama Marija (Mina) Prešeren je umrla pri svoji hčeri na Mišačah št. 2 dne 24. 3. 1832 v starosti 60 let.

Anton je zgodaj postal gospodar kmetije. Datum izročilne pogodbe je 13. 10. 1819. Oče Matija je bil takrat star 58 let, Anton pa šele 19 let. Oče je po izročitvi živel še 13 let. Kaj je bil vzrok zgodnjega prepisa kmetije na mladega sina, ne vemo. Anton se je poleg kmetovanja ukvarjal tudi s kamnoseštvom.

Anton in Polona sta imela 12 otrok, in sicer: Jože (11.1.), Franc (11.2.), Marija (11.3.), Matija (11.4.), Neža (11.5.), Anton (11.6.), Gregor (11.7.), Helena (11.8.), Janez (11.9.), Simon (11.10.), Terezija (11.11.) in Marjana (11.12.).

11.1. Jožef Pegam, rojen 17. 5. 1831 na Mišačah št. 2, oče Anton, mati Polona.

11.2. Franc Pegam, rojen 15. 3. 1832 na Mišačah št. 2, oče Anton, mati Polona.

11.3. Marija Pegam, rojena 11. 10. 1833 na Mišačah št. 2, oče Anton, mati Polona. Marija je umrla 22. 5. 1851, stara 18 let. Klicali so jo Mica.

11.4. Matija Pegam, rojen 12. 2. 1836 na Mišačah št. 2, oče Anton, mati Polona. Matija je umrl 1. 11. 1870, v 34. letu starosti.

11.5. Neža Pegam, rojena 17. 1. 1838 na Mišačah št. 2, oče Anton, mati Polona. Neža je umrla 22. 3. 1838 stara 3 mesece.

V Knjigi umrlih (*Sterbbuch*) Dobrava od 1812 do 1839 piše, da je 22. 3. 1837 na Mišačah št. 2 umrla Neža Pegam, stara 9 let. Rojena je bila torej leta 1828. Čigava hči je bila ta Neža? Mogoče gre za prepisno napako, saj so matične knjige pisali v dvojniku in prepisovali.

11.6. Anton Pegam (12.), rojen 15. 1. 1839 na Mišačah št. 2, oče Anton, mati Polona. Poročil se je z Marjano Bernard z Dobrega Polja. Imela sta štiri otroke: Antona (12.1.), Marijo (12.2.), Terezijo (12.3.) in Frančiško (12.4.).

11.7. Gregor Pegam, rojen 12. 3. 1841 na Mišačah št. 2, oče Anton, mati Polona. Umrli je na Mišačah 15. 10. 1852, star je bil 12 let.

11.8. Helena Pegam, rojena 11. 4. 1843 na Mišačah št. 2, oče Anton, mati Polona. 21. 5. 1871 se je v starosti 28 let poročila z 32 let starim Jožetom Palcarjem, roj. 1839, Mišače 1.

11.9. Janez Pegam, rojen 31. 10. 1845 na Mišačah št. 2, oče Anton, mati Polona. Umrli je 13. 1. 1846 v 3. mesecu starosti. Janez in Simon (11.10.) sta bila dvojčka.

11.10. Simon (Šimen) Pegam, rojen 31. 10. 1845 na Mišačah št. 2, oče Anton, mati Polona. Simon je bil dvakrat poročen, imel je 7 otrok, vse s prvo ženo, umrl je 23. 2. 1918 na Zg. Dobravi za želodčnim rakom. Bil je kajžar in je delal kot minerec v kamnolomu.

Prva Simonova žena je bila Marija Rozman iz Otoč, ki je umrla 8. 9. 1889. Simon se je drugič poročil s Terezijo Ovsenik z Zg. Dobrave, ki je umrla 26. 9. 1920 za grižo. Simon Pegam in Marija Rozman sta prva leta po poroki živela na Mišačah št. 15 (Metelnik), nato je Simon kupil malo kmetijo (kajžo) na Zg. Dobravi št. 23 (p. d. pri Bohinčku) in družina se je preselila v novi dom. Kamnogoriški župnik Anton Verbajš je v *Zgodovini kamnogoriške fare* (1898) zapisal, da so leta 1896 naredili nove kamnite stopnice iz vasi do cerkve sv. Trojice. Stopnic je bilo 112, izdelala pa sta jih kamnoseka Šimen Pegam z Dobrave in Valentin Bohinc z Zg. Lipnice. Župnik jima je plačal zanje 452 goldinarjev in 53 krajcarjev.

Simon in Marija sta imela sedem otrok: Marija, Frančiška in Janez so bili rojeni na Mišačah, Valentina, Anton, France in Simon pa na Zg. Dobravi.

Marija Pegam, rojena 11. 8. 1876 na Mišačah št. 2, se je 1898 poročila s Florjanom Bercetom z Zg. Dobrave. Umrli je v Nemčiji kot Maria Poglain, ker se je poročila drugič. Imela je 7 otrok, ki živijo v Nemčiji.

Frančiška Pegam, rojena 26. 1. 1879 na Mišačah, umrla na Zg. Dobravi 3. 1. 1900 za jetiko, stara 21 let.

Janez Pegam, rojen 15. 7. 1881, je šel v Nemčijo, a se je vrnil in 24 let star umrl leta 1924 v Dolenjskih toplicah.

Valentina Pegam, rojena 9. 2. 1884, umrla 1913, poročila se je z železničarskim delavcem Janezom Nagodetom, Podnart 10. Imela sta pet otrok: Marijo, rojeno 1. 12. 1903, umrla stara 1 mesec; Janeza, rojenega 27. 7. 1910, umrlega 2. 6. 1911; Ivano, rojeno 5. 7. 1902, ki se je leta 1926 poročila z Andrejem Vidicem, pismonošem z Jesenic; Angelo, rojeno 24. 10. 1905, umrla 1960, poročila se je z Janezom Goričanom, čevljarjem z Zg. Dobrave 23; Ljudmilo, rojeno 10. 9. 1908, ki je imela nezakonsko hčer Stanislavo, roj. 6. 5. 1926, Ano, roj. 11. 7. 1913, ki je umrla 1990.

Anton Pegam, rojen 13. 6. 1886 na Zg. Dobravi, je umrl 26. 7. 1952 v Essen-Borbecku v Nemčiji. Leta 1905 je emigriral v Nemčijo in bil tam krojač in rudar. Poročil je Juliano Trampusch, s katero sta imela pet sinov: Rudolf Pegam, rojen leta 1912, je bil poročen, a brez otrok, Josef Pegam je bil rojen 1914, bil poročen in tudi brez otrok, Ferdinand L. Pegam, rojen 1916, je bil carinik, poročen in je imel tri hčerke. Franz Pegam je bil rojen 1919 in je umrl 1921. Leta 1924 je bil rojen peti Antonov sin Franz Pegam.

Najmlajši Antonov sin Franz Pegam se je rodil 3. 10. 1924 v Essen-Borbecku, rimskokatoliške vere. Leta 1946 se je poročil z Elli Christine, imela sta sina Manfreda Pegama. Franz je bil v 2. svetovni vojni vpoklican na rusko fronto in

bil ranjen. Zaposlen je bil v eni od tovarn koncerna Krupp kot kontrolor. Leta 1986 je z ženo Christine in s sinom Manfredom prvič v življenju obiskal Mišače, rojstni kraj svojega deda, in spoznal svoje slovenske sorodnike. Franz je nato pred smrtjo še dvakrat obiskal Mišače, sedaj pa z vsakoletnim obiskom nadaljuje to tradicijo sin Manfred. Franz je umrl 11. 6. 2003 v Essen-Borbecku.

Franzov edini sin Manfred Pegam se je rodil 28. 2. 1948 v Essnu. Poročil se je z Gesine Mattel, ki je po rodu Avstrijka. Manfred in Gesine imata sina Andresa Pegama, roj. 17. 5. 1977, in hčer Roso Claro Pegam, roj. 12. 10. 1978. Manfred z družino živi v Bochumu. Je učitelj, žena Gesine pa profesorica na Ökumenisches Studienkolleg v Bochumu.

France Pegam, rojen 22. 8. 1888 na Zg. Dobravi, umrl je v 2. mesecu starosti.

Simon Pegam, rojen 13. 8. 1874 na Zg. Dobravi, umrl 29. 5. 1912 v Predosljah.

11.11. Terezija Pegam, rojena 31. 4. 1848 na Mišačah št. 2, oče Anton, mati Polona. Terezija se je stara 32 let poročila z vdovcem Jernejem Bohincem z Mišač št. 15, p. d. Metelnikom. Jernej je bil rojen 15. 8. 1818 in je umrl na Mišačah 17. 1. 1892. Prva Jernejeva žena Helena je umrla v 47. letu starosti in nista imela otrok. Terezija je rodila tri otroke in umrla 1. 1. 1932 na Mišačah. Otroci:

Marija Bohinc, roj. 28. 8. 1881, poročila se je z Mulejem (Boštnikovim) na Dobrem Polju.

Anton Bohinc, roj. 31. 6. 1883, oženil se je v Lipnici z Marijo Demšar. Anton je bil pogrešan v 1. svetovni vojni.

Alojzij Bohinc, roj. 17. 6. 1885. Poročil se je z Marijo Česen, roj. 1895, in živel na Mišačah št. 15. Odšel je v Argentino in se po nekaj letih vrnil.

11.12. Marijana Pegam, rojena 22. 5. 1851 na Mišačah št. 2. Oče Anton, mati Polona. Drugih podatkov o njenem življenju nisem našel.

12. Anton Pegam (11.6.), rojen 15. 1. 1839, Mišače 2, oče Anton, mati Polona. Umrl je 22. 6. 1914 na Mišačah, star 75 let, vzrok smrti je bila vodenica. 3. 2. 1879 se je poročil z Marjano Bernard, p. d. Medlenovo z Dobrega Polja. Marjana se je rodila 23. 12. 1853 in umrla 29. 9. 1916 na Mišačah zaradi mrtvouda, stara 63 let. Anton je bil kmet. V ZK je vpisano, da je prevzel Ažmanovo kmetijo dne 23. 2. 1862, po smrti svojega očeta Antona, ki je umrl 24. 12. 1861. Poleg kmetovanja se je dodatno ukvarjal še s kamnoseštvom, saj so imeli Ažmanovi v Strncu manjši kamnolom. Imela sta štiri otroke: Antona (12.1.), Marijo (12.2.), Terezijo (12.3.) in Frančiško (12.4.).

12.1. Anton Pegam (13.), rojen na Mišačah št. 2 dne 2. 11. 1882. Oče Anton, mati Marjana. Umrl je 29. 7. 1919, star 37 let, v italijanskem vojnem ujetništvu v taborišču v južni Italiji za špansko gripo. Anton, ki mu je oče izročil Ažmanovo kmetijo, se je poročil z Marijo Bertoncelj z Zg. Dobrave, imela sta pet otrok: Marijo, Cecilijo, Antona, Ivano in Franceta.

12.2. Marija Pegam, rojena 20. 12. 1879 na Mišačah št. 2, oče Anton, mati Marjana. 2. 4. 1905 se je poročila s Francem Sedovnikom, rojenim 23. 1. 1882, s Preserij 23, okraj Slovenj Gradec, oče Martin Sedovnik, žagar. Bil je železniški uslužbenec v Vitanjah. *Status animarum* fare Dobrava omenja tudi moža N. Homana iz Ljubljane. Ta je bil verjetno drugi Marijin mož. Marija je umrla v Ljubljani 28. 9. 1961. Otroci:

Erna Sedovnik, rojena 15. 4. 1906 na Preserjah, poročila se je s Ferdinandom Koprivcem.

Marija Sedovnik, rojena 24. 3. 1907.

Franc Sedovnik, rojen 18. 8. 1908.

Amalija Sedovnik, rojena 21. 7. 1910 na Nomenju, poročila se je z Ivanom Zabukovcem.

Alfonz Sedovnik, rojen 21. 7. 1912 na Nomenju, umrl 19. 12. 1937 v Ljubljani.

12.3. Terezija Pegam, rojena 10. 10. 1885 na Mišačah št. 2, oče Anton, mati Marjana, umrla 9. 1. 1959 na Zg. Dobravi št. 17. 26. 2. 1906 se je poročila z Janezom Bertoncljem, rojenim 27. 4. 1882, umrlim 10. 7. 1963, Zg. Dobrava št. 17, po domače Lenartkovim ali tudi Hrvatovim. Janez je bil mizar, Terezija pa gospodinja. Imela sta devet otrok:

Marija Bertoncelj, rojena 9. 12. 1905, umrla stara 2 meseca.

Janez (Ivan) Bertoncelj, rojen 5. 1. 1908 na Zg. Dobravi, umrl 9. 9. 1965 v Kranju, bil 2-krat poročen. Bil je pomemben partijski funkcionar in prvoborec. Njegovo partizansko ime je bilo Johan, dobil je več odlikovanj.

Terezija Bertoncelj, rojena 31. 10. 1909, 17. 9. 1933 se je poročila z Janezom Zupanom, krojačem iz Zaloš, rojenim 1. 11. 1906, oče Janez Zupan, mati Marija Frelj; Janez je umrl 31. 10. 1986 v Kranju.

Angela Bertoncelj, rojena 3. 9. 1911, se je 31. 3. 1940 poročila s Cirilom Ostermanom iz Otoč, rojenim 25. 2. 1914, oče Alojz Osterman, mati Marija Globočnik. Drugič se je Angela poročila s Cirilom Mohoričem, ki je umrl 26. 12. 1954 na Jesenicah.

Frančišek Bertoncelj, rojen 4. 10. 1913, umrl 29. 5. 1972 v Ljubljani. Poročil se je s Hedviko Šneider iz Kranja.

Justina Bertoncelj, rojena 14. 7. 1915, umrla 22. 2. 1917.

Jožef Bertoncelj, rojen 17. 2. 1921, poročen, umrl 26. 10. 1994 v Portorožu.

Anton Bertoncelj, rojen 31. 12. 1922. 4. 12. 1941 so ga kot talca v Dragi ustrelili Nemci.

Marija Bertoncelj, rojena 24. 5. 1925, umrla 19. 11. 1972 na Zg. Dobravi. Poročena je bila z Ludvikom Rakovcem na Zg. Dobravi. Otroka Marjan in Zdenka. Sina Marjana, rojenega 3. 6. 1955, je 29. 7. 1972 ubila na Triglavu strela. Zdenka je poročena Dolar. Z možem in sinom imajo vrtnarijo na Zgornji Dobravi.

12.4. Frančiška Pegam, rojena 18. 9. 1889 na Mišačah št. 2, oče Anton Pegam, mati Marjana, umrla 20. 1. 1943 v Zalošah. 6. 11. 1911 se je poročila z Matevžem Bertoncljem

(Hrvatovim Matevžem), rojenim 18. 8. 1884 na Zg. Dobravi. Matevž je bil izučen za krojača in za železničarja (kretničarja). Za krojača se je dokončno izučil v Avstriji, kjer je tudi pred poroko nekaj let šival. Po poroki je šel k železnici in tam ostal do upokojitve v začetku leta 1946. V Zalošah je zgradil manjšo hišo. Po upokojitvi sta v domači hiši živela skupaj s hčerko Tončko, ki se ni nikoli poročila. Umrl je 18. 1. 1972. Družina Matevža Bertoncija iz Zaloš je imela grob blizu zvonika cerkve v Otočah. Nedavno je postal lastnik groba nekdo drug in odstranil nagrobno ploščo družine Bertoncijev.

Matevž je bil živahne narave, zvedav, samozavesten in nekoliko svojeglav. Že v fantovskih letih se je naučil igrati na harmoniko. Ko je služil vojsko v šivalnici vojaške akademije na Dunaju, je znal po strani kar dobro zaslužiti. O svojem življenju je, potem ko je bil upokojen in je bil zaradi težav z nogami prisiljen ostajati doma, napisal spomine z naslovom *Spomini Hrvatovega Matevža*. S svinčnikom popisani zvezek mi je kako leto pred smrtjo stric Matevž izročil osebno. Z »Ažmanovo Franco«, kakor je svojo ženo klical Matevž, sta imela šest otrok; dva sta umrla mladoletna:

Frančiška, rojena 3. 12. 1913, poročila se je z Francem Žvabom s Slovenskega Javornika, umrla je 19. 10. 1998 na svojem domu na Jesenicah.

Janez, rojen 9. 3. 1915, poročil se je s Pavlino Rozman s Polj v Bohinju, živel je v Lescah, umrl 21. 12. 1986.

Alojzija, rojena 11. 6. 1916, umrla 7. 8. 1916.

Antonija, rojena 4. 1. 1920, ostala je samska, živela je z očetom, po očetovi smrti pa pri bratu Janezu v Lescah, ki je bil njen skrbnik, umrla je 13. 8. 1990.

Ivana, rojena 23. 6. 1912, umrla 7. 8. 1913.

Alfonz, rojen 8. 8. 1924 v Ljubljani. Bil je mobiliziran v nemško vojsko in poslan na fronto v Rusijo. Kot dan smrti je v matični knjigi naveden datum 2. 6. 1945, za vzrok smrti je zapisana izčrpanost na transportu v Mauthausen in dodana pripomba, da je žrtev fašizma.

13. Anton Pegam (12.1.), rojen 12. 11. 1882, Mišače št. 2. Oče Anton, mati Marjana, rojena Bernard na Dobrem Polju. Anton je umrl 29. 7. 1919 v 37. letu starosti v Genzanu v Južni Italiji kot vojni ujetnik. Gospodar Ažmanove kmetije je postal 23. 5. 1906, ko mu jo je izročil njegov oče Anton, ki je bil gospodar od leta 1861. 26. 2. 1906 se je poročil s 26-letno Marijo Bertoncijev, p. d. Hrvatovo z Zg. Dobrave št. 23. Marija se je rodila 26. 6. 1880 na Zg. Dobravi, oče Matevž Bertoncijev in mati Marija, roj. Hrvat. Marija je umrla na Mišačah 24. 4. 1963 v starosti 83 let zaradi pljučnice. Marija je bila sestra Matevža in Janeza Bertoncija, ki sta se poročila z Antonovima sestrama Terezijo in Frančiško. Anton in Marija sta imela pet otrok: Marijo (13.1.), Cecilijo (13.2.), Antona (13.3.), Ivano (13.4.) in Franceta (13.5.). Vsi so bili rojeni na Mišačah.

13.1. Marija Pegam, rojena 14. 1. 1907 na Mišačah št. 2, umrla 31. 1. 1981 v Radovljici. 23. 6. 1927 se je poročila s Francem Golmajerjem (Katežem) (1. 9. 1909

– 31. 1. 1976), posestnikom kmetije v Predtrgu v Radovljici; njegov oče je bil Jožef Golmajer, roj. leta 1865. Marija in Franc sta imela štiri otroke: Marjana (13.1.1.), Majdo (13.1.2.), Antonijo (13.1.3.) in Justino (13.1.4.). Rojeni so bili v Predtrgu v Radovljici.

Marjan Golmajer, rojen 5. 7. 1928, ki je prevzel Kateževo kmetijo v Predtrgu, ima dva sinova, Franca in Marjana.

Majda Golmajer, rojena 26. 4. 1930, poročila se je 30. 5. 1949 v Vrbnje s Francem Paplerjem, p. d. Tršičem. Imata sina Franca in hčer Marijo.

Antonija Golmajer, rojena 20. 5. 1934, umrla 22. 7. 2008, poročena s kovačem Alojzom Resmanom iz Podnarta. Njegov sin Slavko živi z družino v Podnartu, hči Zvonka, por. Mihelič, pa z družino v Podbrezjah.

Justina Golmajer, rojena 20. 2. 1936, umrla 2. 2. 1990, poročena z Nacetom Smolejem (1931–3. 2. 2005) iz Begunj, otroka Jurij in Nika.

13.2. Cecilija Pegam, rojena 27. 11. 1908 na Mišačah št. 2, živela je na Koroški Beli, kjer je 1. 1. 1964 umrla. Bila je šivilja. 25. 6. 1931 se je poročila z Rudolfom Resmanom, rojenim 9. 4. 1905 na Srednji Dobravi, p. d. Bodlajem, umrl 12. 4. 1958. Živeli so na svoji kmetiji v Trebežu. Večino zemlje so morali prodati, ko so na Jesenicah gradili novo jeklarno. Imela sta štiri otroke, prvi sin Rudolf je bil rojen na Mišačah in je v drugem mesecu starosti umrl, ostali so bili rojeni na Koroški Beli:

Rudolf Resman, rojen 20. 9. 1931 na Mišačah, umrl 7. 11. 1931 na Mišačah.

Branko Resman, rojen 16. 10. 1932, žena Valentina, roj. Vogelnik. Živijo na Koroški Beli.

Rudi Resman, rojen 1934, umrl 21. 7. 2001 v Družinski vasi. Veliko let je delal v Nemčiji.

Božo Resman, rojen 1946, z družino živi v Javorniškem Rovtu.

13.3. Anton Pegam (14.), rojen 30. 9. 1910 na Mišačah št. 2. Umrl je 22. 8. 1996 v bolnici na Jesenicah v starosti 86 let. Poročen s Frančiško Sirc iz Dupelj, p. d. pri Krču, ki se je rodila 10. 10. 1909 v Dupljah. Frančiška je umrla 10. 12. 1999 doma na Mišačah v 90. letu starosti. Imela sta štiri otroke: Vero (14.1.), Antonijo (14.2.), Marijo (14.3.) in Margareto (14.4.).

13.4. Ivana Pegam, rojena 10. 12. 1912 na Mišačah št. 2, umrla 23. 9. 1985 na Jesenicah. 4. 2. 1933 se je poročila z Antonom Smolejem, rojenim 29. 12. 1909 na Javorniku, 4. 2. 1943 je Anton padel kot partizan na Primorskem. Imela sta sina Janeza in hčer Antonijo.

Janez Smolej, rojen 4. 10. 1934, umrl 5. 12. 1984 v Žirovnici, poročen z Leopoldino Istenič, rojeno 14. 3. 1936, umrlo 31. 8. 1999 v Žirovnici. Imela sta hčer Ireno, rojeno 20. 3. 1959, ki se je poročila z Bojanom Klinarjem s Hrušice. Irena ima sina Blaža Klinarja in hčer Matejo Klinar, ki se je poročila s Thomasom Prešernom.

Antonija Smolej, rojena 25. 5. 1936, umrla 15. 9. 2004 v Kranju. Poročila se je s Francem Pavcem, roj. 17. 3. 1931 v Trziču, umrl 7. 5. 1985 v Kranju. Imata dve

hčeri, Damjano in Natašo. Damjana Pavec, roj. 10. 12. 1955 v Kranju, se je poročila z Iztokom Bogatajem, roj. 26. 9. 1955. Damjana in Iztok sta kemika. Imela sta dvojčici Jano in Evo Bogataj, rojeni 10. 10. 1971. Jana je umrla v prometni nesreči 29. 1. 2004. Eva je pročena z Juretom Zeličem in ima dva otroka, Samota in Brino Zelič. Družini Bogataj in Zelič živita v Kranju. Nataša Pavec je roj. 19. 9. 1959 v Kranju. Je profesor športne vzgoje. Poročila se je z gradbenim inženirjem Emilom Jerkovičem, roj. 1. 10. 1955. Imata hčer Neco, roj. 18. 5. 1983, in sina Jureta, roj. 16. 10. 1984. Živijo na Zg. Brniku.

Vdova Ivana Smolej se je drugič poročila z Ivanom Rekarjem z Jesenic, ki je umrl leta 1997. Otrok iz tega zakona ni.

13.5. Franc Pegam, rojen 4. 12. 1914 na Mišačah št. 2, umrl 29. 11. 2002 v Škofji Loki. 30. 10. 1943 se je v Leobnu poročil z Ivanko Pristov, rojena 6. 8. 1913 v Zg. Gorjah. Franc in Ivanka nista imela otrok. Ivanka je umrla 7. 6. 1983 v Portorožu, kjer sta s Francem živela, in je pokopana v Sp. Gorjah. Oba sta bila v partizanih, po vojni sta nekaj časa vodila manjši penzion v Kranjski Gori, nakar je Ivanka dobila službo v računovodstvu Droge v Portorožu, zato sta se preselila tja.

Franc je imel ob ženi v Piranu še prijateljico Ado Verhek, rojena 23. 22. 1927 v Piranu, s katero je imel sina Dušana Pegama (roj. 3. 11. 1958 v Piranu). Po smrti prve žene Ivanke se je Franc 19. 4. 1986 poročil z Ado in se z njo preselil v Škofjo Loko. Ko je Ada hudo zbolela, sta se preselila v Dom starostnikov v Škofji Loki, kjer je Ada umrla 9. 6. 1997, Franc pa 29. 11. 2002. Pokopana sta na Žalah v Ljubljani.

Sin Dušan je poročen z Jordano Bolčina, roj. 5. 5. 1959 v Piranu. Imata hčer Nino Pegam, roj. 8. 10. 1983. Nina je leta 2008 postala absolventka veterine. Dušan je mamino stanovanje v starem delu Pirana prodal in kupil atrijsko vrstno hišo v Luciji pri Portorožu. Dušan je poslednji znani Pegam v Sloveniji, ki izhaja iz rodu prvega Pegama, ki se je priženil v Ažmanovo hišo na Mišačah sredi 17. stoletja.

14. Anton Pegam (13.3.) je rojen 30. 9. 1910 na Mišačah št. 2, oče Anton, mati Marija, je bil gospodar Ažmanove kmetije. Umrl je 22. 8. 1996 v bolnici na Jesenicah za rakom. V mladosti so ga prijatelji klicali Tonca, kasneje pa Tone. Izučil se je za strojarja kož in naknadno med delom še za električarja. Tonetu je mati izročila kmetijo 26. 11. 1937, ko je bil star 27 let; približno toliko je bil star tudi njegov pokojni oče, ko je prevzel kmetijo. Tone je bil gospodar 46 let, do 15. 4. 1983, ko je z izročilno pogodbo izročil Ažmanovo kmetijo svojemu zetu Roku in hčerki Marjeti.

Anton se je 20. 10. 1933 poročil s Frančiško Sirc iz Dupelj, rojena 10. 10. 1909, umrla 10. 12. 1999 na Mišačah. Frančiška (Francka), rojena Sirc, je bila doma v dolini Tržiške Bistrice pod Dupljami. Doma so imeli žago. S Tonetom sta se spoznala v Radovljici, kjer je Francka po zgodnji smrti svojih staršev odraščala pri rejnikih Štularjevih, ki so bili daljni sorodniki, Tone pa je bil v uku pri strojarju Maleju. Imela sta štiri hčere, Veroniko (14.1.), Antonijo (14.2.), Marijo (14.3.) in Margareto (14.4.).

Potomci Antona Pegama in Frančiške, roj. Sirc

14.1. Veronika Pegam (Vera), rojena 15. 1. 1934 na Mišačah št. 4. Poročila se je z Francem Blaznikom, ki je bil rojen 14. 1. 1934 v Besnici in je umrl 10. 9. 2004 v Izoli, pokopan je na Sr. Dobravi. Veronika ima tri otroke: Mojca (14.1.1.), Boštjan (14.1.2.) in Mateja (14.1.3.) in stanuje na Mišačah št. 4 v prvem nadstropju domače hiše.

Vera je bila učiteljica v osnovni šoli v Lipnici. Poučevala je prvošolce, več kot 500 otrok je naučila brati, pisati, učiti se in jih privajala na red in tovarštvo. Aktivna je tudi po upokojitvi. Deluje v krajevnih organizacijah in društvih, vrtnari, hodi na sprehode in pohode in na telovadbo, nabira zdravilna zelišča itd.

Franci je bil orodjar (strugar), zadnjih trideset let delovne dobe je bil zaposlen v tovarni Iskra v Lipnici. Bil je dober pevec in je rad zapel ob vsaki priložnosti, mnogo let je pel pri pevskem zboru v Kropi in na koru. Bil je družaben in zato priljubljen. V prostem času je rad delal z lesom, ko se je upokojil, je izdeloval masivne vrtno mize in klopi, brusil nam je nože in nasploh pomagal pri delu na kmetiji ali pri gradnji. Znal je narediti odlične klobase in zaseko in v dimu posušiti meso. Ostal je navezan na rodno Besnico in svoje številne brate in sestre. Blizu rojstne hiše v Besnici je potem, ko se je upokojil, postavil lepo brunarico za počitniško hišico. Umrl je nepričakovano. V hotelu v Izoli, kjer sta bila z Vero na dopustu, ga je zvečer v odmoru med plesoma pri mizi s prijateljki zadela kap.

14.1.1. Mojca Blaznik, rojena 5. 5. 1959 na Mišačah, mož Miloš Berce, rojen 16. 10. 1949 v Radovljici, kjer tudi živijo. Rodila sta se jima dva otroka – Urška (22. 11. 1980) in Luka (13. 12. 1984 – 26. 6. 2007 v Radovljici). Miloš je pleskar in je po polni delovni dobi v gradbenem podjetju sedaj upokojen. Mojca je ekonomski tehnik in je zaposlena kot tajnica na Ljudski univerzi v Radovljici. Oba rada hodita na sprehode in v gore, plavata in smučata.

Urška je leta 2008 diplomirala kot inženir matematike in takoj dobila, zaenkrat začasno, zaposlitev kot profesorica matematike na Kmetijski srednji šoli v Strahinju.

Luka je končal šolo turističnega tehnika. 29. 6. 2007 umrl zaradi neozdravljive bolezni mišičnega odmiranja, ki se je pojavila po puberteti. Pokopan je na radovljiškem pokopališču.

14.1.2. Boštjan Blaznik, rojen 15. 4. 1965 na Mišačah, dipl. sociolog s činom podpolkovnika, zaposlen v Generalštabu Slovenske vojske; je tudi načelnik Gorske šole SV. Poročil se je z Urško, roj. Kozjek 30. 3. 1972, s Sr. Dobrave. Urška je magistrica in univ. dipl. ing. kemije, zaposlena na Inštitutu za varovanje zdravja v Ljubljani. Živijo v stanovanju v Urškini domači hiši na Sr. Dobravi. Imata dva otroka:

Domen, rojen 15. 1. 1999.

Zala, rojena 24. 12. 2001.

14.1.3. Mateja Blaznik, rojena 5. 9. 1967 na Mišačah, profesorica kitare na Glasbeni šoli v Radovljici. Igra, poje, komponira in piše pesmi. Izdala je 2 CD-ja z lastno glasbo in pesniško zbirko. Z materjo živita skupaj na Mišačah št. 4.

14.2. Antonija (Breda) Pegam, rojena 15. 1. 1936 na Mišačah št. 4, mož Maks Bizjak, rojen 10. 9. 1933 na Dobrem Polju pri Brezjah. Oba sta bila zaposlena v tovarni Iskra Otoče, sedaj upokojena. Živita v Maksovi rojstni hiši na Dobrem Polju. Imata hčer Tatjano.

14.2.1. Tatjana Bizjak, rojena 20. 1. 1961 na Dobrem Polju. Tatjana je ločena, otrok nima, živi na Zgoši. Do zaprtja tovarne je bila zaposlena v tovarni pletenin Almira Radovljica kot pletilja. Sedaj je zaposlena v Kranjskih otroških vrtcih.

14.3. Marija Pegam se je rodila 1. 8. 1943 na Mišačah št. 4. Poročila se je z Jurijem Skubrom, p. d. Makekovim, rojenim 16. 3. 1941 na Zg. Jezerskem. Po poroki je družina nekaj let živela v Kranju, ko pa sta zgradila svojo hišo na Zg. Jezerskem, so se preselili vanjo. Njihova hiša je predelano nekdanje mogočno gospodarsko poslopje Marof Makekovega veleposestva in leži na samotni nad dolino, na višini 1000 m, nasproti ostenj Makekove Kočne.

Marija je bolj poznana pod imenom Mija. Je ekonomski tehnik in vso delovno dobo je bila zaposlena v banki v Kranju. Jure je univ. dipl. ing. gozdarstva in je bil vso delovno dobo zaposlen v Gozdnem gospodarstvu Kranj. V tem času je dvajset let upravljal z gozdovi v Karavankah in na širšem območju Tržiča. Je priznan gozdarski in lovski strokovnjak. Leta 2004 sta se upokojila. Imata dve hčeri, Ksenijo in Alenko.

14.3.1. Ksenija Skuber, por. Markič, rojena 2. 2. 1968 v Kranju. Mož Rado Markič z Zg. Jezerskega se je smrtno ponesrečil v helikopterski vaji gorskih reševalcev 11. 6. 1995 v Savinjskih Alpah. V nesreči je bilo mrtvih pet reševalcev, krivca pa niso našli. Zaposlen je bil pri zavarovalnici Triglav, kjer je zaposlena tudi Ksenija. Zavarovalnica se je po nesreči odločila štipendirati šolanje obeh njunih hčerk, Alje in Dominike. Živijo v lastni novi hiši na Zg. Jezerskem, ki sta jo zgradila s pokojnim možem.

Alja Markič, rojena 9. 11. 1988, je vpisana v drugi letnik Fakultete za šport.

Dominika Markič, rojena 8. 7. 1990, je bila v letu 2009 maturantka kranjske gimnazije.

14.3.2. Alenka Skuber, por. Jesenko, rojena 12. 1. 1971 v Kranju. Poročila se je z Rokom Jesenom iz Ljubljane, rojenim 20. 5. 1969. Živijo v Ljubljani. Oba sta geodeta in sta v svojem poklicu uspešna. Imata dva otroka.

Hana, rojena 19. 12. 2000.

Jošt, rojen 2. 10. 2003.

15. Margareta (Marjeta) Pegam (14.4.), por. Gašperšič, rojena 29. 4. 1945 na Mišačah št. 4. Oče Anton, mati Frančiška, rojena Sirc. Marjeta se je 8. 8. 1970 poročila z Rokom Gašperšičem, ing. gozd., rojenim 9. 8. 1941 v Kropi, oče Jože Gašperšič, rojen 14. 3. 1896, umrl 7. 12. 1964 v Kropi, mati Antonija, rojena Legat, rojena 9. 1. 1898, umrla 18. 10. 1987 v Kropi.⁷⁹ Rok in Marjeta od poroke živita na Mišačah št. 4. Imata dva sinova, Gregorja (15.1.) in Tilna (15.2.).

Marjeta je bila računovodkinja in knjigovodkinja v šoli, upokojila se je leta 2003, Rok pa leta 2005. Rok je delal v gospodarstvu, vedno na vodilnih delovnih mestih v večjih firmah, ki so mednarodno trgovale predvsem z lesom in lesnimi proizvodi. Veliko je službeno potoval v tujino, zlasti zadnjih 15 let službe. En mandat je bil delegat v Zboru občin RS, občinski svetnik, predsednik KS Srednja Dobrava, sodnik porotnik, deloval je v organih Gospodarske zbornice, v lovski organizaciji itd.

Z Marjetinimi starši sta od poroke dalje živela v skupnem gospodinjstvu, kot je za kmetijo običajno in nujno. Marjeti in Roku je oče izročil kmetijo 15. 4. 1983. Marjeta je hodila v službo, skrbela za gospodinjstvo in vzgojo otrok, v pomoč ji je bila mama Francka. Rok je prevzel v svoje roke gospodarjenje s kmetijo; za pomoč je imel očeta Toneta in svaka Francija, ki je z družino živel v svojem stanovanju v 1. nadstropju domače hiše. Ko sta zrasla, sta bila v pomoč tudi sinova Gregor in Tilen. Rok in Marjeta imata skupen konjiček, hribe in smučanje. Družina je skupaj hodila na smučanje, v planine in na morje. Rokovi konjički so petje, lov, fotografija, v zadnjih letih pa raziskuje lokalno zgodovino.

15.1. Gregor Gašperšič, rojen 7. 3. 1972, na Mišačah št. 4, absolvent arhitekture. Živi s Polono Rob iz Radovljice, rojeno 2. 2. 1973, univ. dipl. ekon., oče Slavko Rob, rojen 26. 4. 1943 na Bledu, umrl 16. 9. 2003 v Radovljici, mati Marija Majhenc, rojena 1. 1. 1941 v Kolnici, umrla 12. 9. 1995 v Radovljici.

Gregor in Polona se še nista poročila, živita v svojem stanovanju na Mišačah št. 4. Gregor je zaposlen v projektivnem biroju na Jesenicah. V mlajših letih je kolesaril in vozil kajak. Polona, ki je bila v mladosti profesionalna plavalka in članica državne reprezentance, je zaposlena pri Športni zvezi Radovljica in je upravnica kopališča in avtokampa v Radovljici.

Njuna hči je Vesna Gašperšič, rojena 25. 1. 2008.

15.2. Tilen Gašperšič, rojen 7. 1. 1975 na Mišačah št. 4, kjer tudi živi. Kot komercialist je bil zaposlen v ZLIT Tržič v stečaju in pri Wertholz d. o. o., nato je imel svoje podjetje Lesna predelava s. p. in je delal za podjetje Wertholz GmbH v Brnci v Avstriji. Sedaj je pri tem podjetju redno zaposlen, na delo v Avstrijo se vsak dan vozi z avtom. Rad se ukvarja s športom, najraje smuča in pleza.

⁷⁹ Rok je bil najmlajši od dvanajstih otrok v družini Gašperšič. Bratje in sestre so: Marija, roj. 14. 3. 1924, por. Finžgar, Božidar (8. 5. 1925 – 15. 1. 1945 na Dunaju), Špela, por. Uršič (29. 10. 1926 – 23. 5. 1981 v Kranju), Jože, roj. 13. 3. 1928, Marjan, roj. 15. 8. 1929, Zlata, roj. 17. 3. 1931, por. Ognjanović, Zala, roj. 29. 8. 1933, por. Vojsk, Janez (4. 12. 1934 – 27. 3. 2009 v Radovljici), Egi, roj. 1. 9. 1936, Boštjan (18. 1. 1938 – 5. 1. 1983 v Ljubljani), Dominik, roj. 19. 2. 1940.

Slika 194: Gašperšiči maja 2009: sedita Marjeta in Rok, zadaj od leve Gregor, Vesna, Polona in Tilen.

Rodovnik rodbine Sirc

Rodbina Sirc, iz katere se je na Mišače v družino Pegam priženila Frančiška Sirc, je živela v Sp. Dupljah ob Tržiški Bistrici, kjer so imeli mlin in žago pri Krču. Poročal sem že o težki mladosti Sirčevih otrok, ko je devet mladoletnih bratov in sester osirotelo zaradi prezgodnje smrti obeh staršev. Preteklosti Sirčeve rodovine po matičnih knjigah njihove župnije nisem raziskoval in nisem sestavil rodovnika prednikov, sestavil pa sem seznam potomcev Jožeta Sirca in njegove žene Marije, rojene Špin. Skupaj jih je devetdeset.

Preglednico začenjaj s spiskom osmih otrok, bratov in sester očeta Jožeta Sirca, rojenih med leti 1859 in 1872. Tudi njihov oče, rojen okoli leta 1830, je bil Jožef Sirc; imena matere nisem iskal. Imela sta pet sinov in tri hčere, prvi je bil Jože.

1. Jože Sirc, roj. 14. 1. 1859, umrl 16. 8. 1914. Po očetu je prevzel mlin in žago pri Krču.
2. Marija Sirc, roj. 10. 12. 1859. O njenem življenju nisem našel nobenega podatka.
3. Janez Sirc, roj. 4. 10. 1861, umrl je doma 7. 9. 1938. Janez se je izučil za mlinarja in žagarja. Pomagal je bratu Jožefu, ki je bil gospodar, in je z delom nadaljeval tudi po Jožefovi smrti.

4. Peter Sirc, roj. 26. 2. 1863, se je poročil v Mengšu z Marijo Skok, bil tam posestnik in šolski upravitelj. Peter in Marija sta imela hčerko Marijo Sirc – Mimi, rodila se je 18. 8. 1908 in umrla 1. 12. 1982. Marija se je leta 1936 poročila s Francijem Pustom, gostilničarjem iz Ribnice. V tem zakonu se je rodil 20. 11. 1938 v Ribnici na Dolenjskem Franci Pust, ki se je leta 1963 poročil z Anico Zupin iz Stiške vasi, fara Cerklje. Imata dve hčeri, Tatjano in Marijo, in sina Roberta. Družina Francija in Anice Pust živi v Presêrjah pri Radomljah. Svojim Sirčevim sorodnikom Franci redno piše voščilnice za veliko noč in božič.
5. Marjana Sirc, roj. 10. 11. 1864, je umrla že kot otrok.
6. Anton Sirc, roj. 8. 6. 1866, je odšel v Ameriko.
7. Franc Sirc, roj. 13. 8. 1868, je ostal v mlinu, starost je preživel na Mišačah pri nečakinji Francki Pegam, kjer je l. 1947 umrl. Pokopan je na Dobravi v grobu, ki ga imajo sedaj Jurmanovi z Mišač.
8. Marjana Sirc, roj. 11. 2. 1872, poročena Štular.

Jože Sirc se je, ko je bil star že 43 let, 5. 2. 1902 poročil s 24 let mlajšo Marijo Špin, roj. 23. 3. 1883 na Štefanji Gori. Marija je umrla 13. 5. 1915 v Sp. Dupljah po trinajstih letih zakona, en mesec po porodu hčerke Antonije, ki je bila že deveti otrok. Umrla je zaradi poporodne mrzlice, stara komaj 32 let. Marija Špin je bila doma s kmetije in je imela brata Franca (ta se je poročil, ostal doma in imel pet otrok), brata Jakoba, brata Štefana in sestro Marjano. Štefan se je poročil v Šenčurju, Marjana pa se je poročila Šimenc v Češnjevku.

Jože in Marija Sirc sta imela devet otrok: 1.1. Viktor, 1.2. Albin, 1.3. Marija, 1.4. Ivana, 1.5. Frančiška, 1.6. Justina, 1.7. Anica, 1.8. Angela in 1.9. Antonija.

Slika 195: Pred Krčevim mlinom jeseni 1917. Otroci pokojnih Jožeta in Marije Sirc s stricem Janezom Sircem in nemškimi vojaki, ki so se zbirali na Gorenjskem pred odhodom na soško fronto, ki so jo uspešno prebili; bitka je poznana pod imenom čudež pri Kobaridu. Otroci z desne so Marija, Viktor, Ivanka, Albin, v vojakovem naročju sedi Frančiška, ki se je petnajst let kasneje poročila z Antonom Pegamom z Mišač.

1.1. Viktor Sirc, roj. 23. 3. 1902, umrl 20. 8. 1979 v Šenčurju. Kot najstarejši sin je po smrti staršev prevzel mlin in žago pri Krču, kjer pa sta mlela in žagala kar strica Janez in Franc. Viktor se je 9. 11. 1927 poročil s Frančiško Blažun iz Šenčurja (23. 11. 1904 – 20. 7. 1983). Kmalu po poroki je mlin in žago prodal in se z ženo naselil na njenem domu pri Škandru v Šenčurju. Ker se je Viktor zaposlil v Ljubljani kot bolničar, sta se preselila v Ljubljano. Po smrti tasta Jurija Blažuna 1948 sta se preselila nazaj v Šenčur, da bi ohranila kmetijo, žal je bila to rešitev le za nekaj let, ker so večino Blažunove zemlje arondirali za letališče in druge javne potrebe. Žena je bila ves čas gospodinja. Posvojila sta hčer Danijelo. Oba sta pokopana v Šenčurju

Danijela (roj. 19. 10. 1951) se je 5. 2. 1972 poročila z Janezom Močnikom (roj. 7. 10. 1936) v Cerkljah. Oba sta akademsko izobražena, raziskovalca literature in glasbe, Janez je tudi skladatelj. Imata štiri otroke: Barbara (roj. 16. 5. 1973) je poročena s pravnikom Damjanom Gantarjem in ima z njim hčer Klaro; živijo v Ljubljani. Sin Janez Močnik je rojen 4. 10. 1976, s partnerico Lidijo imata hčer Karino in sina Maksa. Sin Blaž Močnik, roj. 19. 1. 1978 je študent, hči Polona Močnik je bila rojena 3. 6. 1994. Družina Močnik živi v Cerkljah, kjer so zgradili novo hišo.

1.2. Albin Sirc, roj. 1. 9. 1904 v Sp. Dupljah, umrl je 21. 6. 1980 v Radovljici. 20. 2. 1938 se je poročil z Marijo Jurc, roj. 13. 10. 1907. Albin se je doma izučil za mlinarja in v mladosti to delo opravljal doma, po prodaji domačega mlina pa pri sosednjem mlinarju Trnovcu. Po poroki se je naselil v Radovljici in dobil službo v jeseniški železarni, kjer je delal do upokojitve. Žena je bila gospodinja, imela sta štiri otroke.

Anica Sirc, roj. 15. 7. 1930, od l. 1954 poročena z Milošem Jančičem, otroka Ljubo, roj. 17. 7. 1951, in Mišo, roj. 19. 6. 1954.

Mimi Sirc, roj. 5. 8. 1940, poročena l. 1963 z Leopoldom Mavcem, roj. 12. 2. 1937. Otroka sin Tomaž, roj. 1. 8. 1963 in hči Manja, roj. 20. 8. 1970.

Albin Sirc (2. 11. 1941 – 6. 4. 1998). Leta 1967 se je poročil z Marto Lavrenčak (9. 5. 1945 – 8. 5. 1992). Imata sinova Bineta, roj. 22. 7. 1967, in Petra, roj. 17. 7. 1975, živijo v Radovljici.

Franc Sirc, roj. 30. 10. 1943. Leta 1979 se je poročil z Ivico Slivnik, roj. 6. 12. 1946. Imata sina Simona, roj. 14. 10. 1981.

1.3. Marija Sirc (25. 3. 1906 – 25. 1. 1923). Umrla je v Mengšu, stara 17 let, kjer je odraščala pri stricu Petru Sircu.

1.4. Ivana, roj. Sirc (18. 5. 1908 – 8. 8. 1998 na Jesenicah). Leta 1937 se je poročila z Ivanom Grilcem, roj. 7. 7. 1906 v Hrašah. Ivan je padel v partizanih nov. 1944. Oba sta pokopana v Radovljici. Ivanka in Ivan sta imela sina Janeza Grilca, roj. 7. 6. 1940 v Ljubljani. Ivanka je kot vdova spoznala prijatelja, s katerim pa se ni poročila. Z njim je imela sina Vitomirja Pretnarja, roj. 19. 3. 1953.

Janez Grilc – Ivko. Z družino živi v Švici, kamor se je preselil z ženo Marjolo Oset, roj. 8. 11. 1938 v Šentjurju. V Švici je doktoriral iz gozdarstva. Janez je bil

zaposlen v Gozdni upravi kantona Bern, Marjola pa v medicinski ustanovi. Oba sta že upokojena, imata sina Mateja, roj. 29. 1. 1967, in hčer Aninjo, roj. 19. 1. 1973, ki sta akademsko izobražena: Matej smer elektronika in Aninja arhitektura. Matej je poročen z Isabel, ki je Švicarka, imata sinova dvojčka Julijana in Felixa. Ivko si je zgradil na Bledu lepo hišo, tja pogosto prihaja na dopust ali urejanje drugega doma.

Vitomir Pretnar – Vito, magister ravnateljstva, poročen z Mirjano Preželj z Jesenic, roj. 24. 10. 1950. Živijo v lastni hiši v Smokuču. Vito je bil načelnik Upravne enote Jesenice, sedaj pa je visoki vladni uslužbenec na Ministrstvu za finance. Mirjana je bila ravnateljica šole in je upokojena. Imata sina Lenarta, roj. 21. 7. 1977, ki je arhitekt, in hčer Poljo, roj. 31. 8. 1986, ki je študentka.

1.5. Frančiška (Francka), roj. Sirc (13. 10. 1909 – 10. 12. 1999 na Mišačah). Mladost je preživela pri družini Štular v Radovljici. Bili so sorodniki po očetovi strani, saj se je očetova teta Marjana, roj. 1872, poročila v družino Štular. Dr. Jože Štular je bil sodnik v Radovljici (1. 5. 1887 – 19. 7. 1937). 20. 10. 1933 se je poročila z Antonom Pegamom z Mišač (30. 9. 1910 – 22. 8. 1996), oba sta pokopana na Dobravi. Pegamovi so imeli kmetijo, poleg kmetovanja je Anton delal v železarni, Francka pa je kmetovala in gospodinjila. Imela sta štiri hčere: Veroniko, Antonijo, Marijo in Marjeto.⁸⁰

1.6. Justina Sirc (21. 12. 1910 – 30. 10. 1948) je bila nuna, pokopana je v Radovljici.

1.7. Angela, roj. Sirc (26. 8. 1912 – 7. 7. 1995 v Retnjah), je pokopana v Križah.

Ko je umrla mama, je bila Angela stara šele tri leta. Deklico je vzela k sebi družina Kleč (p. d. Tonc) v Zadragi pri Retnjah. Deklica je rasla skupaj z nekoliko starejšo domačo hčerko in je bila v družini srečna. Angela se je poročila z Jožetom Štefotom iz Retenj (18. 2. 1910 – 18. 12. 1971). Družina je živela v Zadragi, oba pa sta pokopana v Križah. Otroci so Marija (Mimi), Draga, Olga in Bogdan.

Mimi je bila rojena l. 1938, odšla je v Kanado, kjer je že umrla.

Draga, roj. 20. 1. 1941, se ni poročila in živi v Ljubljani.

Olga, roj. 1947, se je poročila z Ivanom Sakačem in ima sina. Živijo v Retnjah.

Bogdan, roj. l. 1956, ni poročen in živi v domači hiši v Retnjah.

1.8. Anica, roj. Sirc 28. 2. 1914, se je odselila v Nemčijo za možem Nemcem, s katerim se je poročila v Sloveniji, a se je izkazalo, da je mož že poročen. Razočarana je odšla naprej v ZDA in potem v Kanado. V Torontu se je poročila s Henrijem Beaulieuem, ki je bil lastnik frizerskega salona. Otroci nista imela. Zaradi moževe boleznj sta se okoli leta 1980 preselila na zahodno obalo, v Vancouver, kjer je mož kmalu umrl. Tam je imela svojo manjšo hišo. V visoki starosti je nekajkrat prišla na daljši obisk k svojim sestram v Slovenijo. Največ se je zadrževala na Mišačah. Večkrat je omenila, da bo hišo prodala in odšla v dom ali pa na toplejšo Florido. Po zadnjem obisku se nam ni več javila, na pošto ni več odgovorila in zadnja telefonska številka

80 Za njihove podatke glej začetek predhodnega poglavja Potomci Antona Pegama in Frančiške, roj. Sirc.

ni veljavna. Poizvedovanja, kako je, niso obrodila sadov, sorodniki pa tudi niso dobili obvestila, da je umrla.

1.9. Antonija (Tončka), roj. Sirc 22. 4. 1915. En mesec po njenem rojstvu ji je umrla mama. Dojenčka so vzeli k sebi v rejo Jermanovi, p. d. Erženovi z Visokega. Tako je tudi Tončka, kot dve leti starejša sestra Angela, zrasla pri rejnikih. Poročila s Francem Travnom iz Vodice (1. 6. 1913 – 19. 7. 1989 v Šenčurju). Hišo sta zgradila v Šenčurju, imata tri otroke: Franca, Slavka in Majdo.

Franci Traven, roj. 4. 8. 1943, žena Marija. Imata dva sinova: Boris Traven, roj. 8. 5. 1975, ima dva otroke, Bojan Traven, roj. 6. 6. 1978, pa je pel novo mašo 5. 7. 2009 v domači cerkvi sv. Jurija v Šenčurju in odhaja za kaplana v Zagorje.

Slavko Traven, roj. 23. 7. 1946, žena Marija. Zgradila sta svojo hišo ob rojstni hiši v Šenčurju. Po zaprtju tekstilne tovarne v Kranju sta odprla pekarno kruha in peciva. Imata sina in hčer. Sin Sašo, roj. 13. 7. 1973, je poročen in ima dva sinova, Damjana in Dejana. Živi v Bitnjah, kjer imata z ženo samostojno uspešno pekarno peciva. Hči Tanja, roj. 28. 8. 1975, poročena Žlebir, živi v domači hiši v Šenčurju in ima sina Kristjana in hčer Karin.

Majda Sirc, roj. 1. 7. 1953. Majda je več kot trideset let delala v Švici. S prvim možem, Avstrijcem, nista imela otrok in sta se ločila. Majda je v Šenčurju poleg nove Slavkove hiše zgradila še svojo hišo, tako da so tri Travnove hiše v isti ulici, ena za drugo. V Majdini hiši živi mama Tončka. Majda se je poročila z Jožetom Slabetom, ki ga je tudi spoznala v Švici. Otrok nimata. Z možem sta se upokojila in Majda večkrat živi skupaj z mamo.

Zaključek

V rodovnih skupnostih se spremembe dogajajo ves čas, rodi se otrok, ljudje se poročajo in umirajo. Zaradi tega bo vsak naslednji rodovnik nekoliko drugačen in daljši. Pred sabo imamo rodovnik, v katerem marsikaj še manjka.⁸¹ Kaj in koliko, ne vem. Precej arhivskih listin je bilo poškodovanih ali v takem stanju, da zapisnega nisem znal ali mogel prebrati. Podatki iz preteklosti pa so lahko tudi dvoumni, npr. ko vzporedni viri o isti zadevi navajajo različen podatek. Tak primer sta popis kmetij iz leta 1751 in popis prebivalcev iz leta 1754. V popisu kmetij za terezijanski kataster, ki je celo sodno verificiran s tremi pečati in podpisi, je vpisan na kmetiji na Mišačah gospodar Tomaž Pegam, v popisu prebivalcev po farah in vaseh iz leta 1754 pa v seznamu prebivalcev na Mišačah družine Pegam sploh ni. Toda že 2. 8. 1756 je v krstni knjigi fare Mošnje vpisan krst Janeza Pegama z Mišač, oče Urban, mati Eva, nato je 8. 4. 1758 vpisan krst Helene Pegam z Mišač, 24. 4. 1759 krst Matevža Pegama z Mišač in leta 1760 in 1761

⁸¹ V rodovnika rodovin Pegam in Sirc sem vključil podatke, ki mi jih je uspelo zbrati do zaključka redakcije 15. avgusta 2009.

je zabeleženo rojstvo otrok pri Pegamovih na Mišačah. Kdo je naredil napako? Očitno tisti, ki je popisoval prebivalce. Naloga, da razvozlam take in podobne dileme, me še čaka. Del rodbinske preteklosti nam bo iz raznih vzrokov ostal pač nepojasnen.

Potomcem Pegamovih deklet, ki so se v preteklih stoletjih poročale in ostale v fari ali pa so odšle v drugo faro, nisem sledil. Tudi morebitna povezanost mišaških Pegamov s Pegami, ki živijo v drugih krajih, ostaja nepojasnjena. Na Gorenjskem je po statističnih podatkih danes preko 200 oseb, ki se pišejo Pegam, na Primorskem pa še več, a se pišejo Pegan. Ali je kakšna razlika med Pegami in Pegani ali je razlika samo v obliki zapisa imena? V Podljubelju (Unterloibl) na Koroškem so 27. 5. 2005 pokopali 83-letnega Štefana Pegama, dipl. gozd. inženirja in deželnega svetnika v pokoju. Od kod je bil ta gospod? Ali je naš sorodnik ali sorodnik Pegamov iz Selške doline?

Priimek Pegam je na Mišačah prisoten od srede 17. stoletja. Janezu Pegamu se je leta 1655 rodil sin Gregor Pegam, leta 1662 pa še Tomaž Pegam. Mati je bila Helena, vdova po Tomažu Ažmanu z Mišač. Po smrti Antona Pegama leta 1996 in Frančiške, poročene Pegam, leta 1999 pa na Mišačah priimka Pegam ni več. Od vseh potomcev Gregorja in Tomaža sta dva Pegama v Nemčiji in eden v Portorožu. Če se bo kdaj še rodil moški potomec, bo rojen v Nemčiji, oče naj bi bil Andres Pegam, prapravnuk Simona Pegama (11.10.), rojenega na Mišačah leta 1845, ki je umrl na Zgornji Dobravi leta 1918.

Mišače, avgust 2009

KAZALA

Viri in literatura

Knjige in članki

- Stane Adam: *Doneski za zgodovino Radovljice v srednjem veku*. Radovljica: SZ, 1999.
- Rudolf Andrejka: Doneski k postanku in razvitku rodbinskih imen v Selški dolini. *Glasnik muzejskega društva* 20/1–4 (1939). 310–332.
- Matjaž Bizjak: *Urbarji briksenške škofije 1253–1464*. Ljubljana: ZRC SAZU, 2006.
- Pavle Blaznik: *Urbarji freisinške škofije*. Ljubljana: SAZU, 1962.
- Tone Cevc: *Človek v Alpah: Desetletje (1996–2006) raziskav o navzočnosti človeka v slovenskih Alpah*. Ljubljana: ZRC SAZU, 2006.
- Fara Mošnje skozi 850 let. Mošnje: KS in Župnija, 2004.
- Peter Fister: *Umetnost stavbarstva na Slovenskem*. Ljubljana: CZ, 1986.
- Jože Gašperšič: *Kronika Plamena: Kovinarske zadruga z. o. j. v Kropi do leta 1940*. Kropa: Plamen, 1944.
- Jože Gašperšič: Loški žebli in žebjarji. *Loški razgledi* IV (1957).
- Jože Gašperšič: O oglarstvu na Jelovici. *Loški razgledi* VI (1959).
- Jože Gašperšič: O jelovškem rudarstvu. *Loški razgledi* VII (1960).
- Jože Gašperšič: Ferdinandejski rudarski red za fužine pod Jelovico. *Kronika* 8/3 (1960). 149–158.
- Jože Gašperšič: V spomin zadnjim rudarjem na Jelovici. *Loški razgledi* IX (1962).
- Jože Gašperšič: O tehniki in opremi nekdanjih rudarjev. *Kronika* 10/1 (1962). 9.
- Jože Gašperšič: Novo železarjenje v fužinah pod Jelovico. *Kronika* 11/1 (1963). 12–22.
- Jože Gašperšič: Iz vigenjca in fužine v tovarno. *Kronika* 11/3 (1963). 148–166.
- Josip Gruden: *Zgodovina slovenskega naroda*, 2. Celovec: MD, 1911.
- Svetozar Ilešič: Zgodovina agrarnih panog 1970, 1980. *Zgodovina agrarnih panog*, 1. zvezek: *Agrarno gospodarstvo. Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev. Enciklopedična obravnava po panogah*. Ljubljana: DZS, 1970 (Geografski vestnik, 45).
- Tine Jarc: *Starodavne poti pod Karavankami*. Radovljica: SZ, 2004.
- Kronika Plamena, kovinarske zadruga z. o. j. v Kropi do leta 1940*. Kropa: Plamen, 1944.
- Kroparske družine od 15. do začetka 20. stoletja*. Radovljica: Občina, 1998 (Gorenjski biografski leksikon, poskusni zvezek 1).
- Kroparski zbornik ob 100-letnici Plamena: 1894–1994*. Ur. Verena Štekar-Vidic. Kropa: Plamen; Radovljica: Občina, 1995.

- Ivan Križnar in Vinko Pirc: *Dobravec doma in v izgnanstvu: Utrinki iz Dobravske kronike*. Srednja Dobrava: Krajevni odbor društva izgnancev, 1997.
- Marjan Kunej: *Kamna Gorica na nakovalu časa: Ob 500-letnici prve neposredne omembe kraja v pisnih virih*. Kranj: Gorenjski muzej, 1999 (Gorenjski kraji in ljudje, 9).
- Linhartovi listi: Občasnik za domoznanstvo in novice*. Radovljica: Knjižnica A. T. Linharta, 2002–.
- Anton Melik: *Slovenija, 1–2: Geografski opis*. Ljubljana: Slovenska matica, 1935–36.
- Ivan Mohorič: *Dva tisoč let železarstva na Gorenjskem*. Ljubljana: MK, 1969.
- Alfons Müllner: *Geschichte des Eisens in Krain, Görz und Istrien: Von der Urzeit bis zum Anfange des XIX. Jahrhunderts*. Wien; Leipzig: Halm in Goldmann, 1909.
- Valentin Oblak: *Kronika župnije Kropa 1914–1918*. Ljubljana: Inštitut za zgodovino Cerkev pri Teološki fakulteti; Družina, 2005 (Acta Ecclesiastica Sloveniae).
- Radovljiški zbornik*. Radovljica: Občina, 1995 in 2000.
- Paolo Santonino: *Popotni dnevniki 1485–1487*. Celovec: MD, 1991.
- Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1787*. Ljubljana: ZRC SAZU, 1998.
- Slovensko rodoslovno društvo. <http://www2.arnes.si/~rzjtopl/rod/rod.htm>
- Jurij Šilc: Župnije in njihov krajevni obseg v ljubljanski škofiji sredi 19. stoletja. *Arhivi št.* 29, 2006. 305–36.
- Janez Šmitek: *Kroparska kronika NOB*. Radovljica: Skupščina občine, 1985.
- Janez Šmitek: Lipniška dolina v 16. stoletju. *Kroparski zbornik ob 100-letnici Plamena: 1894–1994*. Ur. Verena Štekar-Vidic. Kropa: Plamen; Radovljica: Občina, 1995.
- Valvasorjevo berilo*. Ur. Mirko Rupel. Ljubljana: MK, 1969 (2. izdaja).

Arhivsko gradivo

- Arhiv NOO in KLO Srednja Dobrava 1945–1950, mapa 23. Zgodovinski arhiv Ljubljana, enota za Gorenjsko, Kranj.
- Matevž Bertancelj: Življenjepis Hrvatovega Matevža, rokopis okoli 1965 (osebna last).
- Deželna komisija za zemljiško odvezo na Kranjskem 1849–1858. AS 43.
- Deželna komisija za odkup in uravnavo zemljiških bremen za Kranjsko 1853–1870. AS 48.
- Franciscejski kataster za Kranjsko 1823–1869. AS 176 – protokol 239 S. <http://sigov3.sigov.si/arhiv/>
- Jožefinski kataster za Kranjsko 1784–1790. AS 175.
- Matice krstne, poročne in mrliške za faro Dobrava od 1788 do 1904 – 8 enot gradiva, in matice krstne, poročne in mrliške za faro Mošnje od 1609 do 1788 – 22 enot gradiva. Nadškofijski arhiv v Ljubljani.

Matične knjige do leta 1906. Upravna enota Radovljica, Matični urad. Podatki za rodbino Pegam.

Reambulančni kataster za Kranjsko 1867–1882. AS 181. <http://sigov3.sigov.si/arhiv/>

Status animarum 1818 do 1940. Župnišče Kamna Gorica.

Terezijanski kataster za Kranjsko 1747–1803. AS 174.

Zemljiška knjiga za sodni okraj Radovljica 1769–1880. AS 343; 355.

Zemljiška knjiga. Okrajno sodišče Radovljica.

Kazalo tabel

Tabela 1: Število kmetij po vaseh in število prebivalcev od leta 1861 do 1991.....	59
Tabela 2: Urbarske dajatve nekaterih vasi Radovljiškega gospostva.....	66
Tabela 3: Kmetije na Mišačah 1867.....	171
Tabela 4: Gospodarji Mišaških domačij 1827 in 1867.....	174
Tabela 5: Začasni kmetijski popis, Mišače 10. 6. 1945.....	175
Tabela 6: Popis kmetijskega orodja in strojev 1. 12. 1945.....	176
Tabela 7: Mišačani so leta 1945 razpolagali z naslednjim orodjem in stroji.....	176
Tabela 8: Popis živine leta 1946.....	177
Tabela 9: Prvi popis sadnega drevja 1. 2. 1945.....	178
Tabela 10: Kmetovalci in kmetije na Mišačah, stanje leta 1951.....	178
Tabela 11: Struktura kmečkih gospodarstev.....	179
Tabela 12: Domačije in družine na Mišačah leta 2008.....	185
Tabela 13: Ledinska imena Ažmanove kmetije iz popisa leta 1751 in danes.....	189
Tabela 14: Pegamova posest 1826.....	191
Tabela 15: Ažmanova posest danes.....	195

Kazalo slik

Slika 1: Božična potica je v peči, leto 1993.....	21
Slika 2: Pegamovi. Mišače, okoli leta 1900.....	24
Slika 3: Poslednji Pegam na Mišačah, Anton (1910–1996), december 1994.....	29
Slika 4: Dobrave.....	31
Slika 5: Cerkev Povišanja sv. Križa na Srednji Dobravi.....	33

Slika 6: Pri Križčku ali Resmanov križ, Mišače.....	33
Slika 7: Matijovčevo znamenje na Mišačah.....	33
Slika 8: Anno 1608, Matica fare Mošnje 1608–1642.....	36
Slika 9: Primer zapisa v matici porok.....	36
Slika 10: Zapis krsta Ahaca Ažmana, sina Tomaža in Helene z Mišač.....	39
Slika 11: Pogled na Mišače z Dobrega Polja.....	47
Slika 12 in 13: Ostanke rimske obcestne postojanke v Mošnjah iz 3. stoletja.....	48
Slika 14: Sava v Globokem, 2006.....	49
Slika 15: Gorenjska in Kropa – pogled z Zidane skale, 2004.....	49
Slika 16: Kamna Gorica, Vreče, Brezje, v ozadju Kamniško-Savinjske Alpe.....	49
Slika 17: Mišaško polje v marcu, 2008.....	51
Slika 18: Sava v Globokem, 2006.....	51
Slika 19 in 20: 1800 let je preteklo od časov.....	52
Slika 21: Podpisan je Tomaž Erlach, farni župnik.....	55
Slika 22: Popisovali so po hišah.....	55
Slika 23: Zgornja Lipnica, grad Waldenberg (Wallenberg).....	60
Slika 24: Kranjska in marka vojvode Ulrika III. leta 1269.....	61
Slika 25: Rudarsko znamenje pod vrhom Ratitovca.....	71
Slika 26: Vhod v Štolm nad potokom Lipnica.....	72
Slika 27: Transport rude nekoč.....	74
Slika 28: Tako naj bi topili bobovec Kelti.....	74
Slika 29: Rudarjevo orodje.....	74
Slika 30: Halda v Mačci nad Mišačami, 2007.....	75
Slika 31: Kamenje z luskami rude.....	76
Slika 32: Kamenje pod listjem v čelnem dnu halde.....	76
Slika 33: V Mačci na Mišačah.....	77
Slika 34: Mogoče je tu v skali pod štorom vhod v nekdanji štolm.....	77
Slika 35: V izrednem naliveu 18. 9. 2007.....	78
Slika 36: Taki dogodki niso ravno pogosti.....	78
Slika 37 in 38: Dva vstopa v nekdanji rudni jami na Vrečah.....	79
Slika 39: Grb rodbine Kappus von Pichelstein.....	79
Slika 40: Adolf pl. Kappus (1843–1930).....	79

Slika 41: Plavž v Kamni Gorici pred letom 1918, porušili so ga leta 1934.....	80
Slika 42: Kamna Gorica nad Brezovico	81
Slika 43: Vigenjc Vice v Kropi.....	82
Slika 44: Opuščeni Ažmanov kamnolom v Mačci	83
Slika 45: Korito, ki ga je izklesal Anton Pegam za domačo šterno.....	83
Slika 46: Keltska hiša	85
Slika 47: Slovanska naselbina	85
Slika 48 in 49: Razvoj revnejše kmečke hiše do 18. stoletja	85
Slika 50: Tipični tloris manjše kmečke hiše	85
Slika 51: Selo nad Lancovim leta 2007.....	85
Slika 52: Matijovc leta 1976.....	86
Slika 53: Matijovc leta 2007.....	86
Slika 54: Ažmanova hiša leta 1943	86
Slika 55: Ažmanova hiša leta 2005	86
Slika 56: Primer ohranjenih arhitekturnih prvin	86
Slika 57: Značilni tloris kmečke hiše 18. do 20. stoletja	86
Slika 58: Zgornja Dobrava leta 2007	87
Slika 59: Na Češnjici leta 2007	87
Slika 60: Dvorska vas 2008	87
Slika 61 in 62: Tipične stavbe nekdanjega kmečkega gospodarstva	87
Slika 63: Zemljevid iz Valvasorjeve knjige	89
Slika 64: D. Mosatschno – Mišače na Jožefinski vojaški karti	91
Slika 65: Pustošenje kobilic po Valvasorju	96
Slika 66: Anton Pegam	100
Slika 67: Jože Gašperšič; jeseni 1915 je bil ranjen v roko	100
Slika 68: Krčev mlin v Dupljah ob Tržiški Bistrici oktobra 1918	101
Slika 69: Fantje z Mišač, Dobrave in iz Otoč na naboru 1932	102
Slika 70: Bunker iz 2. svetovne vojne na Rodnah.....	103
Slika 71: Prvi železniški most je bil zgrajen leta 1870.....	103
Slika 72: Anton Pegam leta 1945	103
Slika 73: Spomenik narodnemu heroju Stanetu Žagarju in padlim partizanom	106
Slika 74 in 75: Dinar	108

Slika 76 in 77: Bon.....	108
Slika 78, 79, 80 in 81: Tolar.....	108
Slika 82: Zgornje polje na Mišačah	110
Slika 83: Meglice nad dolino reke Save, Sp. Dobrava in Karavanke.....	111
Slika 84: Ledina na Mišačah ob dvournem silnem deževju 18. 9. 2007	113
Slika 85: Balvani konglomerata v Skalcah	114
Slika 86: Kdaj bo gmota za Rotam ostala brez opore?	115
Slika 87: Spodnje Voke pod dobrepoljskim Rebrom	116
Slika 88: Zgornje polje in Mišače junija 2005	117
Slika 89: Zgornje polje in Mišače konec novembra 2008	117
Slika 90: Avionski posnetek Save, Mišač, Otoč, Dobrega Polja in Globokega	118
Slika 91: Širše območje doline reke Save in potoka Lipnica 1762.....	118
Slika 92: Pogled z Ostre peči na Savo, Radovljico in Kepo.	119
Slika 93: Most čez Savo v Globokem in visoka voda jeseni 1996.....	119
Slika 94: Oljno podobo je naslikala akademska slikarka Melita Vovk	121
Slika 95: Železniški most pod Mišačami je bil leta 2007 star okoli 140 let	122
Slika 96: Železniški most pod Mišačami	122
Slika 97: Novi avtocestni most preko Peračice med gradnjo leta 2007	122
Slika 98: Podvoz pod železnico v Globokem so zgradili iz konglomerata	122
Slika 99: Mlada velika petelina iz Kravjega potoka na Jelovici, 2004	126
Slika 100: Pravi goban, 2005	126
Slika 101: Srna na Rodnah avgusta 2007	126
Slika 102: Pozimi so zadnja leta ptice dobro preskrbljene	126
Slika 103: V Voglu ali tudi v Koncu	127
Slika 104: Aljaževo posvetilo materi	127
Slika 105: Stanje leta 1826.....	130
Slika 106: Pogled z roba Roden nad Mevom proti toku Save	131
Slika 107: Travniki na Rodnah, desno gozd, levo brežina Ježe.....	133
Slika 108: Spodnje polje, pogled s ceste Mišače–Globoko	133
Slika 109: Groblja na Hrastjah	136
Slika 110: Pogled na Kamno Gorico z Zjavke.....	138
Slika 111: Cerkev Povišanje sv. Križa na Srednji Dobravi.....	140

Slika 112: Prvi studenec v Mačci	143
Slika 113: Drugi studenc v Mačci	143
Slika 114: Zajetje za Komarjem	143
Slika 115: Studenec za Komarjem, ki kmalu ponikne.....	143
Slika 116: Javni vodovod in vodohran za Metelnikom iz leta 1961, 2008.....	144
Slika 117: Studenec in korito v Malem lazku pod Cimpermanom, 2008.....	144
Slika 118: Sosed Rudi na vsakodnevem jutranjem sprehodu v Polje, 2008.....	147
Slika 119: Včasih smo se vsi skupaj udarniško lotili popravila ceste	147
Slika 120: Odtis traktorskih gum v ilovici na poti za Rotam	147
Slika 121: Nekdaj pomembna pot z Mišač čez Zgornje polje do mostu čez Savo.	147
Slika 122: Križ nad Savo v Čajnarju	147
Slika 123: Most v Globokem januarja 1996.....	147
Slika 124: Ena od nosilnih vrvi opaža za beton.....	148
Slika 125: Nosilne žične vrvi so skrite v notranjosti mostu	148
Slika 126: Konec februarja 1996 je zapadel sneg	148
Slika 127: Prvi preizkus trdnosti aprila 1996	148
Slika 128: Zgornja plošča je bila zalita maja 1996	148
Slika 129: Levo ob starem mostu raste novi, marec 1996.....	148
Slika 130: Groblja na Rodnah med travnikom nad Mevom in gozdom	150
Slika 131: Ažmanovi pri spravljanju sena na Ledini, 1970.....	155
Slika 132: Že za časa Valvasorja so uporabljali kozolce.....	155
Slika 133: Na Ledini so nam leta 1978 sosede pomagali postaviti kozolec.....	155
Slika 134: Koničarjevi so na Ledini nekaj časa gojili nordijsko govedo	158
Slika 135: Pospravilo krompirja julija 2007.....	158
Slika 136: Za leto 1973 moderno oranje.....	159
Slika 137: Francka in Anton Pegam	159
Slika 138: Rok je zapuščeno jagnje moral dojeti z dudo	159
Slika 139: Ažmanov Tone se muči s preganjanjem koloradskega hrošča.....	159
Slika 140: Na sliki se lepo vidijo kmetijske površine v nižini in gorski pašniki.	164
Slika 141: Izsek vojaške karte iz leta 1763	164
Slika 142: Terezijanski kataster iz leta 1751	166
Slika 143: Listina popisa za terezijanski kataster, 16. november 1751	166

Slika 144: Franciscejski kataster, 1827	167
Slika 145: Reambulirani kataster, 1868	168
Slika 146: Prva stran popisa kmetij iz leta 1867	170
Slika 147: Nepodpisani in nedatirani seznam padlih in pogrešanih oseb z Mišač... 180	
Slika 148: Spisek padlih in pogrešanih oseb iz Otoč.....	180
Slika 149: Naročilnica KLO Srednja Dobrava za petrolejske nakaznice	180
Slika 150: Seznam zavezancev za obvezno oddajo pridelka.....	180
Slika 151: Razdelek za finance, prošnja za kuhanje žganja.....	180
Slika 152: Prošnja za predčasno klanje prašiča	181
Slika 153: Prošnja za odplačilo živine	181
Slika 154: Prošnja za prevzem dolga za kupljeno živino	181
Slika 155: Prošnja za odplačilo plemenske živine	181
Slika 156: Prošnja za dodelitev plemenske živine.....	181
Slika 157: Spisek prejemnikov in prosilcev nakaznic za čevlje.....	181
Slika 158: Prošnja za izstavitev nakaznice za žeblje	182
Slika 159: Okrožnica	182
Slika 160: Vloga za orožni list	182
Slika 161: Popis kmetijskega orodja	182
Slika 162: Odločba o ocenitvi vojne škode.....	182
Slika 163: Stavbe in hišne številke na Mišačah leta 2009	183
Slika 164 in 165: Farna cerkev sv. Andreja je imela kmetijo na Mišačah.....	188
Slika 166 in 167: Iz popisov posesti cerkve sv. Petra v Radovljici	188
Slika 168: Seznam letnih dajatev Pegamove kmetije.....	189
Slika 169: Popisni list iz leta 1751	190
Slika 170 in 171: Naslovnica posestnega lista iz leta 1952 in 1942.	193
Slika 172: Njiva v Polju	193
Slika 173: Hrastje in Voke.....	193
Slika 174: Gozdna parcela na Rodnah	193
Slika 175: Hiša, vrt, Ledina, Strnc, Mačca, za Rotam	193
Slika 176: GERK	194
Slika 177: GERK Mišače 2006.....	194
Slika 178: Na jutranjem obhodu po posestvu, Mišače 2006	195

Slika 179: 26. 6. 1960 so otroci počastili 80 let mame Marije Pegam	197
Slika 180: Ažmanovi z Mišač okoli leta 1900.....	198
Slika 181: Tone in vnuk Gregor na Rativovcu 1981.....	200
Slika 182: Tone je bil reden kadilec fajfe, 1985	200
Slika 183: Tonetov zadnji gams.....	201
Slika 184: Tone in Francka Pegam.....	201
Slika 185: Franica z družino sodnika Štularja v Radovljici okoli leta 1928	203
Slika 186: Okoli leta 1930 v Radovljici, Francka Sirc stoji desno	203
Slika 187: Poročna fotografija Francke in Toneta.....	204
Slika 188: Pegamovi leta 1951, ko je bila Breda pri birmi	205
Slika 189: 22. junij 1610, vpis krsta Ahaca Ažmana.....	208
Slika 190: 30. januar 1612, vpis krsta Matija Ažmana	208
Slika 191: 2. december 1627. Vpis krsta Barbare Ažman	208
Slika 192: Krstna knjiga 15. 3. 1611. Krščen je bil Hilarij Ažman.....	209
Slika 193: Oklic Antona Pegama z Mišač in Polone Prešeren iz Vrbe 1830	209
Slika 194: Gašperšiči avgusta 2009	226
Slika 195: Pred Krčevim mlinom jeseni 1918.....	227

FOTOALBUM

Mišače v franciscejskem katastru iz leta 1827.

Uvodna pojasnila

Prilogo v obliki fotoalbuma sem načrtoval že ob sestavljanju tekstnega dela monografije. Z leti se mi je nabrala velika zbirka fotografij in je število takih, ki bi jih lahko objavil kot ilustracijo v monografiji, blizu 1000. Najstarejše slike so iz zbirke, ki jo je nabrala mama Francka Pegam, veliko so jih dali na razpolago sorodniki in sosedje, barvne slike in večina teh iz obdobja zadnjih 40 let pa so moje, saj se z fotografijo ukvarjam neprekinjeno že skoraj pol stoletja.

Že v besedilnem delu monografije sem v posameznih poglavjih dodal fotografije, ki ilustrirajo vsebino tako, da je ta del zaključena celota. Ker pa je ostalo še veliko takih, ki bi obogatile marsikatero družinsko zbirko, sem se odločil za njihovo objavo v dodatku. Med zbiranjem fotomateriala pri sovaščanih ali sorodnikih sem namreč ugotovil, da v nekaterih družinah nimajo skoraj nič. Na različne načine so se slike porazgubile med člani družine ali pa so ob kaki priložnosti stare papirje in slike enostavno zavrgli. Včasih sem dobil tudi vtis, da mi nočejo pokazati, kar imajo.

Fotoalbum sem razdelil v štiri sklope:

1. Hiše in domačije vasi Mišače
2. Starejše generacije Mišačanov
3. Mišačani, moji sovaščani
4. Pegamovi: predniki, sorodniki in potomci

Objavljenih 485 fotografij je postalo sedaj skupno vizualno pričevanje o naši preteklosti in sedanjosti. K nastanku slikovne zbirke so pripomogli posamezniki, ki so mi dali na razpolago svoje družinske zbirke. Kdo so to, se razbere iz obsega in bogastva predstavitve posamezne družine – hvala jim. V digitalno obliko sem jih preselil sam, jih popravil in jih podnaslovil. Podatke o osebah na njih in času nastanka so mi dali lastniki ali pa sem jih zapisal po posvetovanju z drugimi, starejšimi osebami. Tudi tem se zahvaljujem za pomoč. Nisem pa uspel dobiti nobene starejše fotografije vasi. Tudi Gorenjski muzej v Kranju ne razpolaga z nobeno fotografijo. Mogoče bo tale objava koga vzpodbudila, da bo pobrskal po predalih in mi poslal, če bo kaj našel.

Hiše in domačije vasi Mišače

Hiše in domačije predstavljam s 87 fotografijami. V objavljenih zemljevidih, ki so iz različnih obdobj, so označene vse stanovanjske in gospodarske stavbe. Iz primerjave sedanjega položaja hiš in števila objektov ter stanja na najstarejših zemljevidih vidimo, da so spremembe komaj opazne. Preseneča tudi natančnost položaja in razporeda hiš na zemljevidih, ki so nastali, ko še niso imeli optičnih, kaj šele elektronskih pripomočkov, kot jih imamo danes. Pri Blekovih so na mestu porušene stanovanjske hiše zgradili novi hlev, v stanovanja in mizarsko delavnico pa predelali staro gospodarsko poslopje z hlevom. Brez zunanjih predelav oz. dozidav so ostale samo Koničarjeva, Krumpkova, Poglajnova in Resmanova hiša. V zadnjem desetletju se gospodarske stavbe širijo na rob vasi, kjer se kozolci spreminjajo v skladiščne lope, tako da so kmečka dvorišča brez strojev in da je tam prostor za avtomobile ali za vrtno trato.

Vse te spremembe sem želel predstaviti na sliki. Najtežje sem našel fotografije objektov, ki jih ni več. Kljub pomanjkanju takih slik mi je na 75 fotografijah uspelo predstaviti stavbe na Mišačah. Fotografije obstoječih objektov sem posnel sam. Ti posnetki bodo ohranili pogled na sedanje stanje in bodoči raziskovalec bo imel lažje delo, kot sem ga imel jaz.

Mišače v reambulančnem katastru iz leta 1868.

Mišače, hišne številke in domačije leta 2008.

Mišače na ortofoto posnetku iz leta 2004.

Mišače št. 1: Babič in Mikolič (Tomažovc), 2009.

Mišače št. 2: Šlibar in Bertoncelj (Koničar), 2008. Hiša je bila zgrajena po požaru l. 1895.

Pri Tomažovcu nekoč. Hiša je bila zgrajena po požaru l. 1895.

Tomažovčev hlev in Koničarjeva hiša 1998.

Koničarjevo mogočno gospodarsko poslopje 2009.

Matijovčeve in Koničarjeve stavbe leta 2009.

Mišače št. 3: Kunstelj in Bergant (Matijovc), leta 2008.

Mišače št. 3 leta 2008.

Mišače št. 3 (Matijovc), pred letom 1960.

Pri Matijovcu leta 1978.

Mišače št. 4: Gašperšič in Blaznik (Ažman), leta 2008.

Ažmanova hiša leta 1940.

Mišače št. 4: Ažmanova hiša z dvoriščem leta 2008.

Začetek velikih predelav Ažmanove hiše leta 1968.

Ažmanovo gospodarsko poslopje leta 2008.

Ažmanova hiša pred letom 1960.

Ažmanovo gospodarsko poslopje leta 1985.

Mišače št. 5: Sitar (Boštjanovc), leta 2006.

Boštjanovčevo gospodarsko poslopje leta 2007.

Pogled na Boštjanovčeve stavbe iz sadovnjaka v Rotu 2003.

Mišače 5a: Hiša Stane Sitar v gradnji 2008.

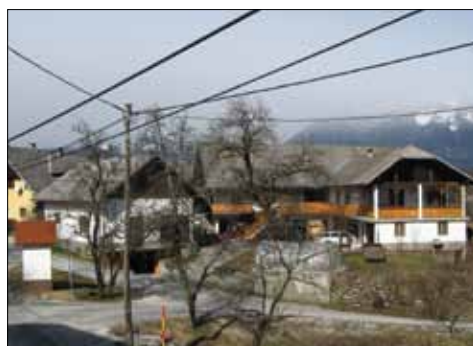

Mišače 2009.

Prvotna Blekova hiša, zgradili so jo okoli leta 1895 in porušili leta 1989.

Mišače št. 6: Rafael Ovsenek (Blek): hlev, stanovanjska hiša in mizarska delavnica, 2008.

Nad vhodom porušene Blekove hiše je bilo znamenje s podobo Žalostne matere božje pod križem.

Pogled na Mišače s Spodnjega polja zgodaj spomladi 2008.

Blekovo dvorišče in gank nekoč.

Blekova stanovanjska hiša je predelano gospodarsko poslopje, 2009.

Nekdanje gospodarsko poslopje.

Ažmanova šterna in nekdanja Blekova hiša v ozadju okoli 1965.

Ažmanova šterna in Blekov novi hlev, 2008.

Mišače št. 7: Demšar in Toporiš (Kadunc), stara in nova hiša, 2008.

Kadunčev skedenj so porušili leta 2001 in na istem mestu zgradili novo hišo.

Nova hiša pri Kaduncu: Demšar in Toporiš.

Pri Kaduncu leta 2000.

Mišače št. 7: Boštjančič in Kajfež (Komar), 2009.

Komarjeva hiša stoji na mestu nekdanje pritlične hiše, ki so jo porušili in na istem mestu zgradili sedanjo veliko dvodružinsko stavbo, 2008.

Gospodarska poslopja Komarjeve domačije, kot se jih vidi iz Rota, 2009.

Mišače št. 9: Pečnik (Pogljajen), 2006.

Pri Poglajnu 2009.

Pogljajnov hlev je ostal v prvotni obliki. Milan Pečnik v hlevu, 2008.

Mišače marca 2009.

Mišače št. 10: Pirih (Krumpek), 2006.

Krumpkovo poslopje je na nasprotni strani ceste obdržalo večino prvotnih prvin, 2006.

Krumpkov skedenj in opuščena nekdanja pot Mišače–Otoče.

Mišače št. 11: Kosel (Resman), 2006.

Resmanova domačija iz vrta, 2008.

Resmanovo gospodarsko poslopje, 2007.

Mišače št. 12: pri Jurmanu nekoč.

Mišače št. 12: Ovsenik (Jurman), 2008.

Jurmanovo dvorišče, 2008.

Mišače 11a: Franc Kosel, 2008.

Hiša in gospodarska stavba Franca Kosela, 2008.

Mišače 12a: Brunarica ali Angležev vikend, 2008.

Mišače št. 13: Vidic (Pošavcu), 2008.

Mišače št. 13: pri Pošavcu.

Pri Pošavcu, ko je še stalo gospodarsko poslopje.

Mišače št. 17: Toporiš, 2008.

Mišače št. 14: Kalan (Metelnik), 2008.

Metelnikova hiša pred letom 1990.

Na tem mestu je stala nekdanja Metelnikova hiša.

Mišače, pogled izpred Metelnika marca 2009.

Travniki pod vasjo.

Pogled iz vasi na selišče na Rodnah, 2008.

Mišače št. 16: Pirih (na Rodnah), 2006.

Prizidek na Rodnah, 2008.

Mišače št. 15: železniška čuvajnica, 2008.

Mišaško polje jeseni 2008.

Mišače, nove lope na Ledini, 2008.

Pogled preko mišaškega polja 1967, ko še ni bilo lop.

Slavko Sitar je zgradil šupo na svoji novi parceli, 2008.

Pogled na Mišače z zahoda preko Zgornjega polja, 2009.

Pogled na zunanje stavbe na zahodnem robu Mišač, 2006.

Cerkev in pokopališče na Sr. Dobravi, 2008.

Matijovčevo znamenje na križišču cest sredi spodnjega dela vasi, 2006.

Mlin v Globokem, 2006.

Skirarjeva kovačnica na cesti Kamna Gorica-Lipnica, 2000.

Železniška postaja Globoko, 2008.

Vode iz studencev za Rotam ob nalivu 2009.

Vode iz studencev so v hudem neurju 19. septembra 2007 preplavile Mišače.

Vode iz studencev nad Ledinami počasi poniknejo v produ Mišaškega polja, 2009.

Zadružni dom na Srednji Dobravi oz. dom KS z gostilno in trgovino, 2009.

Mišače in Zgornje polje v prvem snegu, 27. 11. 2008.

Starejše generacije Mišačanov

Zbirka obsega 117 fotografij. K sreči so tudi nekdanje pomembne življenjske dogodke hoteli ohraniti v družinskem spominu. Tako so nastajale poročne fotografije in fotografije vojaških naborov. V zbirki so tudi fotografije ob priložnostnih dogodkih, ob obiskih, srečanjih, delu in zabavi. Za poznavanje in razumevanje naše preteklosti so zanimive fotografije tistih oseb, ki so nekoč živele v kateri od domačij na Mišačah in danes o njih ne vemo nič več.

Na razpolago sem imel več fotografij, kot je objavljenih, vendar sem moral narediti izbor zaradi uravnoteženosti, osebne občutljivosti in spoštovanja zasebnosti. V ta sklop sem uvrstil slike tistih, ki jih danes ni več med živimi, izjema so seveda osebe, ki so bile ob fotografiranju še otroci. V marsikaterem družinskem arhivu nimajo starejših fotografij – verjetno so slike odnesli s seboj tisti, ki so se odselili iz vasi. Težavno je bilo prepoznavanje oseb in časa nastanka slike. Veliko sem se posvetoval. V posebno pomoč mi je bil Mirko Kotnik iz Otoč, saj ima dober spomin in veliko ljudi na slikah je tudi osebno poznal ali se jih spominjal. Na skupinskih slikah smo ob ogledovanju spoznali večino oseb. Na nabor je bil skupaj klican po en letnik iz vasi Mišače, Otoče in z Dobrav, mogoče še iz Brezovice in Lipnice. Na poročnih slikah so ob ženinu in nevesti sedeli starši, nato bratje in sestre in drugo na svatbo vabljeni sorodstvo, zadaj pa sosede in prijatelji. Le redko smo na kaki sliki spoznali vse osebe ali vsaj večino. V tem primeru sem imena napisal, sicer pa posameznega poznanega izpustil. V veliko primerih ni bilo težko razpoznati osebe, saj so njene značilne obrazne poteze danes lahko razpoznavne na potomcih. Določanje letnice nastanka fotografije je bilo težavno, saj so bile datirane fotografije redke. Največkrat smo na letnico sklepali po starosti poznanih oseb na sliki. Zapisani datumi oz. letnice so praviloma ugotovljeni le približno.

Tiste posameznike, ki z objavo kakšne od svojih fotografij ne bodo zadovoljni, prosim za dobrodušno stališče. Vse so objavljene s soglasjem tistega družinskega člana, ki mi je dal fotografije na razpolago.

Nepoznani naborniki na fotografiji iz albuma Frančiške Pegam.

Naborniki 1920. Desno sedi Benedičič (Grilov).

Nepoznani naborniki, po oblačilih sodeč okoli leta 1910.

Naši naborniki okoli leta 1920.

Naborniki iz Otoč, z Mišač in Dobrave 1933.

Mišaški in dobravski fantje 1934.

Fantje iz fare Dobrava na štelengi, verjetno leta 1934.

Garda vojske Kraljevine SHS, zadaj levo Ignac Avsenik (Blekov).

Miha Maurer (v zadnji vrsti sedmi od leve) v uniformi vojske Kraljevine Jugoslavije.

Na Ažmanovem vrtu na Mišačah okoli leta 1930 sedijo štirje Sitarjevi, dva fanta v vojaški uniformi, Cilka in Marija Pegam in Rudolf Resman.

Partizani na položaju. Levo Anton Mohorič, desno Hugo Mihelič.

Naborniki z Mišač in Dobrav leta 1948.

Pevski oktet planinske brigade iz Tolmina na velikem shodu pri Oplotnici leta 1968. Član okteta je tudi Rok Gašperšič.

Vojne je konec. Anton Pegam in nepoznani partizan sta se junija 1945 končno lahko vrnila domov.

Mišačani so se nekoč kopali kar v Savi, saj je bila voda bolj čista, fantje in dekleta pa zaradi dela na kmetiji bolj utrjeni. Slikano okoli 1928.

Na sliki iz leta 1935 sta prepoznana Mišačana Sitar in Bohinc.

Mišačani in Mišačanke in Pošavčevi muzikantje okoli 1930.

Martin Maurer, Janko Mohorič in Alojz Bohinc.

Igralska skupina, ki jo sestavljajo igralci z Mišač, Dobrav in Lipnice, okoli 1930.

Drvarji pred kožarico, s košem je Pošavec, ostali so okolišani.

Dobravski cerkveni zbor leta 1930.

Kmečki gospodarji z Mišač in Dobrav so sestavili t. i. dobnavsko konjenico, ki je pričakala in spremljala škofa okoli 1935.

Na Mišačah je bilo okoli leta 1930 veliko lepih deklet. So se tako urejene zbrale za deklščino?

Andrej Bohinc in Alojz Sitar.

Razpoložena družba na saneh na Mišačah pri podvozu na Vokah okoli 1935. Je to fantovščina?

Učitelj Stane Žagar v družbi deklet in žena iz naših vasi.

Sosede na Ažmanovem vrtu leta 1990.

Obisk planine.

Dobravci in Mišačani so bili tečajniki sadjarskega krožka 1928 do 1930, vodil ga je Stane Žagar.

Mišaški otroci med vojno.

Nemci so izgnali v Nemčijo veliko naših družin. Na sliki pregnanci z Dobrav in Mišač.

Z Mišač so bili izseljeni v Nemčijo Komarjevi, Jurmanovi, Kadunčevi, Poglajnovi, Tomažovčevi in Pošavčevi, 1943.

Mišačani Jože Babič, Branko Pirih, Anton Kosel, Rafael Ovsenek in Jakob Kajfež, 1975.

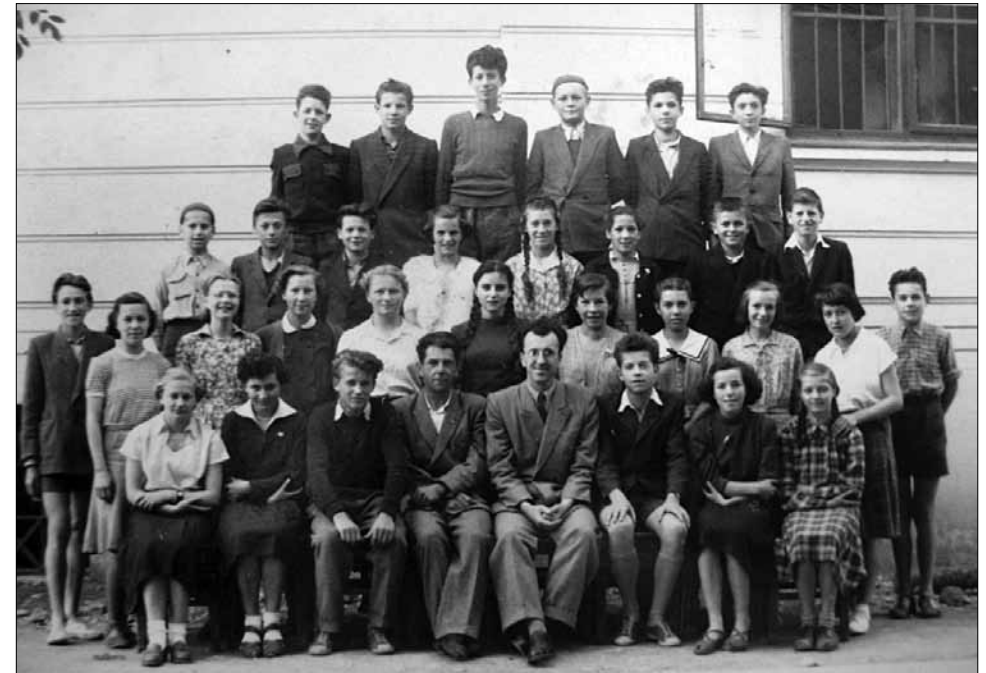
Mišačanke, generacija 1959.

Mišaški otroci okoli 1972.

Zabavni pogovori.

Marija Bohinc in njeni sošolci in profesorji Nižje gimnazije v Radovljici, 1951.

Osnovna šola na Sr. Dobravi, učiteljica Klančnikova, 1954.

Osnovnošolci iz štirirazrednice na Dobravi.

Janez Bohinc (Tomažovc; 1878–1954) je bil daleč naokoli poznan kot strasten lovec.

Prvo sv. obhajilo na Dobravi leta 1951.

Prvo sv. obhajilo na Dobravi leta 1953.

Rdeči križ z Dobrave je tudi konec leta 1980 povabil starostnike na srečanje v dom KS, nekoč zadrudni dom.

Marjeta Pegam, sošolci in profesor na zaključnem izletu srednje administrativne šole v Kranju.

Andrej Bohinc, 1935.

Andrej Bohinc in žena.

Ivan Bohinc in Jože Mihelič, 1942.

Marija Lapuh, roj. Bohinc, in Ana Bohinc.

Tomažovčevi v izgnanstvu v Nemčiji 1943.

Puškar Ivan Bohinc (Tomažovc; 1908–1971) je v svoji delavnici, ki je bila kar v hiši, mnogim lovcem naredil dobro puško.

Jože (Josip) Maurer (Matijovc; 1876–1952).

Družina Šlibar iz Mišač (Koničarjevi), okoli leta 1920.

Jože Šlibar (Koničar; 1922–1985) je bil napreden kmet.

Družina Maurer (Matijovčevi) leta 1936.

Neža Maurer (1879-1950).

Neža Maurer.

Neža Maurer.

Martin Maurer je padel v partizanih.

Poroka Ivana Maurerja.

Rozalija Maurer (Matijovčeva; 1909-1970).

Nartnikovi (Matijovčevi).

Jože Nartnik (Matijovc; 1912-1984).

Nartnik in Kunstelj (Matijovčevi), 1970.

Družina Ažmanovih: Anton Pegam in Marjana, roj. Bernard, okoli leta 1900.

Anton Pegam in Marija, roj. Bertoncej, sta se poročila 26. 6. 1906.

Anton Pegam (1882–1919) je umrl kot vojni ujetnik v italijanskem taborišču.

Marija Pegam 80. rojstni dan praznuje skupaj s svojimi otroki.

Poroka Cecilije Pegam in Rudolfa Resmana s Sr. Dobrave.

Šiviljski krožek pri Ažmanovih okoli leta 1928.

Pegamovi leta 1945.

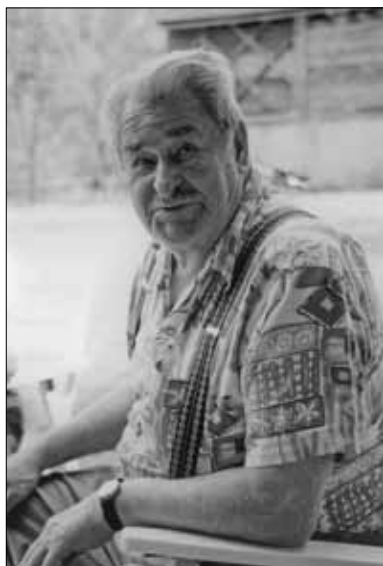

Francka in Tone Pegam leta 1992.

Ažmanovi, Jurmanovi in Krumpkovi, 1955.

France Pegam (Ažmanov; 1914–2002). Po vojni je živel v Piranu in Portorožu, leta 1990 pa se je zopet vrnil na Gorenjsko.

Terezija, roj. Pegam, in Janez Bertoncej (Hrvatova) z Zg. Dobrave, 1956.

Koline pri Ažmanovih leta 1965. Mesar je Janez Pogačnik (Jurčkov).

Poštar Nande Udir iz Kamne Gorice nam je prinašal pošto več desetletij.

Ažmanovi, Boštjanovi in Resmanovi otroci. Najmlajši je Drago Rozman.

Jože Bohinc in Anton Pegam junija 1996 na prireditvi za otvoritev novega mostu preko Save.

Družina Petra Sitarja (Boštjanovi) leta 1925.

Peter Sitar v Rimu leta 1932 (drugi z desne med sedečimi).

Poroka Filipa Sitarja in Marije Dobida leta 1936.

Družina Filipa Sitarja (Boštjanovi) leta 1945.

Stojita Marija, roj. Mlakar, in mož Ignac Ovsenek, sedita Anton Bohinc in žena (Blekova), 1927.

Minka Kordež, roj. Ovsenek.

Nekdanja Blekova gospodarja Anton Dovžan in Anton Bohinc okoli 1925.

Mlakarjeva, p. d. *Bacnova* iz Peračice, kjer je bila doma Marija Mlakar.

Poroka Marije Mlakar (Blekove) in Ignaca Ovseneka leta 1927.

Prijateljci z Mišač Pavla Sitar (levo) in Marija Mlakar (Blekova Micka).

Poroka Jelke Ovsenek in Nandeta Rozmana leta 1946.

Poroka Naca Ovsenika in Tončke Černoša leta 1959.

Blekovi: Ignac Ovsenek in otroci Naca, Rafa, Nacek, Minka in Jelka.

Poroka Micke in Anice Vovk (Kadunčevih) z Jakom in Tonetom Mohoričem (Jurmanovima) leta 1925.

Andrej Boštjančič (Komarjev).

Družina Boštjančič (Komarjevi) leta 1948.

Spravilo lesa v snegu, vodi Ivan Boštjančič.

Ivan in sin Janez Boštjančič.

Ivana Boštjančič (Komarjeva), šivilja in dolgoletna mežnarica na Dobravi.

Poroka Jožefe Godec in Ivana Boštjančiča leta 1954.

Julijana Šoberl (Krumpkova).

Krumpkovi: birmanec Andrej Boštjančič in boter Andrej Vovk.

Družina Šoberl in Boštjančič (Krumpkovi) okoli 1915.

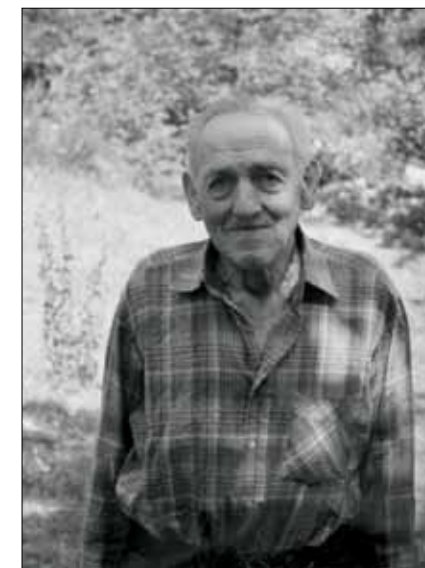
Krumpkovi (Boštjančič).

Jožefa Potočnik (Resmanka) in Anton Kosel sta se poročila leta 1939.

Ciril Pečnik in Kristina Šlibar (Pogljajnova).

Anton Kosel (Resmanov; 1913–1996).

Jožefa Kosel (Resmanova) ob svoji stoletnici 21. 2. 2009.

Družina Vidic (Pošavčevi) leta 1924.

Ana in Filip Rozman (Metelnika).

Ana Rozman.

Pogreb Filipa Rozmana (Metelnika) je bil 5. 3. 1976.

Janez Bohinc se je 1. 6. 1916 slikal z nečakoma Jožom in Tonetom zato, da je sliko poslal njenemu očetu, svojemu bratu, na fronto.

Družina Bohinc (Metelnikovi). Sedi mačeha Terezija (roj. Pegam 1848; 1980 se je poročila z vdovcem Jernejem Bohincem).

Jože Bohinc pri vojakih v Pirotu.

Fotografijo sinov je Jože poslal očetu fantov, Alojzu Bohincu, kot razglednico na fronto.

Farna spominska plošča za žrtve 1. svetovne vojne, padle ali pogrešane, je vridana na steni cerkve na Sr. Dobravi.

Ažmanovim so leta 1972 pri betoniranju plošče pomagali sosede in prijatelji. V preteklosti je bila medsebojna pomoč običajna in nujna.

Ažmanovim so pomagali sosede tudi ob graditvi novega kozolca na Ledini leta 1972.

Fotografija za spomin na eno od mnogih delovnih akcij za ureditev poti ali odtokov po Mišačah. Ta je bila leta 1984.

Delovna akcija leta 1980.

Izdelava novega kanala za odtok voda, ki v nalivih pritekajo čez Ledine, 1998.

Likof po zaliti betonski plošči za novi Ažmanov hlev 1989.

Rudi, Rok, Jože in Janez so leta 2008 udarniško postavili pozdravni kozolec vasi Mišače.

Sosede spodnjega dela vasi že več let postavljamo vaško novoletno jelko, 2008.

Po šrangi leta 1987. Šranga je bila družaben dogodek, ki je ostala sovaščanom v prijetnem spominu.

Koline pri Ažmanovih 1972. Klavec je Ivan Boštjančič (Komar).

Rudi in Rok sta kupila zastave in jih za državne praznike že desetletje redno razobešata, 2000.

Dobro razpoloženi Tone, Rudi in Janez, 1994.

Šranga leta 1996.

Skupinska slika po šrangi leta 1994.

Poroka Tatjane Kunstelj. Mišačani porokam niso prisostvovali prav pogosto, šranganje pa je bilo obvezno.

Šranga Komarjevi Andreji je bila kar pri v »novi mišaški krčmi«, ki je bila odprta leta 2002.

Šranganji v »novi mišaški krčmi«, 2002.

Ivan Vidic in Rok Gašperšič, 2002.

Razpoloženje prisotnih Mišačank je bilo odlično, 2002.

Izkupiček šranganja je bil namenjen vaškemu pikniku.

Tokrat smo šrango ob običajnem pikniku zaključili še s športnimi igrami, 2002.

Otroci, ki se grejejo na Krumpkovi peči leta 1996, ko je bil žegen velikonočnih jedi, so sedaj že odrasli.

Maškare z Mišač leta 1996. Otrokom pustni čas veliko pomeni in se radi našemijo v maškare.

Mišaške maškare na poti od hiše do hiše, 2006.

Danes ima že vsak svoj pravi avto, 1995.

Razposajeni maškari iz zgornjega dela vasi, 1999.

Sosed Rudi je prišel razveselit Ažmanovega Toneta 1995. Tudi odrasli niso imuni na zabavo.

Mladi Mišačani bratje Pirih z Roden: Erik, Nik in Blaž, 2009.

Prvčki iz lipniške šole, desetletja jih je učila Vera Blaznik z Mišač.

Marjan Ovsenik.

Marjan Ovsenik (Jurmanov) leta 2000.

Janez Boštjančič (Komarjev) leta 2000.

Komarjeva Janez in Olga, 2001.

Olga Kajfež, roj. Boštjančič, skrbno vzdržuje družinski grob Komarjevih na Dobravi, 2008.

Andrej Vidic (Pošavčev Andreja), 2005.

Jani Vidic (Pošavc), 2006.

Sosedje Rudi Kunstelj, Janez Sitar in Franci Blaznik, 2001.

Albinca Vidic in njen dolgoletni zvesti prijatelj Boris iz Krope.

Ivan in Albina Vidic (Pošavčeva), 2001.

Albina Vidic († 2006) sodeluje pri šrangji, 2000.

Tomažovčeva Rajko in Urban, 2000.

Branko in Anže Bertoncej (Koničarjeva), 2001.

Rafa Ovsenek z najmlajšim teletkom v hlevu, 2009. Pri Blekovih imajo hlev poln.

Blekova družina, 2009.

Marjeta pri nekdanji sosedih, 2008. Minka Ovsenek (Blekova) se je poročila z znanim smučarskim tekačem Matevžem Kordežem in se preselila na Jamnik.

Mišačanke Danica, Olga in Tončka, 1995.

Jožica Kunstelj (Matijovčeva) in Marija Demšar (Kaduna), 2008.

Župnik Martin Kočevar je mišaškim gospodinjam tudi leta 1989 blagoslovil velikonočne jedi. Obred poteka v Krumpkovi hiši, za spomin pa je nastala še skupinska fotografija.

Jožica Kunstelj z vnukom Juretom, 2008.

Neko nedeljsko popoldne leta 1984 na Ažmanovem vrtu. Včasih so se sosedje večkrat zbrali na nedeljski klepet.

Sosedje na Ažmanovem vrtu, 1994.

16. avgusta goduje sv. Rok. Ažmanovemu Roku so leta 2000 voščili Jože Babič, Tilen, Mirko Kotnik in Marjeta.

Jožica, Rudi in Janez, 2008. Kadar na vasi potekajo kakšna dela, je zanimivo za vse, 2008.

Sosedi Marjeta in Stana, 2008.

Zdravko in Marija Toporiš sta nova Mišačana iz nove hiše na ovinku, 2009.

Rajko in Biserka Kalan (Metelnika) pred svojo novo hišo, 2008.

Marjeta Gašperšič (Ažmanova) in Stane Boštjančič (Krumpkov), ki živi v Besnici, pregledujeta stare fotografije, 2009.

Mikoličevi iz Mišač (Tomaževčevi), 2009.

Minka Babič, roj. Bohinc (Tomažovčeva) z vnukinjo Ano, 2008.

Jože in Minka Babič (Tomažovca), 2009.

Komarjevi: Jakob, Ivana, Janez, Olga, 2009.

Koničarjevi: Leja Bertoncelj, Brane, Anže, Jelka, 2009.

Marija Šlibar (Koničarjeva).

Matijovčevi: Kunstelj in Pesjak, 2009.

Ažmanova (Mateja Blaznik in Rok Gašperšič) sta pevca pevskega zbora Koledva iz Kroke, 2005.

Sestri Janja in Zdenka (Pogljajnovi), 2009.

Milan Pečnik (Pogljajnov) s prijateljico, 2009.

Milan in Matjaž Pečnik (Pogljajnova), 2009.

Biserki Kalan je 2009 za njenih 50 let izrekel čestitke Tone Kosel.

Rok Gašperšič pri prof. dr. Francu Koselu, dekanu Fakultete za strojništvo v Ljubljani, 1998.

Alojz Pirih (Pink) in žena Milanka, 2009.

Jurmanovi: Mojca, Marjan in Nace Ovsenik, 2009.

Kadunčevi: Demšar in Toporiš, 2009.

Mišačani: od leve Stane, Stana, Majda, Vera, Marjeta, Jožica, Janez, 2009.

Sosedje z Mišač: Janez, Rafa in Rok, 2009.

Bernarda Kosel, Danica Pirih in Marija Šlibar, 2009.

Jelka Rozman, njen brat Rafael Ovsenek, Joži Kunstelj in Marjeta Gašperšič, 2009.

Bernarda in Franci Kosel, 2009.

Vse Mišačane je Tone Kosel 21. 2. 2009 povabil na praznovanje stoletnice svoje mame.

Podžupan občine Radovljice Jože Rebec 20. 2. 2009 čestita Jožefi Kosel za njeno stoletnico.

Vera Blaznik, Janez Sitar in Olga Kajfež v imenu Mišačanov čestitajo Resmanovi mami.

Stoletnica: Jožefa Kosel (Resmanova Pepa ali Resmanova mama) je bila rojena 20. februarja 1909.

»Na zdravje in na mnoga leta tudi vam,« pravi Resmanova mama 21. 2. 2009.

Jožefa Kosel in Ivanka Ovsenek, 2009.

Resmanova mama prihaja v spremstvu sina Toneta na srečanje z Mišačani v domu KS na Sr. Dobravi 21. 2. 2009.

Resmanovo mamo smo pričakali s harmoniko.

99 let razlike je v starosti med Resmanovo mamo in Vesno Gašperšič.

Skupinska fotografija Mišačanov 21. 2. 2009.

Pegami: predniki, sorodniki in potomci

Zbirka obsega 196 fotografij. Najstarejše so iz konca 19. stol. Fotografije so iz treh sklopov:

- Tone Pegam, njegovi predniki in sorodniki
- Francka Sirc, njeni predniki in sorodniki
- Družine Toneta in Francke Pegam in njunih potomcev

1. Tone Pegam (1910–1996) je sin Antona Pegama (1882–1919) in vnuk Antona Pegama (1839–1914). Vse tri Antone imamo na fotografijah. Vsi so bili v svojem času gospodarji Ažmanove kmetije. V prvem sklopu predstavljam fotografije družine deda Antona, posameznike in njihove družine in posamezne njegove potomce. V ta sklop sodijo družina in potomci njegovega brata Simona (1845–1918), katerega sin Anton je odšel v Nemčijo in tam zasnoval nemško vejo družine Pegam, ki jo danes predstavlja Manfred Pegam (roj. 1948). Predstavljene so družine in potomci Antonovih sester (rojene 1879–1889), ki so se poročile k Hrvatovim na Zg. Dobravo. Največ fotografij je o Tonetu Pegamu in njegovi treh sestrah in bratu (rojeni 1907–1914) ter njihovih družinah.

2. Francka Sirc (1909–1999) je bila doma v Sp. Dupljah, kjer so starši ob Tržiški Bistrici imeli mlin in žago pri Krču. Francka je imela dva brata in šest sester, rojenih med leti 1902 do 1914. Na fotografijah so bratje in sestre ter njihove družine.

3. Družina Toneta in Francke Pegam. Poročila sta se l. 1933 in imela štiri hčerke, rojene od l. 1934 do 1945. Predstavljam skupno življenje Toneta in Francke, družine vseh štirih hčera in člane teh družin. Iz zakona Toneta in Francke je izšlo skupaj z zakonskimi partnerji in pravnuki 32 oseb. V zadnjih štiridesetih letih sem zbral ogromno zbirko svojih fotografij, ki se približuje številki 10.000. Sprva sem fotografiral na črno-beli film, nato na barvni negativ in barvni dia, pred leti pa sem prešel na digitalno fotografijo. Preko 1000 fotografij sem presnel v digitalno obliko, da sem lahko pripravil material za objavo. Obsežen del objavljenih slik predstavlja družinske dogodke, podelitve svetih zakramentov, poroke, pogrebe, jubilejna ali godovna srečanja, piknike, šport, delo, opravila, dopuste ipd., in to bližnjih ali daljnih članov družin ali prijateljev. Predstavljam tudi sorodnike zakonskih partnerjev. Za objavo sem izbral tiste slike, ki prikazujejo čas od mladosti do odraslih let. Pri izboru sem gledal na to, da se na sliki vidi okolje, oblačila, igra, delovna opravila ipd. Izbor ni bil lahek, saj je ostalo neobjavljenih veliko kvalitetnih in zanimivih fotografij.

Družina Antona Pegama (1839–1914) okoli leta 1900.

Anton Pegam, 12. poznani gospodar Ažmanove domačije, in žena Marija Bertoncej (Hrvatova) z Zg. Dobrave 26. 2. 1906.

Marija Pegam, roj. Bertoncej (Hrvatova; 1880–1963) tri leta pred smrtjo.

Anton Pegam (1882–1919).

Marija Pegam s svojimi otroki ob 80 letnici, ki so jo praznovali na Mišačah 26. 4. 1960.

Janez Bertoncej (Hrvatov) z Zg. Dobreve, mož Terezije Pegam, je bil mizar.

Poroka Angele Bertoncej (Hrvatove) 1940.

Zlata poroka Janeza in Terezije Bertoncej leta 1956.

Šiviljski krožek pri Ažmanovih okoli leta 1928.

Mišaška dekleta so se s šopki v rokah slikale okoli leta 1930. Druga z leve je Ivana Pegam in peta Cilka Pegam.

Terezija Bertoncej, roj. Pegam (Hrvatova) z Zg. Dobreve (1885–1959).

Sinovi Simona Pegama so odšli za delom v Nemčijo. Tam je ostal samo Anton Pegam, se poročil in ustvaril družino v Essnu, 1928.

Simon Pegam (1845–1918) je bil rojen na Mišačah, po poroki je živel na Zg. Dobravi. Na sliki druga žena Terezija s hčerko, 1898.

Srebrna poroka Antona in Julijane Pegam v Essnu leta 1936.

Simon Pegam je bil tudi več kamnosek. Njegova miza še danes stoji pred nekdanjo Simonovo hišo na Zg. Dobravi pri Bohinčku.

Dva Pegama, Anton z Mišač (roj. 1910) in Franz iz Essna (roj. 1924), na Mišačah 1990.

Družina Franza Pegama iz mesta Essen-Borbeck v Nemčiji, 2001. Franz se je rodil v Nemčiji leta 1924 in tam umrl leta 2003.

Manfred in Gesine Pegam iz Bochuma na Mišačah julija 2009.

Na Ratitovcu julija 2009. Gesine, sin Andres in Manfred spoznavajo deželo svojih prednikov.

Marija Pegam (1907–1908) se je poročila s Francem Golmajerjem (Katežem) iz Predtrga.

Kateževi so leta 1977 praznovali 70 let svoje mame Marije Golmajer.

Svatje in sorodniki, zbrani na ohceti Majde Golmajer in Franca Paplerja (Tršičevega) iz Vrbenj leta 1949.

Marjan Golmajer (Katež), eden zadnjih kmetov v Predtrgu in izdelovalec košar, košev ipd. iz vrbovja ali leskovja, 1985.

Leta 1996 je bila otvoritev novega mostu v Globokem. Na sliki Francka Pegam, Majda Papler, Vito Pretnar in Rok Gašperšič.

Franc Pegam (1914–2002) in prva žena Ivanka, roj. Pristov (1913–1983), leta 1948.

Franc je bil ljubljenec svoje mame, kljub temu da ji je v svoji mladostni vihravosti povzročal velike skrbi, 1960.

Vera, Breda, Mija in Marjeta s stricem Francem, ko je bil zadnjikrat na Mišačah leta 2001.

France Pegam in Ada Verhek s sinom Dušanom ob njegovem 11. rojstnem dnevu 3. 11. 1969.

Na obisku pri Francu in Adi v Portorožu leta 1990.

Poroka Franca Pegama in Ade Verhek na Jesenicah 19. 4. 1986.

Franc je umrl 29. 11. 2002 in pokopali smo ga na Žalah v Ljubljani.

Dušan Pegam, roj. 3. 11. 1958.

Dušan Pegam, žena Jordana in hči Nina, 1992.

Nina Pegam (roj. 8. 10. 1983; desno) je absolventka veterine v Ljubljani, 2008.

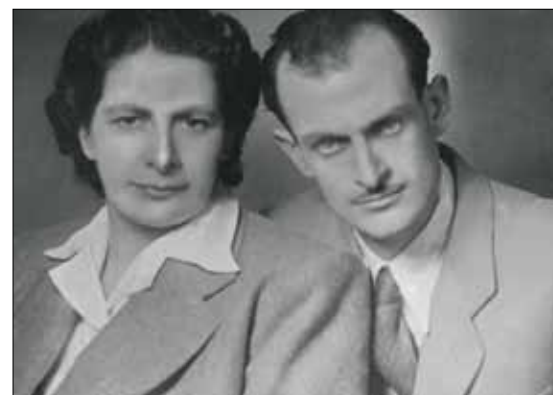
Cecilija Pegam (1908–1964) se je poročila z Rudolfom Resmanom (Bodlajevim; 1905–1958) s Sr. Dobrave.

Poroka Cecilije Pegam in Rudolfa Resmana s Sr. Dobrave 25. 6. 1931.

Resmanova družina se je naselila v Trebežu na Slovenskem Javorniku, 1953.

Ivana (vdova Smolej) z drugim možem Ivanom Rekarjem.

Ivana, roj. Pegam (1910–1985), in mož Anton Smolej (1909–1943; padel v partizanih).

Antonija, roj. Smolej, in mož Franci Pavec, 1955.

Janez Smolej in žena Leopoldina, roj. Istenič.

Družina Janeza Smoleja: žena Poldka in hči Irena.

Irena, roj. Smolej, in mož Bojan Klinar.

Druga (Smolej), tretja (Klinar) in četrta generacija (Prešeren) potomcev Ivane, roj. Pegam.

Anton Pegam in Frančiška Sirc sta se poročila 20. 10. 1933.

Anton Pegam in Frančiška, roj. Sirc, 1933.

Anton Pegam je bil borec Prešernove brigade. Konec vojne leta 1945 so se postavni partizani vrnili domov.

Francka Pegam, gospodinja pri Ažmanovih in kmetica, 1979.

Tone Pegam se je spoznal na vsa kmečka opravila, na polju in v gozdu, 1979.

Tone ni maral konj in je vse zvozil z voli, tudi gnoj na Voke, 1974.

Tone je svoja nahajališča gob pokazal enkrat samo vnuku Gregorju, 1997.

Tone s svojim zadnjim gamsom iz Kroparske gore.

Kadar so bile pri Ažmanovih koline, je imela mama Francka veliko dela s cvrtjem špeha.

Krčev mlin v dolini Tržiške Bistrice, kjer se je rodila Frančiška Sirc. Na sliki Marjeta in sedanji lastnik Rozman, 2009.

Mati Francke Pegam je bila Marija Sirc (roj. Zupin na Šenturški Gori). Stric Viktor in teta Ivanka sta obiskala sorodnike na Šenturški Gori.

Jožefa Sirc (Krčeva), babica Francke Pegam, roj. Sirc, okoli 1880.

Krčevi bratje Janez, Jože in Franc okoli 1900.

Franckina mama Marija Sirc (roj. Zupin; 1883–1915).

Otroci Marije in Jožefa Sirc: Ivanka, Viktor, Albin in Justina, 1922.

Marija Sirc in hčerki Justina in Ivanka okoli 1914.

Sestri Ivanka in Frančiška Sirc leta 1928.

Bratje in sestre Sirc so morali po zgodnji smrti staršev poprijeti za vsa dela na domačiji.

Brat in sestre Sirc: Justina, Viktor, Ivanka in Francka, 1922.

Viktor Sirc in žena Francka, potem ko sta prodala mlin in posestvo, 1938.

Najstarejši otrok Viktor Sirc se je poročil s Francko Blažun in prevzel Krčevo domačijo, 1926.

Brat in sestre Sirc: Albin, Anica, Antonija in Angela.

Blaž Močnik, Viktorjev vnuk, in birmanski boter Rok Gašperšič.

Danili, Polona in Janez Močnik, 2008.

Angela, roj. Sirc, in mož Jože Štefe iz Križev.

Angela Sirc (levo) s hčerko svojega skrbnika Kleča na paši s knjigo v roki, 1932.

Justina Sirc (1910–1948) je odšla med nune.

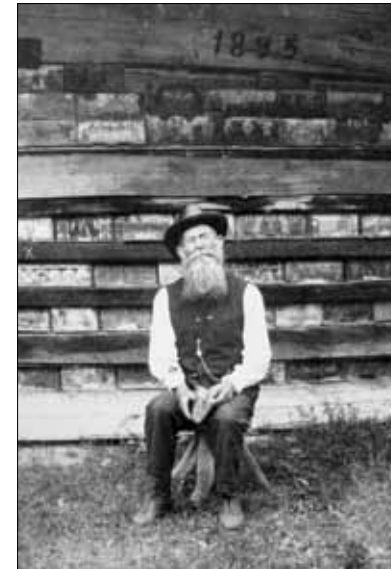
Angela Sirc je odraščala pri Klečevih (pri Toncu) v Zadragi.

Nuna Justina Sirc je pokopana na radovljiškem pokopališču. Ažmanovi otroci so jo poznali pod imenom teta nunca.

Antonija Sirc se je poročila s Francem Travnom 11. 12. 1939.

Erženov ata z Visokega. V svojo družino je vzel dojenčka Antonijo Sirc, ki je ostala pri njih do poroke leta 1939.

Antonija Traven, sin Slavko in hči Majda ob 85-letnici.

Sorodniki pri Antoniji Traven na njenem domu v Šenčurju, ko je 22. 4. 2005 praznovala svojo devetdesetletnico.

Bojan Traven, vnuk Antonije Traven, je v Šenčurju pel novo mašo 5. 7. 2009. Poleg njega sta starša in brat Boris.

Ivi Sirc, Janez in Danili Močnik, Franci Sirc, Slavko Traven in Janez Grilc, 2009.

Poroka Albina Sirca in Marije Jurc
20. 2. 1938.

Družina Albina Sirca iz Radovljice.

Mimi Mavec, roj. Sirc, 2006.

Anica Sirc se je odselila v Kanado in
se poročila s Henrijem Beullieujem,
1950.

Anica z možem Henrijem Beullieujem iz Toronta,
1965.

Anica pred vrnitvijo v Kanado leta 1982 s sestrami in
bratom na letališču.

Anica Beullieuj je bila v Sloveniji zadnjič poleti 1997.

Ivanka Sirc (1908–1989) pred poroko z Ivanom Grilcem.

Ivanka Grilc s sinovoma Ivkom in
Vitom leta 1954.

Ivanka Grilc in Jaka Pretnar,
Majda, Vito in Marjeta, 1957.

Obisk pri Ivanki v domu starostnikov na Jesenicah, 1994.

Z Marijo Grilc (Marjolo) smo leta 2009 praznovali njenih 70 let.

Marjeta Gašperšič, Matej in njegova mama Marija Grilc na Bledu 2002.

Vera Pegam, prvorojenka Toneta in Francke, je bila rojena 15. 1. 1934.

Francka Sirc leta 1928.

Sestri Breda in Vera. Antonija (Breda) je bila rojena 15. 1. 1936.

Med vojno (1944) sta bila pri stricu Tonetu na Mišačah tudi otroka sestre Ivane Smolej, Janez in Tonči.

Breda Pegam in sestrična Tonči Smolej.

Mama Francka z Marijo (Mijo), ki je bila rojena 1. 8. 1943.

Pegamovi leta 1944: Breda, Mija, mama, ata.

Pegamovi leta 1940: mama, ata, Vera in Breda.

Pegamovi leta 1953: oče, mati, Breda, Mija in lovski pes Ago.

Mojca Blaznik z dedom Tonetom leta 1967.

Pri mizi pod jablano leta 1966 počivajo Franci, Tone in Francka.

Tone in Francka na Vodica 1956.

Tone s svojimi štirimi zeti Maksom, Francem, Juretom in Rokom leta 1972.

Družina Toneta in Francke Pegam leta 1972.

Mama Francka in hčerki Marjeta in Vera z možema Rokom in Francem, 1971.

Francka in Miloš sta 30. 9. 1999 praznovala skupaj, Francka 90 let in Miloš 50 let.

Domači ob praznovanju 89. rojstnega dne mame Francke.

Marjeta, mama, Jure in Mija, 1999.

Hčerke Mija, Vera in Marjeta, zet Jure in vnuk Tilen na maminem pogrebu.

Marjeta in Rok.

Zadnja fotografija Francke Pegam, umrla je 10. 12. 1999.

Vnuki in svak Franc, 12. 12. 1999.

Tone Pegam, lovec preko petdeset let, na Zidani skali nad Kropo leta 1982.

Vera, Franci, mama Francka.

Poroka Vere Pegam in Franca Blaznika leta 1958.

Družina Blaznik (Šoštarjevi) iz Besnice.

Franci z Matejo in Boštjanom leta 1974.

Na Soriški planini, 1982.

Vsakoletni piknik v Besnici.

Tatjana, Mojca, Mateja in Boštjan, 1968.

Blaznikovi sorodniki na stopnicah Francijevega vikenda v Besnici poleti 2008.

Vera, Mojca, Mateja in Urška, 2007.

Rok in Franci preizkušata novo vrtno garnituro, kakršne je izdeloval Franci.

Mateja Blaznik je septembra 2007 skupaj z domačimi praznovala 40. rojstni dan.

Vera in Franci leta 1998 praznujeta 40. let zakona.

Družina Berce (Miloš, Urška, Luka in teta Mateja) v Besnici.

Luka Berce s sestro Urško, dober mesec pred svojo prezgodnjo smrtjo 29. 6. 2007; umrl je star 23 let.

Antonija (Breda) Pegam in Maks Bizjak z Dobrega Polja sta se poročila 18. 6. 1960.

Marjeta Gašperšič in nečakinja Tatjana Bizjak.

Poroka Tatjane Bizjak.

Marija Pegam (Mija; roj. 1. 8. 1943) v gimnazijskih letih.

Maks, Breda, Slavko, Tatjana in mama, 1999.

Mija v poročni obleki s svojo mamo Francko.

Poroka Marije Pegam in Jurija Skubra z Jezerskega je bila 19. 6. 1966.

Svatje na poroki Jureta in Marije.

Prenovljeni nekdanji Marof nad Jezerskim je dom družine Jureta in Mije Skuber, 1999.

Oče Tone in mama Francka za novo leto na Marofu.

Alja in Dominika Markič s prababico Francko Pegam, z mucki in psom Gromom, 1997.

Ksenija Skuber praznuje rojstni dan. Na sliki so od leve babica Francka, bratranec Gregor, Ksenija, sestra Alenka in mama Marija.

Na poroki Ksenije Skuber in Rada Markiča z Jezerskega.

Jure in Mija Skuber z vnukinjama Aljo in Dominiko Markič.

Poslavljanje od Skubrovih na Marofu leta 2006.

Birma na Jezerskem: Alja z botro Marjeto, sestro Dominiko in mamo Ksenijo.

Poroka Alenke Skuber in Roka Jesenka.

Marjeta Pegam, roj. 29. 4. 1945.

Marjeta in mama.

Marjetin razred osnovne šole na Dobravi z učiteljico Klančarjevo, 1953.

Birmanki Marjeta Pegam in Danili Močnik pri botrih in stricu v Šenčurju.

Rok Gašperšič in Marjeta Pegam v Tolminu, ko je bil Rok leta 1968 na služenju vojaškega roka.

Rok Gašperšič in Marjeta Pegam sta se poročila 8. 8. 1970.

Prvorojenec Marjete in Roka Gregor se je rodil 7. 3. 1972.

Tilen Gašperšič se je rodil 7. 1. 1975.

Gregor in Polde Kordež s Kolombarta, 1980.

Gregor Gašperšič in sošolci iz nekdanje osemletke v Lipnici, 1983.

Tilna Gašperšiča so krstili januarja 1975. Botra sta bila Rokova sestra Špela Uršič in Jurij Skuber.

Tilen na planinskem pohodu.

Brata Tilen in Gregor na Ledini leta 1982, ko so bile jablane še mlade.

Igra na vasi leta 1979: Veronika Pirih, Tilen in Gregor.

Beganice v Kropi so nesli Gregor, Tilen, Jaka, Matej in Tina.

Ažmanova hiša na Mišačah je bila v svoji preteklosti deležna številnih predelav, 2006.

Sosedje in sorodniki leta 1984 s Tilnom praznujejo njegov deveti rojstni dan.

Ko je oče Rok leta 1988 gradil novi hlev, je pomagal tudi Tilen.

Gregor je prevzel od zidarja zalivanje fug z malto.

Počitnice na morju v šotoru leta 1983.

Tilen, Gregor in oče Rok v planinah leta 1983.

Prešanje jabolk, 1994.

Tilen in Gregor sta včasih nesla tudi velikonočne jedi oz. žegen.

Gregor in Tone, vnuk in ded, 1995.

Tilen se ob vrnitvi v kasarno leta 1993 poslavlja od deda Antona.

Rok Gašperšič in njegov birmanski boter stric Janez Legat iz Kroke, 1953.

Antonija Gašperšič iz Kroke, roj. Legat (1898–1987), Rokova mama.

Jože Gašperšič (1896–1964), Rokov oče.

Bratje in sestre Gašperšič iz Kroke leta 2000.

Rok z mamo Antonijo 1983. Rok je bil njen dvanajsti, zadnji otrok.

Rok (desni) kot maturant Gimnazije Kranj, 1960.

Tone in Rok v svečani lovski obleki ob otvoritvi lovske kočice na Petelinovcu leta 1979.

Rok je odigral vlogo kolednika v filmu Kroparski koledniki, ki so ga posneli v letih 1966 in 1967.

Kroparski pevski zbor 1991 ob 30-letnici. Rok poje pri zboru neprekinjeno od ustanovitve.

Lojze Ovsenik iz Kranja je leta 1995 odprl svojo galerijo s slikami Jožeta Tisnikarja. Na sliki Marjeta, slikar Tisnikar, Marica Ovsenik in Rok.

Rok in Marjeta na Marmoladi v Dolomitih, 2005.

Marjeta in pirhi, 2007.

Na izletu v Kairo pred mogočno svingo, 2008.

Polona Rob, Mojca in Miloš Berce in Polomin oče Slavko za 1. maja 2001 na Mišačah.

Gregor, Vesna in Polona Gašperšič Rob, 2009.

Najmlajša pri Ažmanovih na Mišačah je Vesna Gašperšič. Rodila se je. 25. 1. 2008.

Polona je dve desetletji plavala v državni reprezentanci in si prislužila kopico priznanj, medalj in pokalov.

Jožefa Kosel (Resmanova) z Mišač je 21. 2. 2009 praznovala sto let. Med njo in Vesno je 99 let razlike.

Vesna in tete v Kropi leta 2008.

Bratrance in sestrične so se za god sv. Roka 2008 zbrali na Mišačah. Sedijo od leve: Ivko, Mojca, Vera, Marjeta, Mirjana in Rok, stojijo Miloš, Mateja in Vito.

Rok in Marjeta sta večkrat povabila Pegamove sorodnike na srečanje na Mišačah, 2000.

Srečanje Pegamovih oz. Ažmanovih leta 1994.

Tone in Francka Pegam poslednjič na Marofu na Jezerskem, 1995.

Družina Gašperšič, aktualni Ažmanovi z Mišač. Sedijo Marjeta in Rok z Vesno, zadaj Gregor, Polona in Tilen, maja 2009.

Cerkev in pokopališče na Sr. Dobravi, kjer počivajo predniki, 2000.

